

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΗΡ. & Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΑΡΘΡΑ: 'Ηρ. και Ρ. 'Αποστολίδη.— ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Νικηφόρου Βρεττάκου, Γιώργου Γεραλή, Γιώργου Στογιαννίδη, Θανάση Φωτιάδη, Θεόδωρου Αιγαλινοῦ, Μίμη Μαρονίτη, Δημήτρη Παπακωνσταντίνου, Κώστα Γελαντάλη. ΔΙΗΓΗΜΑ: Βασίλη Κούλη. ΜΕΛΕΤΗ: Χαρίλαου Σακελλαριάδη: *Τὰ δημοτικά τραγούδια και ὁ κ' Ἄγις Θέρος* — ΕΚΚΛΕΚΤΑ ΞΕΝΑ ΚΒΙΜΕΝΑ: Rainer Maria Rilke: *Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουρις Μπρίγκς* — ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ: Β. Φ.— ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ: Ποιητική. (*Ἄνθολογοῦνται οἱ Στέλιος Γεράνης, Τάκης Γιαννοπουλος, Φῶτος Γιοφύλλης, Νίκος Γκάτσος*). Πεζοῦ λόγου. (*Διηγήματα τῶν: Πάνου Καραδία, Μ. Καραγάτση, Ἄ. Καρακάτσα*).— ΚΡΙΤΙΚΕΣ: Ρένοῦ Ἀποστολίδη: *Μιά παρένθεση γιὰ τὴν ποίηση*. Αἰμ. Χουρμούζιου: *Ὁ «Ἐδαγγελισμὸς» τοῦ Κλωντέλ στὸ Ἐθνικό*.— ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ. 1. Το πνευματικὸ θέμα και τὸ κοινὸ χρέος. 2. Ἡ κρίση τῆς παιδείας. 3. Ἡ κατάντια τῶν δυὸ Φιλοσοφικῶν μας Σχολῶν. 4. Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων και τῶν Νέων Ἑλληνικῶν στὰ

Γυμνάσια. 5. Τὸ πρόβλημα τῶν μεταφράσεων. 6. Τὰ αἷτια τοῦ ξεπεσμοῦ τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων. 7. Ἡ φθορὰ τῶν «φτασμένων». 8. Ἡ διαφθορὰ τῆς κριτικῆς. 9. Ἡ εἰθὺνη τῆς «γενεᾶς τοῦ '40». 10. Τὸ πρόβλημα τῆς Θεσσαλονίκης. 11. Μεταξὺ Τομας Μάν και... Εἰρήνης Παπᾶ ἢ Περί γοήτων. 12. Ὁ λόρδος Χάλιφαξ και τὸ ἀπαράδεκτο τῆς κριτικῆς ἐπιεικειας. 13. Δυὸ ἐπικίνδυνα κρούσματα ἐπιθεσης ἐξουσιῶν ἐναντίον τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. 14. Τραγελαφικά πράγματα συμβαίνουν στοὺς Δελφούς-Θαρετὰ λόγια τοῦ κ. Κοσμᾶ Πολίτη. 15. Οἱ κάπηλοι τῶν κειμένων και τὸ ἐμπόριο τῶν «μεταγλωττίσεων». 16. Ἡ ντορατζοῦ μας. 17. Ἀστρονομία τῆς πνευματικῆς ζωῆς και ἀτομικοὶ «φάκελοι». 18. Ἡ ἀθανασία τοῦ Κατσαντουάν. 19. Τὸ φαειρότατο πρόσωπο. 20. Τὰ γυνάγματα και οἱ ἕποσημειώσεις.— ΤΑ ΞΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ: Ἡ «μάορη λογοτεχνία» και τὰ μυθιστορήματα τῶν Arthur Koestler, Aldus Huxley και George Orwell, ἀπο τον Θ. Δ. Φραγκόπουλο.— Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ.— *Και ἐπὶ τοῦ πιασηροῦ: Μιά ἀστία ἀπέστειρα.*

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠ' ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
ΓΙΑ ΤΗΝ "ΑΓΩΝΙΑ,, ΤΟΥ ΚΡΙΤΩΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗ

«... Από τις όμιλλες του «Μικρού έπους» ίσαμε τους ρυθμούς των «'Ασκήσεων εδαισθησίας» δέν περνάει μιá στιγμή που νά μή θεβαιώνεται ή παρουσία μιáς έξαιρετικής αίσθαντικότητας και ή λαχτάρα για την έκφραση μιáς πίκρας που τήν τρώει. Και δέν είναι λίγες οι φορές όπου τό ζεστό κύμα τής φωνής τής πίστης και τής ποιητικής λαλιάς σου, σκάδοντας τ' αδλάκι του, βρίσκει χώρους γνήσια και άληθινά λυρικούς για νά πλαστουργήσει τό πρόσωπο και τό ισάξια καθαγιασμένο σώμα της.»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

«... Μē τήν «'Αγωνία» σου, βλέπω, τραβάς για πολύ ψηλά...»

ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ - ΠΑΠΠΑ

«... Είδα στο τελευταίο βιβλίο σου «'Αγωνία» με πόση άνεση εκφράζεις τή σκέψη σου, σκέψη που βγαίνει από έναν πλατό νόνο για τήν ταλαιπωρημένη ανθρώπινη ψυχή. 'Ακόμα είδα πόσο άρμονικά διασταυρώνεις τή γνώση των πραγμάτων και των ψυχικών καταστάσεων με τής φαντασίας σου τά φτερουγίσματα. Γενικώτερα, μιá σκέψη που λάμπει από άλήθεια, μιá γνώμη διατυπωμένη με κλασική απλότητα, μιá παρατήρηση οξύτατη με σταμάτησαν συχνά. Χαίρομαι για τό πλάτεμα και τήν εύρυχωρία τής λυρικής σου φαντασίας, για τή σταθερότητα του στοχασμού σου και τήν άριστότητα τής έκφρασης κ.λ.»

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

«'Αδελφέ μου ποιητή—ποτέ δē μοū είσουν τόσο αγαπημένος και τόσο ποιητής, όσο στα τελευταία σου τραγούδια. Στις «'Ασκήσεις εδαισθησίας» και στο «Μικρό έπος» υπάρχουν κομάρια άληθινά έξοχα. Σē δείχνουν άκέριο πιά, φτασμένο ποιητή. 'Αφήνεις πίσω σου πολλούς αναγνωρισμένους ποιητές. Σου σφίγγω άδερφικά τό χέρι. Γειά σου, άδέρφι.»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

«'Ο κ. Κρ. 'Αθανασούλης έχει ήδη μιάν ιστορία μέσα στα ελληνικά γράμματα. Στο τελευταίο βιβλίο του «'Αγωνία» χάρεται κανείς μιá διαρκώς φτερωμένη καλλιτεχνική φαντασία και μιá διαρκή ανάνεωση των έκφραστικών τρόπων, καθώς αναδύονται διαρκώς από μιάν ακούραστη και πάντα νέα καλλιτεχνική εδαισθησία. Γι' αυτή τήν καλλιτεχνική εδαισθησία εξαντλείται κυρίως τό πολυτιμότερο μέρος τής ποίησης του κ. 'Αθανασούλη.

... Αλλά τά ποιήματα είναι οι φωνές μιáς ψυχής που όχι μόνο στοχάζεται τήν άγωνία της, αλλά και πιστεύει στη δυνατότητα τής λύτρωσης με τήν Καλοσύνη και τήν 'Αγάπη.»

> ΠΕΤΡΟΣ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗΣ

«'Ο κ. Κρ. 'Αθαν. είναι ένας νέος του όπολου τό όνομα ξεχωρίζει όλο και περισσότερο στο ελληνικό ποιητικό στερέωμα. 'Ο στίχος του είναι δοσόμενος, ζωηρός, γεμάτος ζωή και πνοή. Οι εικόνες του πλούσιες και γεμάτες νοήματα. Μέσα σ' αυτός τους στίχους ριγεί μιá μεγάλη εδαισθησία κ' ένας συγκινημένος λυρισμός.»

ΓΚΑΣΤΩΝ ΑΝΡΥ ΩΦΡΑΙΡ

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 50 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΤΗΣ "ΑΓΩΝΙΑΣ,,
ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ

Δ Ρ Χ. 2 5 0 0 0

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΗΡ. ΚΑΙ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀθήναι, Ἰούνιος 1952

ΤΕΥΧΟΣ 6

Ἐπιστολές, ὅλη συνεργασία, βιβλία, ἐμβάσματα, συνδρομές κ.λ.: Ρ. Ἀποστολίδην, Τήνου 16. — Χειρόγραφα δὲν ἐπιτρέφονται. — Συνδρομές (ἐτήσιες) ἑσωτερικοῦ: 60.000. Ἐξωτερικοῦ: Ἀγγλίας: λίρ. 2. Αἰγύπτου: λίρ. 2. Ἀμερικής: δολ. 8. Γαλλίας: φρ. 2000. Ἰταλίας: λίρ. 4. Καναδᾶ: δολ. 7. Νοτ. Ἀφρικής: λίρ. 5. Τουρκίας: λίρ. 12. Ὑπεύθυνος συντάξεως: Ἡρ. Ἀποστολίδης, Ἀραχῶβης 61. Τυπογραφείου (Ἐφῶν Γ. Ρόδη, Κεραμεικοῦ 42): Χαρίλαος Μαυρομμάτης, Κορυζή 11. — Συνδρομές: Τήνου 16.

Κυκλοφορεῖ κάθε πρώτη τοῦ μηνός. Τιμὴ τεύχους: δραχ. 5000

ΜΙΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΑΡΑΚΕΛΕΥΣΗ

Ἡ λογιότητα εἶναι ἀπ' τὶς κύριες προϋποθέσεις τῆς λογοτεχνίας. Ὅλοκληρα εἶδη λόγου δὲν νοοῦνται δίχως αὐτή, τῶν πλείστων δὲ εἶναι καὶ τροφὸς καὶ χειραγωγὸς καὶ προοδοποιὸς σπουδαία.

Ἄτυχως, ἀρκετὸν καιρὸ τῶρα ἡ λογιότητα ὄχι μονάχα δὲν ἀναπληρῶνει τὰ πολλὰ κενὰ τῆς, καὶ δὴ πρὸς τὸ καλύτερο, ὄχι μονάχα δὲν ἀσκει δραστικὰ τὴν τόσο ἀναγκαία λειτουργία τῆς, τὴν ἀσύγκριτα πῶς ἀναγκαία σήμερα, παρὰ ὀλοένα καὶ περισσότερο περνάει στὸ περιθώριο, ξεφτίζει, πέφτει πουθενὰ δὲ σημάδια σταματημοῦ τῆς στὸν κατήφορο. Καὶ νὰ πεῖτε πῶς ὁ κόσμος ἔπαψε νὰ τῆς ἔχει ἐκτίμησι - τῆς ἔχει! Κ' ἐκτίμησι ὄχι ὅσο ἄλλοτε πλατωνική. Κάτι συμβαίνει, λοιπόν. Σὲ κάτι ἡ λογιότητα ἡ ἴδια φταίει. Καὶ πρέπει νὰ δοῦμε σὲ τί. Μήπως καὶ τὸ κακὸ παίρνει διορθωμὴ.

Σίγουρο πῶς τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι στενὰ ἑλληνικόν. Τὰ ξένα ἔντυπα μαρτυροῦν ἀνάλογη πρὸς τὴν ἐδῶ στείρωση, πτώση - λιγοστή κι ἀναξιόλογη παρουσία τῆς λογιότητος κι ἄλλου. Βέβαια, ποῦ καὶ ποῦ συναντιᾶς κ' ἐξαιρέσεις. Ὁ κανόνας ὅμως εἶναι αὐτός. Καί, χωρὶς πῶς κανένα φρένο, σὲ περιοδικὰ μὲ παράδοση καὶ μ' ἀξιώσεις διδάσκουν λίγο - πολὺ ἀδίδαχτοι καὶ πληροφοροῦν λίγο - πολὺ ἀπληροφόρητοι. Οἱ φάροι, ποῦ, 20, 30 χρόνια πρὶν, φωτίζανε κ' ἐλέγχανε ἕνα γύρο ὅλους τοὺς χώρους τοὺς πνευματικούς, σβήσαν ἢ θαμπώσαν.

Μὰ τί πῶς τὸ κακὸ εἶναι γενικόν; Μᾶς φτάνει πῶς εἶναι ἑλληνικόν. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλομε διόλου πῶς μπορεῖ νὰ σταματήσει, καί, σιγά - σιγά, νὰ λείψει. Μὲ τὸ νὰ βγεῖ ἀπ' τὴ «λαμπρή» τῆς «ἀπομόνωση» ἡ παλιὰ κι ἀγήραστη ἀκόμα λογιότητα, νὰ ξεκαμπήσει δὲ ἐπιτέλους σφριγηλή, φλογάτη ἢ νέα. Ἀδράχνοντας μ' ἀγάπη, μὲ γνώση, μὲ πίστη τὰ προβλήματα ποῦ μᾶς ζῶνουν καὶ περιμένουν λύση - κι ἂς εἶναι καὶ μὲ τὸ σπαθί' δίνοντας τὸ χτύπημα τὸ τελειωτικὸ στὰ θλιβερὰ μὰ πεισματάρικα ἀπομεινάρια τῆς ἐπιτάφιας κουστωδίας τοῦ μεσοπόλεμου' πλαισιώνοντας ἰσχυρότατα τὴν φανερὰ ἀνοδικὴ πορεία αὐτῆς μαρτυρικής γενιᾶς τοῦ '40 - μόνης ἐλπίδας. Στὸ ποσοστὸ, ἰδίως, ποῦ οἱ νέοι λογοτέχνες εἶναι κιάλας ὄρμιοι λόγοι - κ' εἶναι ἀρκετοὶ — δὲ συγχωροῦνται καθόλου μὴ κόνοντας καὶ στὸ κεφάλαιο τοῦτο ἀκέραιο τὸ χρέος τους. Στὴ νέα ἄλλωστε λογοτεχνία, νέα στέκει λογιότητα. Καὶ δὲν τὴ βλέπομε. Μάλιστα ὅπως θὰ τὴ θέλαμε. Πανεποπτικὴ καὶ πάνοπλη.

Ν Ι Κ Η Φ Ο Ρ Ο Σ Β Ρ Ε Τ Τ Α Κ Ο Σ

Ἡ πηγὴ

Ἦκουσε τὸ νερό!

Φλοῖστος ἀπὸ φωνές
βγαίνουν μὲς ἀπ' τὴ γῆς,
τρέχουνε, κελαρῦζουν,
φωνὴ πανάρχαιη πὺν μιλεῖ,
τ' ἀκοῦς; Τὸ πρῶτο ἀηδόνη,
ὁ πρῶτος ἄνθρωπος στὴ γῆς,
ἢ πρῶτη «καλημέρα».

Ἦλα κοντά του νὰ σὲ ἰδεῖ
σκύψε μαζί μου -
κάποτε
εἶδε καὶ τὴ μητέρα μου
μαζί μὲ τὸ φεγγάρι,

εἶδε ἓνα ἔλαφι τὴν αὐγὴ
μαζί μὲ τὸ φεγγάρι,
εἶδε ἓνα τοσπανόπουλο
πὺν ἔτρωγε τὸ ψωμί του.
Τὰ μάτια σου,
τὰ μάτια μου,
τ' ἀκοῦς; Φωνές, φωνοῦλες...
Ἦς τοῦ χαμογελάσουμε,
μᾶς ξέρει,
μᾶς θυμάται!

Εἴμαστε δυὸ παιδιὰ
τόσο παλιὰ
τόσο καλὰ
ὅσο καὶ τὸ φεγγάρι.

Ἐπιστροφὴ στὸ βουνό

Δὲ θὰ ξανάρθω πιά κοντά σου
νὰ μὴν ἀκούσεις τὸ ποτάμι
πὺν μὲς στὸ στήθος μου κυλᾷ.
Ἦν δεῖς τὸν ἥλιο νὰ σοῦ γνέφει
τὸν ἔσπερο νὰ σὲ ρωτᾷ,
βάλε τὰ σπάρτα στὰ μαλλιά σου
τὶς μυγδαλιές στὴν ἀγκαλιά σου
κ' ἔβγα νυφούλα στὰ βουνά.

Ἦβγα νυφούλα στὰ βουνά,
κι ἂν σὲ ρωτήσουνε τ' ἀλάφια,
ἂν σὲ ρωτήσουν τὰ πουλιά,
πὲς τους θὰ βγῶ μὲ τὸ φεγγάρι
μὲ τρεῖς ἀγγέλους συντροφιά.
Διπλὸ γαρούφαλο στ' ἀφτί μου,
ἢ μάνα μου καὶ τ' ἄλογό μου,
ὁ Ἰησοῦς Χρηστὸς κ' ἑφτά παιδιὰ.

Θ Ε Ο Δ Ω Ρ Ο Σ Α Ι Γ Ι Α Λ Ι Ν Ο Σ

Ὁ ἐρχομός

Μιὰ ἀπαντοχὴ κρατοῦσε ἀκόμα στὰ πρόσωπα...

Ἦ ναί, δὲν ἦταν φαντασία ὁ ἐρχομός,
τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πὺν ξεμάκρυνε ἀπ' τὴ θύμηση
καὶ γέμισε μὲ χρώματα τὸν ἄέρα
γιατ' εἶδα ξάφνου πὺν δὲν ἔφτανε ἢ ζωὴ μου -
ἓνα κύμα γλυκὸ μοῦ ἀντιγελοῦσε
ὡσπου πέρασε μέσα μου σὰν ἀνοιξη.

Γ Ι Ω Ρ Γ Ο Σ Γ Ε Ρ Α Λ Η Σ

Παράμυθία

Πίσω ἀπ' τὰ μουσικά βουνὰ περιπλανιέται.
Πότε μικρῆ, σὰν τὴν κυκλώνουν τὰ φύλλα
στὸ παιδικὸ δασοτόπι, μὲ φόρμιγγες, νὰ τοὺς χορεύει,
ἢ σὰν σκορπίζει χρώματα στὸ ἄφεγγο ρυάκι,
γονατιστῆ, μοιράζοντας τὸ πρόσωπό της.
Πότε πελώρια, ὅταν σκαρφαλωμένη
στοῦ ἡλίου τις ἀνεμόσκαλες, παηγυρίζει
κ' ἢ μεθυσμένη σκιὰ της χαραδρώνει
τις ἀναμένες κορυφές.

Ἔστερα χάνεται,
ἓνα μαμούδι, στὸ βαθὺ φαράγγι,
καθὼς γέρονι, ἀφογκράζεται κι ἀνοίγει δρόμο
σὲ μυστικὲς πηγές.

Ἡ ἄχνη τῆς νύχτας
τὴν ἀκουμπάει δλόδακρη στοὺς ἄσπρους κάμπους.
Μπαίνει στὸν ὕπνο τῶν σταχιῶν, μισιτώνει ὁ ἔρωτας,
πονετικὴ δροσιά, στὸν αἶθριο κόρφο της,
ἓνα μαντίλι γαλανό, γεμάτο ἀστέρια.
Εὐπνᾷ θαμποχαράματα, κρούει τις καμπάνες
ἐνὸς ἀδύναμον βοριά, κατηφορίζοντας
στὰ περιγιάλια.

Ξεπροβοδίζει τὰ πανιά μὲ τὸ κοχύλι της,
δίνει ἓνα χέρι στὸν ἀφρό, φωνὴ στοὺς βράχους.
Σπάει τὸ συνωστισμό τῆς ἄμμος μὲ κεντήματα,
φυσάει τὸ ἄτολμο σύνεφο, νὰ ταξιδέψει.
Στὸ μικρὸν ὄρμο, τὴν ποδιὰ σηκώνοντας, χαρίζει,
ἓνα παλάτι μὲ λευκὲς κολόνες καὶ νερόκρινα.
Δίνει τὰ μάτια στ' ὄνειρο, τὴν ἀγκυλιά της πουθενά.
Μερώνει τὴν ἐπιθυμιὰ μ' ἓνα ζεστὸ τραγοῦδι.

Κάποτε, κουρασμένη ἀπὸ τὴν τόση ἀγάπη,
σβήνει στὰ χέρια της τὸ φῶς καὶ συλλογίζεται.
Ἐδῶθε ἀπὸ τὰ μουσικὰ βουνὰ καὶ τ' ἀκρογιάλια
περνᾷ ἢ ἀνάσα της, σὰν ξαφνικὸς ἀγέρας
ἀπὸ ἀνθισμένες νεραντζιές.

Χτυπάει τὸ πρόσωπο.
τοῦ βραδινοῦ διαβάτη, ἄγνωστη πίκρα,
τοῦ ἐρημικοῦ νοτίζει τὰ σκληρὰ ματόκλαδα.
Κ' ἓνα ἤσυχον ἀναδεύοντας ποτάμι δάκρυα,
ποῦ ἐκοιμόταν καιρό, μοῦ ἀνοίγει διάπλατα
ἓναν ἐξώστη μυστικὸ στὰ εἴκοσι χρόνια.

Χ Α Ρ Ι Λ Α Α Ο Σ Γ.

Τὰ δημοτικὰ τραγούδια

Ἐπιγράφοντας «Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων» ὁ κ. Ἅγις Θέρος τὴν καινούργια συλλογή του, καθόλου, βέβαια, δὲ θὰ εἶχε στό νοῦ του τοὺς Ἑλληνες τοὺς σημερινούς, συνηθισμένους πιά τώρα, τοὺς πιό πολλούς, νὰ τραγουθᾶνε ἢ ν' ἀκούνε κάθε ἄλλου εἶδους τραγούδι, παρὰ τὰ σωστά, τ' ἀνόθευτα δημοτικά. Σίγ'ουρα θὰ ἐννοοῦσε ἢ τοὺς Ἑλληνες τῆς παλιότερης ἐποχῆς ἢ ἐκείνους μονάχα ἀπὸ τοὺς συγκαιρινούς, ποὺ τοὺς κεντρίζει τὸ λαχτάρισμα νὰ βροῦνε μέσα στὰ τραγούδια τοῦτα «κάποιες μορφές παλιές, ξελαγαρισμένες, γεμάτες δροσιά κ' εὐλικρίνεια κι ἀλήθεια καὶ γοητεία!»—ἀντιγράφουμε ἀπὸ τὸν πρόλογό του,—τὰ γνήσια, τέλος, τῆς Ἑλλάδος τέκνα, γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴν ἔκφραση τοῦ Κάλθου. Κ' ἐνῶ, μ' ἕναν τέτοιο δλόθερμο πόθο γιὰ μυστικὴ ἀνανέωση πολῦτιμου ψυχικοῦ συνδέσμου, καταπιάνεται ὁ ἀνυποψίαστος ἀναγνώστης μὲ τὴν ἐφεύλλισμα τούτης τῆς συλλογῆς, ἀμέσως τούρχονται ἀνήσυχια, ἀλλεπάλληλα τὰ ἐρωτήματα, ποὺ τοῦ γεννοῦν τις πιὸ ἀποθαρυντικὲς ἀμφιβολίες στὴν ἀρχή, καὶ κατάπληξη, ἀποκαρδίωση, μαζί μὲ τοὺς πιὸ θλιβεροὺς λογισμούς, στό τέλος. Γιατί ὁ ἐκδότης τους δὲ γράφει μοναχὰ τις πιὸ ἀπίθανες—ὄχι ὁμως καὶ γιὰ τοῦτο ἀνεύθυνες—στόν πρόλογό του προχειρολογίες, μὰ καὶ τὰ πιὸ πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια, εἴτε γνήσια, εἴτε ψεύτικα (κ' ἔχει πλῆθος τέτια, παρμένα ἀπὸ συλλογῆς ποὺ τις κατακρίνει μολεταῦτα στόν πρόλογό του),¹ τὰ μεταπλάθει σ' ἄλλα κατασκευάσματα, δικά του, κόθοντα, ὅπως θὰ δοῦμε, δλόκληρους στίχους, προσθέτοντας κάποτε δικούς του, κι ἀλλάζοντας, πάνω ἀπ' ὅλα, τις λέξεις, μ' ἕναν τέτοιο μάλιστα θάναυσο τρόπο, ὥστε νὰ χαλαίει, πολλῆς φορῆς, τὸ μέτρο ἢ καὶ νὰ δημιουργεῖ χασμωδίες. Ποτέ, μ' ἄλλα λόγια, κανεῖς ρωμιός δὲν τὰ τραγούδησε ἔτσι, καθὼς ἔχουν καταντήσει, τὰ περσσότερά τους, ποὺ ἐντούτοις ὁ κ. Θέρος μᾶς τὰ παρουσιάζει συγκεντρωμένα τώρα μὲ τὸν πομπώδη τίτλο «Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων», θεβαιώνοντάς μας κιόλας στόν πρόλογό του, πὼς «ἡ συλλογὴ τούτη ἔγινε μ' ἀγάπη κ' εὐθύνη»,² πὼς τὴν ἔ-

κανε μὲ πρόθεση τὴν «κωδικοποίηση [!] τῶν τραγουδιῶν, ποὺ εἶναι ἄξια νὰ μείνουν ὡς ὀριστικὰ ποιητικὰ κείμενα»,³ πὼς ἀπὸ μαθητῆς ἀκόμα ἄρχισε νὰ καταπιάνεται μὲ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια⁴ καὶ τονίζοντας, τέλος: «ἔξιδιάλεξα στοχαστικὰ στὴ γνήσια μορφή τους τὰ ὁμορφότερα κι ἀντιπροσωπευτικότερα τραγούδια».⁵

Κι ἄλλοτε εἶχε ἐγάλει «δημοτικά» τραγούδια ὁ κ. Θέρος, καὶ μάλιστα σ' ἐποχῆ, ποὺ, ἐπειδὴ καμιά δὲ ἄρισκότεν τότε ἀπ' τις παλιότερες συλλογῆς, ἱκανοποιοῦσαν τοῦτα μιὰ διάχυτη ἀνάγκη σ' εὐρύτερους κύκλους ἀναγνωστών. Καὶ γι' αὐτόν, ἴσως, τὸ λόγο, ἢ ἐκδοση ἐκείνη τοῦ 1909 συντροφεύτηκε μὲ τόσες διαφημιστικὲς τυμπανοκρουσίες, ὅπως τὰ ὀργιαστικὰ ἐγκώμια, καὶ, πρὶν ἀκόμα κυκλοφορήσει, ἢ ἀπαρτίτη διαλέξει κ.λ. (πὼς ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἱστορία!) Κι ὄλ' αὐτὰ γιὰ μιὰ συλλογὴ κατώτερη ἀπὸ κάθε ἔρασιτεχνισμό κι ὄλότελα καὶ κείνη ἀποτυχεμένη.

Μὲ μιὰ πρόχειρη ἐξέταση βλέπει κανεῖς, πὼς ἀπὸ τὰ 104 τραγούδια τῆς ἐκδοσης αὐτῆς, τὰ 78, τὰ παρμένα ἀπὸ ἔσενες συλλογῆς—παραπέμπει σὲ τοῦτες στό τέλος, ὄχι ὁμως μὲ τρόπο ἐπιστημονικό, ἐνῶ, σὲ μερικὰ τραγούδια, ἀντί γιὰ παραπομπή, σημειώνει «διάφοροι»—μερικὰ τὰ παραμορφώνει ὀλωσδιόλου, κόθοντας δλόκληρους στίχους κι ἀλλάζοντας ἀθάλητα τις λέξεις. Νὰ ἔνα παράδειγμα:

Ἐχει μέσα στὴ συλλογὴ του⁶ καὶ τὸ γνωστότατο τραγούδι—σὲ παλιότερη ἐποχῆ δὲν ἔλειπε ἀπὸ κανένα σχεδὸν ἀναγνωστικό τῶν Σχολειῶν—ποὺ ἀρχίζει: «Μάνα σοῦ λέω δὲ μορῶδ' τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω», καὶ ποὺ ὁμως εἶναι κατασκευάσμα τοῦ Παύλου Λάμπρου. Τὸ ἴδιο κ' ἔνα ἄλλο⁷ μὲ τὴν ἀρχή: «Σ' ὀφήνω γειά, μονούλα μου, σ' ἀφήνω γειά, πατέρα», ποὺ καθόλου κι αὐτὸ δὲν εἶναι δημοτικό, μὰ φτιαγμένο ἀπὸ τὸ Ζαμπέλιο· τὸ ἄρισκο μὲ στὴ συλλογὴ του «Ἄσματα δημοτικά τῆς Ἑλλάδος»,⁸ ἀπ' ὅπου, τὸ ἴδιο καὶ ἀπαράλλαχτο, τὸ πήρανε πολλοὶ συλλέχτες, ὅπως ὁ Passow, ποὺ σ' αὐτόν παραπέμπει ὁ κ. Θέρος. Δὲν τὸν κατηγορεῖ κα-

Σ Α Κ Ε Λ Λ Α Ρ Ι Α Δ Η Σ

καὶ ὁ κ. Ἅγιος Θέρος

νείς γι' αὐτὴ του τὴν ἄγνοια· οἱ σχετικῆς μελέτες τοῦ Πολίτη καὶ τοῦ Ἀποστολάκη, πὸ ἀποδείξανε πὼς εἶναι καὶ τὰ δύο τους πλαστά, δγῆκανε κατόπι.⁹ Καθόλου ὅμως δὲ μπορεί κανεὶς νὰ μὴν τὸν ψευδαἰσεί γιατὴ τὴν ἀνελέγητη κακοποίηση ποῦ ἔκανε στὸ δευτέρου ἀπ' αὐτά, πού, ἂς σημειώσουμε, ἔχει μονάχα 20 στίχους, πασκίζοντας νὰ τὸ διορθώσει τάχα. Ἔτσι, ἀφοῦ κόφει πρῶτα ὁλόκληρο τὸν 9^ο στίχο («θανά σου στέλνω πράματα π' οὐδὲ τὰ συλλογίσαι»), ἀλλάζει καὶ τὶς λέξεις τοῦ κειμένου, μεταμορφώνοντας τὸ «ἀδερφάνια μου»¹⁰ σὲ «ξαδερφάνια μου», τὸ «πᾶναις στὸ καλὸ κι ὀλοὶ οἱ ἅγιοι κοντὰ σου»¹¹ σὲ «ἄντε στὸ καλὸ κ' ἤ Παναγιά μαζί σου»,¹² τὸ «νὰ σκάσω»¹³ σὲ «νὰ λιώσω», τὸ «ναῦτες»¹⁴ σὲ «κλέφτες». Ἄκόμα, στοὺς δύο τελευταίους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ, πὸ τόσο πολὺ τοὺς θαύμαζε ὁ Ἐφταλώτης:¹⁵ «Πρῶτο φιλι ἀναστέναις, δευτέρου τὸν πλαναίς / τρίτο φιλι φαρμακερὸ τὴ μάνα ἀλημοναίς» ἀλλάζει τὶς δύο λέξεις «τὸν πλαναίς» μὲ τὸ ἀμίμητο: «τὸν πλακῶναις». Καὶ καθόλου δὲ μπορεί κανεὶς νὰ ὑποθέσει, πὼς εἶναι τοῦτο λάθος τυπογραφικὸ—ὁ Πάλλης στὸ «Μηρουσό» του ἀναφέρει μερικὲς μεταμορφώσεις ἀθώοτατων λέξεων σὲ ἀνάλογες «κακέμφατες» ἐκφράσεις, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδλεψιάς τῶν τυπογράφων—γιατὶ στὸ τέλος τῆς συλλογῆς, ὅπου «Παροράματα» ἀρκετὰ, καμιὰ διόρθωση δὲ βλέπουμε. Ἄς προσθέσουμε τώρα, πὼς σχετικὰ μὲ τὸ κολόβωμα τοῦ στίχου, πὸ μιλῶσαμε παραπάνω, ἔχει βρεῖ ὁ κ. Θέρος θαυμάσιος μιμητὲς, τοὺς διαφόρους «συγγραφεῖς» τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωμάτων τῶν Γυμνασίων, πὸ γιὰ τὸ κατάντημά τους κάμποσα γραφτήκαν στὸ πρῶτο τεῦχος «τῶν Νέων Ἑλληνικῶν» καὶ πολλὰ τοὺς μέλλονται στὰ ἐρχόμενα, καθὼς μαθαίνομε. Στὸ δημιούργημα λοιπὸν τοῦτο τῆς ἀπόκρυφης λαογραφικῆς βιομηχανίας τοῦ Ζαμπέλιου, πὸ χρόνια τώρα τὸ σερβίρουνε στὰ Νεοελληνικὰ τῶν Γυμνασίων, κἀθονταί πάλι δύο ὁλόκληροι στίχοι, κι ἀπὸ κάτω σημειώνεται «Δημῶδες».

Νὰ καὶ μιὰ ἀκόμη ἀπόδειξη, πόσο

φροντισμένη εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦτο τοῦ κ. Θέρου: Σημειώνει μονάχα «Pass.» (δηλ. Passow) σ' ἕνα τραγοῦδι τῆς συλλογῆς του, τὸ «Τραγοῦδι τῆς Κόρης»,¹⁶ πὸ ἀρχίζει: «Κορίτοι ἀγγελοκάμωτο κ' ἔρωτοπληγμένο.» Ὅμως στὸν Passow¹⁷ τὸ βρισκοῦμε ὁλότελα διαφορετικὸ, γιατί ἀπὸ τοὺς 14 στίχους του ὁ κ. Θέρος ἔχει ἀλλάξει τοὺς πέντε: τὸν 4^ο, 7^ο, 8^ο, 12^ο καὶ 13^ο, καὶ μάλιστα μ' ὁλωσδιόλου ἀδέξιο τρόπο: Παρεχτὸς ἀπὸ μιὰ χασμῶδια πὸ κανεὶ, διορθώνοντας τάχα τὸ πρῶτο ἡμιστίχο τοῦ 12ου στίχου, βλέπουμε πὼς τὸν 8^ο στίχο τοῦ κειμένου «ναῦτες πὸ ἀκοῦνς τὴ φωνὴ καὶ βλέπουν τέτια κάλλη», τὸν μεταμορφώνει: «οἱ ναῦτες σάν τὴν ἄκουσαν, σάν εἶδαν τέτια κάλλη». Τὸ ἴδιο, τὸν 13^ο στίχο: «παρακαλῶ τὰ κύματα, μὲ τὸν ἀγέρα κρένω», τὸν παραλλάζει: «παρακαλῶ τὰ κύματα, τὸ δυνατὸν ἀγέρα». Τέτιου εἴδους ὅμως ἀλλαγῆς δὲν εἶναι μονάχα ἀνοῦσεις καὶ περριτῆς, μὰ καὶ μᾶς παραξενεύουνε ἀκόμα, καθὼς χτυποῦν σάν κάτι ξένο καὶ παράταιρο ἀπὸ τὸ δημοτικὸ μας τραγοῦδι. Ἄς σημειώσουμε ἀκόμα, πὼς, καθὼς τὸ ἀπόδειξε ὁ Ἀποστολάκης, μιλώντας γιὰ τὸ τραγοῦδι αὐτό,¹⁸ ὁ 13^{ος} στίχος, μαζί μὲ μερικὸς ἄλλους, εἶναι προσθηκὴ τοῦ Ζαμπέλιου, βαλμένη σ' ἕνα δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ Θωμαζέο. Μὰ κι ὁ τελευταῖος ἔβαλε χέρι στὸ τραγοῦδι αὐτό, καθὼς καὶ γιὰ τοῦτο γράφει ὁ Ἀποστολάκης, ἀφοῦ σὲ μερικὰ του σημεία μᾶς θυμίζει γλυκανάλατη καντάδα. Κ' ἔτσι ὁ κ. Θέρος, μὲ μιὰ τέτια διόρθωση τῆς διόρθωσης τοῦ Ζαμπέλιου, φανερώνεται τώρα σάν ἐπιπόλαιος παραποιητῆς ἐνὸς τόσο ἐπιδέξiou παραχαράχτη. Καὶ τὸ τραγοῦδι αὐτό, μαζί μ' ἄλλα πολλὰ, ἀμειλιχτα καὶ τοῦτα παραλλαγμένα, τόχει ὁμοιοἀκριβῶς θαλμένο καὶ στὰ «Τ. τ. Ἐ.»¹⁹ καὶ ἂς κατακρίνει στὸν πρόλογό του τὶς «χειρουργικὲς ἐπεμβάσεις»²⁰ κι ἂς λέει ἀκόμα, ὅπως εἶδαμε, πὼς τὰ ξεδιάλεξε ὅλα στὴ γνήσια μορφή τους.

Ἄν ὅμως ἔτσι ἐλαφροσυνέδητα παραλλάζει τραγοῦδια, παρμένα ἀπὸ συλλογῆς γνωστῆς, ὅπου ὁ ἐλεγχος δὲν εἶναι δύσκολο νὰ γίνει ἀπὸ τὸν κάθε

μελετητή, φαντάζεται κανείς πόσους μεταπλασμούς είναι δυνατό να έχει κάνει σε τραγούδια περιμαζεμένα από τον ίδιο· γιατί τότε υποτίθεται πως δύσκολα θά μπορούσε να ελεγχθεί. Μά κι απ' τὰ 28 τραγούδια αυτής τῆς συλλογῆς, πού ὁ κ. Θέρος, καθώς λέει, ²¹ τὰ πῆρε ἀπὸ δύο ἀνέκδοτες συλλογές, δικιά του τῆ μιὰ καὶ τοῦ πατέρα του τὴν ἄλλη, πολλὰ τους, ἔτσι καθώς εἶναι καταγραμμένα, φαίνονται ἀμέσως πὼς δὲν εἶναι γνήσια δημοτικά. Μερικὲς ἐκφράσεις δείχνουν ὀλοφάνερα πὼς ὄχι μονάχα τούτες δὲν εἶναι ρωμείκες μὰ κι ὅτι αὐτὸς πού τις ἔγραψε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ζήτημα εἶναι ἂν γνωρίζει καλὰ τὴ δημοτικὴ. Ἄλλωστε, μιὰ τέτιαν ἄγνωστα παρατήρησε κάποτε κι ὁ Πολίτης, πού, κρίνοντας τὴν καταγραφήν κ' ἡμῶν Λακωνικῆς παράδοσης ἀπὸ τὸν κ. Θέρο, τόνισε πὼς τούτῃ εἶναι γραμμένη «ἐν φράσει τεχνικῆ, ἀπομακρυσμένη τῆς δημώδους ἀπλότητος.» ²² Ἀναφέρουμε μερικὰ παραδείγματα πού φανερῶνουν τὴν τεχνητὴ κατασκευὴ μερικῶν τραγουδιῶν, πού, καθώς λέει, τάχει πάρει ἀπὸ ἀνέκδοτες συλλογές του :

Στῆ σελίδα 90 βλέπουμε ἕνα τραγούδι, παρμένο ἀπὸ τοῦ πατέρα του τῆ συλλογῆ, ὅπου ὁ 9ος στίχος λέει : «*Κι ἀγάπησε ὁ μικρότερος τοῦ μέγα τῆ γυναικα*». Καὶ τὸ τραγούδι αὐτό, ὅμοια λαθεμένο πάλι, τόχει βάλει ὁ κ. Θέρος καὶ στὴν καινούργια συλλογῆ. ²³ Θὰ μπορούσε ὅμως, νομίζω, σύμφωνα μὲ τὴν παλιά του τῆ συνήθεια, νὰ τὸ καταχωρίσει ἐκεῖ διορθωμένο, καὶ νὰ γραφτεῖ ἕνας τέτιος στίχος ὅπως τὸν ἔχει ὁ Ζαμπέλιος—μεγάλος αὐτὸς πλαστογράφος τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν—σὲ μιὰ παραλλαγὴ τοῦ παραπάνω τραγουδιῶ, βαλμένη καὶ τούτῃ στὰ «*Τ.τ.Ἐ.*» : ²⁴ «*Κι ἀγάπησε ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τῆ γυναικα*». Ἀκόμα, σὲ μιὰ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιῶ τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, παρμένη ἀπὸ δική του συλλογῆ τραγουδιῶν τοῦ Ταυγέτου, βλέπουμε : «*Κι ἀπὸ μακριὰ ξαγνάντισεν, ἢ Ἀρετὴ χορεύει*». ²⁵ Στὸ ἴδιο τὸ τραγούδι, ἐκεῖ πού ὁ πραγματευτῆς Κωσταντίνος παρακαλεῖ τὴ μάνα του νὰ παντρεύσῃ τὴν ἀδερφή του Ἄρετὴ στὰ ξένα λέγοντας «*νάχω κ' ἐγὼ παρηγοριά στὰ ξένα πού γυρίζω*», ὅπως σωστὰ τὸ βρίσκουμε σὲ μιὰ παραλλαγὴ τῆς Κρήτης, βαλμένη ἐπὶ «*Τ.τ.Ἐ.*» : ²⁶

ὁ κ. Θέρος γράφει τὸ ἀκατανόητο : «*νὰν τόχω κ' ἐγὼ γύρισμα, νὰν τόχω γι' ἀποκούμπι*». ²⁷ Καὶ τοῦτο τὸ τραγούδι, ἔτσι ἀνάλλαχτο, τὸ βλέπουμε καὶ στὰ «*Τ.τ.Ἐ.*» ²⁸ μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἐκεῖ τὸ σημειώνει γι' ἀνέκδοτο τάχα, ἐνῶ σ' ὅλα τ' ἄλλα τραγούδια τῆς καινούργιας συλλογῆς του, τὰ παρμένα ἀπὸ τὴν πρώτη, γράφει ἀποκάτω «*Ἄγις Θέρος*» καὶ παραπέμπει στὴ σελίδα ὅπου εἶναι αὐτὸ γραμμένο.

Συγκρίνοντας τὶς παραπομπές, τὶς σχετικὲς μὲ τὰ τραγούδια πού περιλαμβάνονται στὴν πρώτη ἐκδοση, καθώς καὶ στὰ «*Τ.τ.Ἐ.*», βλέπουμε καὶ ἄλλες ἀκόμα ἀνακρίβειες, πού μᾶς δείχνουνε κι αὐτὲς μὲ πόση διασύνη κι ἀναμελιὰ ἐργάστηκε ὁ κ. Θέρος. Ἀφήνουμε ὅτι στὴ δευτέρῃ του συλλογῆ σημειώνει γιὰ παραπομπὴ ἐνὸς τραγουδιῶ ²⁹ τῆ σ.66 τῆς πρώτης, ἐνῶ τοῦτο ὑπάρχει σ' ἄλλη σελίδα. ἴσως εἶναι λάθος τυπογραφικὸ. Βλέπουμε ὅμως ἄλλα δύο τραγούδια, πού εἶναι καταχωρισμένα, χωρὶς ὅμως τίτλο καὶ χωρὶς καμιά παραπομπὴ στὰ «*Τ.τ.Ἐ.*», ³⁰ τὰ ἴδια δὲ ἀκριβῶς, μὲ τὶς ἐπιγραφές «*Στῆ θάλασσα*» καὶ «*Ἀγάπη φανερωμένη*», τὰ βρίσκουμε καὶ στίς σ. 29 καὶ 40 τῆς πρώτης συλλογῆς, ὅπου στὸ τέλος ³¹ παραπέμπει στὸν Passow καὶ στὸ Μανουῦσο. Ἀκόμα, στὴ δευτέρῃ του συλλογῆ ὑπάρχει κ' ἕνα ἄλλο τραγούδι ³² μὲ τὴ σημείωση πὼς εἶναι ἀνέκδοτο, τοῦ πατέρα του. Κι ὅμως ὁμοιο τοῦ βλέπουμε καὶ στὴν πρώτη συλλογῆ, ³³ μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς στὰ «*Τ.τ.Ἐ.*» ἀλλάζει στὸν 4ο στίχο τὸν καθάριο δημοτικὸ τύπο «*ἀκρομάστη*»—ἔτσι τὸν ἔχει βάλει στὴν ἐκδοσὴ τοῦ 1909—μὲ «*ἀκροάστη*», καὶ μὲ τὴν προσθήκην στὸ τέλος : «*Πῆρε τὴν πλάκα πεθερά, τῆ μαύρη Γῆς γυναικα*». Σύμφωνα ὅμως μ' αὐτὸν τὸ στίχο, ἔπρεπε νὰ τὸ κατατάξει στὰ μοιρολόγια κι ὄχι στὰ ἐρωτικά πού τόχει βαλμένο.

Ὅπως δὴ ποτε, ἡ παραλλαγὴ τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, πού ἀναφέραμε παραπάνω, παρ' ὅλες τὶς παράξενες, μὰ καὶ χοντρές τῆς ἀλλαγῆς, εἶναι ἀξιοσημειώτων, γιατί ἐπικυρτώνει ὅσα ἔγραψε ὁ Πολίτης, ³⁴ ὅτι, δηλαδή, ἡ μεταμόρφωση τῆς ἀδερφῆς σὲ κουκουβάγια, στὸ τέλος τοῦ τραγουδιῶ, βρίσκεται μονάχα σὲ Πελοποννησιακῆ παραλλαγῆς. Μὰ μονάχα ξέρομε ἀπ' ἄλλου, καὶ τούτῃ ἀπ' τὴν Κρήτη, ³⁵ Κι αὐτὴ τῆ μεταμόρφωση ἔχοντας σίγουρα στὸ νοῦ του

ὁ κ. Θέρος ἔβαλε στὸ τραγούδι τοῦτο τὴν τόσο νόστιμη ἐπιγραφή «*Ἡ κουκουβάνια*», καὶ τὸν κρατᾷ ἕνα τέτιο τίτλο καὶ στὴν ἀναδημοσίευσή του στὴ δεύτερη τοῦ συλλογῆ.³⁶ Σ' ἄλλη ὁμοῦ παραλλαγὴ τοῦ ἰδιοῦ τραγουδιοῦ, βλέπουμε τὴν ἐπιγραφή «*Ὁ βουκλόκακας*»,³⁷ παρμένη, ἴσως, ἀπὸ τ' ὁμώνυμο δράμα τοῦ Ἑφταλιώτη, τὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Κ' ἐνῶ σὰ «*Τ.τ.Ἐ.*» βλέπουμε, γιὰ τοῦτο τὸ τραγούδι, κ' ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἄλλες, τίς πιὸ ἀπίθανες ἐπιγραφές, ὅπως «*Ἡ Ἀρειώ*»,³⁸ «*Ἡ λυγερή*»,³⁹ «*Τ' ἀγαπημένο ἀντρόγυνο*»,⁴⁰ πέντε φορὲς «*Ἡ Ἀρστή*»,⁴¹ — μὲ τέτιο τίτλο βλέπουμε κι ἄλλο ἕνα,⁴² ποῦ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοῦτο τὸ τραγούδι — κατακρίνει μολαταῦτα ὁ κ. Θέρος τὸν Πολίτη, γιατί, λέει, «*τόχρ ὀνοματίζει «Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ», ὀνοματίσμα ἀδέτερο*». ⁴³ Παρόμοιους ὁμοῦ τίτλους ἀρκετὰ διασκευαστικούς ἐπίσης, ἔχει κι ἄλλους στὴν πρώτη συλλογῆ του, ὅπως «*Τὰ κορμὰ τῶν ἀσίκηδων*»,⁴⁴ «*Ποτάμι ἀπὸ δάκρια*»,⁴⁵ «*Τί εἶν' ὁ κόσμος*»,⁴⁶ «*Μισερμὸς στὰ ξένα*»,⁴⁷ «*Βασιλοπούλα καὶ πουλί*»,⁴⁸ «*Ἀδερφὸς χαρατζής*». ⁴⁹ Συνεχίζοντας, θ' ἀναφέρουμε ἀνάλογα παραδείγματα κι ἀπ' τὰ «*Τ.τ.Ἐ.*»

Παραλείπουμε τώρα τὴν τραγελαφικὴ διαίρεση τῶν τραγουδιῶν, τὴν ἀκαταστασία τῆς σειρᾶς ποῦ τὰ καταγράφει, σφάλματα μετρικὰ σὲ τραγούδια παρμένα ἀπὸ συλλογῆ δικῆ του (ὅπως ὁ 15ος στίχος στὴ σ. 108), τὸ κωμικὸ γαρνιρισμὰ τους μὲ μπόλικα θαυμαστικὰ καὶ ἀποσιωπητικὰ, καθὼς καὶ πλῆθος ἄλλα τραγούδια, ποῦ καθόλου γι' ἀφεγάδιαστα δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ περάσει. Κι ὅλα τοῦτα τὰ ἐλαττώματα, θὰ τὰ δοῦμε καὶ σὰ «*Τ.τ.Ἐ.*»

Καθὼς εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ ὑποδείξει ὁ κ. Γ. Ν. Πολίτης, ποῦ ἰδιαίτερα ἔχει ἀχολογηθεῖ μὲ τὴ δημοτικὴ μας ποίηση, κι ἄλλο ἕνα τραγούδι τῆς συλλογῆς αὐτῆς⁵⁰ εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸν Passow, μὲ μιὰ μικρὴ προσθήκη στὸ τέλος. Μὰ κι ὁ καθηγητὴς κ. Λίνος Πολίτης μούλεγε τελευταία, πὼς ὁ πατέρας του εἶχε γεμίσει ὅλες τίς σελίδες τῆς ἐκδοσης αὐτῆς τοῦ 1909 μὲ σημειώσεις καὶ διαγραφές—βρίσκονται τώρα τὸ βιβλίο τοῦτο στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης—διατυπώνοντας τίς κρίσεις του ἐκεῖ μὲ ὄχι

καὶ τόσο κολακευτικὲς γιὰ τὸν κ. Θέρο ἐκφράσεις. Καὶ τὴ γνώμη του αὐτὴ ὁ Νικόλαος Πολίτης, παρ' ὄλοσπόυ τὸν ἔγνωναν δεσμοὶ στενῆς φιλίας μὲ τὸν συγγραφέα τοῦ κ. Θέρο, ἔταν μάλιστα ἀπὸ τοὺς πρώτους ἰδρυτὲς τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, ἀπὸ τὸ 1908, κοινολόγησε μὲ μιὰ του κριτικῆ, κ' ἔτσι στάθηκε ἀδυστηρότατος ἐλεγκτὴς τούτης τῆς συλλογῆς, μαστιγώνοντας ἕνα τέτιο ἀκάλεστο διορθωτὴ τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ. Δὲν ἔχω πρόχειρη τὴν κριτικὴ του—γνωστότατος λόγιος, δὲ θυμᾶται, καθὼς μοῦπε κι αὐτὸς, ποῦ τὴν εἶχε διαβάσει—, νιώθουμε ὁμοῦ καλά τὴ θάρρα φ' ἐκεῖ, ἔχοντας ὑπόψην μας ἕνα κριτικὸ σημειωμὰ του⁵¹ γιὰ κάποιον τραγούδι, δημοσιευμένο σὰ «*Παναθήναια*», πρὶν κυκλοφορήσει ἀκόμα τούτῃ ἡ συλλογῆ. Νὰ ἔνα ἀπόσπασμα: «*Βλέπομεν εἰς τὸ ῥῆμα ὅτι ἡ Ἀρειὴ «Κινάσι νὰ πάει στὴν ἐκκλησίαν, νὰ πάει νὰ στεφανώσῃ βγάγῃ τὴν πᾶν ἀπὸ μπροστὰ καὶ δάφνες ἀπὸ πίσω». Ὁ λαὸς ἦτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τοιαύτην τραγικὴν εἰκόνα. Τὸ γνήσιον κείμενον τοῦ ἄσματος εἶχε βεβαίως «καὶ βάγιες ἀπὸ πίσω». Παρίστατο δηλαδὴ ἡ Ἀρειὴ, μεταβαίνουσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν συνοδίᾳ θεραπεινίδων, ὅν ἄλλαι προσπορεύοντο, ἄλλαι δ' εἶποντο. Ἄλλ' ὁ συλλογεὺς, ἀγνοῶν τὴν ἑτέραν σημασίαν τῆς λέξεως βάλγια, καὶ κρίνων φορτικῆν καὶ ἀπειροκόλον τὴν ἐπανάληψιν τῆς λέξεως ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ, ἀνικατέστησε ταύτην ἐν τῷ δευτέρῳ ἡμιστίχῳ δι' ἑτέρας, ἣν ὑπέλαβε συνώνυμον.» Κι ὁμοῦ, τὸ τραγούδι αὐτό, χωρὶς νὰ δώσει καμιὰ σημασίαν σ' ὅσα ἔγραψε ὁ Πολίτης, ἀδιόρθωτο ἔτσι, τὸ ἐάζει καὶ σὰ «*Τ.τ.Ἐ.*»⁵² ἐνῶ σ' ἕνα ἄλλο τραγούδι προηγουμένως,⁵³ ὅπου στὸ στίχο 17 ὑπάρχει πάλι ἡ λέξη «βάγιες», ἐξήγηε: παραμάνες.*

Καὶ δὲν εἶναι τοῦτα μονάχα. Στὴν ἐκδοσὴ αὐτῆ τοῦ 1909, κι ὁ πιὸ ἄπειρος ἀναγνώστης, μὲ πρώτη ματιὰ, θὰ μπόρῃε νὰ βρῇ πλῆθος ἄλλα παραδείγματα. ποῦ δείχνουν ὀλοφάνερα τὴν ἄρρωστη—μὰ κι ἀδέξια—προσπάθεια τοῦ παραποιητῆ νὰ διορθώσῃ τάχα τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι.

Ἦστερα ἀπὸ μιὰ τέτια ἀποτυχία τῆς πρώτης συλλογῆς, θὰ περιμένα, ἐβόαια, κανεὶς, πὼς θὰ νοιαζότανε ὁ κ. Θέρος περὶ ἄλλο, κάπως γιὰ τὴν καινούργια ἐκδοσὴ του, ποῦ μ' αὐτὴ παρουσιάζεται

τώρα ως ο φροντιστής κι ο επίσημος προστάτης του δημοτικού μας τραγουδιού, άφου, μάλιστα, στά σαραντατρία χρόνια πού μεσολαβήσανε, μελετούσε έπιμονα τὸ τραγούδι, έστω και με μικρές διακοπές, όπως μās λέει στὸν πρόλόγὸ του.⁵⁴ Ὅμως, καθώς συνεχίζοντας θά δοῦμε, βρίσκουμε πολὺ περισσότερα ψεγάδια στὰ «Τ. τ. Ε.», ἀπ' ὅσα στὴν πρώτη συλλογὴ του. Κι ὄχι μονάχα δὲ λογάρισε καθόλου τίς ὑποδείξεις τοῦ Πολίτη, παρά, στὸν πρόλογο τῆς καινούργιας του συλλογῆς, ἀν και τὸν ἐγκυμιάζει, έστω και κάπως χλιαρά, προσπαθεῖ κιόλας νὰ ὑποτιμήσει τὴν τόσο σημαντικὴ προσφορά τοῦ θεμελιωτῆ τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας, παρ' ὅλο πού, μ' ὅσα γράφει γι' αὐτὸν, μās δίνει τὸ δικαίωμα νὰ πιστέψουμε ὅτι ἐπιπολαιη μονάχα γνώση γιὰ τὰ ἔργα του ἔχει, κι ἀγνοεῖ ἀκόμα πόσο μόχθησε κείνος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ὀργάνωση τῆς λαογραφίας. Ἄλλιως, δὲ θάγραφε⁵⁵ πὼς ὁ Πολίτης ἔχει δημοσιέψει «Μυθολογία»! Γιατί κανένα βιβλίο ἢ μελέτη τοῦ Ν. Πολίτη δὲν ἔχει γραφτεῖ με τέτοιο τίτλο.

Κατακρίνει ἀκόμα τὸν Πολίτη,⁵⁶ γιατί πρὶν εισηγηθεῖ τὸ 1918 τὴν ἴδρυση τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, δὲν ἐφρόντισε «νὰ ὀργανωθεῖ, με τὴ σοφὴ του διδασκαλία, ὀμάδα δασκάλων ἀπ' ὅλες τίς περιφέρειες τοῦ κράτους και τὸν σκόρπιον ἑλληνισμόν, νὰ καταποιοτοῦν στὴ λαογραφικὴ ἐργασία με τὴ φροντιστηριακὴ προπαίδεια, νὰ τοὺς μεταδώσει τὸν ἐθνουσιασμό του, και νὰ πᾶν ἐπειτα στὸν τόπο του καθένας, νὰ μαζέψουν ζωντανὸ ὕλικὸ κάμποσα χρόνια, πρὶν χαθεῖ, και νὰ γινόνταν ουστηματικὰ ἢ συγκεντρωση, ἢ ἔρευνα κ' ἢ κατάταξη του στὸ Ἀρχεῖο». Κι ὅμως ὁ Νικόλαος Πολίτης, πολὺ πρὸ τοῦ 1918, παράλληλα με τὴ διδασκαλία τοῦ δημοσίου βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐδίδασκε στὸ Πανεπιστήμιο και λαογραφία, χωρὶς καθόλου μάλιστα νάνα ὑποχρεωμένους γι' αὐτὸ — λίγους μῆνες μόνο, τὸ 1915, ἀναγκάστηκε, γιὰ λόγους πολιτικούς, νὰ διακόψει τὰ μαθήματα τοῦτα—και, τὸ σπουδαιότερο, ἔιχε ἴδρυσει φροντιστήριο, ὅπου ἔκρινε τίς λαογραφικὲς ἐργασίες τῶν φοιτητῶν τῆς φιλολογίας και τοὺς καθοδηγοῦσε γιὰ τὸν περιμάζωμα λαογραφικοῦ ὕλικου. Ἀπὸ ἓνα τέτοιο φυτῶριο λαογράφων, καταρτισμένων με καθοδήγηση σοφῆ, ξεβγήκανε τόσο ἐρευ-

νητές, πού πλουτίσανε τὴ λαογραφία με ἐπιστημονικὰ συγκεντρωμένο ὕλικό, και κατόπι τόσοι ἀκόμα ἐπιστήμονες λαογράφοι τῆς περιωπῆς ἐνός Ἀποστολάκη, ἐνός Κυριακίδη - γιὰ ν' ἀναφέρουμε δυὸ ὀνόματα μονάχα. Οὔτε λέξη, πάλι, δὲ μās λέει, ὀψιμος αὐτὸς τῶρα ἀπολογητῆς τῶν θησαυρῶν τῆς πνευματικῆς παράδοσῆς μας, γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Πολίτη, γιὰ τὴ δημιουργία δικῆς μας ἑθνικῆς ζωῆς σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις και τὴ χειραφέτησή μας ἀπὸ τὴ μίμηση ξένων προτύπων, γιὰ τὴν ἐπίδραση πού ἔιχε ἓνας τέτιος ἀγῶνας στὸ Δροσίνη, τὸν Παλαμᾶ κι ἄλλους ἀκόμα λογοτέχνης, ὡστε νὰ παρουσιάσουν ἦθη, χαραχτήρες και εἰκόνες σχετικὲς με τὴν πραγματικότητα τῆς νεοελληνικῆς.⁵⁷ Ἀναφέρει ἔπειτα⁵⁸ ἓναν κἀποιο ὑπουργὸ τῆς Παιδείας, πού τὸ 1862 ἔστειλε ἐγκύκλιο γιὰ περιμάζωμα λαογραφικοῦ ὕλικου «πὺ ἀποτελέσμα ἔιχε τὸ ὅτι ἄρχισαν νὰ δημοσιονται στὰ περιοδικὰ «Πανδώρα», «Εὐτέρπη», «Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν» κι ἄλλα, πολλὰ τραγούδια, πὺ γλύτωσαν ἔτσι ἀπὸ τὴ λησμοσύνη», πράμα ὄχι και τοῦτο σωστό, γιατί στὴν «Πανδώρα», πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1862, βλεπομε δημοσιευμένα δημοτικὰ μας τραγούδια. Ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, σ' ἓνα του τραγούδι:⁵⁹ σημειώνει πὼς εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν «Πανδώρα» τοῦ 1859. Ὅσο γιὰ τὴν «Εὐτέρπη», πὺ κ' ἔκει ὑπάρχουν δημοτικὰ τραγούδια, αὐτὴ ἔβγαίνε ἀπὸ τὸ 1847 ὡς τὸ 1855, δηλαδὴ πρὶν ἀπ' τὸ 1862. Στὴν «Ἐφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν», ἔξ ἄλλου, πὺ ὄλους σχεδὸν τοὺς τόμους τῆς εἴχαμε ἄλλοτε φυλλομετρήσει, κανένα δημοτικὸ τραγούδι δὲν εἶδαμε. Κ' ἐνῶ, λοιπόν, ἐγκυμιάζει ὁ κ. Θέρος αὐτὸν τὸν ἀγνωστο ὑπουργὸ, τίποτα δὲ μās λέει γιὰ μὲν παρόμοια ἐγκύκλιο τοῦ Πολίτη, σταλαμένη σ' ὄλους τοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς τὸ 1887, ὅταν ἦταν τμηματάρχης τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, καθώς και Γενικός Ἐπιθεωρητῆς τῶν Δημοτικῶν Σχολείων, κ' ἔτσι, καθώς τονίζει ὁ Κυριακίδης,⁶⁰ με τὸ κῦρος τοῦ ὀνόματός του, μὰ και τῆς θέσης του προπαντός, κατόρθωσε νὰ συγκεντρώσει τόσο πλούσιο ὕλικό.

Μιλώντας κατόπι γιὰ «τὰ ἰδιόμορφα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα πὺ βρισκονται γενικὰ σχεδὸν στὰ τραγούδια μας», ἀναφέρει⁶¹ γιὰ γνώμη τοῦ Πολίτη, τ' ἀκόλουθα: «Ὁ γοργὸς διάλο-

γος καὶ ἡ παρασιώπησις τῆς ἐκ τούτου γενομένης δράσεως εἶναι οὐσιῶδες γνώρισμα τῶν ἀομάτων.» Πραγματικά, ὁ Πολίτης, στὴ μελέτῃ του «Περί τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων», μᾶς λέει τὰ παραπάνω,⁶² μὲ τὴ διαφορὰ πῶς, συνεχίζοντας, προσθέτει: «ὄπερ δὲν ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους», ἔχοντας ὑπόψῃ μονάχα τ' ἀκριτικὰ τραγούδια. Ὁ κ. Θέρος ὅμως, κόβει ἀθθαίρατα τὴν τελευταία φράση, γιὰ νὰ μᾶς δεῖξει πῶς ὁ Πολίτης μιλάει τάχα γενικά, γιὰ ὅλα τὰ δημοτικά μᾶς τραγούδια. Δὲν ἔχει, ἄλλωστε, διαβάσει ὀλόκληρη τὴν τὴ μελέτῃ παίρνει μονάχα στ' ἀρπαχτὰ καὶ ἀντιγράφει λαθεμένα μιὰ μικρούλα φράση, ὅπως κάνει καὶ σ' ἄλλες ἐργασίες τοῦ Πολίτη. Καὶ νὰ μιὰ ὀλοφάνερη ἀπόδειξη: Στὴ σ. 64 τῶν «Τ. τ. Ἐ.» ἀναγράφει μιὰ γνώμη γιὰ τ' ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ λέει πῶς εἶναι αὐτὴ τοῦ Πασχάλη⁶³, ὅπου καὶ παραπέμπει. Ἄν ὅμως εἶχε διαβάσει ὀλόκληρη τὴν παραπάνω μελέτῃ τοῦ Πολίτη, θάβλεπε ἐκεῖ⁶⁴ πῶς τούτῃ εἶναι γνώμη τοῦ Μηλιαράκη, καὶ ὅτι ἀπ' αὐτόν τὴ σούφρωσε καὶ μὲ τὰ ἴδια λόγια τὴν τελαλίζει γιὰ δική του ὁ Πασχάλης, πού, παρ' ὅλη τὴν ἀστείστατη ἀπασχόλησή του μὲ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ καὶ μὲ τ' ἀκριτικὰ τραγούδια, παρουσιάζεται καὶ ἄλλοῦ στὰ «Τ. τ. Ἐ.»⁶⁵ γι' ἀθθεντία. Κι ἄλλοτε τόχουμε γράφει⁶⁶, πῶς ὁ Πασχάλης, στὸν πρόλογό τῆς ἐκδόσῃς του γιὰ τὸ Διγενῆ Ἀκρίτα, δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο, παρὰ ν' ἀντιγράφει καὶ νὰ παρουσιάσει γιὰ δικὰ του διάφορα κομμάτια ἀπὸ τὴν παραπάνω μελέτῃ τοῦ Πολίτη, καθὼς καὶ ἀπὸ τοῦ Κυριακίδῃ τοῦ «Διγενῆ Ἀκρίτα», ἀπὸ τὶς ὁποῖες μελέτες δοσηθήκαε καὶ γιὰ τὴ σχετικὴ διβλόγραφια. Ὅπου ὅμως στηρίζεται στὶς ἴδιες του δυνάμεις, δὲν τὰ καταφέρει καὶ τόσο καλά. Κ' ἔτσι λέει λ.χ. πῶς ὁ Σάθας μᾶς γνωρίζει γιὰ Διγενῆ Ἀκρίτα κάποιον δομῆστικο τοῦ Ι' αἰῶνα καὶ μᾶς ἀφήνει νὰ νομίσουμε πῶς πραγματικὰ αὐτὸς ἦταν ὁ Διγενής. Κ' εἶναι ἀλήθεια πῶς τόγραψε τοῦτο ὁ Σάθας, μὰ ὕστερα ἀπὸ τὶς κριτικὰς τῶσων ξένων καὶ τοῦ δικοῦ μας τοῦ Παπαρρηγόπουλου, πὸ μὲ εἰρωνεία τὸν ἐχτύπησε, ἀποδείχοντας μὲ ὀλόκληρη σειρά δοκομένων πῶς δὲν ἔχει καμιά βάση ἢ γνώμη αὐτῇ, κανένα πιά δὲν τὴν ἀναφέρει, παρὰ

μονάχα γιὰ παράδειγμα τῆς πῶς μεγάλης κριτικῆς ἀστοχίας. Καὶ μόνο ὁ κ. Θέρος, στὴ διαλέξῃ του πὸ ἀκούσαμε στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία μόλις βγῆκε ἡ συλλογὴ του, μιλώντας γιὰ τοὺς φημισμένους βυζαντινολόγους πὸ ὑποστηρίζανε πῶς ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας ἦταν πρόσωπο ἱστορικό, ἀνάφερε καὶ τὸν Πασχάλη.

Ἄν ὅμως ὁ Πασχάλης ἀντιγράφε ἔτσι ἐλαφροσυνειδητὰ τὸν Πολίτη, ὁ κ. Θέρος προτίμησε, σ' ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν πρόλογό του, ν' ἀντιγράψει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του: Ὅλη σχεδὸν τὴν εἰσαγωγὴ τῆς συλλογῆς τοῦ 1909, τὴν ἔβαλε καὶ στὰ «Τ. τ. Ἐ.». Ἔτσι, ὅσα λέει στὴν πρώτη ἐκδοσῃ (σ. 10, στ. 18 ὡς τὴ σ. 16, στ. 8) τὰ βλέπουμε καὶ στὴν καινούργια (σ. 26, στ. 11 ὡς τὴ σ. 31, στ. 3) μ' ἐλάχιστα προσθηκὲς μονάχα, πρὸ πάντων στὸ κεφάλαιο τῶν μοιρολογιῶν καὶ ὅλα τούτα τάχει συνέχεια θαμμένα, ἐξὸν ἀπὸ ἓνα κομμάτι σὸ τέλος, πὸ εἶναι στὴν πρώτη συλλογῃ του στὴ σ. 15, στ. 3 ὡς στὴ σ. 16, στ. 8 καὶ στὰ «Τ. τ. Ἐ.» σ. 29, στ. 5-12. Ἐπίσης, ἀπὸ τὴν πρώτη συλλογῃ, ὅσα γράφονται στὴ σ. 17 στ. 27 ὡς τὴ σ. 18 στ. 11, εἶναι θαμμένα καὶ στὰ «Τ. τ. Ἐ.» σ. 51, στ. 26 κ.έ., σὸ κεφάλαιο «Κρίσεις καὶ γνώμης», τὸ μόνο πὸ ἔχει σ' αὐτὸ προσθέσει ἀκόμα ἀρκετὰ, παραθέτοντας τί εἶπαν διάφοροι, δικοὶ μας καὶ ξένοι, γιὰ τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Ἐνοεῖται ὅμως, πῶς τὸν πρόλογό τῆς πρώτης συλλογῆς, στὴ δευτέρῃ του τὸν ἔχει μεταφράσει στὴ δημοτικῃ, βιαστικὰ καὶ ὅπως-ὅπως. Ἔτσι, τοῦ ξέφυγε καὶ δὲ φρόντισε τουλάχιστο ν' ἀλλάξει τὴν ἀνὸπαρχτῃ λέξῃ «χαροντικά»,⁶⁷ (δηλαδῃ: τραγούδια τοῦ Χάρου) - ἐρευνήσαμε στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορικοῦ Δεξικοῦ, μὰ τέτια λέξῃ ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει. Εἶναι, ἀλήθεια, πολὺ παράξενο πῶς ἓνας σοδαρὸς μελετητῆς, πὸ πᾶνω ἀπὸ πενήντα χρόνια ἀσχολήθηκε μὲ τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι, παίρνει ὀλόκληρο σχεδὸν τὸν πρόλογό τῆς πρώτης του συλλογῆς, τῆς τυπωμένης πρὶν ἀπὸ 43 χρόνια, καὶ μὲ λίγες προσθηκὲς, κάθε ἄλλο παρὰ οὐσιαστικὰς, σὲ δυὸ κεφάλαια μονάχα, τὸν παρουσιάζει καὶ στὴν καινούργια του ἐργασία, πὸ κατὼ μᾶς βεβαιώνει⁶⁸ «εἶναι ὅλη στηριγμένη στὶς νεώτερες λαογραφικὰς ἐρευνες»!

Ἄπ' τὸν πρόλογό τῆς πρώτης συλ-

λογής του, παράλειψε ο κ. Θέρος να δώσει στα «Τ. τ. Έ.» μονάχα μιάνμιση πάνω-κάτω σελίδα από το τέλος⁶⁹ καθώς κι από τή σ. 16, στ. 9 ως τή σ. 17 στ. 26, όπου γράφει τα περσότερα για τα κλέφτικα τραγούδια, και μās λέει πώς θ' ασχοληθεί μ' αυτά στο δεύτερο τόμο. Ίσως να τα παραθέσει εκεί, στην εισαγωγή τους.

Έμεινε όμως άχρησίμευτη κ' η άρχή από τόν πρόλογο τής πρώτης συλλογής,⁷⁰ πού έκει μās μιλάει γενικά για τα δημοτικά μας τραγούδια, 'Αντί ν' αντιγράψει όμως και τούτο το κομμάτι στα «Τ. τ. Έ.», έσκινε σκοπιμότερο να δάλει έκει, έστο και με διασκευές, κάμπωσες σελίδες από τή μελέτη τού Πολίτη: «Γνωστοί ποιηται δημοτικων άσμάτων», χωρίς καμιά παραπομπή σ' ατή. Έτσι, όλόκληρο τó κεφάλαιο «Ό ποιητής και οι παραλλαγές»⁷¹ είναι παρμένο από τήν παραπάνω μελέτη⁷² παραγεμιόμενο μονάχα με κάτι δικές του προσθήκες, όπως οι γνώμες τού Έμερσον και τού Φωριέλ, και με κάποιες παρατηρήσεις του, πού μιά άπ' αυτές δέν τή βρίσκουμε καθόλου σωστή. Γιατί, μιλώντας για τα κλέφτικα τραγούδια,⁷³ τονίζει πώς «τα περισσότερα τα σύνθεταν και τα πρωτοτραγουδούσαν οι ίδιοι οι κλέφτες», ένώ ο Κυριακίδης μās μιλάει διεξοδικά⁷⁴ για παλιούς λόγους πιστεύει ότι «τό μέρος των γυναικών εις τήν ποιήσιν ταύτην πρέπει να είναι σημαντικόν».

Νά μιá απόδειξη τώρα πόσο ώφελήθηκε ο κ. Θέρος κι άπ' άλλο κείμενο τού Πολίτη: Στόν πρόλόγο του⁷⁵ γράφει: «Σ' αυτά τα τραγούδια μέσα, πού περιέχουν τήν ούσια κι άποτελοϋν τó κορυφωμα τού έθνικου μας πολιτισμού, κλείνονται άνεριοι οι άγραφοι νόμοι, οι καθάριοι στοχασμοί, οι πατρογονικές παραδόσεις κ' οι ματωμένοι πόνοι τής ελληνικής φυλής» Κι ο Πολίτης, στην πρώτη σελίδα τού προλόγου του των «Έκλογών»: «τα δέ τραγούδια έγκατοπρίζουν πιστώσ και τλειώς τόν βίον και τά ήθη, τά συναισθήματα και τήν διαμόρφιν τού ελληνικου λαου και έξωραίζονται διά τού ποιηκικου διακόσμου αναζωπυροϋν τās άναμνήσεις των έθνικων περιπετειών.»

Δέ μπορεί, βέβαια, κανείς, συγκρίνοντας τά δυό τούτα άποσπάσματα να τόν κατηγορήσει άδισταχτα τόν κ. Θέρο γι' αντιγραφέα, μ' όλο πού έχουμε τó παράδειγμα τού Βουτιεριδου, πού,

άφου πρώτα χαρακτήρισε, με τó ψευδώνυμο Π. *Ηλιόπουλος, όλους τούς σύγχρονους του λόγιους για λογοκλόπους στο «Νουμά»⁷⁶ και κατόπι τó Ροΐδη,⁷⁷ κατακρίθηκε τέλος, κι αυτός, και μάλιστα με πολύ τσουχητέρές έκφράσεις, για λογοκλοπία, από τόν Κυριακίδη,⁷⁸ ές αίτίας μιās κάποιας όμοιότητας ένός μικρου κοματιου από τήν «Ιστορία τής νεοελληνικής λογοτεχνίας» μ' ένα άλλο τής ίδιας μελέτης τού Πολίτη, πού από τούτη όλόκληρες σελίδες μετουσίωσε στόν πρόλόγο του ο κ. Θέρος. Κι όμως τó κομμάτι εκείνο τού Βουτιεριδου δέν είχε μιá τέτια χτυπητή όμοιότητα με τού Πολίτη, όπως τó παραπάνω.

Έχουμε όμως δυό παραδείγματα άκόμα: Ό κ. Θέρος στις σελίδες τις παρμένες από τόν Πολίτη, γράφει: «Έτσι λοιπόν τó τραγούδι [...] μένει ζωητανό πάντα κι άπόσσωπο. Γιατί ό λαϊκός ποιητής πού τó τραγουδούσε, καμιά φιλοδοξία ούτε είχε, ούτε έχει να μαθευτεί ν' όνομά του».⁷⁹ Κι ο Πολίτης: «Είναι δέ άδύσποτον τó τραγούδι, διότι ό πρώτος δημιουργός αυτού δέν κατείχετο ύπό τού πόθου να καταστήσιν γνωστον τó όνομά του, άλλ' άμοιρών φιλολογικης φιλοδοξίας, τó έποίησε, διότι τού τó έπέβαλεν ανάγκη τής καρδιάς του».⁸⁰ Και τ' άλλο τώρα: Ό κ. Θέρος γράφει: «Ανάμεσα στους άνόνημους ποιητές ήσαν και λιγοστοί με κάποια ανώτερη ποιητικη φλέβα, μ' έμπνευση άληθινου ποιητή και με τεχνική μάλιστα εύκολία, πού κι αυτούς, όπως και τούς πολλούς τούς άλλους, ποτέ δέν τούς έμαθε, ούτε θά τούς μάθει κανείς.»⁸¹ Κι ο Πολίτης: «Είς των πολλών, έχων τó χάρισμα τής στιχογραφικης και τού μουσικόν αίσθημα άνεπτυγμένον, υπέικων εις έσωτερικην ώθησιν έν στιγμῃ έξάρσεως συνθέτει τó άσμα.»⁸²

Σ' ένα άλλο άκόμα σημετο τού προλόγου του ο κ. Θέρος γράφει: «Η καταγραφή τού τραγουδιου δέν έχει, νομίζω, καμιά σχέση ή αναλογία [...] ούτε με τήν εργασία τού άρχαιολόγου πού συνταιριάζει και συγκολλάει τά σπασμένα μάρμαρα και τά συντρίμια των άγχιών.»⁸³ Κι ο Πολίτης, στη μελέτη του «Η παραχάραξις των έθνικων άσμάτων»: «Συμβαίνει και τó δημοτικόν άσμα και με τ' άλλα προϊόντα τής δημόδους φιολογίας ό τι και με τά λείψανα τής άρχαιας τέχνης, άν και εις ταύτα αί νεώτεροι προσήηκαι είναι εύδιαγνωστότεροι.»⁸⁴

Ἄς ἀφήσουμε τώρα στὸν ὑπομονετικό κ' ἐμβρόντητο ἀναγνώστη νὰ θγάλει μόνος τὰ συμπεράσματα του.

Σ' ὅλα, λοιπόν, πού μᾶς λέει στὴν εἰσαγωγή του⁸⁵ ὁ κ. Θέρος, δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο, παρά νὰ διοχετεύει ἐκεῖ τὸν πρόλογο τῆς πρώτης του συλλογῆς, καθὼς καὶ μερικὰ ἀπ' ὅσα εἶπε σχετικά ὁ Πολίτης, ἐξόν ἀπὸ λίγες σελίδες στὴν ἀρχή, ὅπου ὑποστηρίζει, κυρίως, τὸν Μπύχερ, σ' ὅσα ἀνάφερε τοῦτος γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ γιὰ τὸ ἀδάσιμο τῆς γερμανικῆς αὐτῆς θεωρίας, μᾶς εἶπε ἀρκετὰ ὁ Σπύρος Μελάς⁸⁶ ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους, ἄλλωστε, πού διατυπώσανε μερικές, ἔστω κ' ἐλαφρές, ἐπιφυλάξεις γιὰ «Τ. τ. Ἐ.»⁷⁸ ξεχωρίζοντας, ἔτσι, ἀπὸ τὸ ἀγλαίτο πλῆθος τῶν ἀκρίτων, πού μ' ὅλα τὰ ὑπερθετικά συγκλίνησης, θαυμασιοῦ κ.λ. γιὰ τὸ δημιούργημα τοῦ κ. Θέρου, πλημυρίσανε τὶς στήλες τῶν περιοδικῶν-ἀφῆνω δὰ τὶς ἐξομερίδες. Γιατί, μὲ τὸ νὰ δέχονται αὐτὰ τὰ περιοδικὰ, ὄλως διόλου ἀνεξέλεγκτα, τὰ γραφόμενα διαφόρων «λογίων» ἔχουνε πιά καταντήσει «ἀπλῶ δοξῆα νεανικῶν γυμνασμάτων», ἀειχιστοὶ μάνδραι, ὅπου δύναται πᾶς αὐτοχειροτόνητος λόγιος νὰ ὑπάγῃ ν' ἀποπατήσῃ», ὅπως ἔλεγε κι ὁ Ροϊδῆς γιὰ κάποια περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς του. Ὅπου ὦχριοῦν πιά οἱ τόσοι καὶ τόσοι ἀλλαγμοὶ θριάμβου πού ἀκουστήκανε πρὶν ἀπὸ ἕξη χρόνια γιὰ τὰ «Δημοτικά τραγούδια» τοῦ Μελαχρινοῦ—θυμᾶμαι ἀκόμα τὴν ἐξαλλῆ διδυραμβογραφία τοῦ Λ. Παυλίδου,—πού, ἐπιτόπως, παρ' ὅλα τὰ βασικὰ ἐλαττώματά τους, δὲ φτά-

νουν τὴν καινούργια τούτη συλλογὴ τοῦ κ. Θέρου, δίκαια ὅμως δέχτηκαν καὶ κεῖνα τὸ σκληρὸ μαστίγωμα τῆς κριτικῆς τοῦ Κ. Δημαρά στὸ «Βῆμα» τῆς 28 Ἀπριλίου καὶ 16 Μαΐου 1946.

Ἐκεῖ καταντήσαμε. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν παραξενευόμαστε καθόλου, πού καὶ εἰρικοί ἐπιστήμονες διαλεχτοί, δικοὶ μας καὶ ξένοι, παρόμοια παινέματα σκορπίσανε σ' ἐπιστολὲς πρὸς τὸν κ. Θέρο, κατωχωριμένους κι αὐτὲς στὰ «Τ. τ. Ἐ.». Ὑπάρχει ὅμως, ὅπως εἶναι γνωστὸ, μεγάλη διαφορά ἀπὸ τὸ νὰ δημοσιεῖται κανεὶς τὴ γνώμη του ὑπεύθυνα (γιατί τότε θάναι κιόλας ὑποχρεωμένους καθαρὰ καὶ ἐξάστερα νὰ τὴν ἐκφράσει) ὡς τὸ νὰ στέλνει μονάχα φιλοφρονητικὲς ἐπιστολές, μὲ τὰ συνθησιμὰ ἐγκώματα, τὰ συμβατικά —, de formules de politesse, ὅπως λέν, σὲ παρόμοιες περιστάσεις οἱ Γάλλοι:—, ὅταν, μάλιστα, πρόκειται γιὰ βιβλίον, πού ζήτημα εἶναι ἂν ἔχει διαβασεῖ. Καμιά διάθεση δὲν ἔχω νὰ φωνῶ καὶ πάλι ἐριστικός, μιλώντας γιὰ παρόμοιες ἐπιστολὲς σὲ σημερινούς μας λογοτέχνες. Γι' αὐτὸ, ἕνα παλιὸ παράδειγμα ἀναφέρω μονάχα: Τὴν «Ἀγέννητη» ὁ Πολύβιος Δημητρακόπουλος τὴν εἶχε στείλει σὲ πολλοὺς σύγχρονους τοῦ Γάλλους λογοτέχνες, πολὺ γνωστούς, κι ὅλοι τοῦτοι τὸν ἀποθεώσανε σχεδὸν σὲ γράμματα τὰς πρὸς τὸ συγγραφέα, δημοσιευμένα στὴ δευτέρῃ ἐκδόσῃ τῆς. Κι ὅλα αὐτὰ γιὰ ἕνα βιβλίον πού ἔχει ἀπὸ καιρὸ ξεχασεῖ ὄλοτελα πού κανεὶς πιά δὲν τὸ ἀναφέρει, παρά σὰ σύμβολο κακότεχνης πολυλογίας καὶ ὠραιοπάθειας λυμφατικῆς.

1. σ. 14 — 15. — 2. σ. 19. — 3. αὐτ. — 4. σ. 13. — 5. σ. 19. — 6. σ. 54. — 7. σ. 92. — 8. (37).
9. Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τ. Α', σ. 218-219. Τὰ δημοτικά τραγούδια σ. 20-32. — 10. σ. 2.
11. σ. 10. — 12. σ. 10. — 13. σ. 15. — 14. σ. 18. — 15. Ἑστία, 1890 Α', σ. 157. — 16. σ. 27.
17. (334). — 18. Δημοτικά τραγούδια, σ. 108-109. — 19. (159). — 20. σ. 18. — 21. σ. 20. — 22.
Λαογ. Σύμμ., τ. Β', σ. 41. — 23. (337). — 24. (338) σ. 6. — 25. σ. 93. σ. 21. — 26. (322) σ. 8.
27. σ. 93. σ. 9. — 28. (321). — 29. (254). — 30. (284) καὶ (285). — 31. σ. 124 καὶ 125. — 32.
(85). — 33. σ. 34. — 34. Παραδόσεις, σ. 937. — 35. Κρητικὸς ἀσπὴρ, 1908, σ. 255. — 36. (321).
37. σ' ἐκδ., σ. 106-108, β' ἐκδ. (323). — 38. (280). — 39. (285). — 40. (287). — 41. (274).
(277), (281), (282), (283). — 42. (359). — 43. σ. 261. — 44. σ. 60. — 45. σ. 72. — 46. σ. 89. — 47.
σ. 108. — 48. σ. 126. — 49. σ. 108. — 50. σ. 59. — 51. Λαογραφία, τ. Α', 1909, σ. 384 - 385. — 52.
(359). — 53. (58). — 54. σ. 11. — 55. σ. 16. — 56. σ. 12. — 57. Βλ. Σ. Κυριακόπουλος: Λαογραφία,
καὶ δημοτικισμὸς, Ν. Ἑστία τ. 26, 1939, σ. 1456, καὶ Γ. Δροσίνη: Σκόρπια φύλλα τῆς ζωῆς
μου, σ. 155 - 158. — 58. σ. 13. — 59. (245). — 60. Λαογραφία, τ. Ζ', σ. 45. — 61. σ. 36. — 62.
Λαογ. Σύμμ., τ. Α', σ. 256. — 63. Οἱ δώδεκα λόγοι τοῦ Ἀγενοῦ Ἀκρίτου. — 64. σ. 255.
65. σ. 65-66. — 66. Ἑλληνικά Γράμματα, 1927, σ. 620. — 67. Στὴν πρώτη συλλογὴ του σ. 14,
στιχ. 11 καὶ στὰ «Τ. τ. Ἐ.» σ. 29, σ. 15 καὶ σ. 37, σ. 18 — 68. σ. 19. — 69. σ. 18, σ. 12 ὡς τῆ σ. 19
σ. 31. — 70. σ. 9 - 10, σ. 1 - 18. — 71. σ. 33 - 34. — 72. Λαογ. Σύμμ., τ. Α', σ. 214, σ. 18
ὡς τῆ σ. 216, σ. 2. — 73. σ. 34. — 74. Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν Λαογραφίαν, σ. 69 - 71. — 75.
σ. 32, σ. 32-34. — 76. 18 Μαΐου ὡς 10 Αὐγ. 1903. — 77. Ν. Ἑστία, τ. 20, 1936, σ. 1252-1263.
78. Ἑλληνικά Γράμματα, 1927, σ. 620. — 79. σ. 33, σ. 33-36. — 80. Λαογ. Σύμμ., τ. Α', σ.
214, σ. 33-36. — 81. σ. 34, σ. 11-14. — 82. Λαογ. Σύμμ., τ. Α', σ. 214, σ. 18-21. — 83. σ.
18, σ. 1-16. — 84. Λαογ. Σύμμ., τ. Α', σ. 374, σ. 6-9. — 85. σ. 23-35. — 86. Ἑλλ. Λογ.,
97, σ. 200. — 87. Δίκιο νὰ ξεχωρίσουμε ἀκόμα καὶ τὶς ἀκόλουθες κριτικὲς: Μ. Καλογιώρ
(«Ἔθνος», 11-3-52), Ἐδ. Παπανούτσου («Βῆμα», 13-3-52) καὶ Κλ. Παράσχου («Καθημερινή»,
27-3-52).

ΣΥΜΠΛΗΡΩ-
ΜΑΤΑ ΣΤΗΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

1708—1940
4^η ΕΚΔΟΣΗ

Γεράνη, Στέλιου

Ταξίδι για καινούργιες σπουδές

Καρφώσαμε

μ' ένα ξίφος ἰλαροῦ φωτός
πάνω στὰ στήθια μας
τὴν ἐπανάληψη τῶν ἡμερῶν
καὶ κινήσαμε χωρὶς ἀποσκευές
γιὰ νὰ διαβάσουμε τὸ ἄλλο πρόσωπο τοῦ ἡλίου.

Μιὰ γαλαζοπράσινη ὕγρασία
ἐπαίξε μὲ τὸ χνοῦδι τῆς ἐπιδερμίδας μας
καθὼς ξετυλίγαμε στὰ πόδια μας
τὸν πρῶτο στίχο τῆς ἐλευθερίας.

Δίχως νὰ κόψουμε στοὺς δικούς μας
ἓνα ψεύτικο νόμισμα δακρῶν,
δίχως νὰ σφίξουμε ἓναν κόμπο στὸ λαιμὸ
γιὰ νὰ στρογγυλέψει ὁ λόγος τοῦ χαιρετισμοῦ,
δίχως νὰ ξεδιπλώσουμε ἀπ' τὴ γέφυρα τοῦ καρδιοῦ
τὸ τελευταῖο σινιᾶλο τῆς καρδιάς μας
κόψαμε

μὲ μιὰ ἀπότομη κίνηση τοῦ χεριοῦ
τὸ νῆμα τῆς ἀφετηρίας
καὶ τινάξαμε τὶς ψυχές μας
πέρα ἀπ' τὴν αἰχμάλωτη πολιτεία.

Γιὰ μᾶς ποὺ ἀγαποῦμε τὴν ἐλευθερία
θὰ ὑπάρχουν πάντα στὸ στερέωμα
καινούργιοι τόποι γιὰ σπουδές,
ἄρκει ν' ἀκολοθησοῦμε θαρετὰ τοὺς ἀνέμους,
ἄρκει ν' ἀρπάξει ἡ πρώτη ἀνάσα μας τὴ ζέστα τῆς ἀγάπης,
γιὰ νὰ διαλυθοῦν στὶς κουρασμένες μας ἀρθρώσεις οἱ σκουριές
καὶ νὰ ζέψουμε τ' ἀφηνιασμένα ἄλογα τῶν πόθων μας
στὸ παμπάλαιο ἄρμα τοῦ ἡλίου.

Πρὶν ξεκινήσουμε

εἶχαμε νικήσει κάθε δισταγμὸ,
θρυματίζοντας μέσα στὸν ἀρχαῖο ναὸ
τὶς δέκα ἐντολές μὲ τὰ τροπάρια τοῦ θεοῦ·
εἶχαμε σκύψει μὲ κατάνυξη πάνω στοὺς ἀφρούς,
γιὰ νὰ φιλήσουμε τὸ ξανθὸ χαμόγελο τῆς Ἀφροδίτης,
κ' εἶχαμε δώσει ἄλλο νόημα στὴ λατρεία μας
κι ἄλλο ἀνασασμὸ στὸ περπάτημα τῶν ἰσκιῶν
ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους.
Τώρα, πρὸς τί νὰ φοβηθοῦμε τὴν καταγιγδα
ἀφοῦ εἶχαμε κάνει τὴν προετοιμασία μας;

Πρός τί νά πνίξουμε μέσα στό βάλτο
τήν ώραία κραυγή μας ;

Παρά μιὰ ζωή
βουτηγμένη στις μαλθακές οδύεις τῆς επανάληψης
καί σι' ἀλυσωμένα ἀγκομαχητά τῆς προσαρμογῆς,
κάλλιο ἕνα φτερωτό θάδισμα σέ καινούργια χρώματα
καί μιὰ λεύτερη ἀναπνοή σ' ἕνα ἐξέχειλο δάσος ἀπό ἀρμονίες.
Κάλλιο μιὰ τρικυμισμένη ρέμβη
στό θαλασσινό τραγούδι τῶν ἀφρῶν
παρά ἕνα ἀλύτρωτο ξημέρωμα
ὡς τό στερνό μας ψυχοράγημα.

Παρά μιὰ δύσκολη περπατησιὰ
στή διάμετρο τοῦ κυκλωμένου ἀνθρώπου,
κάλλιο ἕνας ξαφνικός καλπασιμός σ' ἕνα γαλάζιο σύνεφο.
Παρά ἕνας συλλογιζόμενος λόγος,
πού τόν ἐπαναλαμβάνουν κίθι μέρα ἕνα πλῆθος στόματα,
καλύτερα ἕνα τρελό ξεφωνητό
πού σάν αἰχμὴ νά καρφωθεῖ στό στέρνο τ' οὐρανοῦ.

Ὅταν κάθε μέρα πληθαίνουν τριγύρω σου
οἱ ξένοι κ' οἱ μοναχικοί,
κι ὅταν κι αὐτό ἀκόμα τῆς μητέρας τό χᾶδι
χάνει τό στιλπνό του καθρέφτισμα στις καρδιές μας
καί τό δέχεται δίχως ρίγος
τό ροδαλό χνούδι τοῦ παιδιοῦ,
πρός τί νά ἐπιμένουμε γιά μιὰ ἀνανέωση
ἀνάμεσα σ' αὐτή τήν πολιτεία
μέ τὰ θαμπὰ ἐμβλήματα τῆς ἀδιαφορίας
καί τίς φτηνές ρεκλάμες τῶν ὑπολογισμῶν ;

Γι' αὐτό κ' ἐμεῖς,
ἀφοῦ δὲν μπορούμε νά σπουδάσουμε τοὺς ἀνθρώπους
κι ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι κλειδώνουνε τό σπλάχνο τους
γιά νά μὴ μπεῖ τό φύσημα τ' ἀνέμου,
πήραμε τήν ἀπόφαση
νά ζεψοῦμε τ' ἀφηνιασμένα ἄλογα τῶν πόθων μας
καί νά κινήσουμε γιά τίς καινούργιες μας σπουδές
πάνω ἀπ' τὴ γαλαξοπράσινη ὑγρασία τοῦ ὀρίζοντα.

'Απ' τὸ Μουσικό τετράδιο τῆς θάλασσας

Ἡ Ἄγνούλα σκάλιζε σι' ἀκρογιαλὶ τὰ λευκὰ βότσαλα
γιά νά βρεῖ τό χαμένο ψίθυρο τῆς θάλασσας
πού δὲν τὸν στέγνωσε ἢ πρῶνι ἑλιανάδα τοῦ φθινόπωρου,
πού δὲν τὸν βρήκαν τὰ μικρὰ παιδιὰ
πού σκάλιζαν τὴν ἄμμο.

Στάθηκε ἔξω ἀπ' τὴν ὄραση τῶν πραγμάτων
καί, γέροντας πάνω ἀπ' τὸ μικρὸ κοχύλι τοῦ γιαιλοῦ,
πῆρε μετὰ τὴν ἀνάσα τῆς τὸν πρῶτο ψίθυρο τῆς θάλασσας.
Κι ὅπως ἀθῶα γύριζε τό βλέμμα τῆς
στὴν πρώτη ἀρμύρα τῆς παρθενικῆς ντροπῆς,
ἔσταξε ἀπὸ τὰ μάτια τῆς τό πρωτοδάκρι τῆς αὐγῆς,
ἔτσι ὅπως τρέμει ἕνας καρπός
σάν παίρνει νά ὠριμάζει.

Κ' εἶπα νὰ κρύψω τὴν καρδιά τῆς θάλασσας
σ' ἓνα γαλάζιο βλέφαρο.
Κ' εἶπα ν' ἀνοίξω τὴ μικρὴ παλάμη της
γιὰ νὰ διαβάσω τὸ αἶνιγμα.
Μὰ πρὶν προλάβω νὰ συλλαβίσω τὸ χρυσὸ λόγῳ
ἄρχισε νὰ φυτρώνει μόνος του
ἀπ' τὶς λεπτὲς φλεβίτσες τῶν δαχτύλων της.
Κ' ἔγειρε τότε τὸ κεφάλι της ἀπ' τὸ κλωνάρι τοῦ λαιμοῦ
κι ἔφησε νὰ κατρακυλήσει στὴν καρδιά μου
ὁ πρῶτος ψίθυρος τῆς θάλασσας...

Ἀπὸ τότε, κρατᾶει στὸ βάθος τῶν ματιῶν
μιὰ γαλανὴ καρδιά γεμάτη ἄρμυρα καὶ χυμοὺς
ποῦ δὲν μποροῦν οἱ κόκινες φωνὲς τῆς πρωινῆς λιακάδας
καὶ τὸ βαθὶ σκοτάδι τῆς νυχτιᾶς
οὔτε τὴ μελωδία της νὰ πιοῦν
οὔτ' ἓνα δάκρι νὰ στεγνώσουν.

Στίχοι κι ἀποσπάσματα

Ἄλλα ξεράθηκαν ἀπ' τὶς καμένες ἀναπνοὲς
κι ὅλα μαθαίνουν μονάχα νὰ κρυώνουν καὶ νὰ διφοῦν.
Ἡ μεγάλῃ νύχτα κυκλώνει μὲ κόμπους τὸ λαιμὸ μας
κ' ἓνας γνώριμος θάνατος φάχνει γιὰ νερὸ μὲς στὰ δάκρια.

Οἱ ἄνθρωποι γύρω μας
μαθαίνουν στὴ μεγάλη λεωφόρο μὲ τὰ καρποφόρα δέντρα
καὶ βιάζονται νὰ τρυπώσουν κάτω ἀπὸ μιὰ στέγη,
νὰ κερδίσουν ἓνα ὀρθὸ θάδισμα κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο.

Πρὶν μάθουν νὰ ὄνειρευονται
κατεβαίνουν ἀοπλοὶ καὶ δειλοὶ στὴν ἀγορὰ τῶν σκληρῶν
καὶ μαθαίνουν νὰ συλλαβίζουν τὴν ἱστορία τῆς θητείας τους
στὴν ἔρημη χώρα. Καὶ μαθαίνουν νὰ φάχνουν
μὲ τὰ σύνεργα ἑνὸς ἄλλου.

Τεντώνουν τὸ κεφάλι τους στὸν οὐρανὸ
καὶ δὲ μποροῦν νὰ κατεβάσουν ἓνα σίφουνα
μέσα στὴν ἀνυδρὴ καρδιά τους, []
δὲ μποροῦν νὰ κερδίσουν ἓνα χαμένο παράδεισο,
[] νὰ λευτερώσουν ἓνα φυλακισμένον τραγοῦδι.

Ἡ Ἐλευθερία θασανίζεται []
πάνω σ' ἓνα μισόκλειστο βλέφαρο.

Ἀναπνέω κάθε μέρα τὴν ἐπανάληψη τῶν ἡμερῶν
καὶ περιμένω τὸν ὄνειροπόλο ἄνεμο
νὰ σπᾶσει τὸ κρῦσταλο τῆς ὀμίχλης,
νὰ στροβιλίσαι τὴν καρδιά μου
πάνω ἀπ' τὴ στέγη τῆς καλύβας μου,
νὰ ξεριζώσει ἀπ' τὴ λάσπη μιὰ βαθιὰ ρίζα
ποῦ ἄρχισε νὰ σαπίζει [].

Θὰ φύγω [], φίλοι μου; Θὰ μπορέσω νὰ φύγω;
Θὰ μπορέσω νὰ τελειώσω τὴ συγκομιδὴ
πρὶν μὲ προλάβει ὁ ἔφιππος κατακλυσμὸς,

πρὶν μὲ καρφώσουν στὰ πεντάγραμμα τῆς μοναξιᾶς
καὶ πρὶν προσγειωθεῖ ἡ εἰσαισθησία μου
πάνω στὴν ἀπληροφόρητη συζυγική μου κλίνη;

Νά λοιπὸν γιὰτι
ὅταν ἐπιστρέφω κάθε βράδι στὴν καρδιά μου
φορῶ τὸν ἐπίσημο χιτώνα μου,
τὸν ὠραῖο χιτώνα τῆς τριανταφυλένιας μέθης
καὶ χλευάζω τὸ ψυχρὸ χαμόγελο,
τὸ ἀρχαῖο χαμόγελο τοῦ προγονικοῦ μου κάδρου.

Νά γιὰτι λέω νὰ πετάξω τὸ κλειδί ἀπ' τὸ παράθυρο
καὶ νὰ φύγω τὴν ἀγῆ,
νὰ κινήσω ὠραῖος καὶ γυμνός

γιὰ τὸ καινούργιο σύνορο
φορτωμένος στὴν ψυχὴ μιὰν ἐπανάσταση
κ' ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο στ' ἀφτί.

Δὲ σκέφτηκες ποτέ σου τὴν ἐπιστροφή γιὰτι []
προετοίμασες τὸ ταξίδι σου κοντὰ στὸ χαμόγελο τοῦ παιδιοῦ σου.

Ἄπο τὰ χτέρες ποὺ πρωτορίγησα κοντὰ στὶς πικροδάφνες
μιὰ μέλισσα βουλίζει πάνω στοὺς κροτάφους μου
καὶ μιὰ καινούργια στάλα τριγυρνᾷ μέσα στὶς φλέβες μου.

Χωρὶς ἐσένα, χωρὶς ἐσένα πῶς θὰ τολμοῦσα νὰ φωνάξω :
« Ἀγάπη, σῶσε με ! Ἀγάπη, δῶσε μου μιὰ γαλανὴ φτερούγα·
πάρε με, Ἀγάπη, στὶς ζεστὲς κερήθρες τῆς ἀγῆς ! »

Ἄν δὲν ἔσπαζες, ἀδελφέ μου,
τὸ σκληρὸ ράμφος τῆς μοναξιᾶς
πῶς θὰ μποροῦσε νὰ τραγουδήσει ἡ ματωμένη καρδιά μας ;

Γιαννόπουλου, Τάνκη

Ψιθυρίσματα

Ψιθυρίσματα τῶν αἰσθήσεων,
εὐγενικὲς ἐκκλήσεις τοῦ ἐρωτισμοῦ μας,
κοιμῆδες ἀναμνήσεις ἀπὸ βαθιὰ μάτια,
ὄλο ἀπὸ βαθιὰ μάτια,
τανισμένα βέλη σὲ σταγόνες συνάντη-
στιγμῆς ποὺ [σης,
μέσα τους ὁ θεὸς
δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο,
θάλασσες ἀσύλληπτες
ἐνός ἄλλου ὄνειρου
τὰ βαθιὰ μάτια
στὸ μεγαγχολικὸ σούρουπο,

στὴ γαλάζια ἀνησυχία
τῶν πρωινῶν τόνων,
σὲ κάθε πόρο
τῆς ἀναπνοῆς μου -
τὰ βαθιὰ μάτια,
οἱ ἀνεκπλήρωτες ὑποσχέσεις
τῆς αἰωνιότητος,
ἢ ὑπέρτατη τοῦ ἄπειρου
προσφορά -
θάνατος.

Ἔ βαθιὰ μάτια.

Γιὰ σκέψου, ἂν ὄλα χάνονταν...

Γιὰ σκέψου, ἂν ὄλα χάνονταν στὸ χρόνο,
ποιὸ μάταιο θὰ πλέκαμε στὴ ζωὴ μας
ἂν ὄλα πέρναγαν καὶ φεύγαν [νόημα,
τὰ δύο σου ἀγὰ δάκρια γιὰ μένα ὅαν

ἦσουν μικρούλα, καὶ οἱ δικές μου τρέλες
νὰ γυρνῶ ὀλόκληρες βραδιές στὶς ἐκ-
[τάσεις τῶν ψυχῶν μας.
Ἄομως σ' ἀγάπαα δεκαεπτὰ χρονῶ

μὲ πολλὰ στὰ μάτια ὄνειρα. μὲ τὴ θεία
τῆς ὑπαρξῆς μου εἰδη- δεκαεφτά χρονῶ.
Καὶ σὺ εἶχες κινήσει τότε ἀπ' τοὺς
[αἰῶνες,
εἶχες κινήσει ἀπὸ τὴ θρυλικὴ σιωπῆ των
ντυμένη συνοθυλεύματα λατρείας γιὰ
Κ' ἦσουν σὺ, δεκαεφτά χρονῶ, [μένα.
ὅλες οἱ ἐρωμένες τῶν ματωμένων μου
[βιβλίων·

κ' ἦσουν σὺ, πὺ δὲν μποροῦσε νὰ σέ
[περάσει ἡ ἀγάπη τῆς θάλασσας,
ποὺ δὲν σ' ἐξαφάνισε ποτὲ ἡ λάμψη
[τῶν ἀστρων·
κ' ἦσουν σὺ, δεκαεφτά χρονῶ.

Γιὰ σκέφου, ἂν ὅλα χάνονταν στὸ χρόνο,
ποιό μάταιο θὰ πλέκαμε στὴ ζωὴ μας
[νόημα.

Στίχοι κι ἀποσπάσματα

Ὁ ὄρθρος ἔσπασε ψυχὴ μου σὰν
κλωνάρι γενναριάτικης μυγδαλιάς ποὺ
[μαδιέται-
λευκὸ κι ἀγνὸ πλάσμα τ' ὄνειρου μου,
ρόδινη ἀναμονὴ ὅλο ἀγωνία στὸ χει-
[μέριο κέλυφος.

Μὲ δάχτυλα τρέμοντα ἀκόμα
ἀνοίγω τοὺς γιαννάδες τοῦ στήθους μου
[στὴν Ἄνοιξη.

Ἐναν κόρφο ἐλπίδες στὸν ὄρθρο
θὰ ἐκτοξεύσω στὰ χεῖλῃ σου νάρθουν.

Ἡ κίνηση τῶν χειρῶν σου
σὰν τὴν αἰώνια τῶν νερῶν πορεία
μέσα στὸ σύμπαν,
μὲς στὴν καρδιά μου.

Στὰ μάτια σου τὸ αἶμα τῆς νύχτας,
χρυσῆς χορδῆς πόνων στίς φλέβες τῆς
[καρδιάς μου,
τόσο γλυκὸς καθημερινὸς θάνατος
κάτω ἀπ' τὰ μάτια σου.

Βέβαια, ὅλα ἦταν ἀκατανόητα

ἀπὸ πάντοτε -
στό'χα πεῖ νὰ μὴν παλεύεις μὲ μάται-
[ους ἰστούς,
μὲ λογικὰ τετράγωνα καὶ προκαθορι-
[σμένες θεωρίες.
Οἱ κύκλοι δὲν φτιάχνονται γιὰ νὰ πε-
[ριορίσουν τὸν κόσμο,
οὔτε τὴ ζωὴ μας.
Ἀπὸ πάντοτε ὅλα ἦταν ἀκατανόητα.

Μὴ μοῦ μιᾶς γιὰ Ἄνοιξη, []
μέσα μου ἔχω τὸν Χειμῶνα,
ὀλόκληρη τὴν ἄπλα
τοῦ λευκοῦ χιοντοῦ -
τί μοῦ μιᾶς, λοιπόν, ἔτσι ὥρατα
γιὰ τὴν Ἄνοιξη;

Τὴν Ἄνοιξη δὲν τὴν φτάνουν μὲ τὰ
[μάτια.

Πορεύομαι τὸ ταξίδι τῆς αἰώνιας νύ-
κάθε στιγμῆ, [χτας []
κι ὅταν ὁ ἥλιος φлуαρεῖ στὴ ζωὴ μου
κι ὅταν τὸ χαμόγελό σου ξεσταίνει
[τοὺς κόρφους μου.

Γιοφύλλη Φ. *

Τὸ Ἀπειρο

Τὴν ἄγγιξα τὴν αἴσθηση τοῦ Ἀπειρου —

Θάταν χινοπωριάτικη βραδιά.
Ζερβιά ξαπλώνεται τὸ πέλαο καὶ γιαλίζει·
δεξιὰ τὰ δέντρα παίζουσε στὸ σκότος τὰ κλαριά.
Κι ἀκούγεται τὸ κύμα νὰ φλοισβίζει
καὶ σουβλερὲς φωνίτσες «πάρτε γιούλια!»
Πηγαίνουμε, θαδίζουμε καὶ πάντα προχωροῦμε
μὲς στὴ γλυκιὰ χινοπωριάτικη βραδιά
καὶ πλάι στὴ στρογγυλὴ τὴν παραλία,
πλάι καὶ στὸ πέλαο καὶ στῶν δέντρων τὰ κλαριά.
Πηγαίνουμε, θαδίζουμε καὶ πάντα προχωροῦμε.
Μὰ ὡς ποῦ; Δὲν ἔχει τέλος;
Τὸ κύμα, «πάρτε γιούλια!»
τῆς θάλασσας γιαλάδα

καί τὰ κλαδιά ξεσκλίδια
 κι ὄλο τὰ ἴδια, τὰ ἴδια...
 Κι ὁμοία κι ἀτέλειωτη κ' ἢ παραλία...
 Βαδίζουμε, πηγαίνουμε... Μὰ ὡς ποῦ ;
 Κι ἀτέλειωτη ἦτανε πιά ἢ παραλία,
 κ' ἢ στρογγυλή γραμμὴ τῆς παραλίας —
 παραβολή, γιὰ ὑπερβολή, γιὰ σπείρα ; —
 τὰ βήματά μας τὰ μονότονα μᾶς πῆραν...
 Μὰ ὡς ποῦ ; Μὰ ὡς ποῦ ; Μὰ ὡς ποῦ ;
 Τὴν ἄγγιξα τὴν αἴσθηση τοῦ 'Απείρου —

Γνώση, μοῦ τὴ φαρμάκωσες καὶ τὴ θραδιάν ἐκείνη.
 «Πεπερασμένα» τώρα πιά τὰ πάντα ἔχουνε μείνει !

Ξέρω καὶ κείνη ἢ παραλία πὼς τελειώνει.
 Καὶ τὸ νησί μου ἀλάκερο ἔχει τέλος.
 Κι ὁ κόσμος εἶναι σφαῖρα καὶ τελειώνει.
 Κ' ἢ κάθε ζῆση καὶ τὸ κάθε τι ἔχει τέλος.

Καὶ βέβαια καὶ τὸ 'Απειρο θὰ ὑπάρχει.
 Μὰ τώρα πιά θὲν ξέρω νὰ τ' ἄγγιξω.
 Τὸ θὲ τὸ πλαγιαστὸ θάνατι πολὺ μακριὰ μου...

Κι ὁμως μιά νύχτα σκοτινὴ στὴν παραλία τοῦ γύρου,
 θυμᾶμαι πὼς τὴν ἄγγιξα τὴν αἴσθηση τοῦ 'Απείρου.

Γκάτσου Ν.

Ὁ Ἰππότης κι ὁ Θάνατος (1513)

Καθὼς σὲ βλέπω ἀκίνητο
 μὲ τοῦ 'Ακρίτα τ' ἄλογο καὶ τὸ κοντάρι τ' 'Αη-Γιωργιοῦ νὰ ταξιδεύεις [στὰ χρόνια,
 μπορῶ νὰ θάλω κοντά σου, σ' αὐτὲς τίς σκοτινὲς μορφὲς ποῦ θὰ σὲ παραστέκουν αἰώνια
 ὥσπου μιά μέρα νὰ σθηστεῖς καὶ σὺ παντοτινὰ μαζί τους,
 ὥσπου νὰ γίνεις πάλι μιά φωτιά μὲς στὴ μεγάλη Τύχη ποῦ σὲ γέννησε,
 μπορῶ νὰ θάλω κοντά σου
 μιά νεραντζιά στοῦ φεγγαριοῦ τοῦς χιονισμένους κάμπους,
 καὶ τὸ μαγνάδι μιᾶς θραδιάς νὰ ξεδιπλώσω μπροστά σου
 μὲ τὸν 'Αντάρη κόκκινο νὰ τραγουδάει τὰ νιάτα,
 μὲ τὸ Ποτάμι τ' Οὐρανοῦ νὰ χύνεται στὸν Αὐγουστο
 καὶ μὲ τ' 'Αστέρι τοῦ Βοριᾶ νὰ κλαίει καὶ νὰ παγώνει,
 μπορῶ νὰ θάλω λιθάδια,
 νερὰ ποῦ κάποτε πότισαν τὰ κρῖνα τῆς Γερμανίας,
 κι αὐτὰ τὰ σίδερα ποῦ φορεῖς μπορῶ νὰ σοῦ τὰ στολίσω
 μ' ἓνα κλωνι βασιλικό κ' ἓνα ματσάκι δυόσμο,
 μὲ τοῦ Πιλαπούτα τ' ἄρματα καὶ τοῦ Νικηταρᾶ τίς πάλες.
 Μὰ ἐγὼ ποῦ εἶδα τοὺς ἀπογόνους σου σὰν πουλιά
 νὰ σκίζουν μίαν ἀνοιξιὰτικὴ ἀγῆ τὸν οὐρανὸ τῆς πατρίδας μου,
 κ' εἶδα τὰ κυπαρίσια τοῦ Μοριᾶ νὰ σωπαίνουν
 ἐκεῖ στὸν κάμπο τοῦ 'Αναπλιοῦ,
 μπροστά στὴν πρόθυμη ἀγκαλιὰ τοῦ πληγωμένου πελάγου,
 ὅπου οἱ αἰῶνες πάλευαν μὲ τοὺς σταυροὺς τῆς παλικαριάς,
 θὰ θάλω τώρα κοντά σου
 τὰ πικραμένα μάτια ἐνός παιδιοῦ

καὶ τὰ κλεισμένα βλέφαρα
μέσα στὴ λάσπη καὶ στὸ αἷμα τῆς Ὀλλανδίας.

Αὐτὸς ὁ μαῦρος τόπος
θὰ πρασινίσει κάποτε.
Τὸ σιδερένιο χέρι τοῦ Γκέτς θ' ἀναποδογυρίσει τ' ἀμάξια,
θὰ τὰ φορτώσει θυμωνιᾶς ἀπὸ κριθάρι καὶ σίκαλη,
καὶ μὲς στοὺς σκοτινοὺς δρυμοὺς μὲ τις νεκρὰς ἀγάπες,
ἐκεῖ ποὺ πέτρωσε ὁ καιρὸς ἓνα παρθένο φύλλο,
στὰ στήθια ποὺ σιγότερμε μιὰ θακρισμένη τριανταφυλλιά,
θὰ λάμπει ἓν ἄστρο σιωπηλὸ σὰν ἀνοιξιάτικη μαργαρίτα.

Μὰ σὺ θὰ μένεις ἀκίνητος
μὲ τοῦ Ἀκρίτα τ' ἄλογο καὶ τὸ κοντάρι τ' Ἄη-Γιωργιοῦ θὰ ταξιδεύεις
ἓνας ἀνήσυχος κυνηγὸς ἀπ' τὴ γενιά τῶν ἠρώων, [στὰ χρόνια,
μ' αὐτὲς τὶς σκοτινῆς μορφῆς ποὺ θὰ σὲ παραστέκουν αἰώνια,
ὥσπου μιὰ μέρα νὰ σθηστεῖς καὶ σὺ παντοτινὰ μαζί τους,
ὥσπου νὰ γίνεις πάλι μιὰ φωτιά μὲς στὴ μεγάλη Τύχη ποὺ σὲ γέννησε,
ὥσπου καὶ πάλι στίς σπηλιᾶς τῶν ποταμιῶν ν' ἀντηχήσουν
βαριά σφυριά τῆς ὑπομονῆς
ὄχι γιὰ δαχτυλίδια καὶ σπαθιά,
ἀλλὰ γιὰ κλαδευτήρια καὶ ἀλέτρια.

Ἄπ' τὴν « Ἄ μ ο ρ γ ὸ »

Στοῦ πικραμένου-τὴν ἀλλὴ βγαίνει χορτάρι μαῦρο.
Μόνο ἓνα θράδι τοῦ Μαγιοῦ πέρασε ἓνας ἀγέρας,
ἓνα περπάτημα ἑλαφρὸ σὰ σκίρτημα τοῦ κάμπου,
ἓνα φιλιὶ τῆς θάλασσας τῆς ἀφροστολισμένης.

Κι ἂν θὰ διψάσεις γιὰ νερὸ θὰ στίψουμε ἓνα σύννεφο,
κι ἂν θὰ πεινάσεις γιὰ ψωμί θὰ σφάξουμε ἓνα ἀηδόνη·
μόνο καρτέρει μιὰ στιγμὴ, ν' ἀνοίξει ὁ πικραπίγανος,
ν' ἀστράψει ὁ μαῦρος οὐρανός, νὰ λουλουδίσει ὁ φλόμος.

Μὰ ἦταν ἀγέρας κ' ἔφυγε, κορυδαλὸς κ' ἐχάθη,
ἦταν τοῦ Μάη τὸ πρόσωπο, τοῦ φεγγαριοῦ ἡ ἀσπράδα,
ἓνα περπάτημα ἑλαφρὸ σὰ σκίρτημα τοῦ κάμπου,
ἓνα φιλιὶ τῆς θάλασσας τῆς ἀφροστολισμένης.

Β Α Σ Ι Λ Η Σ Κ Ο Υ Λ Η Σ

Ἡ οἰκοδομή

Ἡ Φρατζέσκα ἐτοιμάζει τὶς φράουλες, δουλεύει μετ' τέχνη τὴν καραμέλα τῆς γαρνιτούρας. Ἡ Ἀγγελικὴ γυρίζει τὸ παγωτό. Ἐχει πῆξει κάμποσο, ὥστε νὰ γυρίζει μετ' δυσκολία, θαραίνοντας τὸ χέρι τῆς, μὰ θέλει ἀκόμα πολὺ γιὰ νὰ πῆξει καλὰ. Ἡ Ἀγγελικὴ συλλογιέται πῶς ἡ δουλειὰ θὰ φαινόταν ἐλαφρότερη ἂν εἶχε κάποιον νὰ μιλήσει. Μὰ ἡ Φρατζέσκα εἶναι γριὰ καὶ θαρετὴ, καὶ πιστεύει πῶς ὑπάρχει ἀρκετὴ εὐχαρίστηση καὶ μόνο στὸ νὰ ἀσκεῖ μετ' ἐπιτυχία τὴν τέχνη τῆς στὴν κουζίνα. Ὅταν μάλιστα ἔχουν κυρίες (κι αὐτὸ γίνεται συχνὰ) κ' ἐτοιμασίες ἰδιαιτέρως, ὅπως σήμερα, γι' αὐτὴν εἶναι οὐστὸ πανηγύρι. Μπορεῖ νὰ χεῖ δικιο. Ὅπωςὸποτε ἡ Ἀγγελικὴ πρέπει τώρα νὰ τὴ μνηθεῖ. Εἶναι τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει.

Πρέπει νὰ συνηθίσει. Νὰ συνηθίσει στὴν ιδέα πῶς τῆς λείπει κάτι, πῶς εἶναι ἓνα εἶδος ἀνάπηρη. Δὲν μπορεῖ πιά νὰ τρέχει ἔξω, νὰ φτάνει, ὅπως πρῶτα, μετ' τὴ φαντασία τῆς ὡς τ' ἀκρογιάλια τοῦ νησιοῦ τῆς κι ὡς τὰ λευκὰ σπιτάκια καὶ τὰ περιβόλια, φτιάχοντας ὄνειρα γιὰ μιὰ δικὴ τῆς γωνιά γῆς, μιὰ φτωχὴ θέση, ὅπου νὰ μπορεῖ ὥστόσο ν' ἀναπαύεται, ὅποτε αὐτὴ θέλει, κοιτάζοντας τὴ θάλασσα, γιὰ ἓνα λιοκαμένο δουλευτή, δικό τῆς, μετ' σφιχτὰ μπράτσα, γιὰ δυὸ-τρία χαριτωμένα κουτσοῦβελα.

Φταῖνε καὶ οἱ οἰκοδομῆς, ποὺ τελειώνων γρήγορα καὶ οἱ πρῶτοι τεχνίτες δίνουν ἑαφνικὰ τὴ θέση τους σὲ ἄλλους, καὶ χάνονται.

Τώρα πρέπει νὰ στέκεται ἐδῶ εὐπαρουσίαστῃ μέσα στὴ φρεσκοκιοιδρωμένη τῆς ποδιά· νὰ βλέπει μόνο ἓνα λεπτό χέρι, τὸ χέρι τῆς, ποὺ γυρίζει τὴν παγωνιέρα. Ἦρθε ἀπὸ τὸ μακρινὸ νησί τῆς καὶ συνήθισε ἐδῶ. Καθὼς τὴν ἔφεραν μετ' τὸ αὐτοκίνητο ἀπὸ τὸ λιμάνι, ἦταν ἓνα σημεῖο ὅπου ὁ ἀέρας ἔπαυε πιά νὰ μυρίζει θάλασσα καὶ αὐτὸ τῆς φάνηκε βαρὺ καὶ παράξενο. Μὰ συνήθισε. Τὸ ἴδιο κι ὅταν, ἀκριθῶς ἔπειτα ἀπὸ κεῖνον τὸ βράδι, μιὰ μέρα, ἑαφνικὰ, ἤρθαν οἱ ἠλεχτρολόγοι στὴν οἰκοδομὴ κ' οἱ ταπειταίρηδες, γιὰ νὰ χαθοῦν ὕστερα κι αὐτοί, ἀφήνοντας ἑτοιμὸ τὸ σπίτι γιὰ

τοὺς πρῶτους ἐνοίκους. Ὁ ἄνθρωπος συνηθίζει.

Στὴν ἀρχὴ πιάσαν ν' ἀνοίγουν χαντάκια γιὰ τὰ θεμέλια. Ἡ Ἀγγελικὴ δὲν εἶχε δεῖ, ὅτε καὶ μποροῦσε νὰ καταλάβει πῶς τὰ μετρήσανε καὶ τὰ σχεδιάσανε τόσο ὁμορφα, ὅπως φαινόντουσαν τώρα ἀπὸ τὴ σοφίτα τῆς — νὰ πηγαινοῦν ἴσια οἱ σκαμμένες γραμμὲς καὶ νὰ χωρίζουν μιά-μιά οἱ κάμαρες. Θυμῆθηκε, τότε ποὺ φτιάχνανε σπίτια στὸ νησί, παίζοντας. Οἱ κάμαρες χωρίζανε μετ' τὶς ἀράδες τὰ λιθάρια τετράγωνες ἢ καὶ στρογγυλές. Τὶς στολίζανε ἀμέσως μετ' λογγῆ-λογγῆς κουρελόπανα καὶ σπασμένα πιατικά. Ἡ θεία Πασσοῦ ἀρχίζει τὴ γρίνια, ποὺ τὶς λερωῖαν τὶς ἀλλῆς μαζεύοντας τοῦ κόσμου τὰ σκουπίδια. Μὰ κουβαλοῦσανε καὶ καθαρὰ βότσαλα ἀπὸ τὸ γιאלὸ καὶ λευκὰ κρίνα. Τὰ λευκὰ κρίνα θγαίνανε μετ' ἀπὸ τὴν ἄμμο, μ' ἓνα τροφαντὸ βλαστάρι, δυὸ-τρία κοντὰ-κοντὰ, καὶ πιὸ πέρα ἄλλα, κι ἄλλα. Δὲν τὰ κόβανε. Πιάνανε τὸ βλαστάρι κάτω-κάτω· ἓνας τρυφερός τριζάτος ἀριμὸς σὰ νὰ λυνότανε πιὸ χαμηλὰ καὶ μέναν στὰ χέρια τους λεύτερα. Ξέραν ὅτι τὰ πότιζε ἢ θάλασσα. Μπορεῖ κιόλας νὰ τὰ κρατοῦσαν νεράιδικα χέρια μέσα στὴν ἄμμο καὶ τ' ἀφήναν στὰ δικὰ τους πρόθυμα.

Θυμάται καλὰ κεῖνον τὸ γιאלὸ. Τὰ τρεξιματὰ τους γύρω στὶς ρίζες τῶν μεγάλων βράχων. Τὰ γυρνὰ τους πόδια στὴ δροσερὴ ὑγρασία τῆς ἀμμουδιάς. Τοὺς ψαράδες ποὺ τραβοῦσαν τὴν τράτα. Ἐέστηθοι, τραβοῦσαν τὰ δυὸ χοντὰ σκοινιά, ἀργὰ, βηματίζοντας ἀνάποδα, μ' ἓναν ἴσο, ἀνάλλαχτο ρυθμὸ-ὀ ἰδρώτας νὰ βρέχει τὰ φημένα θαλασσινὰ τους κορμιά καὶ τὰ πανταλόνια τους, τ' ἀνασκαμμένα πάνω ἀπ' τὸ γόνα. Ἡ Ἀγγελικὴ ἀπὸ πίσω, καθὼς πλησιάζανε εἴημα τὸ εἴημα θαριοῦ, οἱ πατοῦσες τους νὰ βουλιᾶνε ἀνοίγοντας θατιῆς λακοῦδες στὴν ἄμμο, πρόσεχε τὴν κίνηση στὰ δυνατὰ νεύρα τῆς κνήμης τους, ποὺ φουσκώνανε κάτω ἀπὸ τὸ κατάμαυρο, ἰδρωμένο πετό. Αὐτὸ κρατοῦσε ὦρα πολλή, Ἡ ἀγωνία τῆς φούντωνε γιὰ τὸ βαρὺ

τους μόχθο κάτω απ' τόν ήλιο και τής έρχοταν ή πεθυμιά νά πιάσει από πίσω τó σκoinί, νά θάσει ένα χέρι. Μά δέν τó τóλμησε ποτέ, σά νά καταλάβαινε πώς δέ θάκανε τίποτα προσθέτοντας—κορί-ται άχαιμό—τή λίγη της δύναμη, ή και γιατί φοβότανε πώς ό τελευταίος τρα-τάρης, άφώνοντας τó σκoinί νά πάει νά πιάσει μπροστά, θά τήν έδλεπε και θά τήν άναγελοῦσε. Τήν ένoιαζε προπαντός γιά τó μικρό τρατάρη, ένα παλικάρακι, πού ώστόσο βοήθαγε καλά στό τράθη-γμα μέ τά γερά του μπράτσα. Ό ήλιος κι ό άέρας φήνανε τó κορμί του περισ-σότερο απ' τών άλλων, γιατί τόχε πάν-τοτε γυμνό -μ' ένα μικρό θρακάκι μο-ναχά. Ήταν σχεδόν παιδί, ένα-δυό χρό-νια μεγαλύτερο από κείνη. Θά μπορούσε νά τρέχει μαζί της στά νωπά θράχια, μαζεύοντας τριανταφυλλιά θότσαλα· μά κείνο δούλευε μέ τούς μεγάλους και τήν κοίταζε μόνο από μακριά. Έτσι, ά-ποτραβιότανε κι αυτή, έπιανε άκρη-ά-κρη τó σκoinί πού σέρνονταν κουλου-ριαστό στήν άιμο, τó ζύγιαζε στό χέρι της, δοκίμαζε και τόξερε, θά τήν ύπο-φιαζότανε κανείς πού παρακαλιόταν νά φανοῦνε γεμάτα τά δίχτυα κείνη τήν ώρα μεμιάς. Ούτε και θά τόλεγε πώς απ' τά δικά της τά παρακάλια γί-νυκε πιό λίγος ό κόπος τους, άν θά γι-νόταν θαύμα.

Όταν έβγαίνει ή τράτα, κατά τó γιό-μα, τά δίχτυα τ' άδειάζανε στήν άμμου-διά, νά γεμίσουν έπειτα τά πανέρια τους. Έκει χάιω μεναν πάντα κάμποσα γατόφαρα γιά τά φτωχά παιδιά. Ή Άγ-γελική, φεύγοντας από τó γιολό μέ τά φαράκια πού σπαρτούσαν στά χέρια της—μιά μικρή τηγανιά—, έδλεπε τó μικρό τρατάρη νά πηδά από τά θράχια και νά χάνεται μέσα στά κύματα.

Όταν ξάπλωνε στή σοφίτα της κατά τις τρείς τ' απόγεμα, άκουγε τó σφυρί τού εργάτη μέ τó γαρούφαλο. Ήτανε πολ-λό κουρασμένη κι απολάβαινε μέ αλη-θινή ήδονή τή σύντομη εκείνη μεσημε-ριάτικη άνάπαυλα. Έβω απ' τις γρίλιες έκαιγε ό αύρουσιάτικος ήλιος. Πού και πού, σερνότανε ως εκεί μέ θόρυβο κανένα φορτηγό, άδειαζε ύλικά γιά τήν οικοδομή και σέ λίγο άκουγότανε πάλι μόνο τó σφυρί τού εργάτη μέ τó γαρού-φαλο. Χτυπούσε ρυθμικά, λαξεδοντας τήν πέτρα. Νύσταζε πολύ και σπιθίζαν κάτω απ' τά γλωρωμένα μάτια της μαρ-

μαρυγές τ' άποκοπίδια, πού ξετινάζονταν μέ κάθε χτύπημα μέσα σ' ένα πηχτό μελί χρώμα, πούκαιγε τó σγουρό κεφάλι τού μικρού εργάτη.

Όμως αυτός ό θόρυβος τής δουλειάς δέν τήν ένoχλοῦσε. Έβω κουβαλοῦσαν λάσπη και πέτρες, ένω αυτή άναπαύο-ταν. Ήξερε. Παρακολουθοῦσε τήν οικο-δομή, κλέδοντας μιά στιγμή από τήν πρωινή λάτρα, μιά στιγμή από τó με-σημεριανό σεβρίσιμα—όταν έπλενε τά βορινά παράθυρα ή όταν έβγαίνει γιά ψώνια μπορούσε νά δει περισσότερα. Τόν άσδέστη, τά σιδερένια θαρέλια—τόν εργάτη μέ τó γαρούφαλο τόν είχε προ-σέξει απ' τήν αρχή· ένα δειλινό, τήν ώ-ρα πού οι μεροκαματιάρηδες άφώνουν τή δουλειά τους, πρόβαλε πρώτος από τó χαράκωμα, σάθηκε λίγο ν' άνασά-νει, ψηλός, πάνω στά σωριασμένα χώ-ματα. Κ' είχε στό άριστερό του άφτί, κάτω απ' τ' άχτένιστα πγουρόμαλλα, έ-να κατακόκκινο γαρούφαλο. (Μεγάλη δου-λειά! Ένας άθεστωμένος μορφονιός νά σκάφτει μέσ στα χώματα μέ τó γαρού-φαλο στ' άφτί!.. Τί λές!..)

Τούτη ή εικόνα στό μυαλό της κόλ-λησε δίπλα σέ κείνη τού νησιού, μέ τó ιδρωμένο φαρόπουλο, πού τράβαγε τήν τράτα. Τόσο πού καμιά φορά οι δυό εί-κόνες γίνονταν μιά και δέ μπορούσε νά πεις, άν τώρα έδώ στή μοναξιά της ήτανε πιό δικό της—χαρά της και πα-ρηγόρια—κείνο τó φτωχό άγόρι τής μακρινής πατρίδας ή τούτο τó ξένο, πού ιδρωκοπάει, απ' τó ποιο ώς τó θράδι, στήν άντικρινή οικοδομή.

Τώρα ώστόσο τó χτίσιμο άνέβαινε. Δυό κουβαλοῦσαν μεγάλα λιθάρια στήν πλάτη, τά κρατούσαν μέ τά χέρια δε-μένα πιστάγκωνα, ένας έφερνε τή λά-σπη στόν ώμο μέ τó γκαζοντενεκί, τήν άδειαζε πάνω στις χτισμένες πέτρες; άλλος συνέχιζε τó χτίσιμο, δουλεδοντας μέ τó μυστήρι. Αυτό όλημέρα. Τό σπίτι πρέπει νά στεγάσει τούς ανθρώπους του τó χειμώνα. Κι ό εργάτης μέ τó γαρού-φαλο πρέπει νά χτίσει πολλά σπίτια, ώσπου νά μπορέσει νά σηκώσει κι α-τός μιά δική του κάμαρη—στέγη γι' αυτόν και τή γυναίκα του, μιά γυναίκα, και γιά τά παιδιά του, τήν αδριανή φα-μίλια του. Γιατί ό καθένας δουλεύει γιά νά χτίσει μιά κάμαρη.

Όταν ή Φρατζέσκα τήν ένπνοῦσε γιά τήν άπογευματινή δουλειά, άφνευε πάν-τα στή μέση τó χτίσιμο τού σπιτιού της

- και τοῦ ἐργάτη μὲ τὸ γαρύφαλο. Θὰ ἤθελε νὰ τοῦ μιλήσει, αἰστανόταν τὴν ἀνάγκη. Θάταν ἕνα κάτασπρο σπίτι στὸ νησί, γεροθεμελιωμένο—ὁ καθένας κάνει καλὴ δουλειὰ ὅταν πρόκειται γιὰ τὰ θεμέλια τοῦ δικοῦ του σπιτιοῦ—στὰ θράχια, ν' ἀγναντεύει τὴ θάλασσα, χειμῶνα καλοκαίρι... Μὰ ποῦ νὰ καταλάβει ἀπὸ τέτια κείνη πὺν γέρασε στὸ ξένο σπίτι καὶ δὲν εἶχε πιά κέφι νὰ τ' ἀφήσει. Πίστευε πῶς ὑπάρχει ἀρκετὴ εὐχαρίστηση καὶ μόνο στὸ νὰ ἀσκεῖ μὲ ἐπιτυχία τὴν τέχνη της στὴν κουζίνα. Κι οὔτε μποροῦσε νὰ τὴ συγκινήσει ἕνα κόκκινο γαρύφαλο ἢ μιὰ παράξενη ματιά.

—Τί θέλει ἐτοῦτος καὶ κοιτάζει ὀλοένα κατὰ δῶ; ρώτησε τὸ πρῶτ, χαζὰ ἔτσι, δίχως νὰ περιμένει ἀπάντηση.

Εἶχε σταματήσει τὸ φορητὸ κι ἄδειαζε τοῦθλα καὶ τσιμέντο. Στὴ μέση τοῦ δρόμου στέκονταν ἕνας γεροθεμενός τριανταπεντάρης μὲ λειψὸ μουστάκι καὶ μιὰ ὀλλὴ βαθυχάραγη, νὰ χωρίζει στὰ δυὸ τὸ μάγουλό του, ἀγριεύοντας πιὸ πολὺ τὸ μαυριδερὸ του πρόσωπο. Παρακολουθοῦσε τὰ παράθυρα τῆς κουζίνας, πὺν μπαινὸβγαίνει ἢ Ἄγγελικὴ. Ἡ Φρατζέσκα δοκίμαζε τὸ φαί της, φυσώντας μιὰν ἀχνιστὴ κουτάλα.

—Θάνατι ὁ ἀρχιεργάτης, εἶπε.

Καθὼς ἀνέβαινε τὸ χτίσιμο στὴν πρόσοψη ἀνοίγονταν δυὸ πελώρια παράθυρα. Ὅταν τελειῶσαν τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους μὲ χοντρολίθαρ, ἀρχισαν νὰ χτίζουν τοὺς μεσότοιχους μὲ τοῦθλο. Μποροῦσε νὰ παρακολουθεῖς ὅλη τὴ δουλειὰ μὲς ἀπ' τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα. Κι ὅταν σχολοῦσαν οἱ ἐργάτες κι ἀπόμεινε μόνη της ἡ οἰκοδομὴ στὸ σούρουπο, ἔμοιαζε μ' ἕνα ἄγριο θηρίο ἢ ὄρνιτο, μ' ἔκεινα τὰ μεγάλα της κουφώματα νὰ χάσκουνε σὰ στόματα καὶ μάτια σφραγισμένα μὲ βαθὺ σκοτάδι. Μποροῦσε νὰ τὴν πάρεις καὶ γιὰ κανένα στοιχιωμένο ἔρεπιο, καὶ τότε σοῦ ἐρχόταν μιὰ ἀλλιώτικη περιέργεια, νὰ ὀρηθῆσαι μέσα, ὡς τὴν τελευταία γωνιά, νὰ μετρήσεις τ' ἄστρα πάνω ἀπὸ τοὺς φριχτοὺς ἴσκιους τῶν τοίχων.

Ἡ Ἄγγελικὴ, τὴ νύχτα, ξαπλωμένη στὴ σοφίτα της, παρ' ὅλη τὴν κούραση, ἀγρυπνοῦσε γιὰ ὄρες. Ρέμβαζε ἀποκαρρωμένη, μὲ πολλὰς εἰκόνας μπλεγμένες στὸ μυαλό της· κι ὅλος ὁ κόσμος ἦταν μιὰ θάλασσα. Ἄφθονο κινούμενο νερό, πὺν ἀρχίζε ἀπὸ τὸ πέλαγο τοῦ νησιοῦ, μούλιαζε τὴν ἄμμο, πότιζε τοὺς λευκοὺς κρινούς, σύριζα στοὺς μεγάλους θράχους. Τὸ ἴδιο νερὸ πὺν τίς φθινοπωριάτικες νύχτες φορτωνόταν στὰ σκούρα σῦνεφα καὶ κατρακυλοῦσε σὰν ἄγρια μουσικὴ. Ἐδῶν πάλευε μέσα στίς φλέβες τῶν βουνῶν, κάτω ἀπ' τὴν στέρεη γῆ τῆς ξενιτιάς, κάτω ἀπ' τὸ καινούργιο σπίτι. Πάλευε νὰ φιλιώσει ξένους τόπους καὶ ξένες καρδιές. Ὅταν ὁ ὕπνος πλησίαζε, τὸ αἰστανόταν καὶ κάτω ἀπ' τὸ κρεβάτι της. Ἐπαίργε τὸ κρεβάτι της καὶ τὴν ταξίδευε μὲ ἄνεμο πρίμο.

Τὰ μάτια τοῦ ἦταν σκοτινὰ· μὲ μιὰ σθημένη κόρη, πὺν θόλωνε τὸ ἀσπράδι, χωρὶς κανονικὸ περίγραμμα. Μόνο δυὸ ἀστράκια λαμπυρίζανε στὸ κέντρο της, μετακινούμενα παράξενα ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ.

—Θέλω νὰ σοῦ μιλήσω, τῆς εἶπε.

Ξανάφανε τὰ μάγουλά της. Ἐστρεψε ἀλαφιασμένη κατὰ τὴν οἰκοδομὴ. Τοὺς εἶχε σχολάσει ὄλους· καὶ τὸ μικρὸ ἐργάτη μὲ τὸ γαρύφαλο. «Ἄς εἶναι καὶ τοῦτος», ἀποφάσισε μὲς στὸν πυρετὸ της. Δὲν ξανάστρεψε τὰ μάτια της. Τὰ δικά τοῦ ἦταν ἀκόμα σκοτινὰ κ' ἐπιμένει. «Ἄς εἶναι καὶ τοῦτος. Κι ὄχι μιὰ κάμαρα καὶ ξυπόλυτα παιδιὰ στὸ νησί, ὕστερα ἀπὸ χρόνια».

—Ἐσὺ, δὲν ξέρω μήτε τ' ὄνομά σου, τοῦπε, δίχως νὰ κατεβάσει τὴ ματιά της.

—Πᾶμε μέσα στὸ σπίτι νὰ τὰ ποῦμε.

Τὴν ἀρπάξε σφιχτὰ ἀπ' τὸ μπράτσο καὶ προχωρήσανε τρεκλίζοντας.

Ἐκεῖ μέσα μύριζε στόκο καὶ φρέσκια μογιὰ ἀπ' τὰ κουφώματα, κ' οἱ κουθέντες μεγάλων, μεγάλων, ἀπλωναν, ἀντιλαλώντας στίς ἄδειες κάμαρες, ξορκίζοντας τοὺς ὄρους ἀπὸ γωνιά σὲ γωνιά, δίνοντας ὑποσχέσεις, ὑποσχέσεις, ὑποσχέσεις...

Γ. Σ. Σ Τ Ο Γ Ι Α Ν Ν Ι Δ Η Σ

Κάτι μίλησε...

Κάτι μίλησε,

ἔπεσε ξαφνικά σὰν ἕνα φῶς καὶ δὲν ἀκούσαμε
ὄστερα ἦταν κ' ἡ ἀνοιξη ἢ κάτι τέτιο.

Τὰ χέρια μας τρέμαν, ὅπως τ' ἀρώματα πὸν μᾶς ἀγγίζαν
γιὰ πρῶτη φορὰ

καὶ κανένας δὲν πίστεψε.

Ὡς τότε ὁ θάνατος ἔμπαινε ξαφνικὸς κ' ἔκλεβε τὸ φῶς,
ἀνοίγε πληγές, λάκους βαθιὺς ἀπὸ χτυπημένα ὄνειρα.

Ὅμως μπορούσαμε νὰ μετροῦμε πίσω ἀπ' τὶς νύχτες καὶ
[τὰ κόκαλα τὴν ὑπομονή·

χτυπούσαμε κρυφὰ κάποια σήμαντρα ἀνάλαφρα,
ἀνάβαμε κρυφὲς φωτιές, μικρὰ κεριά τῆς ἐλπίδας,
πὸν κανένας ἄνεμος, κανένας φόβος δὲν τάσβηνε.

Ὁραματιζόμασταν τὸν ἄνθρωπο, Κύριο ἐν τῇ δόξῃ του,
μεγαλοπρεπῆ, νὰ διασχίζει τὸν κόσμο ἐλεύθερος,
μ' ἕνα περιστέρι στὸν ὦμο του, μὲ μιὰ ἡμερη θάλασσα
πλάι του,

μ' ἕναν οὐρανὸ γαλανὸ στὴν καρδιά του.

Ὁραματιζόμασταν...

Δὲν ξέραμε τίποτ' ἄλλο γιὰ τὸ μέλλον.

Ὅταν σηκώναμε τὰ μάτια, βλέπαμε ἕναν ἄλλον καπνὸ,
πὸν μύριζε κέδρο κι ἀγάπη.

Δὲν ξέραμε πὼς θὰ ὑποφέραμε σήμερα,
πὼς δὲν θάχαμ' ἕνα φύλλο νὰ σκεπάσουμε τὴ ντροπὴ μας
καθὼς περιμένουμε, χρόνια καὶ χρόνια,
συζητώντας ἀδιάντροπα, ξεγελώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλον
μ' ἀνθοδέσμες καὶ ψεύτικα δῶρα

Εὐκόλα πὸν ξεχάσαμε, εὐκόλα πὸν περάσαμε
ἀπ' τὸν Ἄννα στὸν Καϊάφα.

Μ Ι Μ Η Σ Μ Α Ρ Ω Ν Ι Τ Η Σ

Τρυφερὴ μεσιτεία

Ψηλότετη τοῦ δένδρου ἢ κορυφή,
μὲς σιουὶ βραδιοῦ τὴν γόνιμη σιωπῇ
μ' ἔχει ἀνυψώσει·
ψηλάθε ἕνα φεγγάρι πορφυρὸ -
τὴν ὄψη του γυρεύω νὰ χαρῶ,
που ἔχει μεσιώσει.

Καθρέφτης τῆς ψυχῆς μου ὁ οὐρανός
—δοσ καὶ τ' ὄνειρό μου μακρινός—
μὲ προστατεύει·
κι ἀνάμεσό μας χαιρέται ἀλαφρῇ,
τοῦ ἀγέρα ἢ τρυφερότατη πνοή
τοῦ μεσιτεύει.

RAINER MARIA RILKE

Ἐπίδοση ἀπ' τὸ γερμανικὸ Β. F.

Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λάουριτς Μπρίγκε

Κάνει καλὸ νὰ τὸ λές φωναχτά :
« Δὲν ἔγινε τίποτα ». Κι ἄλλη μιὰ φορά :
« Δὲν ἔγινε τίποτα ». Βοηθαί ;

Τὸ ὅτι γι' ἀκόμα μιὰ φορά κάπνιζε ἡ θερμάστρα μου, κ' ἔπρεπε νάβγω ἔξω, δὲν ἦταν δὰ καὶ κανένα δυστύχημα. Τ' ὅτι αἰσθάνομαι τώρα κουρασμένους καὶ κρυωμένους, δὲ σημαίνει τίποτα. Τ' ὅτι ὀλόκληρη τὴ μέρα τὴν πέρασα τρέχοντας στοὺς δρόμους, εἶναι ὀλότελα φταξίμο δικό μου. Μποροῦσα μιὰ χαρὰ νὰ πάω νὰ καθήσω στὸ Λοῦδρο. Ἡ μάλλον ὄχι, αὐτὸ δὲ θὰ τὸ μποροῦσα. Ἐκεῖ εἶναι κατὶ ἄνθρωποι ποὺ ἔρχονται μονάχα νὰ ζεσταθοῦν. Κάθονται πάνω στοὺς θελοῦθέντους καναπέδες, καὶ τὰ πόδια τους στέκουν τὸ ἕνα δίπλα στ' ἄλλο, σὰν ἀδειανὰ ὑποδήματα πάνω στὰ σίδερα τῆς θερμάστρας. Εἶναι συνήθως κατὶ ἀθόρβοι ἄνθρωποι, ποὺ μένουν εὐχαριστιμένοι ὅταν οἱ ὑπὲρτες μὲ τίς χρυσοποίκιλτες στολὲς τοὺς ἀνέχονται. Ἄλλὰ μόλις μῶ ἔγω κεῖ μέσα, ἀρχινᾶν νὰ χαμογελοῦν εἰρωνικά. Μὲ εἰρωνεύονται καὶ γνέφουν κάπως ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο. Κι ἀργότερα, ὅταν περιδιαβάω μπροστὰ ἀπ' τοὺς πύνακες, μὲ παρακολουθοῦν καὶ καρφώνουν πάνω μου τὸ μάτι τους - πάντα τὸ μάτι τους, πάντα τὸ ἀσυγκίνητο κι ἄπλανο μάτι τους. Καλὰ ἔκανα λοιπὸν ποὺ δὲν πῆγα στὸ Λοῦδρο. Ἡμουν διαρκῶς ἔξω στὸ δρόμο. Ὁ θεὸς ξέρει μονάχα σὲ πόσες πόλεις, συνοικίες, νεκροταφεῖα, καὶ γέφυρες, καὶ δρόμους. Κάπου εἶδα ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ἔσπρωχνε μπροστὰ του ἕνα χεράμαξο μὲ χορταρικά. Φώναζε : Chou-fleur, Chou-fleur, τὸ fleur μὲ ἕνα ἰδιαιτέρα θλιβερό eu. Δίπλα του πήγαινε μιὰ τετράγωνη, ἀπαίσια γυναίκα, ποὺ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τοῦδινε μιὰ σπρωξιά. Καὶ κάθε ποὺ τὸν ἐσπρωχνε, ὁ ἄντρας φώναζε. Καμιὰ φορά φώναζε κι ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ αὐτὸ γινότανε μάταια, κ' ἔπρεπε ἀμέσως ξανά νὰ φωνάξει, γιατί ἔρισκόταν μπροστὰ ἀπὸ σπῆτι ὅπου θὰ ψώνιζαν ἀπ' αὐτοῦς. Σὰς εἶπα πῶς ἦταν τυφλός ; Ὅχι ; Ναι, λοιπὸν, ἦταν τυφλός καὶ φώ-

ναζε. Τὰ παραποιῶ, ἅμα τὰ λέω ἔτσι, ἀποκρύπτω τὸ χεράμαξο ποὺ ἔσπρωνε, κάνω σὰ νὰ μὴν εἶχα παρατηρήσει πῶς διαλαλοῦσε τὸ πούλημα κουνοπιδιῶν. Ὅμως εἶναι καιρῖο, αὐτό ; Κι ἂν ἀκόμα ἦταν καιρῖο, δὲν εἶχε ἀραγε σημασία περισσότερη τὸ πῶς μοῦ φανερώθηκε ἔμένα ἢ σκηνή ; Ἕνας γέρος ἄνθρωπος, ποὺ ἦταν τυφλός καὶ φώναζε. Αὐτὸ εἶχα δεῖ. Εἶδα.

Θὰ τὸ πιστέψει ἀραγε κανεὶς πῶς ὑπάρχουν τέτια σπῆτια ; Ὅχι, θὰ ποῦν πάλι πῶς παραποιῶ τὴν πραγματικότητα. Ὅμως αὐτὴ τὴ φορά εἶναι ἀλήθεια, τίποτα δὲν ἔκρυφα, καί, φυσικά, τίποτα δὲν μποροῦσα νὰ προσθέσω. Ἀπὸ ποῦ ἄλλωστε θὰ τόπερνα ; Τὸ ξέρουν ὅλοι πόσο εἶμαι φτωχός. Τὸ ξέρουν ὅλοι. Σπῆτια ; Ἄλλὰ, γιὰ νὰ εἶμαι ἀκριβής, ἦταν σπῆτια ποὺ πιά δὲν ὑπῆρχαν. Σπῆτια ποὺ τὰ εἶχαν καταγκρεμίσει ἀπὸ πάνω ἰσαμειά κάτω. Ὅτι ὑπῆρχε, ἦταν τὰ ὑπόλοιπα, τὰ ἄλλα σπῆτια, ποὺ βρίσκονταν δίπλα τους, τὰ ψηλὰ γειτονόσπῆτια. Προφανῶς κι αὐτὰ βρίσκονταν στὸν κίνδυνον νὰ πέσουν, μιὰ ποὺ ἀπὸ δίπλα τους τὰ πάντα εἶχαν ἐξαφανιστεῖ. Γιατί ἕνας ὀλόκληρος ὄπλιμός ἀπὸ πισωμένους στόλους εἶχε τοποθετηθεῖ πλάγια, ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν τόπο τοῦ ρημαγμένου οἰκόπεδου καὶ τὸ γυμνωμένον τοίχο. Δὲν ξέρω, ἂν εἶπα κιάλας πῶς αὐτὸν τὸν τοίχο εἶναι ποὺ ἐννοῶ. Ἄλλὰ δὲν ἦταν ἀκριβῶς ὁ πρῶτος τοίχος τοῦ ὀλόκληρου σπιτιοῦ (ὅπως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ υποθέσει) παρὰ ὁ τελευταῖος τοῦ γκρεμισμένου. Ξεχώριζε κανεὶς, στὰ διάφορα πατώματα, τοὺς τοίχους δωματίων, ὅπου ἀκόμα κρέμονταν ταπετσαρίες. Κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ διακρίνονταν τὰ ὑπολείματα τοῦ πατώματος ἢ τῆς ὀροφῆς. Δίπλα στοὺς ταπεταρισμένους αὐτοὺς τοίχους φαίνονταν κατὰ μῆκος ὀλόκληρου τοῦ ἐρείπιου ἕνας ἀπολερωμένος χῶρος, ὅπου κυλιόνταν μὲ ἀνεπίπτα μαϊανθρικάς, σὰ σκουλήκι μαλακῆς, ὁμοιόμορφα ἀργῆς κινήσεις, ἢ ἀνοιχτή, σκουριασμένη τροχιά τοῦ ὀχτετοῦ. Ἀπὸ τοὺς ἀγωγούς τοῦ φωταερίου, ἀ-

πόμεναν γκριζα, και σκονισμένα ίχνη πάνω στους τοίχους, που στρίβαν έδω κ' εκεί, τελείως αναπάντεχα, αναδιπλώνονταν και σφηνώνονταν μέσα στο πολύχρωμο τοίχωμα, καταλήγοντας σε μια τρύπα, που έχασκε μαύρη κι ανέλεκτη. "Όμως πιο άλησμόνητοι απ' όλα ήταν οι ίδιοι οι τοίχοι. Η ακατάβλητη ζωή των δωματίων αυτών δεν τ' είχε αφήσει να υποκύβουν. Κρατιόταν εκεί με τ' άκαρφιά που τής απόμειναν, στηριζόταν στο σπιθαμιαίο υπόλοιπο του πατώματος, φύλιαζε κάτω απ' την αντίσταση των γωνιών, όπου υπήρχε, ακόμα, κάποιος χώρος έσωτερικός. Μπορούσε κανείς να διαπιστώσει πως θρισκόταν μέσα στα χρώματα, που είχαν παραλλάξει μ' έπιμονη άρχοπορία, χρώμο με χρώμο : τ' ο γαλάζιο σ' έθαμπο πράσινο, τ' ο πράσινο σ' έγκριζο, και τ' ο κίτρινο σ' έγα παλιωμένο, μεταλλαγμένο λευκό, που σ' άπριζε. "Όμως θρισκόταν και στις πιο καινούργιες μεριές, που είχαν διατηρηθεί κρυμένες πίσω από καθρέφτες, κάδρα και ντουλάπια, γιατί είχε σχεδιάσει πάνω τους τ' ο σχήμα αυτών των πραγμάτων, κ' είχε άπομείνει μαζί με τή σκόνη και τις άραχες σ' αυτές τις κρυμένες μεριές, που έχασκαν γυμνές. Άπομεινε μέσα σ' έκαθε κούφωμα που είχε άποσκάσει, στις ύγρες φούσκες που σχηματίζονταν στο κάτω μέρος τής ταπεταρίας, έτρεμε με τ' άξοκισμένα της κουρέλια και ίδρωνε πάνω στους ρυτιδωμένους λεκέδες που είχαν προξενηθεί με τόν καιρό. Κι απ' αυτούς τους ξεθωριασμένους γαλάζιους, πράσινους και κίτρινους τοίχους, κλαισιμύχοντες όπως ήταν από τ' άπολείματα και τ' άχνη καταστραμμένων μεσοτοιχων, αναδινόταν ή πνοή αυτής τής ζωής, αυτής ή έπιμονη, μουλιασμένη, έμπλεκη πνοή, που κανέναν άνεμος ακόμα δεν είχε μπορέσει να τήν κατακομματιάσει. Έκει κρέμονταν τ' άπομεινάρια από άπομεινάρια και από άρρώστιας, και οι άναπνοές, κ' ή παλαιακιά κάπνα, κι ό ιδρώτας που ξεχειλίζει κάτω από τους ώμους και κάνει τ' άρούχα τόσο βαριά, κ' ή άπόγερση μέσα στο στόμα, κ' ή άδυνηρή όσμή ταλαιπωρημένων ποδιών. Η γλυκιά, μακρινή μωρδιά παραμελημένων νεογμών κρεμόταν εκεί, κ' ή όσμή των φοβισμένων παιδιών τής σχολικής, ήλικίας, κ' ή θερμή άνησυχία κρεβατιών των άγοριών που ήβάσκουν. Και πολλά άλλα είχαν

παρεμβληθεί, μέσα κει, όταν έρχονταν από κάτω, από τήν άβυσο του δρόμου με τις τόσες όσμές και άλλα πάλι είχαν κατασταλαξει μέσα κει από πάνω, με τις βροχές που δεν είναι ποτέ καθάρεις στις πολιτείες ; κι άλλα είχαν προσφέρει οι σπιτικοί άνεμοι, που μένουν διαρκώς στον ίδιο δρόμο ; κι ακόμα υπήρχαν πάρα πολλά που κανέναν δε μπορούσε να προσδιορίσει τήν προέλευσή τους. Σ' άς ειπα, θάρω, πως όλοι οι τοίχοι ήταν γκρεμισμένοι, ως τόν τελευταίο ; Γιατί μιλάω πάντοτε μονάχα γ' αυτών - για τόν τελευταίο τοίχο. Θ' ά ποئے τώρα πως σ' ά να παρακάθησα κει, μπροστά του ; όμως έγω και όροκο μπορώ να πάρω πως άρχισα να τρέχω εϋθής μόλις είδα τόν τοίχο και τόν αναγνώρισα. Γιατί τ' ο πιο φοβερό απ' όλα ήταν αυτό : πως τόν ά να γινώρισα. "Όλα τ' αναγνωρίζω τώρα πιά, και γ' αυτό δεν υπάρχει τίποτα που να μπορέι να με ξαφνιάσει. Αισθάνομαι τώρα διαρκώς, όπου και νά πάω, πως θρισκομαι πάντα μες στο σπίτι μου.

"Ήμουν λιγάκι έξαντλημένος απ' όλα αυτά, μπορώ κάλλιστα να πω πως ήμουν έκνευρισμένος, και γ' αυτό παραήταν πολυ να δω πως κι α υ τ ό ς ακόμα είχε θαλθεί να με περιμένει. Με περιμενε μες σε μια μικρή Crémierie, όπου μπήκα να φάω δυο άγνά τηγανιτά ; πεινούσα - όλη τήν ήμέρα δεν είχα καθόλου ευκαιρήσει να φάω. "Όμως τίποτα πιά δεν μπορούσα να βάλω στο στόμα μου ; πριν ακόμα έτοιμασθουν τ' άγνά, έγγηκα όρμητικά στο δρόμο όπου έσφριζε τ' ο πλήθος σε πυκνό ρεύμα κ' έτρεχε κατά πάνω μου. Γιατί ήταν βράδι κι άποκριές, κι όλοι οι άνθρωποι είχαν και διάθεση και καιρό να τρέχουν δεξιά κι άριστερά και να πέφτουν ό ένας πάνω στον άλλο. Και τ' ά πρόσωπά τους ήταν όλα φωτισμένα απ' τις λαμπρές προθήκες των καταστημάτων, και τ' ό γέλιο τους έτρεχε απ' τ' ά στόματά τους σαν πύο από άνοιχτή πληγή. Γελούσαν όλοένα και περισσότερο και συνωστίζονταν ό ένας πάνω στον άλλο, όσο πιο άνυπόμονα έγω πάλευα να προχωρήσω άνάμεσά τους. Τ' ο μαντίλι κάποιας χοντρογυναίκας μπλέχτηκε κατά κάποιον τρόπο πάνω μου, τήν τραβούσα πίσω μου, και οι άνθρωποι με σταματούσαν και γέλαγαν, κ' έγω αισθανόμουν πως,

θέβαια, κ' ἐγὼ θάπρεπε νὰ γελᾶω μαζί τους, ὅμως δὲν τὸ κατάφερα. Κάποιος μου πέταξε μιὰ φύλλα χαρτοπόλεμο στὰ μάτια, κ' αἰσθάνθηκα ἕνα κἀψιμο σὰν καυστικά. Στις γωνιὲς οἱ ἄνθρωποι στέκονταν σὰ διωγμένοι, ὁ ἕνας στριμωγμένος πάνω στὸν ἄλλο, κὶ ἀπόμειναν ἐκεῖ ἀσάλευτοι κὶ ἀμετατόπιστοι· κ' ἔβλεπες μονάχα ἕνα ἐλαφρὸ τρικύλισμα, σὰ νὰ ζευγάρωναν ὄρθτοι. Ἄλλῳ, ἂν καὶ κείνοι ἦταν οἱ σταματημένοι κ' ἐγὼ κείνος ποὺ ἔτρεχε σὰν τρελὸς στὶς ἄκρες τοῦ πεζοδρομίου, ὅπου ἰπῆρχαν ρωγμὲς τοῦ συνωστισμοῦ αὐτοῦ, ἡ πραγματικότητα φάνταζε σὰν ἐκείνοι νὰ μετακινούνταν κ' ἐγὼ νάμεινα στάσιμος. Γιατὶ τίποτα δὲν ἀλλάξε γύρω μου: ὅταν σήκωνα τὸ κεφάλι γιὰ νὰ δῶ, ἀντίκρυζα τὴν ἴδια ὁμοιόμορφη σειρά σπιτιῶν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, κὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, τίς ἴδιες φωτισμένες προθήκες. Ἴσως ὁμοίως στ' ἀλήθεια ὅλα νάμειναν ἀκίνητα, καὶ νάταν μιὰ φευδαίσθηση μονάχα, δική μου καὶ τοῦ πλῆθους, ποὺ μᾶς ἔκανε νὰ νομίζουμε πὼς ὅλα γυρνοῦσαν. Δὲν εἶχα πιά καθόλου καιρὸ νὰ τὰ καλοσκεφθῶ ὅλ' αὐτὰ, ἤμουν βαρὺς καὶ ἰδρωμένος, καὶ μέσα μου στριφογύριζε ἕνας ἀνατριχιαστικὸς πόνος, σὰν τὸ αἷμα μου νὰ κουβαλοῦσε στὸν παλμὸ του κἀτι πολὺ μεγάλο, ποὺ φούσκωνε τίς ἀρτηρίες μου καθὼς περνοῦσε ἀπὸ μέσα τους. Καὶ συνάμα ἐνιωθα πὼς ὁ ἀέρας ἀπὸ καιρὸ πιά μου εἶχε λείψει καὶ πὼς τώρα δὲν ἀνάπνεα παρὰ τίς ἀναπνοές μου, ποὺ ἀφηναν τὸ στήθος μου σταματημένο, νεκρό.

Ὅμως, πέρασε. Τὸ βάσταξα. Βρίσκομαι τώρα στὸ δωμάτιό μου, δίπλα στὴ λάμπα. Κάνει λιγάκι κρύο, γιατί δὲν τολμῶ νὰ ξαναδέσω τὴ σόμπα μου. Τί θάκανα ἂν ἄρχιζε πάλι νὰ καπνίζει κ' ἔπρεπε νὰ ξανάδωξ ἔξω; Κάθομαι τώρα καὶ σκέφτομαι: ἂν δὲν ἤμουνα τόσο φτωχὸς, θάχα νοικιάσει ἕνα ἄλλο δωμάτιο, ἕνα δωμάτιο ποὺ τὰ ἔπιπλά του θάταν λιγοῦσα φθαρμένα κὶ ὄχι τόσο γεμάτα ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν προηγούμενων νοικάρηδων. Στὴν ἀρχὴ μου ἦταν ἀληθινὰ δύσκολο ν' ἀκουμπήσω τὸ κεφάλι μου σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πολυθρόνα· ὑπάρχει πάνω στὸ πράσινο ντύμα της κάποιον γκρίζο λιωμένο βαθούλωμα, ὅπου φαίνεται πὼς ὅλα τὰ κεφάλια τὸ εἶχαν χρη-

σιμοποιήσει. Γιὰ πολὺν καιρὸ εἶχα τὴν πρόνοια νὰ βάζω κάτω ἀπ' τὰ μαλλιά μου ἕνα μαντίλι ὅταν καθόμουν σ' αὐτὴν τὴν πολυθρόνα· ὅμως τώρα εἶμαι πολὺ κουρασμένος γιὰ μιὰ τέτλια φροντίδα: ἐβρίχα ἄλλωστε πὼς κ' ἔτσι τὸ ἴδιο κάνει καὶ πὼς αὐτὸ τὸ κοίλωμα ταιριάζει ἀπόλυτα στὸ μέγεθος τοῦ κρανίου μου, λὲς καὶ σχηματίσθηκε εἰδικὰ γι' αὐτό. Ἄλλῳ ἔ' ἀγόραξε, ἂν δὲν ἤμουν τόσο πολὺ φτωχὸς, πρῶτα ἂν ὅλα μιὰ καλὴ θερμάστρα, καὶ θάκαιγα καθαρὸ, γερὸ ξύλο, ποὺ τὸ φέρνονα κατευθείαν ἀπὸ τὸ βουνό, κὶ ὄχι αὐτὰ τὰ ἀπίθανα têtes de moineau, ποὺ ὁ καπνὸς τους μοῦ κάνει τόσο δύσκολη τὴν ἀναπνοὴ καὶ τόσο βαρὺ τὸ κεφάλι. Κ' ὕστερα, θάπρεπε νὰ ὑπάρξει καὶ κάποιος, ποὺ, χωρὶς χυδαῖο θόρυβο, νὰ μοῦ συγυρίζει ἐδῶ μέσα καὶ νὰ μοῦ φροντίζει τὴ φωτιὰ ὅταν τὴ χρειάζομαι· γιατί συχνά, ὅταν ἔχω καθήσει γονατιστὸς γιὰ ἕνα τέταρτο μπρὸς στὴ σόμπα ξεφυσώντας, μὲ τὸ δέρμα τοῦ μετώπου μου κατατυρανισμένο ἀπ' τὴν κοντινὴ φλόγα καὶ μὲ τοὺς καπνοὺς μὲς στ' ἀνοιχτὰ μου μάτια, μοῦ φεύγει κάθε διάθεση ζωντανίας καὶ ἀπογυμνώνομαι ἀπὸ τὴ δύναμη ποὺ θὰ διέθετα γιὰ κείνη τὴ μέρα, καί, φυσικά, ὅταν καταλήγω ἀργότερα ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, δὲν τοὺς εἶναι διόλου δύσκολο, νὰ μὲ γονατίσουν. Κὶ ἀκόμα, καμιά φορὰ, σὰ θὰ τύχαινα σὲ πολὺ συνωστισμὸ, θάπαιρνα κανένα ἀμάρξι γιὰ νὰ τοὺς προσπεράσω, καὶ θάτρωνα γὰ κάθε μέρα στοῦ Duval., κὶ ὄχι πιά νὰ ξεσέρομαι μὲς σὲ ἀθλιεὶς Crémeries... Μήπως λοιπὸν καὶ κείνον τὸν συνάντησα στοῦ Duval; Ὁχι. Γιατὶ ἐκεῖ μέσα δὲ θὰ μπορούσε νὰ κάθεται νὰ μὲ περιμένει - δὲ θὰ τὸ ἐπέτρεπαν. Θ' ἀπαγόρευαν τὴν εἴσοδο σ' ἕναν ἐτοιμοθάνατο. Ἐτοιμοθάνατο; Κάθομαι ἐθέβαια τώρα στὸ δωμάτιό μου - μπορῶ λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσω νὰ σκεφτῶ φύχραιμα τί ἀλήθεια μοῦ συνέβηκε. Καλὸ κάνει νὰ μὴν ἀφήνω μέσα μου τίποτε ἄγνωστο. Δοιπὸν εἶχα μπεῖ μέσα, καὶ στὴν ἀρχὴ εἶδα μόνο πὼς τὸ τραπέζι ποὺ συνήθιζα συχνότερα νὰ κάθομαι ἦταν πιασμένο ἀπὸ ἄλλο. Χαϊρέτιστα τὸ μικρὸ τοῦ Buffet, ἔδωσα τὴν παραγγελία μου, καὶ κάθησα ἀντίκρυ του. Ἄλλῳ τότε τὸν ἐνιωσα-κὶ ἄς μὴν εἶχε καθόλου κουνηθεῖ ἀπ' τὴ θέση του. Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀκίνησια του ἡ-

ταν πού πρωτόνιωσα και πού τή συνειδητοποίησα μονομιᾶς. Ἡ ἐπαφή ἀνάμεσα μας εἶχε συντελεστεῖ κ' ἤξερα τώρα πὸς καὶ αὐτὸς ἦταν κοκαλιασμένος ἀπὸ φρίκη. Ἡξερα, πὸς ἡ φρίκη ἦταν πού τὸν εἶχε παραλύσει - φρίκη γιὰ κάτι πού εἶχε συμβεῖ μέσα του. Ἴσως κάποιον ἀγγεῖο νὰ εἶχε σπάσει μέσα του, ἴσως κάποιον δηλητήριο, ἀπὸ καιρὸ ἐπίφοβο, ἐμπαινε τώρα θριαμβευτικά στοὺς κόλπους τῆς καρδιάς του, ἴσως μιὰ μεγάλη φωτοχυσία νὰ πραγματοποιήταν μες στὸ μυαλό του, ἓνας ἥλιος πού ν' ἄλλαξε τὴν ὄψη τοῦ κόσμου. Μὲ ἀπερίγραπτη υπέρταση ἀνάγκασα τὸν ἑαυτό μου νὰ ἐξακολουθήσει νὰ τὸν κοιτάει, γιατί ἀκόμα ἐλπίζα πὸς ὅλα τούτα θὰ ἦταν παραισθήσεις δικῆς μου. Ἀλλὰ συνέβηκε τότε ν' ἀναπηδήσω ὄρθιος καὶ νὰ βγῶ ἔξω τρέχοντας: γιατί, ὄχι, δὲν εἶχα γελαστεῖ. Καθόταν ἐκεῖ τυλιγμένος στὸ χοντρό, μαῦρο, χρωματινικό του παλτό, καὶ τὸ γκριζο του, συσπασμένο πρόσωπο κρεμόταν βαρὺ πάνω σ' ἓνα φθαρμένο μάλλινο κασκόλ. Τὸ στόμα του ἦταν κλειστό, σὰ νάχε συμπιεστεῖ μὲ μεγάλη δύναμη καὶ μονάχα τὰ μάτια του δὲ μπορούσα νὰ καταλάβω ἂν ἐβλεπαν ἀκόμα - τὰ χτυπημένα, θαμπωμένα ματογιᾶλια του βρισκόνταν μπροστά του κ' ἐτρεμαν λίγο. Τὰ πτερύγια τῆς μούσας του ἦταν ἀνορθωμένα, καὶ οἱ τρίχες τοῦ ἀδχένα του, γυμνοῦ πιά ἀπὸ κάθε ὑπόλειμα ἀνθρωπιᾶς, μαραινόνταν, ὅπως σὲ μεγάλη ζέστη. Τ' ἄφτιατά του ἦταν μακριά, κίτρινα, κ' ἔριχναν μιὰ μεγάλη σκιά πίσω τους. Naί! τόξερε τώρα, πὸς ἀπομακρυνόταν ἀπ' ὅλα, ὄχι πιά μονάχα ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Μιὰ στιγμή ἀκόμα, καὶ τὸ κάθε τι θὰ ἔχει χάσει τὸ νόημα του, καὶ αὐτὸ τὸ τραπέζι, καὶ τὸ φλυτζάνι, κ' ἡ καρέκλα, πού ἔχει γίνει ἓνα μὲ τὸ σῶμα του - τὸ κάθε καθημερινὸ καὶ οἰκεῖο θὰ γίνει ἀνεξήγητο, μακρινὸ καὶ βαρὺ. Ἔτσι καθόταν ἐκεῖ, καὶ περιμένα νὰ τοῦ συμβεῖ ἐκείνο. Καὶ δὲν ἀνυστεκόταν πιά.

Κι ὁμως ἐγὼ ἀντιστέκομαι ἀκόμα. Ἀκόμα, μολοντί ξέρω πὸς ἡ καρδιά μου ἔχει ἀπομείνει νὰ αἰωρεῖται ξεκρέμαστη ἔξω ἀπ' τὸ σῶμα μου, καὶ πὸς δὲ θὰ μπορούσα πιά νὰ ζήσω κι ἂν ἀκόμα οἱ ἀπερίγραπτοι πόνοι μοῦ περνούσαν. Δέω στὸν ἑαυτό μου: «Τίποτα δὲν ἔγινε», κι ὁμως μπόρεσα, ἄν-

τεξα νὰ δῶ μὲ τὰ μάτια μου κείνο τὸν ἄνθρωπο, μόνο καὶ μόνο γιατί καὶ μέσα μου συντελεῖται κάποια μεταβολή, πού ἀρχίζει σιγά - σιγά νὰ μ' ἀπομακρύνει, νὰ μὲ χωρίζει ἀπ' ὅλα. Πόσο πολὺ μὲ φόβισε, ἄλλοτε, ν' ἀκούω νὰ λένε γιὰ ἐτοιμοθάνατο πὸς «δὲν μπορούσε πιά νὰ ξεχωρίσει κανέναν». Τότε φανταζόμουν ἓνα μοναχικό πρόσωπο, πού σηκωνόταν ἀπὸ τὰ μαξιλάρια καὶ πού γύρευε κάτι γνωστὸ του, γύρευε κάποιο πράγμα ἰδωμένο ἔστω μιὰ μονάχα προηγούμενη φορὰ, καὶ δὲν υπῆρχε τίποτα. Ἄν ὁ φόβος μου δὲν ἦταν τόσο μεγάλος, θὰ παρηγοριόμουν μὲ τὴ σκέψη πὸς ὅταν ἀδύνατο νὰ θλέψεις τὰ πράγματα τόσο πολὺ ἀλλαγμένα καὶ συγχρόνως νὰ ζεῖς ἀκόμα. Ἀλλὰ φοβόμουν, φοβόμουν ἀφάνταστα αὐτὴν τὴν παράλλαξη. Τόσα καὶ τόσα μὲ ξαφνιάζουν σ' αὐτὸν τὸν κόσμο, πού ἐντούτοις τὸν βρίσκω καλὸ. Τί θὰ εἶχα νὰ μὲ περιμένει σ' ἓναν καινούργιο καὶ πρωτοφανέρωτο; Ἀνάμεσα σὲ σύμβολα καὶ σὲ προσανατολισμούς, πού ἐντέλει μοῦ ἔριχναν καὶ ἀγαπητοί, θάμενα εὐχάριστα γιὰ πάντα. Κι ἂν πράγματι, κατὰ κάποιο ἀδήρητο τρόπο, ἔπρεπε μιὰ μέρα ν' ἀλλάξω κόσμο, θάθελα νὰ μοῦ ἐπιτρεπόταν, τουλάχιστο, νὰ ζήσω ἀνάμεσα στὰ σκυλιά, πού ἔχουν κάποιο συγγενικό κόσμο μὲ μᾶς κι ἀγαποῦν τὰ ἴδια πράγματα.

Ἀκόμα γιὰ λίγον καιρὸ θὰ μπορῶ νὰ κάθομαι καὶ νὰ τὰ γράφω ὅλ' αὐτὰ, καὶ νὰ τὰ λέω. Ἀλλὰ θάρθει κάποτε μιὰ μέρα πού τὸ χέρι μου θὰ μοῦ πέφτει τόσο ἀπόμακρα, πού, κι ἂν τὸ διάταζα νὰ γράφει κάτι, θάγραφε λέξεις πού ἐγὼ πιά δὲ θὰ τις ἐννοούσα. Ἐ' ἀρχίσει τότε ὁ καιρὸς ἄλλων πιθανοτήτων, καὶ καμιά λέξη δὲ θὰ μείνει θίπλα στὴν ἄλλη, κ' ἡ κάθε ἔννοια θὰ διαλυθεῖ σὸ σύννεφο ἢ θὰ στραγγίξει σὰ νερό. Καί, μ' ὅλο μου τὸ φόβο, ὡρες-ὡρες μοῦ φαίνεται σὰ νὰ θυμᾶμαι πὸς κάποτε, στὸ τέλος, βρισκόμουν κάτω ἀπὸ κάτι πολὺ μεγάλο καὶ πὸς συχνὰ αἰστανόμουν σὰν καὶ σήμερα-ἄλλοτε, πρὶν ἀρχίσω νὰ γράφω. Ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ αὐτοπροβληθῶ. Στιγμιαῖος μένει ὁ προβληματισμός, μιὰ ἐντύπωση ξεχύνεται ἀπὸ μιὰ ἀνακαλύπτωμενη πηγή εὐφροσύνης, πού μοῦ ὑπόσχεται πὸς πρόκειται ὅλα ν' ἀλλάξουν. Ὡ, τὸ ξέρω, λείπει μονάχα κάτι τὸ ἐλάχιστο, καὶ μετὰ ὅλα θὰ

μπορούσα νά τά καταλάβω κι ὄλα θά κατάφερα νά τ' ἀξιοποιήσω. Μονάχα ἔνα βῆμα καί ἡ βαθύτατη δυστυχία μου θά μεταμορφωνότανε σ' εὐδαιμονία. Ὅμως αὐτό τό βῆμα δέν μπορῶ νά τό κάνω, ἔχω κατακερματισθεῖ καθηλωμένος ἐδῶ κάτω καί δέ μπορῶ νά ξανασηκωθῶ. Πίστευα πάντοτε, εἶναι ἀλήθεια, πῶς ἀπό κάπου θά μοῦ ἐρχόταν μιὰ βοήθεια, τήν εἶχα αὐτή τήν ὑπερρόθυση σκέψη γιά πολλόν καιρό. Ἐδῶ μπροστά μου στέκει, γραμμένη ἀπό τό ἴδιο μου τό χέρι, ἡ προσευχή πού ἀνάπεμπα, θράδι πρὸς θράδι: τ' ἀντίγραφα, αὐτά τὰ ξένα λόγια, ἀπό τὰ βιβλία ὅπου τὰ εἶχα πρωτοβρεῖ, γιά νά τάχω ἐντελῶς δίπλα μου, καί θγαλμένα ἀπό τό ἴδιο μου τό χέρι, σά δικά μου. Καί τώρα, ἀκόμα μιὰ φορά θά τὰ γράψω, ἐδῶ μπροστά στό τραπέζι μου γονατιστός θά τὰ γράψω, γιατί ἔτσι τάχω μαζί μου γιά περισσότερο καιρό παρά ὅταν τὰ διαβάζω, καί κάθε λέξη κερδίζει τή δική της διάρκεια καί τόν καιρό πού χρειάζεται γιά νά τήν κάνει ν' ἀντηχήσει:

«Mecontent de tous et mecontent de moi, je voudrais bien me racheter et m'enorgueillir un peu dans le silence et la solitude de la nuit. Ames des ceux que j'ai aimés, aimez de ceux que j'ai chantés, fortifiez-moi, soutenez-moi, éloignez de moi le mensonge et les vapeurs corruptrices du monde; et vous, Seigneur mon Dieu! accordez-moi la grâce de produire quelques beaux vers qui me prouvent à moi même que je ne suis pas le dernier

des hommes, que je ne suis pas inférieur à ceux que je méprise».*

«Οἱ ἀπόγονοι ταπεινῶν καί καταφρονεμένων ἀνθρώπων, πού ἦταν οἱ πιό ἐλάχιστοι στόν τόπο τους. Τώρα λοιπόν ἔγινε ἡ ἄρπα τους καί πρέπει νά γίνω κ' ἡ διασκέδασή τους.

...ἔνα δρόμο χτίσαν ἀπό πάνω μου...

...τόσο λίγο τους κόστιζε νά μέ παιδέψουν, πού δέν εἶχαν ἀνάγκη μήτε ἀπό βοήθεια.

...τώρα ὅμως ξεχύνεται κατὰ πάνω μου ἡ ψυχὴ μου, καί μ' ἔχει ἀρπάξει ὁ θλιθερός καιρός.

Τῆ νύχτα μου διατροποῦν τὰ κόκαλα σ' ὄλο τους τό μῆκος· καί κείνοι πού μέ κυνηγοῦν ὑπό ποτέ δέ γνώρισαν.

Μές ἀπ' τό πλήθος τῆς δύναμης γνύνομαι ἀλλιώτικα τήν κάθε φορά· κι ὅμως καί γι αὐτό μέ περιγέλασαν, ὅπως καί γιά τίς τρύπες ἄλλοτε τῶν ρούχων μου...

Τὰ σπλάχνα μου χοχλάζουν ἀκατάπαντα καί μ' ἔχει σκλαθώσει ὁ θλιθερός καιρός...

Ἡ ἄρπα μου ἔγινε ἕνας θρήνος πιά, κι ὁ αὐλὸς μου ἔνα κλάμα.»

* Δυσσαρεστημένος ἀπ' ἔλους καί ἀπ' τὸν ἑαυτό μου, θάθελα πολὺ νὰ λυτρωθῶ καί νὰ ἐπαρθῶ λίγο μέσα στό σιστάδι καί στή μοναξιά τῆς νύχτας. Ψυχὲς ἐκείνων πού ἀγάπησα, ψυχὲς ἐκείνων πού τραγοῦδησα, στερεώστε με, στηρίξτε με, διώξτε ἀπὸ δίπλα μου τὴν ψευτιά καί τίς φθαρτικὲς ἀπόπνοιες τοῦ κόσμου· καί σύ, θεέ μου, δώρισέ μου τὴ χάρη νά γράψω μερικὸς καλοὺς στίχους, πού νὰ πείθουνε μένα τὸν ἴδιον πῶς δέν εἶμαι ὁ ἔσχατος τῶν ἀνθρώπων, πῶς δέν εἶμαι κάτω ἀπὸ ὄσους περιφρονῶ.

K. Γ Ε Λ Α Ν Τ Α Λ Η Σ

Πορεῖες

Γυρισμοὶ

...Καὶ προχωροῦμε

ὄλο καί πὸ βιαστικοί
καί μένουνε πίσω οἱ δρόμοι...-
κάπου-κάπου πλατεῖες μὲ περιβόλια,
μὲ ἀγαλμάτινα δμοιώματα,
μὲ τύμβους.

Ἐνα βουνὸ φόρσε

τὸ χρῶμα τῆς παπαρούνας
καί πῆρε φωτιά ὁ οὐρανός·
ντύθηκα τὴ σκέψη τοῦ ἡλίου
καί πῆρα πίσω τὸ δρόμο
γιά τὴ μεγάλη πολιτεία.

Θ Α Ν Α Σ Η Σ Φ Ω Τ Ι Α Δ Η Σ

Ἐπιθανάτια λόγια

Θὰ ξεκινήσεις τὸ στίχο σου λιτό,
καθὼς τὸ στήθος σου, μικρὸ κορίτσι μου,
ὅταν ἤσουνα πιὸ νέα.
Θαρχίσεις νὰ τὸν δοκιμάζεις, σοβαρὰ κ' εὐλαβικά,
καθὼς φοροῦσες τὸ πρῶτο ναυτικὸ σου
ισσιουμάκι.
Θὰ τὸν φορέσεις πάνω στὴν πίκρα σου,
πάνω στὴ λατρεία σου, στὸ μίσος σου,
θὰ σημαδέψεις τί περίσσεψε,
τί σούλειψε, πόσα κορδόνια
θάπρεπε νὰ ράψει·
θὰ πολεμήσεις νάσαι φίλος μὲ τὰ λόγια σου,
φίλος πολὺ, μὲ δάκρυα φίλος,
κάτι σὰν τ' ἄγνωστα σκυλιά, πὺ μᾶς πηγαῖναν
καὶ μᾶς φέροναν, στίς ἐκπαιδευτικὲς πορείες,
κι ὅταν, μιὰ μέρα, σοῦ φανεῖ,
πὼς κάποιον κάτι πεθαίνει
ἀπ' ὅλα αὐτὰ κι ἀπὸ ἄλλα,
νὰ τὰ ξεχάσεις ὅλα,
καὶ ἄφησε τὰ λόγια. Πεθαίνουν, πεθαίνουμε.

Δ. Κ. Π Α Π Α Κ Ω Ν Σ Τ Α Ν Τ Ι Ν Ο Υ

Μ ν ή μ η

Ἀγαπηθήκαμε ζεστὰ κείνο τὸ δέιλι
μ' ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξη σὲ βύθος σκοιινό.
Στὰ χέρια μας κρατούσαμε τὴ γῆ, τὸν οὐρανὸ
κι ἄγρουπνο σύμπαν ἔτρεμε στὰ δυὸ μεστά σου χεῖλη
Μιὰ στῆς ἀβύσσου τὸ χορὸ, μιὰ στίς κορφὲς ἐπάνω·
κ' εἶπα, στήν ἄκρα πλήρωση, μαζὶ σου νὰ πεθάνω.

Ἀπομεισήμερο πυρὸ. Κόκκινο χῶμα.
Τὰ λόγια βγαίνουν καὶ ματώνουνε τὸ στόμα.

Τώρα, βροχὴ σπαραχτικὴ κι ἀρρωστημένη.
Σπασμένος ἥλιος. Φῶς θολό.

Νάξερεις, πόσο τραγικὰ σ' ἀναπολῶ.

Ἄ! πάθος φοβερό, πάθος σκοιινό, πάθος παρθένο.
Μέρα καὶ νύχτα μὲ τὴ μνήμη σου πεθαίνω.

τὸ Διήγημα

ΑΠ' ΤΗΝ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Π. Κ Α Ρ Α Β Ι Α Σ

Μιὰ ζωὴ ἐξάθηκε

* Τὸ ἀπλό κοστούμι δὲν ἱκανοποιῶσε πιά τὴν περίστασι. Ἐζήτησα συγγνώμην, καὶ σὲ λίγο γύρισα νεαρός ἀστός μὲ σμόκιν.

— Νὰ κρυφτοῦμε γρήγορα σ' ἓνα ταξι... μού εἶπε.

Βέβαια, σκέφθηκα μὲ ἀόριστη ἀγαπάνη, γιατί μπορούσε νὰ μᾶς ἴδῃ ὁ ἔβραϊος Βάις μὲ τὰ χοντρά γιαλιὰ καὶ τὰ λερωμένα ρούχα.

Ἐδειπνήσαμε σ' ἓνα πολυτελὲς ἐστιατόριο τῆς λεωφόρου τῶν Ἑλλισίων. Ἐκεῖ, ἀπέναντί τῆς, ἐρωτηυμένοι καὶ ἀνυπόμονοι, ἔκανα ποιητικὲς παρομοιώσεις.

Δὲν ἔπαυε νὰ χαμογελαεῖ ἐλαφρά, διαστέλλοντας τὰ εὐκίνητα χεῖλη της καὶ τεντώνοντας τὰ λεπτά της φρύδια. Στὸ φωτινὸ τραπεζομάνθιλο ἐφέγγανε τὰ ἐξαίσια μπράτσα τῆς, πού πρώτη φορά ἔβλεπα. Σφιχτὰ μπρασάκι ἀπὸ μπριζάντια. Ἐνας μεγάλος σάπφειρος στὸ δεξιὸ της δαίκτη. Τὰ ὀρθὰ μικρὰ στήθη της στενοχωριότανε κάτω ἀπὸ τὸ ἄσπρο μετάξι. Στὴ μέση της ἔνα μεγάλο ἄνθος αἰνιγματικὰ σιωποῦσε.

Εἶχε πάρει μὲ εὐκολία ὕψος μεγάλης κυρίας ἢ πολυτελοῦς μαιτρέσσας.

Στὸ θέατρο, ἐρεθισμένος καὶ εὐτοχῆς, δὲν σκεπτόμουνα παρὰ πότε θὰ τελείωνε ἡ παράστασι. Καὶ θγαίνοντας στὴν πλατεῖα τῆς Ὀπερας, ὅπου περιμένανε πολλὲς σειρὲς αὐτοκίνητα, μὲ τὸ θόρυβο τῆς ἐκκινήσεως κάτω ἀπὸ τοὺς μεγάλους μαδιούς γλάμπους, τῆ ρώτησα, ἔτοιμος γιὰ ὅλες τίς θυσίας :

— Μονμάρτη;

— Ἀστεύεστε;

Ἄναψα ἓνα σιγαρέτο, νὰ δώσω διέξοδο στὴν ἀμηχανία μου καί, φθάνοντας μπροστά στὸ ταξί :

— Τότε σᾶς παρακαλῶ νὰ πάρουμε κάτισταὴν κάμαρά μου...

Ἄλλὰ ἡ καρδιά μου χτύπησε τόσο δυνατὰ πού δὲν τὴν κοίταξα. Ἄκουσα τὸ γέλιο της καὶ γύρισα τὰ μάτια μου ἀπὸ τὰ φωτισμένα καφενεῖα.

— Αὐτό, βέβαια, μού εἶναι ἀδύνατο θέλετε νὰ μὲ συνοδεύσετε στὸ ξενοδοχεῖο μου;

Ἡ ἀπογοήτευσή μου δὲν ἦτανε πλήρης. Ἐθυσιστήκαμε στὸ σκότος τοῦ αὐτοκινήτου ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα εὐτυχεῖς.

Τὰ τοπία, καθὼς περνοῦσαμε τὸ Σηκουάνα, πέρανε ἓνα καθυστερημένο νεορομαντισμό. Ἄνοιξα τὸ χέρι της σάν ἓνα ἄνθος μὲ πολλὰ λεπτοῦς κάλυκες καὶ τῆς ἐφιλοῦσα μὲ μιὰν ἀνεξάντλητη ἐπιθυμία τὴν παλάμη. Ἄλλ' ὅταν πέρασα τὸ χέρι μου στὴν ἀνήσυχη μέση της καὶ ἔκανα νὰ σκύψω στὸ κεφάλι της, ἐλαφρά, ἀλλὰ μὲ σταθερότητα, τραβήχτηκε, γλυστρώντας ὅπως οἱ γάτες. Ἐν τούτοις σκέφθηκα ὅτι δὲν μπορούσε νὰ ἦτανε παρὰ μιὰ γυναίκα ὅπως ὅλες. Τῆς εἶπα μὲ ὑστεροβουλία :

— Κλάρα! ἐπιτρέψτε μου τὸ συμβατικὸ καὶ ἀνατολίτικο λυρισμό, πού ὁμως γιὰ μένα παίρνει μιὰν ἄλλη ἀξία : Εἴσαστε ἓνα ἄρωμα κλειστό, πού φλέγομαι ν' ἀνοίξω νὰ ὀσφρανθῶ βαθιά· εἴσαστε ἐκεῖνη πού ἔλειπε στὴ ζωὴ μου ἂν μού ἀρνηθεῖτε τὴν ἀγάπη σας, Κλάρα—μὴ γελᾶτε λοιπόν! —...γιατί νὰ μὴ χαροῦμε τὴ νεότητά μας ;..

— Δὲν ἀνῆκει ὅσο νομίζετε σὲ μᾶς ἡ νεότητά μας ; ἄλλωστε...

Ἐνῶ ἐγὼ ἔβλεπα μὲ ἀνησυχία ὅτι φθάναμε στὸ «Ξενοδοχεῖο τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν», ἡ Κλάρα ἔμεινε κάπως ρεμβῶδης.

— Ἀφῆστε με νὰ σᾶς φιλήσω, Κλάρα.

Γέλασε μὲ νευρικότητα καὶ εἰρωνία, γλυστρῆσε πάλι μὲ βία ἀπὸ τὰ χέρια μου, χτύπησε τὸ τζάμι καὶ μού εἶπε :

— Αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γινεῖ...

Τὸ ταξί σταμάτησε. Ἐγὶνε σοβαρή :

— Ἄν ἡ εἰλικρινὴς φιλία μου δὲν σᾶς

άρκει, πέστε μοῦ το μὲ εὐθύτητα. Θὰ ἦταν καλύτερα τότε νὰ μὴν ἀνταμωθοῦμε πιά· τίποτ' ἄλλο μὴ ζητᾶτε ἀπὸ μένα.

Κατηγορημένος τῆς φίληρα τὸ χέρι καὶ εἶδα οὐδὲ λίγω τὴ μακρινὰ σιλουέτα τῆς νὰ χάνεται στὸ σκότος.

Μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπαίσια «Νεολαία» καὶ νὰ μὴν ξαναπῶ τὴν Κλάρα, γύρισα πειραγμένος στὸ συγυρισμένο μου δωμάτιο.

'Αποτυχημένες μεγαλοφυίες ἐπέρνανε τὸν καφέ τους μὲ γάλα. Σκανδιναυὲς περασμένης ἡλικίας τραγουδοῦσαν χαμηλὰ κριτικὴ τῶν ἀπειράριθμων κρεμασμένων στουὺς τοίχους μαρτύρων ζωγράφων. Πορνοῦλες ποὺ εἶχανε τυπωμένα ἐπισκεπτήρια μὲ τὸν τίτλο : *modèle*. Φῶτα.

Εἶχα τρεῖς μέρες νὰ πάω στὴ Σχολὴ καὶ ἔστειλα ἔγγραφο παραιτήσεως στὴ «Νεολαία».

'Ο 'Ιζιντώρ, ποὺ ἦταν ἔνδοξος γιὰτὶ εἶχε σερβίρει τὸ Μορεᾶς στὴ «Βασσέτ», ἔπαιρνε παραγγελίες, ἐκούτσαينه ἀπὸ τοὺς ρευματισμοὺς καὶ ἀπήγγελλε στίχους :

— Vous savez ça ?

Solitaire et pensif...

Σήμερα ὁμως (γιατὶ ;) ἔγραφα στὴν Κλάρα βιαστικά, τὴν παρακαλοῦσα νὰ τὴν δῶ γιατί ἦταν ἀνάγκη.

Μὲ ἐνθουσιασμό τὴν εἶδα νὰ μὲ περιμένει ἀδιάφορη, σ' ἕνα μεγάλο καφεγεῖο στὸ Μονπαρνά, σφιγμένη στὸ σταχτι μεταξωτὸ τῆς ἀδιάδροχο. Μετανοημένος, μὴ γνωρίζοντας πῶς νὰ δικαιολογήσω τὴν ἀπουσία μου, τῆς εἶπα πῶς ἤμουν ἀρρωστος.

— Δυπήθηκα πολὺ ποὺ παραιτηθήκατε, μοῦ εἶπε.

Τῆς ἀπάντησα μ' ἕνα πρόχειρο καὶ ἀόριστο χαμόγελο ἀμυχανίας.

Μὲ πονηρὸ βλέμμα πέρασε καὶ μὲ χαιρέτησε ὁ Βι Βάν Λέ, σὰ νὰ συλλογίζότανε τὰ ὄργια ποὺ θὰ εἶχα κάνει· τίς τρεῖς μέρες ποὺ ἔλειπα. 'Όταν εἶχε ἀπομακρυνθεῖ, γύρισα πάλι καὶ κοίταξε φιλόποπτα.

Αὐτὸ μ' ἔκανε νὰ γελᾶσω μὲ μελαγχολία. 'Απὸ πάνω ἀκουότανε ἡ ἀξιολύπητη τζᾶζ τοῦ καταστήματος. Ἔπρεπε νὰ θροῦμε ἕνα θέμα ὀμιλίας. Καὶ σχεδὸν ξέαφνα, στὸ δρόμο μιά παρέα Γάλλων φοιτητῶν μὲ περὲ φάναξε ρυθμικά : *Vive Daudet ! Vive Daudet !*

Καθὼς ἡ Κλάρα γύριζε νὰ κοιτά-

ξει, ἄλλαξα τὰ ποτηράκια μας τοῦ λικέρ καὶ ἤπια ἀπὸ τὸ δικό τῆς, στὸ σημεῖο ἀκριβῶς ὅπου εἶχαν ἐγγίσει τὰ χεῖλη τῆς ποὺ ἐπιθυμοῦσα. Δίπλα μας οἱ Γάλλοι μὲ τίς ἀντίθετες ἰδέες ἀπάντησαν : *Vive Herriot, à mort Daudet*. Καὶ οἱ Σκανδιναβοὶ διασκεδάσανε. — Εἶναι θλιβερὸ νὰ σκέπτεται κανεὶς ὅτι οἱ νέοι στὴ Γαλλία εἶναι τόσο ἐπιπόλαιοι ὥστε νὰ ζητοῦνε τὴν ἀπόλυτη μοναρχία.

— Ἐνας φίλος μου, ἔντιμος γιὰτρός, γνήσιος Γάλλος, ποὺ ψηφίζει τὸν Ἐρριώ, μοῦ ἔχει πεῖ πῶς κι αὐτὸς νέος...

— Καὶ ὁμως.., ἔκανε κάπως παρηγορημένη ἡ Κλάρα.

'Επειδὴ ἡ ἀτμόσφαιρα γινότανε στενόχωρη, σηκωθήκαμε καὶ προχωρήσαμε ἄργά, πέρα ἀπὸ τὴν τύρφη τῶν καφενείων, στὴν ἔρημη λεωφόρο μὲ τὰ κίτρινα φανάρια ποὺ ἐδγαζε στὸ ξενοδοχεῖο τῆς.

'Ητανε μελαγχολικὴ. Σκεπτόμουνα : « Ἴσως γιὰτὶ ἀπέτυχε τὸ σχέδιό τῆς νὰ μὲ κάνει μαχητὴ σοσιαλιστῆ τῆς Β' Διεθνούς, νὰ κηρύξω, εἰρημιστῆ, τὴν πάλη τῶν τάξεων στὰ ἀίμα τῶν μὲν Β α λ κ ἄ ν ι α, ὅπως ἀγαπάει νὰ λέει. »

— Εἶναι ἀλήθεια, μοῦ εἶπε ἡ Κλάρα, ἴσως χωρὶς νὰ τὸ θέλει, εἶναι ἀλήθεια πῶς ἔχομε τόσο ἀντίθετες ἰδέες γιὰ τὴ ζωή...

'Απὸ τὸν κήπο τοῦ Λουξεμβούργου ἔδγαينه μιὰ μυρωδιὰ ὑγρὴ καὶ φρέσκη.

— ... καὶ γιὰ τὸν ἔρωτα, πρόσθεσε, ὁσο ἀπέχουν οἱ χώρες μας, εἶναι ἴσως λογικό, δὲν μπορούμε νὰ συνεννοηθοῦμε.

— Καὶ ὁμως εἴσαστε γυναῖκα ἐλευθερη, ὅπως καμιά ἄλλη.

— Μὰ ἀκριβῶς τὴν ἐλευθερία ἀλλιῶς τὴν ἐννοοῦμε μετς καὶ ἀλλιῶς σεῖς...

— 'Ο ἔρωτας δὲν ἔχει δυὸ ἐλευθερίες.

— Μὲ κάνουνε γελοία οἱ γενικεῖς ἰδέες; 'Αλλὰ δὲν μποροῦ νὰ μὴ σᾶς πῶ ὅτι ὁ δικός σας ἔρωτας δίνει ἀπογοήτευση καὶ κούραση — σκλαβιά —, ὁ δικός μας ζητάει ἄλλο...

— Ἔχετε προλήψεις, Κλάρα.

— Λέτε ;

— 'Ο ἔρωτας δὲν μπορεῖ νάχει δυὸ ἐλευθερίες.

— Κάνετε λάθος.

Τελείωσε μὲ κάποια θλίψη ἡ Κλάρα καὶ, ξεφεύγοντας ἀπὸ τὸ θέμα, σὰ γιὰ νὰ ἀπελευθερωθεῖ, μοῦ εἶπε ὅτι σὲ λίγο θάφευγε γιὰ τίς ἐορτὲς τῶν Χριστουγέννων στὸ Djursholm.

Ἐκράτησε ὁ καθένας τὶς ἰδέες του, ἀπορώντας.

Ἐπιθυμοῦσα ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν Κλάρρα· ἐντούτοις ἀπὸ μιὰ ἀκατανόητη ἀδυναμία, φοβούμενος νὰ μὴ τὴν χάσω, δὲν τῆς ἔκανα πιά λόγο γιὰ ἔρωτα.

Καὶ τὴν ἔδλεπα πάντα στὰ θρανία τῆς Σχολῆς, τὴ συνόδευα στὸ Μονπαρνάς καὶ τὴν Παρασκευὴ βράδι στὸν κινηματογράφο.

Ὅταν τὰ ἀπογεύματα εἶχεν ἥλιο, περπατούσαμε στὸν κήπο καὶ συζητούσαμε ἡρεμα πάνω στὰ διεθνή πολιτικὰ γεγονότα καὶ στὰ νέα βιβλία. Τῆς πρότεινα πολλὲς φορὲς νὰ χορέψουμε τὸ ἀπόγευμα, ἀλλὰ δὲ δεχότανε ποτέ· ἡ ἀσπρη μεταξωτὴ τουαλέτα, τὸ ἄνθος στὴ μέση, τὰ γυμνά μπράτσα ἦτανε πιά μόνο ὄνειρο.

Δεκέμβριος. «Πιστεύει, ἴσως, ὅτι εἶμαι ἡδὴ ἕνας καλὸς φίλος; Ἐποχαιρετιστήριο;» συλλογιζόμουνα ὅταν μὲ προσκάλεσε ἕνα ἀπόγευμα νὰ πάρωμε στὸ δωμάτιό της τὸ τσάι.

Μὲ περίμενε τυλιγμένη σ' ἕνα μεταξωτὸ πενιουάρ. Τὰ ἄνθη ποὺ τῆς εἶχα στείλει γέρνανε πάνω στὸ πλημμυρισμένο ἀπὸ βιβλία γραφεῖο της.

Μόνη σέρβιρε τὸ τσάι καὶ μοῦ πρόσφερε σιγαρέτα. Τὸ δωμάτιο ἦτανε ζεστό καὶ τὸ δειλινό κρῦο μὲ λεπτὴ ὀμίχλη.

Εἶχα καθήσει δίπλα της, στὸ φαρδι ντιβάνι καί, τώρα, κοιταζόμεστε κλεφτά στὰ μάτια μὲ τρυφερότητα, σχεδὸν μὲ ἔρωτα.

Καὶ ὅταν ἔξω ἀρχισε νὰ ψιχαλίζει, κάτω ἀπὸ τὶς εἰκόνες τοῦ Ἐγκελς, τῆς Σέιμα Λάγκερλεφ καὶ τοῦ Βερλαίν, ἐπῆρα καὶ τῆς φίλησα τὰ δυὸ χέρια.

— Κλάρρα !

Τὰ μάτια της ἀνοιχτά, πολὺ γαλανὰ, μὲ κοιτάζανε σὰ νὰ ζητούσανε κάτι. Καὶ μέσα στὴν ἐκπληξή μου ἔγειρε τὴ μέση της καὶ μοῦ παρέδωσε τὰ χεῖλιά της, τρέμοντα.

— Ἀλήθεια, αἰσθάνομαι... μοῦ εἶπε ἀγκαλιάζοντας τὸ κεφάλι μου.

Μὲ μιὰ θριαμβευτικὴ χειρονομία τὴν τράβηξα νὰ τὴν ξαπλώσω στὸ ντιβάνι. Ἀνασηκώθηκε, ἀλλὰ τὴν ἔσφιξα καὶ τὴν τράβηξα πάλι μὲ βία. Ἐγίνα μιὰ πάλμη ποὺ δὲν θὰ ἔκανα ποτέ, ποὺ δὲν περιμένα. Τρομαγμένη ἀντιστεκότανε, μ' ἔσπρωχνε καὶ σὲ μιὰ στιγμή μὲ δύναμη, ποὺ δὲν ἔπρεπε νάχει, ξέφυγε ἀπὸ τὰ

χέρια μου καὶ ὀρθώθηκε τσαλακωμένη καὶ τρομερή. Δέχτηκα ἕνα μπάτσο καὶ τὴν εἶδα νὰ πέφτει στὸ ντιβάνι κρβόντας τ' ὠραῖο της κεφάλι καὶ κλαίγοντας μὲ λυγμούς :

— Imbécile, va t' en, va t' en...

... («Βιάστηκα; Μιά νέα μορφή τοῦ ρομαντισμοῦ; Ἰστερία; Εἶμαστε τόσο διαφορετικοί; Ἰσως...»)

Ἀπογοητευμένος, ἀπελπισμένος ἀπὸ τὸ τόσο αἰνίγμα, γύριζα μέσα στὴν ψιλὴ βροχή, ποὺ ἔκανε πιά σκοτινὰ τὰ σπίτια καὶ τοὺς δρόμους.

Ἰστερα ἀπὸ λίγες μέρες (πλησιάζανε Χριστούγεννα) θρῆκα ἕνα βράδι, γυρίζοντας στὴν κάμαρά μου ἕνα θαυμάσιο μπουκέτο ἀπὸ γνήσιες βιολέτες τῆς Πάρμας. Ἡ Κλάρρα μὲ χαιρετούσε. Τὴν ἄλλη μέρα ἔφυγε καὶ δὲν ξαναγύρισε πλέον.

Περνούσαμε τὴ Βαλλόρμπ μαζί μὲ ἄγγλους περιηγητές, ποὺ φοροῦσαν πανταλόνια γκόλφ, καπνίζανε πίπα καὶ δὲ μιλούσανε.

Μαζί μὲ τὴν τελευταία γαλλικὴ ἀτμομηχανὴ ἀφῆνα στὴ δυτικὴ Ἐδρῶπη μιὰ νεότητα ποὺ εἶχε ξεπετάξει κάποτε καὶ ὕστερα ἔπεσε σὰν πυροτέχνημα.

Χωρὶς νὰ τὸ ἔχω σκοπό, ἡ μυρωδιὰ τῆς Ἐλβετίας (ἀνοιξη), ἡ συντροφιά τοῦ γάλλου καθηγητοῦ μὲ τὴ γενιάδα καὶ τὰ μάτια μιᾶς ἐκκεντρικῆς Βρετανίδας μὲ κάνανε ν' ἀλλάξω δρομολόγιο καὶ νὰ κατέβω στὸ Montreaux.

Ἐντούτοις καὶ κατ' ἐξοχίας παρατὸ «Μέγα Ἐνοδοχεῖον», τὴν ἔλβετικὴ ἄνεση, ἀμερικανούς, πολύχρωμες ρεκλάμες τοῦ Τούριγγ Κλάμπ στὴν εἴσοδο καὶ κοκταίηλς...

Καθισμένος στὸν ἐξώστη τὸ ἀπόγευμα καὶ κοιτάζοντας τὰ λευκὰ πανιά ποὺ χανότανε στὴ γαλανὴ εἰρήνη τῆς λίμνης Λεμάν, ποὺ θὰ ἦτανε, ἴσως, ὠραιότερη ἂν δὲν ἦτανε τόσο ἐνδοξη, συζητούσαμε γιὰ τὶς γυναικοῦλες τῆς νεότητος τοῦ ἀγαπητοῦ καθηγητοῦ de Mésignan (ὄλοι οἱ Γάλλοι, θγαίνοντας ἀπὸ τὴ Γαλλία, φιλοδοχοῦν γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια τους νὰ παρουσιάσουν τὴν κόκκινη κορδέλιτσα τῆς Δεγεώσως τῆς Τιμῆς καὶ ἕνα τίτλο), γιὰ τὴ «Λίμνη», γιὰ τὴ χρεωκόπια τοῦ Φρόντ καὶ γιὰ τὶς αἰτίες ποὺ ἔχασε τὸ Grand Prix στὸ Παρίσι τὸ κρᾶχ τοῦ κ. Martinez de Hoz.

Συλλογιζόμουνα μὲ πλήξη ὅτι καὶ στὰ ἐνδότερα τοῦ Ἀνγκὸρ ἂν πήγαινα

θάβρισκα τὴν ἴδια ζωὴ μὲ ἄλλα ὀνόματα, εἰς πείσμα τοῦ Μπεουά...

'Αλλ' αὐτὸ δὲν κράτησε πολὺ τὸ θράδι ἤτανε θαυμάσιο καὶ ἡ νύχτα προμηνύετο θροασερῆ καὶ γεμάτη ψευδαισθήσεις. Ὁ φίλος μου καθηγητῆς, πὺ ἐρχότανε κάθε χρόνο, ν' ἀλλάξει ἄερα, μὺ ἐξηγοῦσε ὅτι στὸ χορὸ τοῦ ξενοδοχείου θὰ ἐδλέπαμε ὠραίες γυναῖκες καὶ πολ- λά πράγματα ἀκόμη.

Ἦδη στίς ὄχθες τῆς λίμνης ἐκρεμότανε σὲ τόξα οἱ χάρτινοι ἐνετικοὶ φανοί, καὶ ἡ ὠραία Ἀγγλίδα ἐτοίμαζε τὴν τουαλέτα τῆς στὸ διαμέρισμά τῆς. Ὅλα ἦταν δυνατά, ἀκόμη καὶ μιὰ περιπέτεια.

Τὴν ὠρα πὺ δὲν εἶχαν ἀνάψει τὰ λαμπρὰ φῶτα καὶ πὺ ἐντοῦτοις εἶχεν ἀρχίσει νὰ νυχτώνει, ἐπαύσαμε τίς ἀνωφελεῖς συνομιλίες.

Μόνω μακριὰ τρέμανε εἰρηνικὰ φῶτα. Ἐκλεισα τὰ μάτια καὶ εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι ταξιδεύαμε.

Ἔτσι, ἀκουσα κάποιο τραγούδι γυναικὸς πὺ μὺ ἦτανε τόσο παράξενο ὡστε μὲ κατέλαθε ἀόριστη ἀνησυχία, πὺ εἶχα καιρὸ νὰ αἰσθανῶ. Ὑστερα ἀνακατεμένα γέλια. Καὶ ἐκείνη ἡ φωνὴ μ' ἔκανε νὰ συλλογιθῶ πολὺ καὶ μηχανικὰ νὰ φάχνω, ὅπως ὅταν ζητεῖ κανεὶς κάτω, ξυπνώντας στὸ σκότος τῆς κάμαρας του. Ἀλλὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ εὔρω κάτι.

Τὰ γέλια σῆσανε μαζί μὲ τὴν ἐξάτμιση ἑνὸς δυνατοῦ αὐτοκινήτου πὺ σταμάτησε στὴν εἰσοδο τοῦ ξενοδοχείου. Κατεβήκανε καὶ προχώρησαν μὲ θόρυβο κοπέλες καὶ ξανθοὶ καθαλιέροι.

— Προτιμῶ ἐκείνην μὲ τὸ κυανὸ σουῆτερ, ἔκανε κοιτάζοντας μὲ ἀθάδεια ὁ καθηγητῆς. Καὶ σεῖς; πρόσθεσε.

Μέσα στὸν ἐγκέφαλό μου, ὅπως σὲ ὀθόνη κινηματογραφικῆ, ἀνοῖξε μιὰ ἀδλαία καὶ τὰ χρόνια ἀρχίσανε νὰ γυρίζουν πῶς μὲ ταχύτητα καταπληκτικῆ. Ἔως ὅτου ἐφθασα νὰ γνωρίσω τὴν Κλάρα (μὲ τὸ κυανὸ σουῆτερ) πὺ εἶχα γνωρίσει στὸ Καρτιέ Λατέν, φοιτήτρια τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

Κάτι εἶπανε μεταξύ τους καὶ ἡ Κλάρα γέλασε: Κοσμικῆ κυρία πὺ ἀκούει μιὰ ἱστορία πικάντικη. Ἦ ταραχὴ μὺ τώρα ἄλλαξε μορφή. Συγκινημένος, συντρίβοντας τὸ τελευταῖο σιγαρέτο, σκεπτόμουνα πόσο ἡ ζωὴ ἀκόμη μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρει ἀπρόοπτα.

Αὐτὴ τὴ νύχτα στὸ Montreux, μόνως, ἐλεύθερος, ἀπὸ μιὰ ἰδιοτροπία τῆς

τύχης θὰ μπορούσα, ἴσως, νὰ γευθῶ ἐκείνο πὺ ἡ ξανθὴ σοσιαλίστρια τῶν φοιτητικῶν μου χρόνων μὺ εἶχε ἀρνηθεῖ. Ἀλλὰ ἡ καρδιά μου χτυποῦσε δυνατὰ - ἅ, πῶς χτυποῦσε ἡ καρδιά μου!

Τὰ γέλια καὶ οἱ ὀμιλίες χαμηλώσανε στὸ μᾶρ.

Δὲν ἔδειξε καμιάν ἐκπληξη-ἴσως νὰ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὸ μικρὸ συμβατικὸ μείδιμα πὺ μὺ παρουσίασε. Τῆς ἔσφιξα τὸ χέρι μὲ συγκίνηση.

— Δεσποινὶς Χιοῦγερ...

— Ἦ προοπτικῆ τοῦ χρόνου, ἀγαπητέ μου - δὲν εἶμαι πιά παρὰ ἡ κυρία Μπέκ-στρομ.

Γύρισε ἀπλὰ καὶ μὺ γνώρισε μιὰ ἐξαδέλφη μὲ τὸ σύζυγό τῆς πὺ τοὺς συνοῦδευε.

Καὶ ὅταν χωριζόμαστε, γυρίζοντας τίς κόρες τῶν ματιῶν τῆς πρὸς τὰ ἐπάνω, μὺ ψιθύρισε μὲ μιὰ οἰκεία εἰρωνία πὺ μὲ τρόμαξε:

— Πόσο ἀνδρωθήκατε ἀπὸ τότε... - θὰ ἰδωθοῦμε ἀπόψε;

Ἦ νύχτα ἦτανε τόσο λεπτή, σὰν ἀπὸ μετάξι. Πέρα, στὰ ἀκίνητα νερά τῆς λίμνης, τὰ ἄστρα δὲνανε κάποια φευγά- λέα ἀργυρότητα.

Φωτινές, πολὺχρωμες γκιρλάντες. Σὲ ἀρωματισμένα τόξα καὶ πῶνα στὰ τραπεζομάντιλα: τριαντάφυλλα.

Ἦ Ἀγγλίδα, σὲ ἄσχημα Γαλλικὰ, πείραξε τὸ φίλο μου καθηγητῆ:

— Τὸ σμόκιν σας, ἀγαπητέ, φαίνεται πολὺ προπολεμικὸ κοφίματος.

— Αὐτὸ ἀποδεικνύει, κυρία μου, ὅτι μπορούσα νὰ φορῶ σμόκιν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου, ἔκανε μὲ ἐτοιμότητα ὁ ντὲ Με-ζινιάν.

Τὰ παγωμένα μπουκάλια τῆς σαμπάνιας ἀδειάζανε γρήγορα. Ἦ Κλάρα ἦταν ἐκεῖ κοντά, φιλάρσενη καὶ λαμπρότατη, μὲ μαῦρη τουαλέτα καὶ πλατιὰ κυβιστικὰ κοσμήματα.

Ἦ τζᾶξ εἰρωνευότανε τὰ ζεῦγη πὺ χορευάνε. Μολταῦτα, φαίνεται πῶς ἡ Ἀγγλίδα ἐπληττε, γατὶ ἐξακολουθοῦσε πάντα νὰ πειράζει τὸν ἀγαπητὸ μᾶς καθηγητῆ:

— Λέγε ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρὸ τοῦ πολέμου εἶχαν περισσότερο γούστο' ἐγώ, σᾶς βεβαιῶ, δὲ βρισκω...

Ἦ συζήτηση ἀνῆκε ταξιδεύσαμε στὸ Παρίσι, ἀπὸ ὅπου εἶχα φύγει κουραμέ- νος μόλις χθές.

— Ποιό θεωρείτε το σημείο τής διαφοράς μεταξύ του προπολεμικού και του σημερινού κόσμου ;

— Βρίσκω ότι ο κόσμος διάζεται, διάζεται τρομερά (παρασύρθηκε ο καθηγητής)· σεις δέν μπορείτε να συλλάβετε αυτή τή σύγκριση : στήν εποχή μου οί λογογράφοι δέν ξέρανε παρά τό Καρτιέ Λατέν. Τριγυρίζανε στό Λουξεμβούργο και πίνανε κονιάκ στό café Vachette ή στήν Closerie des Lilas· ένα ταξίδι στήν Έλλάδα (έμειδίασε πρός τό μέρος μου μέ συγκατάβαση) ήτανε σχεδόν έξωτισμός· σήμερα ταξιδεύουνε σέ sleepings μέ 100 χιλιόμετρα τήν ώρα.

— Δέν είναι πιό κόμοδο έτσι ; έκανε μέ κυνισμό ή 'Αγγλίδα, ένώ από τούς λεπτούς της ρώθωνες έβγαίνει άργά ο καπνός τού σιγαρέτου της.

— 'Ο άνθρωπος διάζεται, δέν ξέρω αυτό πού θά μάς θγάλει· βιάζεται στις σπουδές, στις ύποθέσεις, στό χρηματιστήριο... διάζεται στόν έρωτα, κυρία μου.

'Η 'Αγγλίδα γέλασε και ο καθηγητής, ίκανοποιημένος, άναψε ένα γαλλικό πούρο πού μύριζε άχρημα.

'Η Κλάρα είχε γίνει σοβαρή, μέ μιá άόριστη όνειροπόληση. Έλαφριά άδρα, σάν γυναικεία θωπέια, έκανε να λιχνίζονται οί φωτινές γκιριλάντες.

Δέν θάφευγα από τό Montreux, μέ κίνδυνο να στέλνω τηλεγραφήματα στήν Έλλάδα. Έίχε αφήσει ένα τόσο μεγάλο και άνεξήγητο κενόν όταν είχε φύγει από τό Παρίσι και τήν περίμενα να γυρίσει κλαίοντας μόνος και αισθηματικός τις νύχτες, πού σκεπτόμουνα ότι θά είχα πάλι τό θάρος να κάνω αισθημα (έστω και προπαρασκευασμένο μέ κάποια άπογοητευτική τέχνη), όπως όταν περπατούσαμε μαζί έκείνο τό φθινόπωρο πού άνθίζανε τά χρυσάνθεμα στόν κήπο τού Λουξεμβούργου. 'Η ίδια ή Κλάρα ήταν έδώ.

...Μείνανε μόνο οί χάρτινοι πολύχρωμοι φανοί. Ένα άρωμα άνακατεμένο, άκατανόητο και έρεθιστικό έγύριζε στήν άτμόσφαιρα.

Οί κιθάρες λιγοθυμούσανε και τό σώμα τής Κλάρας, μεθυσμένης, ήτανε τεντωμένο άπάνω μου μέ ύπολογισμό και πονηρία όταν χορεύαμε.

'Υστερα τραθηχτήκαμε στό έρρημο μπάρ και, ψηλά, στό ταμπουρέ, χωρίς συνείδηση άδειάζαμε τά ποτήρια μέ τό whiskey χωρίς soda.

— Πέστε μου, Κλάρα, ό σοσιαλισμός, οί ιδέες ;..

— Παντεύτηκα ένα δυνατό και κρύο Σουηδό... Ένα ώραίο παιδί... Μού κάνατε άνάκριση ;.. Χά... χά... χά...

— Παρακαλώ, αλλά θά μπορούσε αυτό να μέ έκπλήξει.

— Τι λέτε !.. και γέλασε πάλι δυνατά. Γέλασα και έγώ.

— Μά γιατί ήσαστε τόσο σκληρή και αινιγματώδης τότε ;

— Τότε ; 'Α...

'Έγχειρε και μου έδωσε τό στόμα της άπελπισμένη.

Τήν έφίλησα μέ τόση δύναμη πού άρχισε να κλαίει σιγά, μέ λίγα δάκρια πού κάνανε να πονούν τά θαυμάσια μάτια της από τό ριμέλ πού διειλέτο. Κυλούσανε άργά, κυλούσανε έως τά δεμένα μας χείλη και τά έγευόμαστε σιωπώντας. Ένα κύμα θροστιάς έκανε τήν Κλάρα ν' άνοίξει τούς ρώθωνές της και να εισπνεύσει βαθιά, ζαλισμένη, προτεινοντας τό κοσμικό της στήθος. Και σά να προσπαθούσε να θυμηθεί κάτι πού ήτανε πούλν μακρινό, χαμένο :

— Μά... θαρώ πώς σάς άγαπούσα πολύ τότε, είπε σκουπίζοντας μέ προσοχή τις βλεφαρίδες της.

'Από τό μπουκέτο πού τής έπρόσφερα έβγαλε ένα τριαντάφυλλο και μου τό πέταξε κάπως άδέξια, κόντεψε να χάσει τήν ίσοροπία της, τό κοίταξε πού έπεσε κάτω και προσπάθησε να γελήσει.

Κατέθηκε και μέ τράθηξε, παραπαίοντας, στό δωμάτιό της.

'Από τό όλάνοιχτο παράθυρο φαινότανε ή ήρεμη λίμνη, τά άστρα, και έμπαινε ο φρέσκος άέρας τού μεσονυχτίου.

Τραβώντας μόνη της, μέ βία, τό μαύρο μεταξωτό από τούς παιδικούς της ώμους, ή Κλάρα άπεκάλυψε τά τρέμοντα στήθη της και άνοιξε τά μπράτσα της μέ μιá μελοδραματική χειρονομία. Μέσα στό ήμίφως έξεπετιότανε τό κορμί της σά μιá άχρή φλόγα πού τρέμει...

'Εκυλιόμαστε στό σκοτινό χαλί, οί σπασμοί της διαρκούσανε πολύ, άτέλειωτα, τά μάτια της δέν ύπήρχανε πλέον.

'Υστερα μείναμε κει, άκίνητοι, άμίλητοι, σφιχτοδεμένοι, ώσαν να θέλαμε ν' άκούσομε τις νότες τής τζάζ, πού μέ ρυθμό και εϊρωνία χορεύανε στήν κρουστάλινη άτμόσφαιρα. Τό οινόπνευμα δέ μάς όδηγούσε πιά, είμαστε σοβαροί και σθημένοι.

'Έχωσα τά δάχτυλά μου μές στά

μαλλιά της και πρόφερα απογοητευμένος, εκμηδενισμένος, τὰ ἀγαπητό μου δνομα. Γιατί νά κάνομε δνειρα...

"Εξαφνα ἄρχισε νά γελάει, ὕστερικᾶ, ἔτσι πού μὲ ἀπέλιτξε. Γύρισε τὸ κεφάλι της, μ' ἔσπρωξε ἀπότομα, σηκώθηκε χωρὶς νά μιλήσει καὶ ἡ σιλουέττα της χάθηκε σέβελτη μὲς στὸ σκότος.

"Εφυγα μὲ μιὰ ἀμφίβολη γοητεία. Κάτι ἔχανότανε. Ἦμουνα μελαγχολικός, ἴσως γιὰ τὴν κατὰκτηση πού εἶχα κάνει.

Καὶ ὁμως ὁ ἀέρας τῆς νύχτας ἦτα-

νε φρέσκος. Πάνω ἀπὸ τὰ τραπεζᾶκια πετούσανε τὰ ἀνθη, τὰ ζεύγη χορεύανε καὶ ἡ τζᾶζ παραμιλοῦσε.

Δὲν τῆς εἶπα οὔτε ἀντίο, δὲν τῆς ἄφησα οὔτε κανένα λυρικό γράμμα. Τὴν ἴδια νύχτα, ὅταν ξημέρωνε, ἔφυγα νικημένος.

"Ἦταν ἕνας λαμπρὸς ἥλιος. Σκυμένος στὴν πορτιέρα, ἔβλεπα τὴν ἀντιμέγη 'Ελβετία καὶ τὴ λίμνη πού ἔχανότανε καθὼς ἔσθηνε τὸ τελευταῖο σφύριγμα τοῦ τραίνου.

Μ. Κ Α Ρ Α Γ Α Τ Σ Η Σ

Τὸ ἀφεντικό

'Εκεῖνο τὸν καιρὸ—δηλαδή ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια—ἤμουν ὑπάλληλος στὸ Πόρτ-Σάιτ, στὸ μαγαζὶ ἑνὸς Κεφαλονίτη. 'Απ' τὸ πρωὶ ὠς τὸ βράδι πουλοῦσαμε στὸς ἀραπάδες ὅλες τὶς ἀχρηστες παλιατσαρίες πού ἡ Εὐρώπη δὲν καταδεχόταν πιά. Νὰ περιγράψω τί εἶχε αὐτὸ τὸ μαγαζὶ θὰ ἦταν κόπος ἀδικος. Ρεντιγκότες τοῦ 1860, παπούτσια μὲ λάστιχο, κολάρα ἀπὸ ζελατίνα, κρινολίνα ἀπὸ ταφτά, κάλτσες γυναικεῖες γαλάζιες, κουστούμια ἀγγλων κυνηγῶν τῆς δικτωριανῆς ἐποχῆς. "Ο τι ἤθελε ἐπιθυμήσει ἡ καρδιά σου, ὅ τι ἤθελε ἀρπάξει ἡ πιὸ ξαναμένη φαντασία, θρυσκόταν στὸ μαγαζὶ τοῦ Γεράσιμου Γερασμάτου. 'Εξὸν ἀπὸ σύγχρονα πράματα.

Μόνον γιὰ νὰ ξεσκονίσουμε ἐκείνη τὴν ἀπέραντη ἀποθήκη φτύναμε αἷμα κάθε μέρα. Κ' ὕστερα ἡ πούληση ἦταν δύσκολη. "Ο ἀράπηξ εἶναι ὑποψιασμένος, σπαγγοραμένος. Πρέπει νά καυγαδιστεῖς μαζὶ του, νά φωνάξεις, νά θγάλεις τὸ λαβύγγι σου, ὥσπου νά τὸν καταφέρεις ν' ἀνοίξει τὸ πουγγὶ του. Μὰ ἦταν τότε τὰ δμορφα χρόνια. Ἦμουν παιδὶ εἰκοσάχρονο, γεμάτο δύναμη, ὄρεξη καὶ νιάτα. Καὶ ὅταν, ὕστερα ἀπὸ δεκαεφτά ὥρες δουλειᾶ, ἔπεφτα στὸ στρώμα, ὁ ὕπνος μὲ ἀρπαζε σὰ μολύδι. Τὴν ἄλλη μέρα ξυπνοῦσα φρέσκος, κεφάτος, ἔτοιμος γιὰ σκυλίσια δουλειᾶ.

Κάθε πρωὶ στίς ἑφτά, τὸ ἀφεντικό ἔμπαινε στὸ μαγαζὶ. Δὲν εἶχε σπιτί. Τὸ κρεβάτι του τὸχε στημένο πίσω, στὸ παρμαμάγαζο· σὲ μιὰ τρύπα ἀπὸ δυὸ κάμα-

ρες, πού βλέπαν σ' ἕνα θρόμικο δρομάκι τοῦ ἀράπικου μαχαλά. Σπάνια ὁμως κοιμόταν στὸ μαγαζὶ. Εἶχε στὴν πόλη ἔρωμένες, καὶ περνοῦσε τὴ νύχτα στὴν ἀγκαλιά του.

Μὲ τὸν ἐρχομὸ του, τὸ πρωινό μας κέφι, τὰ γέλια, τὰ τραγούδια, κόβονταν σὰ μὲ μαχαίρι. Καθένας λούφαζε στὴ γωνιά του, προσμένοντας τὴν μπόρα πού δὲν ἀργούσε νά ξεσπάσει. Τὸ ἀφεντικό προχωροῦσε ἀργά, σκυφτά, μὲ πόδια τρεμάμενα, κοιτώντας ζερόδεξα μὲ τὸ ὑποψιασμένο καὶ ἀποπληκτικό του μάτι. "Οταν ἔφτανε στὸ γραφεῖο, πού ἦταν στὸ βάθος τοῦ μαγαζιτοῦ, ἔβγαζε τὸν παναμά του καὶ τὸν κρέμαγε στὸ ἴδιο πάντα καρφὶ τοῦ τοίχου. Μὰ κάθε πρωὶ τὸ καρφὶ ἦταν βγαλμένο ἀπὸ χέρι πονηρό. "Ο γέρος δὲν τόβλεπε. Τὸ καρφὶ του, καμπουριασμένο ἀπὸ τὶς καταχρήσεις καὶ σαπισμένο ἀπὸ τὶς ἀρρώστειες, δὲν μπορούσε νά τενωθεῖ. Ψηλαφώντας πρότεινε τὸ χέρι πού θαστοῦσε τὸ καπέλο πρὸς τὸ μέρος πού πρέπει νά θρυσκόταν τὸ καρφὶ. Κι ὅταν τὸ καπέλο, μὴν ἀπαντώντας στήριγμα, ἔπεφτε στὸ πάτωμα, ὁ θυμὸς τοῦ γέρου ξέσπαζε μὲ θρυστιεὶς ἀκατανόμαστες :

— Ποιὸς γιὸς σκύλας, ποιὸς σπόρος σκρόφας ἔβγαλε πάλι τὸ καρφὶ ; Που νά ἔμπει ὁ διάολος μέσα σου !

'Εμεῖς κρυθόμαστε πίσω ἀπ' τὶς μόστρες καὶ κρυφογελοῦσαμε. Γιατί, στὸ βάθος, ὁ τρελὸς αὐτὸς φωνακλᾶς ἦταν ἀνθρωπος ἀγαθὸς πού κακὸ δὲν ἔκανε σὲ κανένα.

Ἄργά, τὸ μεσημεράκι, ἔδβαινε μπροστά στὸ μαγαζὶ κ' ἔλιαζε τὰ μισοπαράλυτα ποδάρια του. Ἡ πολυτάραχη ζωὴ του, γεμάτη κάθε λογῆς ἡδονή, τοῦ εἶχε ξεκάνει τὰ νεύρα καὶ τὸ λογικό. Ἦταν στιγμὲς ποὺ ἔμενε χαινωμένος, μὲ μάτι νεκρὸ κι ἀνέκφραστο. Ἄλλοτε πάλι, ὁ θυμὸς τὸν ἔσερνε σὲ παράκρουση ἀποτροπαιχτή. Οὐρλιαζε, φώναζε, χτυπιόταν. Ὑστερα, ἔπεφτε σὲ ὕφεση γεμάτη στεναγμοὺς καὶ λόγιγγες.

Καθόταν ὡρες στὸν ἥλιο, κ' ἔφτυνε διαρκῶς. Τὸ πεζοδρόμιο γέμιζε μπροστά του ροχάλες σιχαμερές. Κ' ὕστερα κἀτὶ μουρμούριζε, κἀτὶ παραληροῦσε, καὶ διασκεδάζε μόνος του μὲ τὰ ὄραματα τῆς ἄρρωστης φαντασίας του.

Ὅταν ἔμπαινε στὸ μαγαζὶ καμιὰ γυναικία, γινόταν ἄλλος ἄνθρωπος. Σηκωνόταν, τὴν περιποιόταν ὁ ἴδιος, τὴν περιτριγύριζε, προσπαθοῦσε νὰ τὴν στριμώξει κατὰ τὸ γραφεῖο, νὰ τὴν συμπῶξει πρὸς τὸ παραμάγαζο. Οἱ ἀραπίνες γελοῦσαν μὲ τὰ καμώματά του καὶ, πολλές φορές, δέχονταν τὰ ἐξιδιάντροπα χἀδια του. Ὅταν ἔκλεινε καμιὰ παστρικά στὴν κἀμαρὰ του, μαζεθόμαστε ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα κι ἀκούγαμε τὸ βογγητό του μὲ καὶ τὶς θρυσιὲς τῆς γυναικίας ποὺ δὲν ἀνεχόταν τὶς παράξενες διαστροφές του. Κι ὅταν ὅλα τέλειωναν, ἔδβαινε ἀπὸ τὴν κἀμαρα ὀλότελα τσακισμένος. Σέρνονταν ἀψυχος καὶ ἀνόητος ὡς τὸ πεζοδρόμιο. Καὶ τὸ γέμιζε ροχάλες...

Συγγενὴ καὶ φίλο δὲν εἶχε στὸ Πόρτ Σάιτ. Ἐλεγαν πῶς στὴν Κεφαλονιά θρυσκονταν κἀτὶ ξαδέρφια του, κἀτὶ ἀνίφια. Μὰ ἴσως δὲν τὰχε καλὰ μαζί τους. Ποτὲ δὲν μιλοῦσε γιὰ τὴν πατρίδα.

— Μονάχος στὸν κόσμο ζῶ, ἔλεγε καμιὰ φορὰ ποὺ τὸ μυαλό του ἦταν ξεκάθαρο. Τί γυρεῦ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους; Φίλο δὲν εἶχα ποτέ, γυναικία δὲν ἀγάπησα. Μὰ τὴ ζωὴ μου τὴ γλέντησα καλύτερ' ἀπ' ὅλους.

Τὸ μαγαζὶ δούλευε καλὰ. Ὅταν μάλιστα ἔρχονταν τὸ μπαϊράμι, κόβαμε μονέδα. Ὅλοι στὸ Πόρτ-Σάιτ ἔλεγαν πῶς τὸ ἀφεντικό ἦταν πολλὸ πλούσιος. Μόνον στὸ Κρεντί Ἐξίφιεν εἶχε κατάθεση ὀχτῶ χιλιάδες λίρες. Χώραια τὰ ὀμόλογα —κρατικά δάνεια, μετοχές τοῦ Σουέξ, ράντες γαλλικές—, ποὺ ἦσαν κλειδωμένα στὴ θარიὰ κἀσα τοῦ μαγαζιτοῦ. Μὰ, σὰ βέρος Κεφαλονίτης ποὺ ἦταν, ζοῦσε μίζερα καὶ καμρίρικα—πάντα κακοντυμένος, ἐρόμικος καὶ πενιγραμένος—στις

δουὸ ἀνήλιαγες κἀμαρες τοῦ παραμάγαζου.

Τὸ μοναδικὸ του ἔξοδο ἦταν οἱ γυναικίες. Ἐκεῖ τὰ σκόρπαγε ἀμέτρητα καὶ παράλογα, γιὰ νὰ χορτάσει τὰ λάγνα γερατιά του. Κάθε τόσο οἱ μεσίτρες τοῦ Πόρτ-Σάιτ ἔρχονταν νὰ τοῦ προξενέφουν ὁ τι καινούργιο φρούτο ξεπρόβαλε στὸ ἐμπόριο τῆς σάρκας. Τὶς ἔκλεινε στὴν κἀμαρὰ του κι ἀρχίζαν, μὲ χαμηλὴ φωνή, ἀτέλειωτα παζαρλίκια στὴν τιμὴ καὶ τὶς λεπτομέρειες. Δὲν ἀφηνε καμιὰ. Ρωμιὲς δούλες, ξεμυαλισμένες ἀπ' τοὺς σωματέμπορους, θεατρικές φραντσέζες ποὺ πουλοῦσαν τὸ κορμί τους, ἀρτίστες Οδηγαρέζες τῶν καφέ ἀμάν, ἐθραϊσες κρυφές, ποὺ παρίσταναν τὴν κυρία τοῦ κόσμου, κι ὁ τι ἄλλο φρούτο ἔξεφετε στὴν πόλη αὐτὴ τοῦ τράνζιτο, τῶν ναυτικῶν καὶ τῶν τυχοδιωκτῶν. Μὰ ἡ ἀδυναμία του ἦσαν οἱ ἀραπίνες—τὰ μικρὰ ἄγουρα κορλίτσια μὲ τὸ ἀγοριστικό ἀνηθο κορμί. Εἶχε μεσίτρες ἰδιαίτερες ποὺ φέρριφαν ἐπίτηδες τὰ τυφροεῦδια τῶν μίζερων μαχαλάδων. Κι ὅταν τοιφερναν κανένα κελεποῦρι, πλήρωνε καλὰ. Πλήρωνε τόσο ποὺ νὰ δουλῶσι τὸ στόμα τῶν γονιῶν. Γιατί, τὶς περισσότερες φορές, τὰ κορλίτσια γύριζαν τσακισμένα ἀπὸ τὰ παράξενα χἀδια του, ἀλαλιασμένα καὶ μισότρελα ἀπὸ τοὺς παράξενους ἀφροδισιασμοὺς τοῦ.

Τὸ μαγαζὶ τόχε ἀφήσει στὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου. Ἐξὸν ἀπ' τὶς θρομοδουλειές μὲ τὶς ἐκμυαλιστρες, δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ συζητήσῃ ἄλλη ἐμπορικὴ ὑπόθεση. Μὰ ἦταν τυχερός. Ἀπὸ χρόνια εἶχε ἔναν ὑπάλληλο, τὸ Διονύση, ποὺ δειχνόταν σκυλι μόνάχο στὴ δουλειὰ. Αὐτὸς κρατοῦσε τὸ κατάστημα, αὐτὸς ἔκανε τὶς παραγγελίες, πλήρωνε τὰ τιμολόγια, ἔγραφε τὰ κατάστιχα. Κάθε βράδι ἔδινε ταμεῖο στὸ γέρο. Ὁ Γερασιμάτος δὲν τοῦ μιλοῦσε. Παρ' ὄλο ποὺ ἦταν ξεκούτης, καταλάβαινε πῶς ὁ Διονύσης κουμαντάρειζε καλὰ τὸ μαγαζὶ. Αὐτὸν δὲν τὸν ἔδριζε ποτέ. Μὰ, σὰν κεφαλονίτης σκύλος ποὺ ἦταν, δὲν τοῦπε καλὸ λόγο οὔτε μιά φορὰ. Καὶ δούλευε ὁ Διονύσης, δικοῦσε τὸ μαγαζὶ σὰ νὰ ἦταν δικό του. Ξυπνοῦσε πρῶτος καὶ κοιμόταν τελευταῖος. Κυριακῆ, γιορτῆ, δὲν ὑπῆρχε γι' αὐτόν οὔτε φίλος, οὔτε κρσί, οὔτε γυναικία. Κι ὄλ' αὐτὰ γιὰ πέντε λίρες τὸ μήνα.

Ἦρθε τὸ καλοκαίρι. Οἱ δρόμοι τοῦ Πόρτ-Σάιτ ἀναψαν. Μέσα στὴ φοβερὴ

ζέστη, ἡ δουλειὰ γίνηκε μαρτύριο. Στό σκοτινὸ κι ἀνάερο μαγαζί, μάταια πάλευαν τὰ πλεμόνια μας ν' ἀνασάνουν μιὰ δροσερὴ πνοή. Ὀλημερίς κολουπούσαμε στὸν ἰδρώτα. Τὴ νύχτα, ἡ κουφὸ-βραση καθόταν σὰ βραχνὰς στὸ κουρασμένο στήθος μας.

Ἐκεῖνος ποὺ ὑπόφερε πιότερο ἀπ' ὅλους ἦταν ὁ Διονύσης. Εἶχε χλομιάνει. Τὰ χέρια του, τ' ἀπομεινόμερο ἔδρωναν κ' ἔκαιγαν. Φαίνεται πὼς τὸν χτύπησε κάποιο ρεύμα, γιὰτὶ ἀρχισε νὰ βήχει. Μὰ δὲν παραπονιόταν. Ἐλεγε πὼς ἦταν μικροαδιαθεσία ποὺ θὰ τὴν περνοῦσε στὸ πόδι. Καὶ δούλευε σκληρὰ ὅπως πάντα.

Μιά νύχτα, κατάλαβα, πάνω στὸν ὕπνο μου, κάποιοι νὰ με σκουντᾶ.

— Τί εἶναι; ρωτῶ ἀκουροῦςπνημένος.

— Γιὰ τὸ θεό! Ἄναψε γρήγορα τὸ φῶς!

Ἦταν ὁ Διονύσης, ποὺ κοιμόταν κοντὰ μου.

Βρῆκα τὰ σπέρτα κάτω ἀπ' τὸ μαξιλάρι μου, κι ἀναφα τὸ σπερματώστο. Στὴν τρεμάμενη φλόγα, εἶδα τὸ Διονύση, καθιστὸ στὸ κρεβάτι του, νὰ βήχει καὶ νὰ φτύνει αἷμα σ' ἓνα μαντίλι.

Γρόμαξά καὶ ἔπινησα τοὺς ἄλλους.

Τί νὰ κάνουμε; Μέσα στὴν πρώτη σαστιμάρα δὲν μπορούσαμε νὰ νιώσουμε τίποτα. Ἐξαφνα θυμῆθηκα πὼς ἀπέναντί μας καθόταν ἓνας γιατρός, ὁ ντοκτὲρ Δωρσανοῦ. Ντύθηκα θιαστικά. Καὶ τὸν εἰδοποίησα νὰ ἔρθει ἀμέσως.

Ὁ ντοκτὲρ Δωρσανοῦ ἦταν ἓνας Γάλλος πενηντάρης, ἀγαθὸς, ροδοκόκινος, μὲ ψαρὰ κατεδαστά μουστάκια. Ἦρθε ἀμέσως κοντὰ στὸν ἄρρωστο. Τὸν ἤσυχασε πὼς δὲν ἦταν τίποτα σοβαρό· καὶ πρόσταξε ἀκίνησιὰ καὶ πάγο στὸ στήθος.

Ὅταν τὸ ἄλλο πρωί, γυρνώντας ἀπ' τὶς ἀγαπητικὲς του, ὁ ἀφεντικὸς ἔμαθε τὰ καθέκαστα, κατέβασε δυὸ πῆχες μούτρα:

— Ἀρρώστησε αὐτὸ τὸ μόμολο; Φτού, νὰ ἔμπει ὁ διάβολος μέσα του! Καὶ τώρα, ποῖος θὰ κοιτάει τὸ μαγαζί; Μήπως ἐγώ; Μὰ εἶμαι γέρος ἄνθρωπος. Δὲν με βολεῖ νὰ κάνω τέτιες δουλειές!

Ὅλο τὸ πρωὶ μοιρομύριζε, ἔφτυνε, βλαστημοῦσε «τὸν ἄτιμο τὸ διάβολο, ποὺ τὸν χτύκισε τὸ καλύτερο παιδί τοῦ μαγαζιῶ».

Τὸ μεσημέρι ἦρθε πάλι ὁ γιατρός, κ' ἐξέτασε τὸν ἄρρωστο μὲ τὴν ἡσυχία του.

— Τίποτα τὸ σοβαρό, εἶπε. Μόνο πρέ-

πει νὰ πᾶς γιὰ τρεῖς μῆνες στὸ χωριὸ σου, στὴν ὄμορφη Κεφαλονιά. Νὰ μὴν κουράζεσαι, νὰ τρῶς ἀφθονα. Καὶ θὰ γίνεις καλά.

Ὅταν τὸ ἀφεντικὸ ἔμαθε τὰ λόγια τοῦ γιατροῦ, ἔγινε θηρίο.

— Δὲν θὰ πᾶς πουθενά! εἶπε στὸν ἄρρωστο. Δὲν ἔχεις τίποτα. Τί νὰ κάνεις στὴν Κεφαλονιά; Θ' ἀφήσεις τὸ μαγαζί σὰ καλὰ καθοῦμενα;

Ἄδικα ὁ Διονύσης τὸν παρακάλεσε, τοῦ κλάφτηκε πὼς θὰ χιτικιάσει, θὰ πεθάνει. Ὁ κακοκέφαλος γέρος δὲν ἀκούγε τίποτα. Ἀρνήθηκε ὀρθὰ -κοφτὰ νὰ δώσει ἄδεια γιὰ ταξίδι. Καί, τὸ κυριότερο, νὰ δώσει χρήματα.

Ὁ Διονύσης, ἀπελιπισμένος, πῆγε κ' εἶπε τὸν καημὸ του στὸ ντοκτὲρ Δωρσανοῦ. Αὐτὸς ἔβγαλε τὸ πορτοφόλι καὶ τοῦδωσε εἴκοσι λίρες.

— Παιδί μου, τοῦ εἶπε· πήγαине στὴν πατρίδα σου, καὶ ἔξουράσου τρεῖς μῆνες. Κ' ὕστερα, ὅταν γυρίσεις, ἔλα κατευθεῖαν σὲ μένα· σὲ παίρνω ὑπάλληλό μου μὲ ὀχτὺ λίρες τὸ μῆνα.

Ὁ Διονύσης ἔφυγε χωρὶς νὰ χαιρετήσῃ τὸ ἀφεντικὸ. Κι ὅταν ὁ γέρος ἔμαθε τὰ καθέκαστα, σκύλιασε ἀπ' τὸ κακὸ του. Μὲ ἀφρούς λύσας στὸ στόμα ἄνοιξε τὸ μεσιάνο συρτάρι τοῦ γραφείου του. Ἐκεῖ μέσα ὑπῆρχαν διάφορα φονικὰ ὄργανα, παράξενα, ἀλλόκοτα κι ἀκίνδυνα. Κοιμποῦρες μόνικανες, διμούτσουνες μὲ πέτρα καὶ τσακμάκι, ρεβόλβερ, πιστόλια ἑπαναληπτικά, στιλέτα, σουγιάδες, ἀμφιστομες, γιαταγάνια. Ὁ γέρος διάλεξε ἓνα χαντζάρι πελώριο, τρομερὸ καὶ σκουριασμένο. Κρατώντας το, βγήκε στὴν πόρτα τοῦ μαγαζιῶ. Κι ἄρχισε νὰ οὐρλιάζει, νὰ βλαστημάει, ν' ἀφρίζει, ν' ἀπειλεῖ τὸν ντοκτὲρ Δωρσανοῦ, πὼς θὰ τοῦ βγάλει τ' ἄντερα, ἐπειδὴ τοῦ ξεμύλιζε τὸν καλύτερο ὑπάλληλο.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία δάσταξε μῆνες. Κάθε πρωί, ὁ Γερασιμάτος φοβέριζε τὸ γιὰτρός, κουνώντας τὴ χαντζάρα. Ὁ Δωρσανοῦ ἔδωγαινε στὸ παράθυρο, καὶ γελοῦσε μὲ τὰ καμώματα τοῦ τρελοῦ. Οἱ ἀραπάδες, μαζεμένοι ἀπ' τὸ σαματὰ, κρατοῦσαν σιγόντο μὲ τὶς ἀναθῆρες φωνές τους καὶ χοροπηδοῦσαν ὑστερικά.

Σιγά-σιγά, τοῦ πέρασε κ' ἀντὴ ἡ λύξα. Μὴν μπορώντας νὰ διευθύνῃ τὸ μαγαζί, μ' ἔβαλε ἐμένα προϊστάμενο. Μὰ ἐγὼ δὲν ἤμουν δειλός, σάν τὸ Διονύση. Ἦξερα τί ἦθελα, καὶ κατάλαβα καλὰ τί

μπορούσα νὰ κάνω. Ἐξ ἄλλου, τὸ ἀφεντικὸ εἶχε ξεπέσει πολὺ. Τὸ μάτι του εἰσῆγε δόλοτελα. Μὲ κόπο σερνόταν ὡς τὴν πόρτα τοῦ μαγαζιοῦ νὰ λιάσει τὸ σκεθρωμένο του κορμί. Ὄπου μὲ μέρα ἔπεσε στὸ κρεβάτι γιὰ καλὰ. Τὰ πόδια του παράλυσαν καὶ δὲν μπορούσε νὰ κρατήσῃ τὸ νερό του. Φώναξα τὸ ντοκτὴρ Ἄωρανού, ποῦ ἦρθε, ὅπως πάντα, γελαστός καὶ ροδοκόκκινος.

Τὸν ἐξέτασε καὶ κούνησε τὸ κεφάλι.

— Δὲν εἶναι γιὰ ζωὴ, μοῦ εἶπε. Δυὸ ἢ τρεῖς μῆνες, τὸ πολὺ. Δὲν ἔχει συγγενεῖς ἐδῶ ;

— Οὐτε ἓνα !

— Δὲν σᾶς συμβουλεύω νὰ τὸν πᾶτε στὸ νοσοκομεῖο. Καλύτερα νὰ τοῦ πάρετε μιὰ νοσοκόμα.

Τὸν ταχτοποίησα, ὅσα μπορούσα καλύτερα, στὴ μικρὴ ἀνήλιαγη κἀμαρα. Καὶ βρῆκα μιὰ ὑπέρτερη — εἶδος νοσοκόμα — νὰ τὸν περιποιεῖται.

Ἦταν ἓνα κοριτσάκι ἀπ' τὴν Κάρπαθο, ὡς εἴκοσι χρόνων, ἄπραγο καὶ φοβισμένο.

Τὸν λάτρευε ὅσο μπορούσε· τὸν τσίριζε, τὸν πότιζε. Τοῦ ἄλλαξε τὰ σεντόνια, ποῦ τὰ θρόμιζε διαρκῶς μὲ τίς ἀκαθαρσίες του.

Αὐτός, τίς περισσότερες ὥρες κοιτόταν στὸ κρεβάτι μισοαναλωθτός, μὲ γλαρωμένο μάτι καὶ γλῶσσα μπερδεμένη. Φλυαροῦσε λόγια ἀνόητα καὶ ἀνάκατα. Βογγούσε. Γέμιζε μὲ φτυσίματα τίς κουβέρτες του. Ἦταν μὲ σιχαμάρα...

Ὅταν ὅμως, καμιά φορά, ἔβγαине ἀπ' τὸ διανοητικὸ του λήθαργο, ἔσφαχνε τὴν κἀμαρα μὲ μάτι ἀργό. Καὶ σταματοῦσε στὸ κορίτσι, ποῦ στεκόταν ντροπαλὸ καὶ μαζεμένο στὴ γωνιά του. Κάτι σαλιάριζε τὸ στόμα του. Κάτι ψευτογελοῦσαν τὰ χεῖλη του. Καὶ ξανάπεφτε στὴν πρωτερινὴ του ἀνοησία.

Αὐτὴ ἡ ἱστορία θάσταξε κάμποσες μέρες. Ὅταν, ἔξαφνα, τὸ ἀφεντικὸ ἔδειξε κάποια καλυτέρευση. Τὰ σύνεφα τοῦ λογικοῦ του ξεκαθάρισαν. Ζωντάνεψε λιγάκι, ἄρχισε νὰ μιλάει. Ὅλοι χαρήκαμε. Θარέψαμε πῶς τὴν σκαπουλάρησε. Μὰ ὁ ντοκτὴρ Ἄωρανού δὲν εἶχε τὴν ἴδια γνώμη.

— Μὴ σᾶς ξεγελοῦν αὐτὰ, εἶπε. Εἶναι ὀργανισμὸς τελειωμένος. Θὰ πεθάνει ὀπωσδήποτε.

Τὸν περιποιόμαστε ὅσο μπορούσαμε. Μὰ τί λάτρα νὰ κάνεις μέσα στὸ σκο-

τινὸ παραμάγαζο, τὸ πνιγμένο στὴ λαύρα τοῦ ἀφρικάνικου καλοκαιριοῦ ;

Πιότερο ἀπ' ὅλους μας πᾶσκιζε ἡ μικρὴ καρπαθιώτισσα. Μὲ τὸ συνεργομὸ του, οἱ ἰδιοτροπίες κ' οἱ ἀπαιτήσεις του γίνηκαν ἀπερίγραπτες. Ὅλο τὴ φώναζε, ὄλο τὴ ζητοῦσε. Πότε νὰ τοῦ δώσει νερό, πότε νὰ τοῦ σιάξει τὰ στρώματα, πότε πάλι νὰ τοῦ ἀδειάσει τὸ μηχανήμα ποῦ τοῦ εἶχαν βάλει γιὰ τὴν ἀκράτεια τῶν οὔρων. Ἀάγνος καὶ ξεδιάντροπος, πρότεινε τὸ γυμνὸ κορμί του μὲ χαμόγελο πονηρό. Καὶ χαχάνιζε σὰ γαργαλημένος, ὅταν ἡ κόκκινη καὶ ντροπιασμένη κοπέλα ἀναγκαστῶταν νὰ ἀκουμπήσει τὰ χέρια της στὸ παραλυμένο κορμί του.

Κι ἀπὸ κεῖ, ἄρχισε ἓνας πόλεμος. Πόλεμος σιχαμερός, ζωῆς ξεστοπιωτῆς καὶ θανάτου ἀκόλαστου. Κάθε φορὰ ποῦ ἡ νοσοκόμα ἔσκυβε πάνω ἀπ' τὸ κρεβάτι τοῦ ἀφεντικοῦ νὰ τὸν περιποιηθεῖ, τὰ μισοπαράλυτα χέρια του, δυναμωμένα ἀπ' τὸ δαίμονα δόλοκληρῆς τῆς ζωῆς του, τινάζονταν ἀκράτητα, σμπρωγμένα ἀπὸ ἀσυνέληπτες ἀναμνήσεις ὀρμῶν. Τὴν ἄρπαζε, τὴν ἔσερνε πάνω του, χαίδευε τὸν κόρφο της, ἔβγαλε τὰ χέρια του κάτω ἀπ' τὸ φουστάνι. Ἦ μικρὴ, ντροπιασμένη καὶ δόλοτελα ἄπραγη, δὲν ἔβγαζε ἄχνα. Ἐσφιγγε τὰ χεῖλη καὶ πάλευε ἀπελπισμένα νὰ γλυτώσει ἀπ' τὰ ξερὰ δάχτυλα ποῦ μαρτυροῦσαν τὴ σάρκα της. Κ' ὕστερα, κλεινόταν στὴν κἀμαρὰ της. Ἐξευτελισμένη, ξαναμένη ἀπὸ σιχασιά, μὴ θέλοντας νὰ δείξει σὲ κανένα τὸ μαρτύριό της.

Ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες, τόσο τὸ μισοσαπισμένο κτήνος ἔχανε κάθε λογικὴ συγκράτηση. Ἦ τις αἰσχρὲς χειρονομίες του τίς συνόδευε μὲ λόγια, μὲ προκλήσεις κινηκίς, μὲ γέλια παράφρονα καὶ ξεδιάντροπα, ποῦ ἀλάλιαζαν τὴ νοσοκόμα. Πόσες φορές, μπαίνοντας ἄξαφνα στὴ ζεστὴ καὶ θρομερὴ κἀμαρα, δὲν τὴν γλίτωσα ἀπὸ τὰ χέρια του, ποῦ ὁ ἐρχόμενος θάνατος τοῦς ἔδινε τὴν ἀκαμψία τῆς ἀρπάγης! Ἦ κοπέλα μ' ἐδχαριστοῦσε μ' ἓνα ὠχρὸ χαμόγελο. Καὶ λούφαζε σὲ μιὰ γωνιά, ἀποκαμωμένη, ντροπιασμένη ἀπ' τὸ αἰσχρὸ φανέρωμα τοῦ ἐρωτισμοῦ σ' ἄγνωρα μάτια της.

Φοβόμουν πῶς, μὴ δαστώντας τὴν ἀηδία, θὰ τὰ παρατοῦσε ὅλα σῆξυλα καὶ θάπαιρνε τῶν ὀματιῶν της. Μὰ ἦταν μόνη κ' ἔρημη στὸ Πόρτ-Σάιτ. Δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάει, τί νὰ κάνει. Μὲ στωι-

κότητα θαυμαστή, καθόταν στην ασφυκτική κάμαρα, δίπλα στον τρελό έτοιμοθάνατο· μέσα σ' ένα περιβάλλον όπου κάθε στιγμή ή εδαιοθησία της, ή φυλετική της αξιοπρέπεια κ' ή παρθενική της ντροπή δοκίμαζαν κι άπόνα θανατερό έξευτελισμό.

"Οσες στιγμές ή δουλειά με άφηνε ελεύθερο, έτρεχα στο παραμάγαζο. Προσπαθούσα να της κάνω καρδιά, να της δώσω κουράγιο. Της έλεγα άστεϊα, της κουβέντιαζα. Έκανα ό τι μπορούσα για να την καταφέρω να ξεχάσει έστω και μία στιγμή το μαρτύριό της.

Κάτι κατάφερα. Τά άγριεμένα μάτια της ήμέρευαν λιγάκι. Τό χέλι της χαμογελοῦσε.

— Κουράγιο! της έλεγα. Κουράγιο, κοπέλα μου! Σέ λίγες μέρες θα φοφήσει, τό παλιόσκυλο. Θα τελειώσουν τά δάσανά σου.

Με κοιτούσε με θλίψη κι άνησυχία.

— Θα τελειώσουν ή θ' άρχίσουν; Πού θά πάω; Τι θά γίνω;

Δέν άπαντούσα. "Ήξερα πώς ήταν έρμη και μόνη στον κόσμο αυτό. Στο Πόρτ - Σάιτ την έφερε ένας ξάδερφός της, ναυτικός, να της βρει καμιά δουλειά. Γιατί, στο χωριό, ή φαμελιά της είχε ξεκληρίσει. Μού την παράδωσε καθώς την ξεμπαρκάριζε άπ' τό βαπόρι.

— Πρόσεχε την! μου είπε. Στά χέρια σου την παραδίνω.

Κ' έφυγε, θερμαστής σ' ένα έγγλέζικο φορτηγό, πού πήγαινε στο Βλαδιβοστόκ, στη Σιβηρία, στου διόλου τη μάνα. Ποιός ξέριε ποτέ κι άν θα γυρνούσε. Στόν άγώνα πού δίνει ό ξενιτεμένος ρωμιός για τό φωμί του, ανάμεσα ίσημερινό και πόλους, ό άνθρωπος δέ λογαριάζει, τό άτομο δέν πιάνει δεκάρα. Καθένας κοιτάει τίς πίκρες, τά θάσανα, την πείνα του. Θα θυμόταν ποτέ ό καρπαθιώτης θερμαστής, πού ξεροφηνόταν κολλημένος σά μπιφτέκι στο καζάνι του βαποριού, ό μροκαματιάρης, πού όργωνε τά πέλαγα και τους ύκεανούς της οικουμένης για τό φωμάκι του, πώς είχε μιá ξεδέρφισα ύπηρετρια στο Πόρτ - Σάιτ; Τι θά γινόταν αυτό τό άπραγο πλάσμα σάν έφυγε άπ' τό κρεβάτι του Γεράσιμου Γερασιμάτου; Σέ ποίο κρεβάτι θάπεφτε - και για καλά τούτη τη φορά; Πρέπει να ξέριε κανείς τά λιμάνια του διαμετακομιστικού έμπορίου, με τίς ταβέρνες τους για τους διψασμένους ναυτικούς· με τά 'σπίτια'

για τους άντρες, πού, τριάντα και σαράντα μέρες στο καμίνι του 'Ινδικού και της Έρυθράς, ξεροφήθηκαν με την προσμονή μονάχα της γυναίκας· πρέπει να έχει δει τό πτόκοσμο των λαθρεμπόρων του χασίς, των πρματευτάδων της άσπρης σάρκας, των κυνικών λεβαντίων, πού βιάζον τον παρά με τον παρά και τό πιστόλι, και τότε θα καταλάβαινε τό δράμα της έρημης γυναίκας.

Της έπιανα τό χέρι. Ένιωθα τη σκληρή κεφαλονίτικη καρδιά μου να βουρκάνει, όταν με κοίταζε με τά τρομαγμένα μάτια της. Και γελοῖσα ψεύτικα για να της δώσω κουράγιο.

— Μη σε νοιάζει, της έλεγα. Έχει ό θεός!

Μέσα μου όμως δέν έστενα πώς ό θεός 'έχει' ό τιδήποτε για τά κορίτσια πού μένουν άπροστάτευτα στο Πόρτ - Σάιτ...

Μιά νύχτα, καθώς κοιμόμουν στο πατάρι, βουτηγμένος στον ιδρώτα, ξύπνησα άπότομα από κάποιο θόρυβο. Στην αρχή, νόμισα πώς τ' άφτιά μου με γέλασαν, πώς δέν είναι τίποτα. Άνακάθησα στο στρώμα, κ' έψαξα κάτω άπ' τό μαξιλάρι· να θρω τό πιστόλι. "Όλοι οι άλλοι γύρω μου κοιμόνταν ξένοιαστοι.

Ό θόρυβος εξακολούθησε μακρινός κι άπροσδιόριστος. Άκουγόταν σά να σέρναν καρέκλες. Σά να δογγούσαν...

Χωρίς ν' ανάψω φώς, φόρεσα διαστικά τό πανταλόνι μου και κατέβηκα τη σκάλα ψηλαφώντας. Στο χέρι κρατούσα πάντα τό πιστόλι.

Σάν έφτασα στο μαγαζί, στάθηκε κι άφουγκράστηκα. Ή φασαρία γινόταν στο παραμάγαζο, όπου καθόταν τό άφεντικό. Χαμογέλασα με άνακούφιση. Έβαλα τό πιστόλι στην τσέπη και πήγα να ιδω τί τρέχει.

Καθώς άνοιξα την πόρτα, μιá μπόχα κατουρλιού με χτύπησε στή μύτη. Ή λάμπα ήταν άναμένη.

Ξαφνιάστηκα θλέποντας τό κρεβάτι του άρρωστου άδειανό. Μά τά μάτια μου, πέφτοντας στο πάτωμα, είδαν ένα θέαμα πού χίλια χρόνια να ζήσω δέν θα τό ξεχάσω.

Ό Γερασιμάτος είχε κατέβει άπ' τό κρεβάτι. Με όλη την ύστερη δύναμη του παράλυτου κορμιού του, κατάφερε να κουτρουβαλήσει στο πάτωμα. Κ' ύστερα, με τά χέρια και τά πόδια, με σπασμούς κι άναταράγματα σά σιχαμερή σκουλη-

καντέρα, σύρθηκε ὡς τὴν πόρτα τῆς κάμαρας ὅπου κοιμόταν ἡ νοσοκόμα.

Μὰ ἡ κοπέλα, προτοῦ πέσει, κλείδωνε τὴν πόρτα τῆς. Καί, τρομαγμένη ἀπὸ προηγούμενες παρφομιες ἀπόπειρες, ἔσερνε πίσω ἀπ' τὸ θυρόφυλο μίαν δλόκληρη ντουλάπα.

Ὁ Γερασιμάτος, ὅταν ἔφτασε μπροστὰ στὴν ἀμπαρωμένη πόρτα, παρακάλεσε, ἔκλαιψε, ἀπέιλῃσε. Καί, μὴ βλέποντάς τη ν' ἀνοίγει, ἀποφάσισε νὰ τὴ σπάσει.

Πρέπει νὰ συμπρωχνε ὡρες δλόκληρες. Ποῦ τὴ βρήκε τὴ δύναμη αὐτὸ τὸ παράλυτο, τὸ μισοπεθωμένο σαράβαλο; Ποιὸς πανίσχυρος δαίμονας ἀντρωνε τὰ νεκρά του μούσουλια, ζωντάνευε τὰ σπασμένα του νεύρα;

Ὅταν μπῆκα στὸ παραμάγαθο, εἶχε κατορθώσει νὰ σπάσει τὴν κλειδωνιά. Σμπρώχοντας, γκρέμισε τὴ μικρὴ ντουλάπα, πού, μὲ τὸν κρότο πού ἔκανε πέφτοντας, μὲ ἔβυνησε.

Ὅλος χαρὰ γιὰ τὸ κατόρθωμά του, σεργνόταν στὸ πάτωμα, προσπαθώντας νὰ τρυπώσει ἀπ' τὸ μικρὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας. Ἡ μηχανὴ εἶχε ξεφύγει ἀπ' τὰ σκέλια του καί τὰ χυμένα κάτουρα πλημυρίζαν τὴν κάμαρα. Τὰ γυνιά γεροντίσια μέλη του ἀλέθαν ἀργά, σὰν πλοκάμα χταποδιοῦ. Καί γελοῦσε. Χαχάνιζε ἐνθουσιασμένος γιὰ τὸ κατόρθωμά του. Ἄγκομαχοῦσε, λοξίγκιαζε, κολυμπώντας μέσα στὰ οὐρα καί τίς ροχάλες του...

Τὰ σωθικά του ἀνακατώθηκαν. Μὲ δυὸ κλωτσιὰς τὸν κύλησα μακριὰ ἀπ' τὴν πόρτα. Καί, παίρνοντάς του στὰ χέρια, τὸν πέταξα πάνω στὸ κρεβάτι.

Δὲν εἶπε τίποτα. Μόνο μούριξε ματιὰ γεμάτη μίσος. Ματιὰ πού θὰ πάγωνε τὸ αἷμα μου, ἂν ὁ θυμὸς δὲν τόκανε νὰ θράξει σὰ μολύβι ἀναλυτὸ.

Ἀπὸ τὴ μισάνοιχτη πόρτα, τρῶπωσα στὴν κάμαρα τῆς κοπέλας νὰ τὴν ἡσυχάσω.

Ἡ κακομοίρα, στεκόταν σὲ μιὰ γωνιά, παγωμένη ἀπ' τὸν τρόμο, κοιτάζοντας κατὰ τὴν πόρτα μὲ μάτια ἀλαλιασμένα. Κάτω ἀπ' τὸ μακρὸ νυχτικό, τὸ κορμί τῆς ἔτρεμε δλόκληρο. Ἡ ἀνάσα εἶχε κοκαλώσει στὸν ξερό της λαϊμό.

Τὴν πῆρα ἀπὸ τὸ χέρι. Τὴν ἔβλωσα στὸ κρεβάτι. Ψευτογελοῦσα, θέλοντας νὰ τῆς δῶσω κουράγιο. Τὴν παρηγοροῦσα. Τῆς ἔδωσα νὰ πιεῖ μιὰ γουλιὰ νερό. Μὰ ἡ νευρική κρίση ἔσπασε ἀπότομα. Μιά ὕφεση, ἕνας κατακλυσιμὸς

ἀπὸ δάκρια, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ τρόμου. Εἶχε χώσει τὸ κεφάλι στὸ στήθος μου, σὰ νὰ ζητοῦσε βοήθεια γιὰ τὴν τραγικὴ ἀποκάλυψη τῆς ζωῆς. Κ' ἔκλαιγε. Ἐκλαιγε μὲ ἀναφυλτὰ σὰ μωρὸ παιδί, σὲ ξέσπασμα ἀδύναμης ἀπελπισίας.

Κ' ἐγώ, τὴν παρηγοροῦσα σὰ νὰ ἦταν μωρὸ. Γελοῦσα, τῆς ἔλεγα σαχλαμάρες, χάιδεθα τὰ ἔξπλεκα μαλλιά τῆς...

Κ' ἔξαφνα, ἐνίωσα πὼς τὸ παιδί αὐτὸ ἦταν γυναῖκα μεστή, ὀμορφῆ, μὲ κορμί ποτισμένο στοὺς χυμοὺς τῶν εἴκοσι χρόνων τῆς. Τὰ χέρια μου ἀπ' τὰ μαλλιά κατέβηκαν στὸ λαϊμό. Χάιδεφταν μὲ λαχτῆρα τὰ γυνιά τῆς μπράτσα. Χώθηκαν τρεμουλιαστὰ στὸ ἄνοιγμα τῆς νυχτικιάς...

Δὲν ἔκλαιγε πιά. Μόνο ἔκλεισε τὰ μάτια· καί πέρμενε.

Ἄρπαξα τὰ χεῖλη τῆς μὲς στὰ χεῖλη μου, ἔσφιξα τὸ λυγερὸ κορμί, πού παρατήθηκε στὴν ἀγκαλιά μου. Καί, καθὼς μιὰ θερμὴ πνοὴ ἀνέμου ἔβησε τὸ κερί, κυλίστηκα μαζί τῆς στὸ κρεβάτι...

Ἦταν μιὰ νύχτα τοῦ καλοκαιριοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ζεστὴ καὶ χαυνωτικὴ. Τὸ φεγγάρι, ἀνεβαίνοντας στὸν οὐρανὸ φώτιζε τὴ μικρὴ κάμαρα. Ἐνας γρύλος ἔτριζε στὴ χουρμαδιά τοῦ πλανινοῦ κήπου. Πέρα, στὸ κανάλι, κάποιος θαπόρι σφύριζε.

Τὴν ἀγάπησα μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῶν εἰκοσιδύο μου χρόνων. Μὲ ὅλο τὸν ἔρωτισμὸ τῆς ἀνέραστης ὡς τότε ζωῆς μου. Τὸ κορμί τῆς ἦταν γιὰ μένα ἀποκάλυψη. Τὰ χεῖλη τῆς, πηγὴ ἀνεπίπτου εὐτυχίας...

Ἐμείναμε ἐκεῖ ὡς τὸ πρωί, दोσμένοι στὴν πρωτόγνωρη καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μας ἀγάπη. Τὸ ἐνοστικὸ μᾶς διδάξε τὰ χάρδια. Μᾶς κρυφοφανέρωσε τίς ἡδονές πού ἀγνοοῦσαμε. Κι ὅταν πέρα, στὴν ἀνατολή, ἡ αὐγὴ πρόβαλε δλοκάβαρη καὶ γαλάζια, ἀκούγαμε, μὲ καρδιά θαριά, ἕνα τραγοῦδι γεμάτο ἀνατολιτικὴ θλίψη, πού ἀντηχοῦσε στὰ ἡσυχασμένα δρομάκια τῆς κἀτασπρης πολιτείας.

Ὁ ἥλιος κόντεβε ν' ἀνατείλει ὅταν σηκώθηκα. Μὲ σιγανὰ θήματα δγῆκα ἀπ' τὴν κάμαρα. Ὅταν, ἕνα θέαμα παράξενο μὲ σταμάτησε.

Ὁ Γερασιμάτος, γιὰ δευτέρη φορά, ξανακατέβηκε ἀπ' τὸ κρεβάτι. Σύρθηκε ὡς τὴν ἀνοιχτὴ πόρτα. Κ' ἐκεῖ, σιωπηλὸς κι ἀμίλητος, παρακολούθησε τοὺς ἔρωτές μας. Στὴ θέση αὐτὴ τὸν βρῆκε ὁ θάνατος. Τ' ἀνοιχτὰ του μάτια κοιτοῦ-

σαν τὸ ἀνάστατο κρεβάτι μὲ λαγνεῖα ἀ-
χόρταγη. Στὸ στόμα του εἶχε παγῶσει
ἓνα χαμόγελο ὑπέρτατης εὐδαιμονίας.
Κ' ἡ σάρκα του, ξυπνημένη γιὰ στερεὴ
φορὰ, ἀπόμεινε σὰ σύμβολο μακάβρια
ἐξιδαντιστο δλόκληρης τῆς ζωῆς του...

Ἔχουν περάσει τριάντα χρόνια ἀπὸ

τότε. Τώρα εἶμαι πενηντάρης. Δὲν μοῦ
ἀπομένει παρά ἡ θύμηση τοῦ ὁμορφου ἐ-
κείνου καιροῦ τῆς νιότης μου. Ἡ θύ-
μηση... Κ' ἓνας τάφος. Ἐνας λευκὸς
τάφος στὸ μικρὸ νεκροταφεῖο τοῦ Πόρτ-
Σάιτ, ὅπου κοιμάται τὸ στερεὸ τῆς ὕ-
πνο ἢ μικρῆ καρπαθιωτίτισα. Ἡ γυναί-
κα μου.

Α Ν Δ Ρ Ε Α Σ Κ Α Ρ Κ Α Β Ι Τ Σ Α Σ

Ἡ Θάλασσα

Ὁ πατέρας μου—μύρο τὸ κύμα ποῦ
τὸν τύλιξε!—δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κά-
μει ναυτικό.

— Μακριὰ, ἔλεγε, μακριὰ, παιδί μου,
ἀπὸ τ' ἄτιμο στοιχίῳ! Δὲν ἔχει πίστη,
δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές·
δόξασέ την—ἐκείνη τὸ σκοπὸ τῆς! Μὴν
κοιτᾶς ποῦ χαμογελά, ποῦ σοῦ τάζει
θησαυροὺς. Ἄργα-γρήγορα θὰ σοῦ σκά-
ψει τὸ λάκο ἢ θὰ σὲ ρίξει πεστὶ καὶ
κόκαλο, ἀχρηστο στὸν κόσμο. Εἴπες θά-
λασσα, εἴπες γυναίκα, τὸ ἴδιο κάνει.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος ποῦ
ἔφαγε τῆ ζωῆ του στὸ καράβι· ποῦ ὁ
πατέρας, ὁ πάπος, ὁ πρόπαπος, ὄλοι, ὡς
τῆ ρίζα τῆς γενιάς, ξεψύχησαν στὸ πα-
λαμάρι. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνον αὐτός,
ἀλλὰ κ' οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ,
οἱ ἀπόμαχοι τοῦ ἀρμέναν τώρα, καὶ οἱ
νιώτεροι, ποῦ εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους
στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ
ρουφήξουν τὸν ναργιλὲ, κουνούσαν τὸ
κεφάλι καί, στεναζόντας, ἔλεγαν:

— Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιά φωμί. Ἄς
εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη
πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τοὺς
ἔχι κλῆμα ἀλλὰ νησι ὀλάκερο μποροῦ-
σαν ν' ἀποχτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους.
Μὰ ὄλα τὰ ἔριχαναν στὴ θάλασσα. Πα-
ράβγαιναν ποιὸς νὰ χτίσει μεγαλύτερο
καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνει καπετά-
νιος. Καὶ γὰρ ποῦ ἀκουα συχνὰ τὰ λό-
για τους, καὶ τὰ ἔδλεπα τόσο ἀσύμφω-
να μὲ τὰ ἔργα τους, δὲ μποροῦσα νὰ λύ-
σω τὸ μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρ-
χόταν κ' ἔσπερνε ὄλες ἐκεῖνες τὰς ψυχὰς
καὶ τίς γκρέμιζε ἄβουλες στὴ πέλαγα,
ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στεριολίθαρα.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο καὶ μ' ἔσπερωχε καὶ
μένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα

τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα θήματά μου, νὰ
εἶπεῖς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο
μου παιγνίδι, ἦταν ἓνα κουτί ἀπὸ λου-
μίνα μ' ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ
κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμά-
ρια, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ
μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου ποῦ τὸ ἔ-
κανε μπάρκο τρικουβερτο. Πῆγα καὶ τὸ
ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν
θέλεις ἦμουν καὶ γὰρ ἐκεῖ μέσα. Μόλις
ὄμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν
πάτο. Μὰ δὲν ἀργήσα νὰ κάμω ἄλλο.
μεγαλύτερο, ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανάς
γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἄη-
Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ'
ἀκολούθησα κολυμπώντας ὡς τὴν ἐμπα-
τὴ τοῦ λιμανιοῦ, ποῦ τὸ πῆρε τὸ ρέμα
μακριὰ. Ἄργότερα ἔγιναν πρῶτος στὸ
κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος—τὰ λέπια
μοῦ ἔλειπαν.

— Μορὲ γειά σου καὶ σὺ θὰ μᾶς ντρο-
πιάσεις ὄλους! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες,
ὅταν μ' ἔδλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὺν
δέλφινας.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δεῖ-
ξω προφητικὰ τὰ λόγια τους. Τὰ βι-
βλία—πήγαινα στὸ Σχολαρχεῖο, θυμοῦ-
μαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτε δὲν
ἔδρισκα μέσα νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸν πό-
θο μου. Ἐνὼ ἐκεῖνα ποῦ εἶχα γύρω μου.
φυχωμένα κι ἄφωνα, μοῦ ἔλεγαν μύρια.
Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἠλιοκαμένα τους πρό-
σωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ρούχα, οἱ γέ-
ροντες μὲ τὰ διηγῆματά τους, τὰ ξύλα
μὲ τὴ χτυπητὴ κορμωστασιά, οἱ λυγερὲς
μὲ τὰ τραγοῦδια τους:

Ὅμορφος ποῦναι ὁ γεμιτζῆς διαν βρα-
[χσί κι ἀλλάξει
καὶ βάλει τ' ἄσπρα ρούχα του καὶ στὸ
[τιμόνι κάτσει.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κ' ἔλεγα πὼς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, ποὺ παραμινοῦσε τοὺς ἄντρες στὴ θάλασσην ζωὴ. Ἔλεγα πότε καὶ γὼ νὰ γίνω γεμιτζῆς καὶ νὰ κάτω θάλασσο-θρεμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμενον ἄμορφος τότε, παλιόκαρος σωστός· θὰ μὲ κάμρωνε τὸ νησί, θὰ μὲ ἀγαποῦσαν τὰ κορίτσια! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανόθεμελα, σάν ζαφειρένια πλάκα στρωτῆ, βουβή, καὶ πάσχιζα νὰ μᾶθω τὸ μυστικὸ τῆς. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνει μὲ ἀφρόδες τ' ἀκρογιάλι, νὰ καθαλικεύει τὰ χάλια-ρα, νὰ σκαλώνει στὶς σπηλιές, νὰ θροντᾶ καὶ νὰ ἠχᾶει, λές καὶ ζητοῦσε νὰ φτάσει στὴν καρδιά τῆς γῆς γιὰ νὰ σβῆσει τίς φωτιές τῆς. Κ' ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί τῆς, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ κυνηγήσει, νὰ νιώσω τὸν ἀφρό τῆς ἀπάνω μου, ὅπως πειράζουμε ἄλυσσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καρὰβι νὰ σηκώνει τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζει σ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τίς φωνές τῶν ναυτῶν ποὺ γύριζαν τὸν ἀργάτη καὶ τὰ καταβόδιαματα τῶν γυναικῶν, ἢ ψυχῆ μου πετοῦσε, θλιβερό πουλάκι, ἀπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα· τὰ σχοινιά τὰ κοντολογραμένα, τὰ πόμολα ποὺ ἄφηναν φωτινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλοῦτη, χάρεις, φιλιὰ. Καὶ νυχτόσημερα ἢ ψυχῆ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν ἔχει παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἔρχόταν πικρὸ χαμπέρι στὸ νησί καὶ ὁ πνιγμὸς πλάκωνε τίς ψυχές ὅλων καὶ χυνόταν βουβὴ ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἄκουα νὰ ὄρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τίς γυναῖκες μαυροφόρες, ἀπαρηγόρητες τίς ἀρραβωνιαστικῆς· ὅταν ἄκουα νὰ διηγούνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποὺ δὲν ἦμιον καὶ γὼ μέσα, πείσμα καὶ σὺγκροσο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἔλειπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα στὸ ταξίδι. Μίσευε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης, ὁ θεῖος μου, γιὰ τὴ Μαύρη Θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κ' ἢ μάνα μου, ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω - μὲ πήρε μαζί του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψεις· τὸ καρὰβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι φαρότρατα νάχεις φαί καὶ ἄπνο.

Τὸν φοβόμουνά πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ ἀκόρ σὲ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. *Κάλλιο σκλάβος σ' Ἀλιζέρι, πᾶρα μὲ τὸν Καλιγέρη*, ἔλεγαν γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονία του. Ὅτι παστὸ παλιοκράτο, μουχλιασμένος μπακαλᾶος, ἀλεύρι πικρὸ, σκουληκισμένη γαλέτα, τυρὶ τεμπεσίρι, στὴν ἀποθήκη τοῦ Καλιγέρη βρισκότανε. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγῆ, ἀγριοβλαστήμια καὶ βρσιδι. Μόνον ἀπελιπσιμένοι πήγαιναν στὴν δούλεψή του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχῆ μου, ἔκανε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα, ἔλεγα, καὶ δουλεῖα ὅση θές.

Ἀληθινά, ῥίχτηκα στὴ δουλειά μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκᾶμα παιγνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἢ δουλεῖα, τόσο πρόθυμος ἐγὼ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἠθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο, ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σχοινιῶν τὸ πλέξιμο, ἀπὸ τὸ λύσιμό τῶν ἀρμένων στὸ θέσιμο. Τώρα στὴν τρώμπα· τώρα στὸν ἀργάτη φόρωμα, ξεφόρωμα, καλαφάτισμα, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγὼ. Πρῶτος; πρῶτος! Τί μ' ἔμελλε; Μοῦ ἔφτανε πὼς ἀνέβαινα ψηλά στὴ σταύρωση κ' ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σχιζεται καὶ νὰ πισωδρομεῖ ὑποταχτικῆ μου. Τὸν ἄλλον κόσμο, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

— Ψέ!, ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κ' ἐκεῖνοι!..

Ἀπάνω στὸ μεθύσι μου, ἄκουω τὴ φωνὴ τοῦ καπετάνιου νὰ θροντᾶ δίπλα μου.

— Μάινα πανιά!. Μάινα καὶ στίγγα πανιά!..

Τρόμαξα καὶ τρέχω πίσω ἀπὸ τοὺς ναῦτες. Πηδοῦν ἐκεῖνοι στοὺς φλόκους - κοντὰ καὶ γὼν· σκαρφαλώνουν στὶς σταύρωσες - ἀπάνω καὶ γὼ. Σὲ πέντε λεπτά τὸ μπάρκο ἔμεινε ξυλάρμενο. Μὰ ὁ καπετάνιος δὲν ἔπαυε νὰ φωνάζει, νὰ βρίζει καὶ νὰ βλαστημά. Τὸν κοιτάζω, ἀνάθεμα καὶ κατάλαβα τί ἔλεγε.

— Μορὲ τί τρέχει; ρωτᾶω τὸ διπλανό μου, ἐκεῖ ποὺ δέναιε τὸν παπαφίγγο.

— Ἦ τρώμπα, δὲ βλέπετε; Ὁ σίφουνας!
Σίφουνας! Ἐβρίξα. Ἀκουστὰ εἶχα τὰ θάματά του· πὼς σαρώνει ὁ τι λάχει

στό διάβα του· σχίζει πανιά, ρίχνει κάρττα, γονατίζει πλεούμενα. Τώρα τὸν ἔβλεπα μὲ τὰ μάτια μου. Δὲν ἦταν ἕνας - ἦταν τρεῖς, τέσσερες. Οἱ δύο κατὰ τὸ Βατοῦμ· οἱ ἄλλοι δίπλα στ' ἀνοιχτά. Κ' ἔμπρός μας ὁ Καύκασος, σκουνοτούφλης, ἔδειχνε τὰ χαλαρόφραχτα περιγιάλια του. Ὁ οὐρανὸς συγνεφοσκεπασμένος, ἡ θάλασσα μαυριδερή, μ' ἕνα ἐλαφρὸ τρέμουλο, σὰν νὰ εἶχε ἀνατριχίλα. Πρῶτη φορά πού εἶδα φοβισμένη τὴ φιλενάδα μου.

Ὁ ἕνας σίφουνας λιγνός, καμαρωτός, σὰν προδοσίδα ἐλέφαντα, κρεμόταν στὰ νερά μαῦρος καὶ ἀκίνητος. Ὁ ἄλλος χοντρός, δολίσιος, κόπηκε ἄξαφνα στὴ μέση σὰν καπνοκολώνα, γλώρπισε ἡ βίαση του καὶ ἀπόμεινε γλωσσιδὶ κρεμώμενο ἀπὸ τὰ σύγνεφα. Εἶδα νὰ τευνώνει τὸ λαιμὸ του ἐδῶ καὶ κεῖ, νὰ κινεῖ τίς φουντες του σὰν φιδόγλωσσες, λὲς καὶ ζητοῦσε κάτι τὰ νερά, καὶ ἔξαφνα νὰ κολουριάζεται καὶ νὰ φωλιάζει στὰ σύσκοτα. Ὁ τρίτος ὅμως σταχτόμαυρος, σὰν κορμὸς λυεύκα, ἀφοῦ ρούφηξε καὶ πρῖσθηκε καλά, δραμπιλίστη καὶ βάδισε καταπάνω μας.

— Κάτου μορέ! Κάτου! ἀκούω τὴ φωνὴ ἀπὸ τὸ κάσαρο.

Γυρίζω· οἱ ναῦτες εἶχαν κατεθεῖ. Ἐγὼ, ἀγκυλισμένος καλὰ στὸ κορζέτο, ξεχάστηκα κοιτάζοντας τὸ θάμα. Γλιστήρησα δίπλα τὸν καπετάνιο. Τὸν βλέπω μὲ μάτια γουρλωμένα νὰ κοιτάζει τὸ στοιχί. Στὸ δεξιὸ χέρι κρατοῦσε ἕνα μαυρομάνικο λάζο κ' ἔστεκε πίσω στὸ πρυμὸ κατάρτι, σὰν νὰ τὸ ἔβανε μετερίζι. Κοντὰ ὁ ναύκληρος γέμιζε διαστικὰ τὸ σκουριασμένο τρομπόνι καὶ γύρω οἱ ναῦτες, κοίταζαν πότε τὸν οὐρανὸ, πότε τὴ θάλασσα, κερωμένοι.

Ὁ σίφουνας ὥστὸσο πλάκωνε φτεροπόδαρος, ρουφώντας τὸ νερὸ καὶ τινάζοντάς το στὸν οὐρανὸ, μαῦρη καταχνιὰ καὶ ἀντάρα. Τώρα, ἔλεγε, θὰ μᾶς γδύσει τὸ καρδί, ἢ θὰ τὸ σηκώσει σὺσκαρμο ψηλά. Ἔτσι ἔφτασε δύο ὄργιες μακριὰ μας. Ἐφεγγε ὀλοστρόγγυλος, ξανθοπράσινος, σὰν καπνισμένον κρύσταλλο, καὶ μέσα του ἀνεθοκατέβαινε τὸ ἔμβολο, λὲς καὶ ἤθελε νὰ σήσει μεγάλη πυρκαγιά στὰ ἐπουράνια.

— Βάρα! προστάζει ὁ καπετάνιος.

Ὁ ναύκληρος ἀδειάζει ἀπάνω του τὸ τρομπόνι. Παλιόκαρφα, μολύβια, στουπιὰ - ὅλα χώνεψαν στὰ πλευρά του. Φάνηκε νὰ τρεμουλιάζει καὶ σταμάτησε.

Δοκίμασε πάλι νὰ κινήθει, ἔκαμε δύο κλωθογυρίσματα στὸν τόπο καὶ στάθηκε πάλι σμίγοντας τὴ θάλασσα μὲ τὸν οὐρανὸ.

— Δὲν κάναμε τίποτα· εἶπε πικραμένος ὁ καπετάνιος στὸ ναύκληρο.

— Τὸ βλέπω καὶ γῶ. Κάνε τὴν πεντάλφα, καπετάνιε, καὶ τὸ κρίμα τὸ παίρνω.

— Θεέ μου ἡμάρτον· φιδύρισε ἀποφασιστικὰ ἔκεινος, κάνοντας τὸ σταυρὸ του.

Καὶ μὲ τὸ λῆζο χάραξε μιὰ πεντάλφα ἀπάνω στὸ κατάρτι καὶ εἶπε τρεῖς φορές :

— Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ κάρφωνε τὸ μαχαίρι στὴ μέση τῆς πεντάλφας, σὰν νὰ τὸ κάρφωνε στὰ σπλάχνα τοῦ θεριοῦ.

Βρόντος ἀκούστηκε λὲς κ' ἔσκασε κανόνι καὶ μέγα κύμα κύλισε ἀπάνω στὸ κατὰστρωμα. Σύγκαιρα ὁ Καύκασος ἄστραψε καὶ θρυχῆθη τρανολάγητα, θρόλαπας ἐξέσπασε, κ' ἡ θάλασσα ἡ φοβισμένη ἄφρισε τώρα καὶ μάνιασε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ πόντου.

— Ἴσα πανιά! πρόσταξε ὁ καπετάνιος γοργά. Τίς γάμπιες! Τοῦς φλόκους! Τὰ τρέγα!.. Κατσάρετε τίς σκότες!

Ἄνοιξαμε τὰ πανιά καὶ τὸ μπάрко ἔπιασε πάλι τὴ γραμμὴ του.

Τρεῖς ἑβδομάδες ἀργότερα κατεδήκαμε στὴν Πόλη φορτωμένοι. Ἐκεῖ ἔλαβα πρῶτο γράμμα τῆς μάνας μου. Πρῶτο γράμμα - πρῶτο μαχαίρι στὴν καρδιά μου:

«Παιδί μου, Γιάννη μου· ἔλεγε ἡ γριὰ. Ὅταν γυρίσεις πάλι στὸ νησί μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἄη-Νικόλα καὶ τὴν εὐχή μου, δὲ θὰ εἶσαι πιὰ καπετάνιου παιδί. Πάει ὁ πατέρας σου, ἡ ὁμορφὴ σκούνα πάει· πᾶνε οἱ δόξες μας! Τὰ ρούφηξε ὅλα ἡ Μαύρη Θάλασσα. Τώρα δὲν ἔχεις τίποτε παρὰ τὸ χαμόσπιτο, ἐμένα τὴν ἄφτουρη καὶ τὸ θεό. Γιὰ στὰ χέρια σου! Δούλεψε παιδί μου, καὶ τίμα τὸ θεο σου. Ἄν σου μένει κάποτε ξεθούλιο, στέλεγε το ν' ἀνάδω τὸ καντίλι τοῦ Ἄγιου γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα σου.»

Σταύρωσα τὰ χέρια μου· κοίταξα μὲ βουρκωμένα μάτια τὴ θάλασσα. Τὰ λόγια τῆς γραφῆς μοῦ φάνηκαν ἀπόφωνο στὰ λόγια τοῦ πατέρα μου. Τόσα χρόνια καραβοκύρης καὶ τώρα ἡ χήρα του πρόσμενε τὸ δικό μου ξεθούλιο γιὰ νὰ κάμει τὰ κόλυθά του! Καὶ κείνου τὸ κορμί, τὰ σιδερένια μπράτσα ποιὸς ξέ-

ρει τάχα σὲ τί χάλαρα δέρνονται, ποιός γλάρος τὰ πετσοκοῦβει, ποῖο κύμα νὰ λευκαίνει τὰ φιλόλιγνα κόκαλα.

Ὁμιέ! Ἄνταμιώσαμε γιὰ ὑστερη φορὰ μὸλις μπήκε στὴ Θεοδόσια. Καθὼς μὲ εἶδε ψηλά νὰ μαϊνάρω τὸν τρίγγο, ἔκαμε τὸ σταυρὸ του κ' ἔμεινε ἄφων' ἀλαλος.

— Τί τὸν κοιτάς, καπετάν Ἀγγελή; τοῦ φωνάζει ὁ Καλιγέρης. Δὲν τὸν ἀλλάζω μὲ τὸν καλύτερο ναύτη σου.

Ἐγὼ διπλοπαρακάλουν' ἄνοιξeis ἡ θάλασσα νὰ μὲ καταπιεῖ. Ὅσο ἔνιωθα ἀπάνω μου τὸ βλέμα του, ἡσυχία δὲν ἔθρισκα. Ἐτρεχα διαστικὸς, ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρη στὴν ἄλλη, κατέβαινα στὴν πλώρη, ἀνέβαινα στὸ κάσαρο, πέρναγα στis στραλιέρες, ἔπιανα τὸν ἀργάτη, δούλευα τὴν τρόμπα. Ἐκείνος κατάλαθε πὼς τὰ εἶχα σαστισμένα καὶ δὲ σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέση του' μόνον μὲ ἀκολουθοῦσε μὲ βλέμα παραπονιάρικο σὰ νὰ μ' ἔβλεπε στὸ νεκροκρέβατο.

Τὴν ἄλλη μέρα μ' ἐμπλεξε ποῦ πήγαινα στὴν πόλη. Μόλις τὸν ἀγνάντεφα θέλησα νὰ κρυφθῶ ἄλλ' ἀπὸ μακριὰ τόσο προσταχτικὸ ἦταν τὸ νόημα ἑαυτοῦ, ποῦ τὰ πόδια μου κόπηκαν.

— Βρέ, παιδί μου, τί ἔπαθε; μού λέει. Τὸ σκέφτηκες καλά τί θὰ κάμεις;

Πρῶτη φορὰ γινώριζα τὴ γλύκα τῆς φωνῆς του. Δὲ σάστισα ὄμως.

— Πατέρα, τοῦ εἶπα' τὸ σκέφτηκα. Κακὸ καὶ ψυχρὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ κίνημά μου' μὰ δὲ δύναμαι νὰ κάμω ἀλλιῶς. Δὲν μπορῶ νὰ ζήσω ἀλλιῶτικα. Μὲ κρᾶζ' ἡ θάλασσα. Μὴ θές νὰ μ' ἐμποδίσεις. Ἄσε με κεῖ ποῦ θρίσκομαι, γιὰτί θὰ πάρω τὰ μάτια μου καὶ δὲ μὲ ξαναβλέψεις.

Ἐκαμε τὸ σταυρὸ του, στάθηκε λίγο, μὲ κοιτάξε κατάματα, κούνησε τὸ κεφάλι:

— Καλά, παιδί μου, εἶπε' κάνε ὁ τι σὲ φωτίσει ὁ θεός! Ἐγὼ ἔκαμα τὸ χρέος μου. Οὔτε ἔξοδα λυπήθηκα, οὔτε λόγια' θυμήσου το, νὰ μὴ μὲ ἀναθεματᾶς ἀργότερα. Πήγαγε νὰ τὴν εἰδὴ μου!

Ἐστέρη του εἰδὴ, πρῶτη μου θλίψη. Ἡ θάλασσα στὸ πρῶτο μου ταξίδι πλήρωσε τὴν ἀγάπη μου. Ἐμεινα πιά ἀναγκαστικὸς δουλευτῆς τοῦ καπετάν Καλιγέρη. Δουλευτῆς γιὰ τὸ ψωμάκι. Ψωμάκι τὸ δικό μου καὶ τῆς καπετάνισας. Ἀλλά, μὲ ὅλη τὴ συμβουλή της, οὔτε νὰ τιμῶ, οὔτε νὰ δουλέψω μπόρεσα περισσότερο τὸ θεῖο μου. Ἄν εἶ-

ναι νὰ δουλέψω ναύτης, σκέφτηκα, δόξα σοὶ ὁ θεός, θρίσκονται κι ἄλλα καρβία. Ἀπὸ νὰ δέχομαι τίς θρισιές τοῦ συγγενῆ μου, καλύτερα ἐνοῦ ξένου. Ἀποφάσισα στὸ πρῶτο λιμάνι νὰ ξεμπαρκάρω μὲ τὸ καλὸ.

— Μὲ τὸ καλὸ; Ἄσε καὶ νὰ ἴδεις, λέει ὁ καπετάν Καλιγέρης, ὅταν μάντεφε τὸ σκοπὸ μου.

Πᾶω μιὰ ἡμέρα νὰ τοῦ ζητήσω λάδι γιὰ τὸ φαγί.

— Δὲν ἔχει, μού λέει' τὸ τρώει κείνος ποῦ κάθεται στὸ τιμόνι. Πᾶω δευτέρη - τὸ ἴδιο. Πᾶω τρίτη - πάλι τὸ ἴδιο. Φυλάω καὶ γὼ μιὰ μέρα ποῦ ἦμουν στὸ τιμόνι, παίρνω τὸν Ἀη-Νικόλα, τὸν δένω στὸ δοιάκι καὶ τὸ ἀφήνω μάρμαρο. Τὸ καράβι ἄρχισε νὰ γυρίζει σὰν ἄμυαλο στὴ θάλασσα.

— Μπρὲ Γιάννη! φωνάζει ὁ καπετάνιος. Ποῖόν ἀφηκες στὸ τιμόνι;

— Ἐκεῖνον ποῦ τρώει τὸ λάδι.

Οἱ ναῦτες σκᾶνε τὰ γέλια. Θυμῶναι.

— Νὰ φύγεις! μού λέει' γρήγορα τὰ ρουῦχα σου κι ὄξω!

— Νὰ φύγω τὸ λογαριασμό!

Μὲ παίρνει στὴν κάμαρα κι ἀρχίζει νὰ στρώνει τὸ λογαριασμὸ κατὰ τὴ συνήθεια του.

— Τὴν τάδε μέρα συμφωνήσαμε' τὴν τάδε μπήκες μέσα' τὴν ἄλλη ἔφερες τὰ ρουῦχα σου, τὴν ἄλλη φύγαμε, τὴν ἄλλη ἐπιασες δουλειά. Δὲν εἶναι ἔτσι;

Οὔτε πολλές, οὔτε λίγες; πέντε ἡμερῶν μισθὸ μού ἔτρωγε. Πάλι καλά.

— Ἐτσι' τοῦ ἀπάντησα.

Καὶ βγήκα μὲ δυὸ σδάντσιες στὴ Μεσσήνα.

Ἄρχισε τώρα ἡ ζωὴ τοῦ αὐτῆ μὲ τὰ ὅλα της. Ζωὴ καὶ τήξη. Μερμύγκι σωστό. Μερμύγκι στὴ δουλειά, ποτὲ ὀμως καὶ στὸ σόναγμα. Τί νὰ εἶρεις, τί νὰ συνάξεις; Μεροδουλι - μεροφαί. Ἐνα ζευγάρι ποδήματα, ἕνας μισθός. Ἐνας μουςαμάς, ἄλλος μισθός. Ἐνα γλέντι στὸ Κεμὲρ - Ἄλτι, ἄλλος. Ἐνας μῆνας ἄδουλος, ἕξη χρέος. Σὺρε νὰ κάμεις κομπόδεμα καὶ νὰ κυβερνήσεις σπῆτι. Δόξα νὰ ἔχει ὁ Χάρος ποῦ μού τόκλεισε γρήγορα' πέθανε ἡ καπετάνισα στὸ χρόνο ἀπάνω κ' ἔτσι ξενοιάσαμε. Ἀπὸ καράβι: σὲ καράβι, ἀπὸ καπετάνιο σὲ καπετάνιο, ἀπὸ ταξίδι σὲ ταξίδι, δέκα χρόνια τὰ ἔκλεισα στὴ θάλασσα. Τὰ λόγια τοῦ πατέρα μου νυχτόμερα στ' ἀ-

φτιά μου. Μά τί τ' ὄφελος; Βάρε τοῦ μαχαιριοῦ γροθιά. "Αν εἶχα καί γώ ἕνα κλήμα στή στεριά, πέτρα μαύρη θά ἔριχνα. Μά πού τό κλήμα; 'Απόφαση τό πῆρα. "Η τό κύμα θά μέ φάει ἤ θά μέ δώσει πετοί καί κόκαλο στόν κόσμο. Καλά λοιπόν ζωή χαρισάμενη! Δουλειά καί γλάντι. Μήγαρις ἦμουν μοναχός; "Όλος ὁ ναυτόκοσμος ἔτσι δέρονται. "Εκαμα σέ τόσα καράβια" εἶδα καί τοὺς ξένους, μά δέ ζήλεφα τήν τύχη τους. Παντοῦ ἴδια ἡ ζωή τοῦ ναύτη. Βρισξέ ἀπό τόν καπετάνιο, ἀπό τόν φορτωτή καταφρόνια, φοβέρες ἀπό τή θάλασσα, σπρωξίματ' ἀπό τή στεριά. "Όπου καί νά γυρίσεις, στά κόντρα βρισκασαι.

Μιά φορά πού ἦρθα στόν Πειραιά μέ τήν ἐγγλέζικη φρεγάδα, εἶπα νά πάω στήν πατρίδα. 'Από τότε πού ἔφυγα μέ τόν καπετάν Καλιγέρη, δέ γύρισα ποτέ. "Η τύχη μέ ἄρπαξε στά φτερά της καί μ' ἔφερε σθούρα στή γῆ. Πήγα, ἦθρα τό σπύτι χάρβαλο, τόν τάφο τῆς μάνας μου χορταριασμένο καί μιὰ μικρούλα μου ἀγαπητικιά σωστή ἀντρογυναίκα. "Εκαμα τρισάγιο τῆς μάνας μου, ἀναφα κερὶ στήν ψυχὴ τοῦ πατέρα μου, ἔριξα καί δυό ματιές στήν παλιά μου ἀγάπη. Στή δευτέρη ματιὰ ἀνατρίχιασα. «Ποιός ξέρει, πικροσυλλογισθήκα' ποιός ξέρει - ἂν ἄκουα τοῦ πατέρα μου τὰ λόγια, τάχα δέ θά ἦμουν σήμερα ὁ ἀντρας τῆς Μαριώξ;»

"Ο πατέρας της, ὁ καπετάν Πάραρης, ἦταν παλιός καραβοκύρης, συνομηλικός τοῦ δικοῦ μου. Στάθηκε τυχερός στή θάλασσα, τήν τρύγησε καλά, ἦθρε τήν περίσταση, πούλησε τό μάρκο, ἀγόρασε χωράφια καί τὰ ἔκαμε περιβόλι. Μούτζωσε γιά πάντα τό ταξίδι.

Τὴν ἄλλη μέρα δέν ἔφυγα ὅπως εἶχα σκοπό· οὔτε τήν ἄλλη. Οὔτε ἀποθόμαδα. Δέν ξέρω τί μέ κράταγε κεῖ - δουλειά δέν εἶχα. Μά κάθε σιτημὴ στό νοῦ μου ἐρχόταν λυχνοσβήστης ὁ συλλογισμός: «"Αν ἄκουα τοῦ πατέρα μου τὰ λόγια, τάχα δέ θά ἦμουν σήμερα ὁ ἀντρας τῆς Μαριώξ;»

Κ' ἔκοβα βόλτες κάτω ἀπό τό σπύτι της. "Επιανα κάθε κοντόβραδο τό δρόμο πού πήγαινε στό πηγάδι γιὰ νερό, νά πάρω μιὰ ματιὰ. Τί τὰ θές, τί τὰ γυρεύεις; Τὴν ἀγάπησα τὴ Μαριώ. "Όταν τὴν ἐβλεπα νά διαβαίνει χαμηλοθώρα, λεβεντοπερπατήτη, μέ στήθη μεστωμένα καί τὰ μαλλιά ἀνεμιστά στις πλάτες, ποθοῦσα νά κολλήσω ἀπάνω της.

"Ο μαγνήτης πού μ' ἔσυρε ἀπραγο παιδί στή θάλασσα, μ' ἔσερνε τώρα στή γυναίκα. Μὲ τό ἴδιο πάθος ρίχτηκα στ' ἀχνάρια τῆς πεντάμορφης. "Εκεῖ ἔβαλα προξενητὴ τόν καπετάν Καλιγέρη· ἔδωτή γριά Καλομοῖρα. «Δέ φεύγω, ἂν δέν πάρω ἀπόκριση» συλλογίστηκα.

"Η προξενήτρα τὰ κατάφερε μιὰ χάρά. Ζάχαρη ἔβαλε στά λόγια της καί πλάνεσε κορίτσι καί πατέρα εὐθύς.

— Νά σοῦ εἰπῶ· μοῦ λείει ὁ καπετάν Πάραρης, ἕνα βράδι παράμερα· ὁ σκοπός σου καλός καί τίμο το φέροισό σου. Δέ θέλω καί καλύτερο νά μπάσω σπύτι μου παρά τό γιό τοῦ φίλου μου, τοῦ ἀδερφοῦ μου. Τό Μαριώ εἶναι δικό σου, μέ μιὰ συμφωνία: ὅ' ἀρνηθεῖς τὴ θάλασσα. "Εκεῖνο πού ἔλεγε ὁ πατέρας σου τό λέω καί γώ: δέν ἔχει πίστη, δέν ἔχει ἔλεος. Θά τὴν ἀφήσεις λοιπόν τὴ θάλασσα.

— Μά τί νά κάμω; τοῦ εἶπα· πῶς θά ζήσω; Ξέρεις καλά πῶς ἄλλη τέχνη δέν ἔμαθα.

— Τό ξέρω. Μά τό Μαριώ ἔχει τό δικό του.

— Λοιπόν, θά πάρω γυναίκα νά μέ τρέφει;

— "Όχι. δέ θά σέ τρέφει - μὴ θυμῶνεις. Δέ θέλω νά σέ προσβάλω. Θά δουλέψεις· θά δουλέψετε κ' οἱ δυό. Εἶναι τό περιβόλι, εἶναι τ' ἀμπέλι, εἶναι τό χωράφι. Δουλευτάδες καρτεροῖν.

"Η ἀλήθεια εἶναι πῶς δέν ἤθελα καί τίποτε ἄλλο. Τὴ θάλασσα τὴν ἀρνιόμουν καί τὴν ἀπαρνιόμουν. Εἶχα καταντήσει σάν τόν 'Αη-Διά πού πήρε στόν ὦμο τό κουπί καί ἀνέβη στά βουνά, ζητώντας κατοικία ἐκεῖ πού οἱ ἄνθρωποι δέν ἤξεραν τ' ὄνομά του. Παρόμοια καί γώ. Οὔτε τ' ὄνομά της, οὔτε τό χρώμα της. Τὰ κάλλη της δέν εἶχαν γιὰ μένα μυστικά· τὰ μάγια λύθηκαν.

— Σύμφωνοι, τοῦ εἶπα· ἔχεις τό λόγο μου.

Τρία χρόνια ἔκαμα μέ τό Μαριώ ἀπάνω στό Τραπί - χωριό τοῦ πεθεροῦ μου· τρία χρόνια ζωὴ ἀληθινή. "Εμαθα τὴν ἀξίνα καί δούλευα μαζί της στό περιβόλι, τό ἀμπέλι, τό χωράφι. Πῶς πέρασε ὁ καιρός δέν τό κατάλαθα. Δουλειά κι ἀγάπη. Τώρα σκάφαται, τώρα τρέχαμε κάτω ἀπό τίς κίτριες σάν πουλαράκια πρωτόβγαλτα. "Εμαθα νά σκαλίζω τίς κίτριες, νά κλαδεύω τ' ἀμπέλι, νά ὀργώνω τό χωράφι. Εἶχα πενήντα τάληρα τό χρόνο ἀπό τό κίτρο, εἴκοσι ἀπὸ τό κρασί, ἀπὸ τό σιτάρι σαράντα-

χωριστά ὁ σπόρος καὶ ἡ φάκνα τοῦ σπιτιοῦ. Πρώτη φορά εἶδα ζωντανή στὰ χέρια μου τὴν πληρωμὴ. Τὸ ἀλαλο χῶμα ἔκανε χίλιους τρόπους, χρώματα, σχήματα, μυρουδιές, καρπούς καὶ ἄνθη γιὰ νὰ λαλήσει, «εὐχαριστῶ» νὰ μοῦ εἰπεῖ πού τὸ δουλεύει. Ἄνοιγα τ' ὄργωμα, καὶ τ' ὄργωμα ἔμνε στὴ θέση του· δεχότανε τὸ σπόρο, τὸν ἔκρυβε ἀπὸ τὰ πετεινά, τὸν ζέσταινε καὶ τὸν νότιζε, ὥσπου τὸν ἔδειχνε πάλι στὰ μάτια μου ὀλόδροσο, χλωροπράσινο, χρυσαφένιο, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε: Κοίτα πῶς τὸν ἀνάστησα; Ἄλάφρωνα τὸ κλήμα ἀπὸ τὸ βάρος του, καὶ τὸ κλήμα, δακρίζοντας, τιναζόταν χαρούμενο, τὰ μάτια του ἀνοίγεσαν πεταλούδα καὶ ἀξαρνα πρόβαινε σταφυλοφορτωμένο. Καθάριζα τὴν κιτριὰ, καὶ κέλινε, θεργολυγερή, πανώρια, φήλωνε φουντωτή, καμαρωτή, μοῦ χάριζε ἴσκιό στὰ μεσημερινὰ κάματα καὶ ἕνα ἀρωματισμένο τίς νύχτες· τὸ εἶναι μου ὄλο τὸ δρόσιζε μὲ τὸ χρυσόξανθο καρπὸ τῆς. Ἄ! ὁ θεὸς ἐλόγησε τὴ γῆ ποῦ τῆς ἔδωκε αἰσθημα. Ὅχι ἐκεῖνο τὸ ἀνάσθητο στοιχί, ποῦ τὸ ἀδελκώνει καὶ τρέχει νὰ σθῆσει τ' ἀχνάρι σου· τὸ καλοπιάνει, τὸ παinueίδει, τὸ τραγουδάει, καὶ κέλινε σὲ σπρώχνει, σὰ νὰ σοῦ λέει: «τί θεὸς ἐδῶ;» καὶ βρυχίεται νὰ σοῦ ἀνοίξει τὸ λάκκο. Ὁ Κᾶης, θαλασσινὸς ἔπρεπε νὰ πᾶει, ἔπειτ' ἀπὸ τὸ κατοῦργημα.

Κάθε ἡλιοθασίλεμα ἀνεβαίναμε στὸ χωριό. Ἐμπρὸς ἐκεῖνη μὲ τὰ καταικίαια κοδουνοστόλιστα καὶ παιγνιδιάρικα πίσω ἐγὼ μὲ τὴν ἀξίνα στὸν ὦμο καὶ τὴ μούλα φορτωμένη καφὸξυλα. Ἄναβε τὴ φωτιά τὸ Μαριὺ νὰ ἐτοιμάσει τὸ δεῖπνο μας. Ἄναβα καὶ γῶ τὴν πίπα μου στὸ κατώφλι, ξαπλωμένος ἀνάμεσα στὸ ξανθὸ ἀγιόκλημα ποῦ σάκλωνε στοὺς τοίχους, δίπλα στοὺς βασιλικούς, τοὺς δυόσμους, τίς μαντζουράνες, ποῦ δὲ ζητοῦσαν παρὰ λίγο σκάλισμα, κόμπο νεράκι γιὰ νὰ μᾶς λούσουν μὲ μόνους.

- Καλὴ σπέρα.
- Καλὴ σου ὄσπερα.
- Καληνύχτα.
- Καλὸ ἔμημέρωμα.

Ἄλλαζα καρδιοσταλάχτες εὐχὲς μὲ τοὺς συντοπίτες μου. Δὲν κοίταζα πιά τὸν οὐρανό, δὲν ξέταζα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ θέση, τὸ τρεμολάμπημα τῶν ἀστέρων, τοῦ ἀνέμου τὸ φύσημα, τῆς πούλιας τὴν ἀνατολή. Καὶ ὅταν, ἀργά, στῆς γυναίκα μου ἀραζα τὴν ἀγκαλιά, ποίος κόρ-

φος καὶ ποιοὶ λιμῶνι πλάνο μποροῦσε νὰ χαρίσει τὴν εὐτοχία μου!

Ἔτσι πέρασε ὁ δευτέρως χρόνος καὶ μπήκαμε στὸν τρίτο. Μιά Κυριακὴ τοῦ Φλεβάρη κατέβηκα μὲ τὴ γυναίκα μου στὸν Ἄη-Νικόλα. Ὁ ἐξάδερφός τῆς, ὁ καπετὰν Μαλάμος, βάφτιζε τὸ μπρίκι του καὶ μᾶς εἶχε καλεσμένους στὴ χάρᾶ. Ἦταν ὥραια ἡμέρα - ἀρχὴ τοῦ πάθου μου. Ὁ ταρσανᾶς γεμάτος μαδέρια, κατάρτια, σανίδες, πελεκουδία, ροκανίδια. Ὁ ἀέρας παράμεστος ἀπὸ τὴν ἄρμη τοῦ νεροῦ, τὴ μυρουδιά τοῦ κατραμιού, τῆς πύσας, τῶν σχοιτιῶν. Δόφοι τὰ στουπιά, σωροὶ τὰ σίδερα. Καὶ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς ἀκρογιαλιάς θαρκοῦλες ὁμορφοθαμένες, μπρίκια ἀνασκελωμένα, γολέτες ξαμάρτωτες, καρῖνες ἀμακριασμένες καὶ στρειδοφόρτωτες σκελετοὶ καϊκιῶν, σκούνας, τρεχαντηριοῦ, ἄλλοι μὲ τὸ κοράκι καὶ τὸ σταυρὸ, ἄλλοι γυμμένοι ὡς τὴν κουπαστή, μιστελειωμένοι ἄλλοι. Ὅλα τοῦ ναυτοκόσμου τὰ σύνεργα, οἱ ἄπλοιο πόθοι καὶ οἱ μεγάλες ἐλίπιδες ἐυλόχιστες ἔστεκαν στὴν ἀμμουδιά. Οἱ καλεσμένοι—ὄλο τὸ νησίμας—, γιορτινοντυμένοι, γυρίζαν στὰ σκαριά, πηθοῦσαν μέσα τὰ παιδιὰ, τὰ ψηλαφοῦσαν ὅς ἄντρες, τὰ καμάρωναν, τοὺς μιλοῦσαν πολλὰς φορές· ἔλεγαν τὴν ἀξίνα τους, λογάριάζαν τὴ γοργάδα τους, συμβολεῦαν τὸν πρωτομάστορα γιὰ τὸ κάθετι.

Τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Μαλάμου ἀπάνου στὴ σκάρα του, μὲ τὴν πλήρη σπαθωτή, στεφανοζωσμένη τὴν πρόμη, μὲ τὰ ποντήγια τοῦ ἀπλωτὰ ζερβόδεξα, ἔμοιαζε σαρανταποδαρούσα κοιμάμενη στὴν ἀμμουδιά. Ὁ λογάλαζῆ ἡ θάλασσα ἀστραφετὲ καὶ παιγνίδιζε κ' ἔφτιανε γλώσσες, γλωσσίσσες στὰ πόδια του· τὸ ράντιζε μὲ τὸν ἀφορ τῆς, τοῦ κελαηδοῦσε μυστικὰ καὶ μπιστεμένα: «Ἐλα, ἔλα, νὰ σὲ πλαγιασῶ στοὺς κόρφοις μου, νὰ σ' ἀναστήσω μ' ἕνα μου φίλημα. Τί κάθῃσαι ἄψυχο ξύλο καὶ ἄερυπο; Δὲ βαρέθηκες τοῦ δάσου τὴ νάρκη καὶ τὴν ἀβουλή ζωῆ; Ντροπὴ σου! Ἔβγα νὰ παλαίψεις μὲ τὸ κύμα. Ὁρμησε στηθά-τὸ νὰ κουρελιάσεις τὸν ἄνεμο. Ἐλα νὰ γίνεις ζήλεια τῆς φάλαινας, σύντροφος στὸ δελφίνι, τοῦ γλάφυρου ἀνάπαψη, τραγοῦδι τῶν ναύτων, καύχημα τοῦ καπετάνιου σου. Ἐλα χρυσὸ μου, ἔλα!..»

[Τὸ τέλος τοῦ ἐρχόμενου]

τὸ Χρονικὸ τοῦ Μηνός

Ας ἀνακεφαλαιώσουμε τὸ πνευματικὸ μας θέμα κι ἄς συνοψίσουμε τὸ κοινὸ μας χρέος :

Πολλαπλὴ εἶν' ἡ κρίσις τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς : Κρίσις παιδείας, κρίσις ἐνδιαφερόντων, κρίσις λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, κρίσις κριτικῆς, κρίσις ἠθους. Φαινόμενο ὄχι στενὰ ἑλληθνικό, μᾶς λέν οἱ ἐνημερωμένοι, ἀλλὰ ἐνδημικὸ σὲ παγκόσμια κλίμακα. Ἔστω. Μόνο ποῦ αὐτὸ δὲν ἀλαφρώνει διόλου, παρά, ἴσα ἴσα, βραβαίνει ἀκόμα περισσότερο τὶς προσωπικὰς εὐθύνες τοῦ καθενὸς μας, σ' ὅποιον τομέα κι ἂν βρισκεται, ὅπου κι ἂν ἀσκεῖ τὸ χρέος του.

Νὰ τὰ ἰδοῦμε, λοιπόν, ἕνα-ἕνα, τὰ δεινὰ τοῦτα φαινόμενα τῆς πνευματικῆς μας κακοδιαμονῆς :

Καὶ πρῶτα στὴν παιδεία :

Βέβαιο πὼς στὰ δύο μας πανεπιστήμια δὲν ἔχουμε φιλοσοφικὰς σχολὰς ἄξιες τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς λαμπρῆς φιλολογικῆς μας παράδοσης.* Οἱ λίγες φωτινὲς ἐξαιρέσεις

* Στὴν ἔδρα τοῦ Κόντου, μήτε κὰν ὁ κ. Χατζῆς τῶν φαεινῶν φυλαδίων περὶ τοῦ «Πόθεν αἱ λέξεις "Ἕλληνας", "Ἕλλάς", παρά ὁ βιβλιοθηκῆρος κ. Κορρές. Στὴν ἔδρα τοῦ Ν. Πολίτη κανεῖς - ἢ σχεδὸν κανεῖς. Στὴν ἔδρα τῆς Ψυχολογίας καὶ Κοινωνιολογίας ὁ ἀνεκδιήγητος κ. Σακελλαρίου τῶν ἐρωτημάτων περὶ κηρίων ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, διαρκείας καὶ χρησιμότητος τοῦ ἀραβῆνος καὶ λοιπῶν ἀστυεισθῶν. Στὴν ἔδρα τοῦ Τσουντα καὶ τοῦ Καρβαδία ὁ κ. Μαρινάτος, στίς παραδόσεις τοῦ ὁποιοῦ ὁ Ἡβανὸς ἀποκαλεῖται «ἀφελῆς» καὶ ὁ πολὺς Nilson, μαζὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ξένους, γίνονται πιστωτὰς τῶν προσωπικῶν θεωριῶν τοῦ κ. καθηγητοῦ τῆς Προϊστορικῆς Ἀρχαιολογίας. Στὴν ἔδρα τοῦ Βάσση ὁ καθολικὸς βιομήχανος κ. Σκάσση, γιὰ τὴν τραγελαφικὴ γραμματικὴ τοῦ ὁποίου κηρύχθη ἀπ' ἄλλους πενιχρὰ κ' ἐλάχιστα ὄσα «Σκύβαλα καὶ ἄχυρα Λατινικῆς Γραμματικῆς» ἔγραψε τὸ '45 ὁ Τζάρτζανος, κι ἄς λέν ὅτι θέλουν οἱ χετεινοὶ ἐπικριτὲς καὶ σημερινοὶ ἐπαινετὲς, λακέδες καὶ κώλακες τοῦ κ. Σκάσση γιὰ μὴ μόνον ψῆφον καθηγεσίας του, ὅταν δὲν τοῦς τὴν ἔδινε, θεωρῶντας τους, κι αὐτὸς ἀκόμη, ἀναξίτους, ἦταν πῶξις καὶ δεῖξις σὲ μακροσκελέστατους λιβέλους καὶ δικές, ἐνῶ τὸς ἄδρα, ποῦ τοῦς τὴν ὑπόσχεται, ἢ ἐλπίζουν νὰ τοῦς τὴν ὑποσχεθεῖ καὶ κἀνοντι τὶς ἀπαράτητες τοῦτες τους ἀπὸ πρῖν, εἶναι ἄριστοι καὶ λαμπροὶ ὁ κ. καθηγητῆς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας !. Καὶ στὴν ἔδρα τοῦ Χατζηδάκη ποῖός ; Καὶ κανεῖς στίς ἔδρες τῆς νεοελληνικῆς μας φιλολογίας - ἢ, μᾶλλον, ὁ κανεῖς κ. Ζώρας τῶν φιλολογικῶν

κάποιων ἐντιμῶν ἀνθρώπων, ποῦ μετριούνται στὰ δάχτυλα τοῦ ἐνὸς χειροῦ καὶ ποῦ κρατοῦν ἐπάξια τὴν ἔδρα τους—ὄσο μπορεῖ νὰ γίνε ἐπάξια μᾶς σὲ τέτιο ἔσμο κακοῦ—, δὲν ἀναίρουν τὸ θλιβερὸ γεγονός καὶ δὲ σώζουν τὴν κατάστασι. Οἱ φοιτητὲς, ὄσο ἐξαρτᾶται ἀπ' τὶς φιλοσοφικὰς μας σχολὰς, βγαίνουν ἀγράμματοι, ἀκατάρτιστοι, μπουμπουνισμένοι ἀπὸ φλυαρολογήματα, ἔχοντας ξεχάσει καὶ τὰ λίγα πούμαθαν στὸ γυμνάσιο, δίχως ἠθὸς ἐπιστημονικὸ καὶ δίχως, οὔτε ἀπὸ μακριά, καμιά πνευματικὴ συγκρότησι. Ἄν, τώρα, οἱ δόλοιοι καταφέρνουν κάτι—καὶ πολλοὶ τους καταφέρνουν πολλὰ—, αὐτὸ χρωστέεται μόνον στὴν προσωπικὴ τους ἐφεσι καὶ μελέτη - ἐφεσι καὶ μελέτη ποῦ παρεμποδίζονται σοβαρότατα, ἀντὶ νὰ ἐνισχύονται καὶ νὰ διευκολύνονται, κατὰ τὸ διάστημα τῆς τρομερῆς αὐτῆς χασοκαιρίας τεσσάρων χρόνων πανεπιστημακῶν καταναγκαστικῶν ἔργων στίς αἰθόσας τῶν κενολογούντων κυρίων καθηγητῶν.

Φυσικὰ, δὲν ὑπάρχουν μήτε καθηγητικὰ συγγράμματα, ἔστω καὶ ἀνάκριβα. Κυκλοφοροῦν μόνον ἀκτι πενιχρότατες, ἄθλιες σημειώσεις παραδόσεων, λιθόγραφες ἢ πολυγραφημένες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐξετάζουν μὲν οἱ κύριοι καθηγητὲς, δὲν ἀνασκουμπώνονται ὁμως κίόλας νὰ τίς θεωρήσουν οἱ ἴδιοι, νὰ τίς συμπληρώσουν καὶ νὰ διορθώσουν τὰ σφριχτότατα λάθη τους.

Καὶ τὸ κράτος ἀδιαφορεῖ—κἀνοντας καὶ πλάτες, ὅταν χρειάζεται—, οἱ λίγοι ἄξιοι καθηγητὲς δὲν ἀποτολμοῦν οὔτε τὸ ἐλάχιστο, οἱ φοιτητὲς τὰ δέχονται ὅλα ἀδιαμαρτύρητα, ναθρὰ, ὑπανάλα, καὶ συγκεντρώνονται μόνον γιὰ μάταιες—ἐξωπανεπιστημιακές, τὸ συχνότερο—ἀπεργμακὰς κινήσεις,— ἢ, τὸ ἀκόμα χειρότερο : γιὰ

ἐκδρομῶν τοῦ Πανεπιστημίου μας, ἢ ἄλλοτινές, σὴν ἴδια τὴν ἔδρα τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη !

Ἄλλὰ πάει χαρὰμι ὁ κῶρος νὰ συνεχίσουμε, ἔστω καὶ «μὲ τῶν ἔξ» σὲ ὑποσημείωσι, γιὰ τέτια πρόσωπα καὶ τέτιες ἀνυπαρξίες. Τὰ πρόσωπα, στὸ κάτω-κάτω, δὲν εἶναι παρὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ συμπτώματα. Τὰ αἷτια τῆς νόσου πρέπει νὰ χτυπηθοῦν - κι αὐτὰ εἶναι βαθύτατα.

νά ζητοῦν χαριστικές διευκολύνσεις καὶ ὀνόματα τουλάχιστον ἑξεταστικές περιόδους—, ἀντί νά ξεσηκωθοῦν γιὰ τὰ καφτά, τὰ κύρια καὶ οὐσιώδη, τὰ μορφωτικά προβλήματα τούσ, καὶ νά ἐκβιάσουν κάποια λύση ἐπιτέλους τῆς κατάντιας αὐτῆς.

Τί μποροῦν νά καταφέρουν οἱ φοιτητές; (Γιατί κι αὐτὸ τὸ διαβάσαμε μὲ κατάπληξη σὲ πολλά τους γράμματα τοῦ μηνὸς αὐτοῦ!) Ἐμεῖς λέμε: τὰ πάντα! Ὅριστε προχειρῶς τί: Νά ἐκδώσουν ἓνα δικό τους πνευματικὸ ὄργανο. Νά βάλουν καλοὺς στενογράφους μέσα σὲ κάθε πανεπιστημιακὴ αἰθουσα, καὶ νά στρώσουν κάτω, συστηματικά, σχολαστικά, εὐσυνειδήτητα, ἔγκυρα, ὅλα τὰ λεγόμενα, μαζὶ καὶ τὰ γραφόμενα, τῶν κ.κ. καθηγητῶν, νά τὰ ξετινάζουν, ἂν χρειάζονται ξετινάγμα, νά τὰ συμπληρῶσουν ἂν χρειάζονται συμπλήρωση, νά τὰ διορθώσουν, ἂν παίρνουν διόρθωμα, νά τ' ἀπορίψουν στὸν κάλαθο τῶν ἀχρηστών— ἀλλὰ φωναχτὰ καὶ δημοσίᾳ—, ἂν εἶναι γιὰ πέταμα, νά ξεβιδώσουν, νά διαλύσουν, ν' ἀποσαφάσουν τὰ σκύβαλα τοῦ κακοῦ καθηγητικοῦ ἔσμου, πού τοὺς τυφλώνει κάθε μέρα κεὶ μέσα. Καὶ τότε βλέπουμε ἂν δὲ θὰ δώσουν ἓνα χέρι στὸ ξεκαθάρισμα κ' οἱ λίγοι ἄξιοι καθηγητές πού θ' ἀπομένουν, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος ἀκόμα, ὅταν τὰ πράγματα αὐτὰ γνωσθοῦν στὸ εὐρύτερο κοινὸ καὶ πάρουν διαστάσεις δημοσίου σκανδάλου. Νά δοῦν οἱ φοιτητές μας ποῦ εἶναι ἐπιτέλους τὸ «σκουπόξυλο» ἐκεῖνο, πού μᾶς ρωτοῦν, τοῦ προηγούμενου τεύχους μας, κι ἂν τινάζεται ἢ δὲν τινάζεται στὸν ἀέρα, μὲ καθαρά πνευματικὲς ἐνέργειες, ὅλο τὸ σαθρὸ οἰκοδόμημα τῶν φιλοσοφικῶν μας σχολῶν, γιὰ νά δώσει κάποτε τῆ θέσῃ του σ' ἓνα μορφωτικὸ ὄργανισμὸ ἄξιο καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς καλῆς ἑλληνικῆς φιλολογικῆς παράδοσης.

Ἔτσι μόνο. Ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς φοιτητές, πού, συνάμα, πάνω στὴν ἐξυγίαιστικὴ τους αὐτὴ προσπάθεια, ἀκριβῶς μάλιστα γιατί εἶναι ἀνώτερη τῶν σημερινῶν τους δυναμῶν, καὶ πνευματικὸ ὄπλιμὸ ἀξιολόγο θ' ἀναγκαστοῦν ν' ἀποκτήσουν, καὶ ἀπεφθὸ ἐπιστημονικὸ ἦθος, καὶ συνείδηση γενικότερου ἀν-

θρώπινου χρέους ὑψωμένη, μὲ κριτήρια αὐστηρά κι ἀπαρabiαστα.

Πῶς ἀλλιῶς; Ὅτι κι ἂν κάνουμε ἑμεῖς οἱ ἀπόξω, οἱ ἐλάχιστοι, εἶναι λιγοστὸ κι ἀνεπαρκές. Νά, τὴ παραπάνω ἀπὸ τοῦτο; Νά τὰ φωνάζουμε καὶ νά τὰ στηλιτεύουμε. Μὰ δὲ φτάνει. Χρειάζεται ἐκχέρωση συστηματικὴ, κριτικὴ διεξοδική, λεπτοδουλειὰ ἐπίμονη καὶ σχολαστικὴ, πού μόνο οἱ ἄμεσα ὑφιστάμενοι τὸ κακὸ μποροῦν, καὶ πρέπει, νά τὴν κάμουν.

Αλλ' ἄς ἔρθουμε στὴ μέση ἐκπαίδευση:

Τί εἶναι τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά πού διδάσκονται τὰ παιδιὰ τῶν γυμνασίων; **Πρῶτον**: Οἰκτιρὰ ἀναγνωστικά, γεμάτα λάθη, μωρίες, ἀσυναρτησίες, γραμμένα σὲ γλώσσα σόλοικη καὶ μιζοβάρβαρη, πού ἔχει λιγότερη σχέση μὲ τὴν ἀρχαία ἀπ' ὅση ἡ κοινὴ καθαρεύουσα τῶν ἐφημερίδων, ἐγκεκρυμένα, βραβευμένα, πληρωμένα μὲ χρυσάφι στοὺς «ἡμετέρους» ἐκπονητές, ἐκδεδομένα ἀπὸ τὸ κράτος καὶ ὑποχρεωτικῶς διδασκόμενα.* **Δεύτερον**: Διδασκαλία ἐλαχίστων κειμένων, ἀπὸ ἀθλιέστατες «Ἐκλογές», συνθεμένες ὅπως-ὅπως καὶ σχολιασμένες, τὸ συνηθέστερο, ἀπὸ ἀνθρώπους πού μήτε μέτροι μαθητές τοῦ γυμνασίου δὲ θὰ μποροῦσαν νά εἶναι, ὄχι καθηγητές, καὶ μάλιστα «συγγραφεῖς διδακτικῶν βιβλίων». Ὑπάρχει ἐκεῖ ἕνας ξέφραγος χῶρος, ὅπου, πλὴν λιγοστῶν ἐξαιρέσεων, ἀλώνισαν ἀνενόηλοι ἐπὶ δεκαετίες διάφοροὺ ἐπιτήδειοι καὶ κατέβασαν τὸ ἐπίπεδο τῶν ἐρημηνευτικῶν σχολίων ὅσο δὲν παίρνει χαμηλότερα. Δὲν ὑπάρχουν μόνο ἀνακριβείες καὶ ἀπουσία φιλολογικῆς σοφίας· ὑπάρχουν λάθη, κοινότατα λάθη, πού ἀποστραβώνουν τὰ παιδιὰ καὶ χαρμαίουν τὰ ἀρχαῖο κείμενα. Πρέπει κάποτε τὰ «διδακτικά» αὐτὰ βιβλία νά κριθοῦν ἐπισταμένως· κ' οἱ μόνοι ἀρμόδιοι, βέβαια, εἶναι, ποιοί

* Πρόκειται γιὰ τὸ περιλῆπτο ἐκεῖνο «Ἀναγνωστικὸ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης» τοῦ κ. Ζούκη, ἀθηνικὸ κόπρον τοῦ Ἀγείου ἀπὸ μαργαρίτες καὶ λάθη, συντακτικά, σημασιολογικά, πραγματολογικά, παντοῖα, τέτια καὶ τόσα, πού, κι ἂν μετατρέπαμε «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» σὲ χουμοριστικὸ περιοδικό, δὲ θὰ μᾶς ἔφταναν μὴτε δέκα τεύχη γιὰ τὴν καταχόρησή τους.

ἄλλοι; Οἱ καλοὶ φιλόλογοι, ὅσοι σώζονται, πού τὰ διδάσκουν ἀτυχῶς, καὶ τ'ἀνέχονται ἀδιαιμαρτύρητα αὐτὰ τόσα χρόνια. **Τρίτον:** Ἡ συστηματικὴ διδασκαλία τοῦ συντακτικοῦ καὶ ἡ ἐπίμονη μύηση τοῦ μαθητῆ στὸν ἐρμηνευτικὸ μηχανισμό, μὲ ἀδιάκοπη ἐφαρμογὴ πᾶνω στὸ ἀρχαῖο κείμενο, ἔχει πιά σχεδὸν ἐγκαταλειφθεῖ. Κ' οἱ ἔνοχοι, βέβαια, σὲ τοῦτο, εἶναι οἱ διδάσκοντες, καὶ μόνο αὐτοί, πού, ἀντὶ νὰ παραδίδουν οἱ ἴδιοι καὶ ν' ἀναλύουν διεξοδικὰ τὸ κείμενο, βάζουν «τόσο» ἢ «τόσο παρακάτω», κ' ἔρχονται τὴν ἄλλῃ μέρα νὰ ἐξετάσουν καὶ νὰ βαθμολογήσουν τοὺς μαθητές, πού, φυσικὰ, κὶ αὐτοὶ μὲ τὴ σειρὰ τους, ἀγοράζον τὴν πρώτη μεταφραστικὴ φυλλάδα, τὴ μαθαίνουν ἀπέξω καὶ τὴν ἀπαγγέλλουν τοῦ κ. καθηγητῆ, ἀνίκανοι τὶς περισσότερες φορὲς καὶ νὰ τοὺς ἐλέγξει, γιὰτι κὶ ὁ ἴδιος δὲν εἶναι καλύτερος τοῦ ἐκδότῃ της, ἢ, ὀπισθόποτε, βαριέται νὰ κάνει μάθημα πραγματικὸ κ' ὄχι καλοῦσιπολογισμένο σκότωμα τῆς ὥρας. **Τέταρτον:** Φυσικὰ, μετὰ τὰ παραπάνω, περιτεθεὶ νὰ δηλωθεῖ κιάλας τὸ αὐτονόητο: ὅτι οὔτε ἀπὸ μακριὰ ποτὲ καμιὰ βαθύτερη ἀνάλυση τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ἢ καμιὰ οὐσιαστικότερη ἀνάπτυξη τοῦ περιεχομένου καὶ τῶν ἀρετῶν του, αἰσθητικῶν, μορφολογικῶν ἢ ἄλλων. Ἔτσι, στὴν πραγματικότητά, τὸ μάθημα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καταστὰ γιὰ τὸ μαθητῆ ἕνα ἀκατανόητο καθημερινὸ βῆσανο καὶ μιὰ συστηματικὴ ἀσκήσις ὑποκρισίας: ὁ κ. καθηγητῆς δῆθεν νὰ ἐξετάζει, κὶ ὁ μαθητῆς δῆθεν νὰ τοῦ ἐρμηνεύει, ἐνῶ κ' οἱ δύο γνωρίζουν πολὺ καλά ποιὸν κοροιδεύουν. **Πέμπτον:** Ὅτι ὑπάρχουν κ' εὐσυνειδητοὶ φιλόλογοι στὰ γυμνάσια μας; Ἀσφαλῶς. Ἀλλὰ πόσοι εἶναι αὐτοί, καὶ πῶς νὰ βοηθήσουν τὸ μαθητῆ πού φτάνει στὰ χέρια τους συνηθισμένους πιά νὰ μισεῖ καὶ ν' ἀπεχθάνεται τὸ ἀκατάληπτο καὶ κλειστὸ γι' αὐτὸν ἀρχαῖο κείμενο, πού ποτὲ δὲν τὸ γνώρισε ἀληθινὰ καὶ ποτὲ του δὲν ἤρθε σὲ γνήσια, σὲ ἄμεση, σὲ ψυχικὴ ἐπαφὴ μ' αὐτὸ τὸ ἔργο κείμενο, νὰ τοῦ μιλήσει καὶ ν' ἀσκήσει στὴ νωπὴ συνειδησὴ του ὅλη τὴν κλασικὴν ἐκείνη μαγεία καὶ τὴ βαθύτατη καλλιέργεια, γιὰ τὴν ὁποία διδάσκεται;

Τί περιμένουμε, λοιπόν, ἀπὸ τὴν τέτια διδασκαλία τῶν ἀρχαίων στὰ γυμνάσια μας; Ἀφοῦ ὅλα τὰ σκοπούμενα τῆς κλασικῆς μας παιδείας πᾶνε στράφι καὶ δὲν ἀπομένει πιά παρὰ ὁ στεῖρος καὶ κοῦφος καθημερινὸς βασανισμὸς τῶν μαθητῶν μὲ τὰ δόλια τὰ κείμενα, πού μήτε νὰ φωτίσουν μοροῦν τὴ δικαιοσύνη πιά συσπειρωμένη ἐναντίον τους ἐφηβικὴ συνείδησις, μήτε νὰ θέλξουν, μήτε νὰ συντελέσουν στὴ συγκρότησις πνευματικῆς αὐτοσυνειδησίας, πού μόνο μὲ τὴν ἀληθινὴν πάλη γιὰ τὴν πλήρη κατάρτησις ἐνὸς γλωσσικοῦ ὄργανισμοῦ — δηλαδὴ ἐνὸς γνωστικοῦ ὄργανισμοῦ — ἀποκτᾶται.

Ποῖο βαρῦτατο χρέος ἀνακύπτει ξεκάθαρα γιὰ τοὺς εὐσυνειδητοὺς φιλόλογους τῶν γυμνασίων μας, περὶ τὸ καὶ νὰ τὸ πούμε: προπάντων ὁμως: **Χ τ ὕ π η κ ι ὠ ν μ ε τ α φ ρ ἄ σ ε ω ν** — πού εἶναι δυνατὸ μόνο μὲ τὴ συστηματικὴ μύηση τῶν μαθητῶν στὸν ἐρμηνευτικὸ μηχανισμό τῆς Ἀρχαίας, ὥστε τὰ κείμενα νὰ μὴν τοὺς εἶναι κλειστοὶ κρυπτογραφικοὶ κώδικες, ἀλλὰ νὰ κατέχουν τὰ κλειδιά γιὰ τὸ «ἀνοιγμὰ» τους—, καί, παράλληλα, **π α ρ ο χ ῆ ἄ φ θ ο ν ο υ**, ὅσο γίνεταὶ ἀφθονότερο, κειμένο, ὥστε ν' ἀποκοτῶν οἱ μαθητῆς μιὰ ὀπισθόποτε ἐπαρκῆ ἐξιουκίωσι μὲ τὰ ἔργα τῶν κλασικῶν.*

Γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν στὰ γυμνάσια μας καλύτερα νὰ μὴ μιλήσουμε. Τὰ εἴπαμε διεξοδικὰ στὸ πρῶτο τεῦχος

* Ὅτι δὲ θὰ ἐβλαπτε ἡ ἀνάγνωσις περισσότερων ἔργων τῶν κλασικῶν σὲ μεταφράσεις, ὅπως προτείνει ὁ φίλος κ. Παπανούτσος, εἶναι ἀναμφισβήτητο. Σὲ ποιὲς ὅμως ὄρες θὰ γινόνταν ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆ; Ἄν ὄχι σὲ πρόσθετες, παρὰ εἰς βάρος τῆς καθαρῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων, τότε ἀσφαλῶς θὰ ἐβλαπτε. Ἄλλ' ἐκτός τούτου, ποῦ εἶναι οἱ λαμπρὲς μεταφράσεις; Μόνο γιὰ τὴν «Ἰλιάδα» τοῦ Πάλλη μοροῦμε νὰ μιλήμε. Ποιὲς ἄλλες τάχα ἀξίως λόγου, πού δὲν τὶς ξέρομε, ἢ πού—πῶς ἔται ἑσπρινικά καὶ στὰ καλά καθούμενα;—θὰ μοροῦσαν νὰ προκύψουν; Λίγο δύσκολο. Καί, γενικῶς, δυσεπάρμοστα πράγματα ἴσ' αὐτὰ—δίχως νὰ λογαριάσουμε κιάλας, πῶς αὐτὰ ἀκριβῶς ἀνοίγουν, κὶ ἂν διόλου δὲν τὸ θέλομε, τὴν πόρτα πρὸς τὴν αὐριανὴν κατάρτησις τῶν Ἀρχαίων. Πόρτα, πού καλύτερα νὰ μένει κλειστὴ. (Καὶ σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο, δὲ μορεῖ νὰ διαφανεῖ ὁ κ. Παπανούτσος, ὅτε μ' ἐμᾶς, ὅτε μὲ τὸν κ. Βουβέρη. Ὡστε...)

μας, σκοπεύουμε δὲ στὰ ἐρχόμενα ν' ἀσχοληθοῦμε συστηματικά μὲ ὅλα τὰ ἐξοργιστικότερα ἐκεῖνα «Ἀναγνωστικά», ἄλλων πάλι «ἡμετέρων» ἐκπονητῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διδάσκονται οἱ μαθητὲς λογοκριμένους, πετσοκομένους, πλαστογραφημένους τοὺς νεο-ἑλληνες συγγραφεῖς μας, καὶ τέτια γνώμη μορφώνουν γιὰ τὴν καινούργια μας λογοτεχνία, ὥστε νὰ μὴν εἶναι διόλου ἄξιο ἀπορίας τ' ὅτι τόσο τὴν περιφρονοῦν καὶ τὴν ἔχουν σ' ἔσχατη ἀνυποληψία ὅταν βγαίνουν ἀπὸ τὰ γυμνάσια.

Ἄλλὰ θὰ λογαριαστοῦμε μὲ τίς ἐγκληματικὲς αὐτὲς παραχαρᾶξεις τῶν «Ἀναγνωστικῶν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς», πού, ἐφόσον θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ τ' ἀνέχονται καὶ νὰ διδάσκουν ἀπὸ δαῦτα οἱ νεοελληνιστὲς μας, δὲ θάχουμε τὸ δικαίωμα ν' ἀποροῦμε γιὰ καμιὰ μας πνευματικὴ κατάντια. Γιατὶ ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ βρισκεται κεῖ.

Αὐτὴ εἶναι, λοιπόν, ἡ παιδεία μας, «ἀνώτερη» καὶ «κατώτερη», κλασικὴ καὶ νεοελληνικὴ: τὸ λιγότερο ἀ ν ὑ π α ρ κ τ η - ἄ ν θ ἔ λ ο υ μ ε ν ἄ ψ ε υ τ ο π α ρ η γ γ ο ρ ι ὴ μ α σ τ ε κ ι ἄ ν ὄ χ ι π ἄ ρ ἄ , τ ὴ τ ε , ἄ π λ ο ὕ σ τ α τ α κ αὶ ἔ ξ α ἄ θ α ρ α : φ θ ἄ ρ τ ι κ ῆ , π α ρ α μ ο ρ φ ω τ ι κ ῆ , ἔ γ κ λ η μ α τ ι κ ῆ ! Κι ἀπόδειξη, τοῦτο μονάχα: ὅτι πρὸ εἰκοσαετίας—πού ἡ παιδεία βρισκόταν σὲ κάποια σχετικὴ περιορῆ—ὄλες οἱ ἐκδόσεις κλασικῶν καὶ νεοελληνικῶν ἔργων γίνονταν ἀνάρπαστες, ἐνώ σήμερα σταμάτησαν καὶ δὲν ἀποροφῶνται ἀπὸ τὸ κοινό, μήτε κατὰ τὸ ἕνα πενηθοστὸ τῆς ἄλλοτε κατανάλωσός τους. Τί σημαίνει αὐτό; Πολλά. Μά μεταξὺ τῶν ἄλλων, τοῦτο κυρίως: ὅτι ἡ σημερινὴ μας παιδεία μορφώνει ἐχθροὺς τῶν κλασικῶν καὶ τῆς λογοτεχνίας, προκαλώντας στοὺς ἐφήβους τῶν γυμνασίων ἀνεπούλωτους ψυχικοὺς τραυματισμοὺς καὶ γεννώντας τους βαθύτατη ἀπέχθεια πρὸς ὅ τι πνευματικό, πού, μὲ τέτιες ἀνυπόφορες πρῶτες γνωριμιές, παίρνει στὴ συνειδησή τους τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ πλεόν ἀκατανόητου βασανισμοῦ, γιὰ πράγματα στερούμενα παντὸς θελητήρου, ἀξίας, νοήματος κ' ἐνδιαφέροντος.

Φυσικότατος, λοιπόν, ὁ ἔσχατος σημερινὸς ξεπεσμός τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων. Δὲ φταίει, βέβαια, μόνο ἡ κατάντια κ' ἡ ἐξαχρείωση τῆς παιδείας μας. Συντελέσαν, ἀσφαλῶς, μύριοι ὅσοι παράγοντες, ὕψῃς ἐξωπνευματικῆς. Ἄν ὅμως ἡ μαγεία κ' ἡ ἔλξη τοῦ πνευματικοῦ δὲν κατακτῆσει μὰ φορὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, σάν αὐτὴ εἶναι νέα, πάντα στὴν ἀντίοισ τῆς, δὲν πρόκειται ποτὲ νὰ τὴν κατακτῆσει. Καὶ σὲ τέτιο σχολεῖο πῶς νὰ τὴν κατακτῆσει; Μὲ τί νὰ τὴν ἐλκύσει; Μὲ ποῖο πνευματικό μαγνήτη νὰ τὴ γαλβανίσει; Μὲ τὴν ἀρτηριοσκληρωτικὴ γραμματισκομανία καὶ τὴ θλιβερὴ θητεία στὶς σκοτινὲς σελίδες τῶν μεταφραστικῶν φυλλάδων, ἢ στὶς σκοτινότερες τῶν νεοελληνικῶν ἀναγνωστικῶν; Ποιοὺς χώρους πνευματικούς νὰ ξανοίξει στὴ φλεγόμενη καὶ μὴ καιόμενη ψυχικὴ βιάτο τοῦ νέου ὁ ἀθλιος «ἐκπονητῆς» τοῦ «ἀναγνωστικοῦ», πού δὲν ὑποψιάστηκε ποτὲ του καμιὰν ἀνώτερη, ψυχικότερη, πνευματικότερη ἐκδοχὴ τῆς ζωῆς, ἢ ὁ χαμαιδιδάσκαλος, ὁ βαριεστημένος, ὁ κακομοίρης, ὁ μισητῆς τοῦ νέου, πού ἐκτιμᾷ τὸν Ἰσοκράτη μόνο γιὰ τοὺς συντακτικούς του σωρεῖτες καὶ δυσπιστεῖ στὸ Θεουκιδίδη «ἐπὶ ἀνελληνισμῶ» γιὰ τίς ὀνομαστικὲς του ἀπολύτους, ἀφήνοντας ὅλο τὸ ἀνεκτίμητο νόμα τῆς οὐσίας τῶν κλασικῶν νὰ διαφεύγει καὶ νὰ χάνεται ὀριστικά μὲς ἀπ' τὰ σκελετομένα δάχτυλα τῆς κενόσπουδης τυπολογίας του;

Γιατὶ κατηγοροῦμε τοὺς νέους; Δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα. Γιατὶ κατηγοροῦμε τὸ κοινό, τὸν ἀπλό ἀνθρώπο, τὸν ὑπάλληλο, τὸν ἐργάτη; Δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα. Μά δὲν ἔχουμε πιά τὸ δικαίωμα καὶ ν' ἀδιαφορήσουμε περισσότερο. Οἱ νεότεροι, μάλιστα, πού δὲ μᾶς βαραίνουν τέτιες ἐγκληματικὲς ἐνοχές, ὄχι μόνο δὲν ἔχουμε τὸ δικαίωμα ν' ἀδιαφορήσουμε, παρά, ἴσα-ἴσα, χωστᾶμε νὰ τὸ φωνάξουμε, καθαρά καὶ ἑύστερα, καὶ τὰ τὸν καταπολεμήσουμε αὐτὸν τὸν ξεπεσμό τῶν πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ κοινοῦ τούτου, πού δὲ φλέγεται ἀρκετά, δὲν κοπιᾶζει ἀρκετά, δὲ διαβάσει ἀρκετά, δὲ διαβάσει σχεδὸν καθόλου, καμιὰ φορὰ μήτε κἂν ὅσα ἐκτιμᾷ καὶ

λογαριάζει, μήτε κὰν ὄσα πληρώνει γιατί βεβαιώθηκε πὼς πράγματι ἀξίζουν! Ποῦ θὰ πάει αὐτό; Πτώση τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου σημαίνει πτώση γενική τοῦ πολιτιστικοῦ, ἄμεση φθορὰ τῆς ποιότητος σέ κάθε τομέα, κατήφορο τῆς ζωῆς στά ἐπαίσχυντα ἐπίπεδα τῆς χθαμαλότητος, τῆς κατωτερότητος, τῆς πῶδ ταπεινῆς ἐκδοχῆς τοῦ κόσμου καί τῶν πραγμάτων.

Κ' ἡ «πνευματική μας ἡγεσία» ἀεροβατεῖ καί ἀποθραύσνεται, μέρα τὴν ἡμέρα, τόσο περισσότερο καί τόσο ὑπερτιμότερα, ὅσο ἐντονότερα νιώθει τὸ κενὸ κάτω ἀπ' τὰ πόδια της. Ἡ «πνευματική μας ἡγεσία», οἱ «φτασμένοι» μας, φτιάχνουν, ἡσυχoi-ἡσυχoi, τίς «ομάδοῦλες» καί τίς κλίκες τους, περιχαρακώνονται καί περιμένουν νὰ σωθοῦν. Σκέφτονται ἀκόμα καί τρόπον ἀντιμετώπισης τῆς κρίσης τοῦ βιβλίου - πὼς θὰ ἐξακολουθήσουν, δηλαδή, νὰ πολεοῦν, ἔστω καί μὲ τὸ ζόρι, μερικὰ δικὰ τους, κ' ἄς ξέρονταν πὼς κανεὶς δὲν τοὺς διαβάζει πιὰ, γιατί κανενὸς τῆ σήμερινότατη ἀγωνία, ἢ τ' ὄνειρο, ἢ τὸν πόθο, ἢ τὴ φυγή δὲν «ἐκφράζουν», γιατί σὲ κανενὸς τὰ σημερινότατα προβλήματα καί ρωτήματα δὲν καταφέρουν ν' ἀποκριθοῦν, γιατί εἶναι σ' ὄλα, μὰ σὲ ὄλα, καί, πρωτίστως, στὴν ἀδιαφορία καί στὴ βαρύτατη αὐτὴ ναχέλεια τῆς συνείδησῆς τους, χτεσinoί, προχτεσinoί, μπαγιάτικοι καί ἀνίκανοι νὰ ξυπνήσουν τὰ ἐνδιαφέροντα κανενὸς.

Εἶναι τὸ τέλμα.

Κ' ἡ Κριτική, ἐξαγορασμένη, διαφθαμένη, αὐτοκαταργημένη, θυμιατίζει ὅλους τοὺς «θεωθέντας ναρχίσους» μας, ἐκστασιαζόμενη ἀπιδαστικά μπρὸς στίς ἐμεικτές φλοαρολογίες τους καί σαπαινόντας μόνον, ἐπαίσχυντα, ὅταν σπάει γιὰ λίγο τὴν κρούστα τοῦ τέλματος κάποιου φανέρομα τοῦ νέου καιροῦ ποῦ σιμάνει.

⊖ ἂ ξαναενοχλήσουμε τὴ «γενεὰ τοῦ '40» εἰδοποιώντας την, πὼς, ἢ θὰ ξυπνήσει, θὰ συγκεντρωθεῖ καί θ' ἀνασκουμπωθεῖ γιὰ δημιουργία καί κριτικὴ ποιότητος κ' εὐτολμίας τέτιας ποῦ ἀπαιτοῦν οἱ

καιροί, ἢ, ἀπλούστατα, δὲ θ' ἀύπαρξε στή νεοελληνική γραμματεία «γενεὰ τοῦ '40», γιατί θὰ τὴν ἔχουν διαβρώσει, εὐνούχισει, ἀποδιαλύσει, σβήσσει πρὶν ὀρθοποδίσει, ὅσοι δὲν ἔχουν κανένα συμφέρον νὰ τὴ δοῦν νὰ ὑψώνεται μπροστά τους, ἐπισκιαστικὴ τῆς φτηνῆς τους ὑπόστασης.

Σὲ κάθε πνευματικὸ τομέα, ἡ γενεὰ αὐτὴ, ἄς ὀργανώσει τὴ δύναμη καί τὴν ποιότητά της, ἄς ἀσκήσει ἀφοβα καί ἀνένδοτα τὴν κριτικὴ της, ἄς σαρώσει τ' ἀπόφλυδα τοῦ ἐξοφλημένου πνευματικοῦ καθεστῶτος κ' ἄς δώσει τὰ μέτρα τῆς δικῆς της δημιουργίας.

Ἄλλiwς, ἄς πάψει νὰ μεμψιμοιρεῖ καί ν' ἀναβάλλει. Τῆς περισσεύουν κ' οἱ ἔσχατοι τῶν «θεοῦληδων». Ἄς τοὺς προσκυνῆσει μιὰ ὥρα ἀρχήτερα, γιατί, ὅσο περνᾶει ὁ καιρὸς, λιγοστεύουν καί τ' ἀνταλλάγματα-φτωχαίνουν, φτωχαίνουν οἱ «θεοῦληδες», καί τί γινόμαστε!

Κ αὐτὸ σάπιο ἀσφαλῶς ὑπάρχει καί στὴ Θεσσαλονίκη, ποῦ τὴ συκοφαντεῖ καί τὴν ἐκθέτει σοβαρότατα στὰ μάτια ὅλων, ἀκόμα καί ὅσων φανατικὰ τὴν ἐκτιμοῦν κ' ἐπιμένουν νὰ μὴ βλέπουν σ' αὐτὴν καί στίς πνευματικὲς τῆς ἐκδηλώσεις τὸν ἀπατηλὸ ἐκεῖνο χαρακτήρα παρακατιανῆς κ' ἀμελητέας ἐπαρχίας, ὅπως οἱ ἐχθροὶ της, ποῦ μόνον αὐτὸν τὸν χαρακτηριστὴ ἐξακολουθοῦν νὰ βλέπουν καί νὰ ὑπογραμίζουν πάντοτε μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα, παίρνοντας στὰ σοβαρὰ ἄχι τοὺς ἀλήθεια σοβαροὺς πνευματικούς της ἐκπροσώπους, ἀλλὰ τοὺς πράγματι παρακατιανούς της, τοὺς γνήσιους καί αὐθεντικότετους φορεῖς τῆς κ' ἐκεῖ βέβαια λανθάνουσας ἠθικοπνευματικῆς σαπίλας τῶν στεριῶν καί παρωχημένων.*

* Ὑπάρχει δηλαδή καί στὴ Θεσσαλονίκη κάποια ἀπόγνοια «κλικῶν» καί κάποια δυσωδία «ομάδων», μὲ ἀρχηγούς διάφορους σαπιαστικῶν νάνους καί «ὀπαδοὺς» δυο-τρεις ἀνθυποσασμαστικῶν σαλιμπάγκους, τῆς τάξεως τῶν μικρῶν πετροχαρῶν πρωτοβεστιαρίων à la Nestor Mtsas, δικηγορίσκους τοῦ ποδαριοῦ, ποῦ «ἀσχολοῦνται ὀλίγον καί μὲ τὰ πνευματικὰ», γράφοντας, πότε-πότε, καί κανένα φραστέδιο ἀνυπόγραφο ἀρθρῶν στὸ ἐκεῖ «Σκόπος»—ποῦ δ' ἐδᾶ ἀπὸ τοὺς Κοθωνίους τῆς παπατικῆς «Ἑλλάδος» τοὺς τὸ ἀναδη-

Ἄλλὰ εὐτυχῶς ποὺ ἡ σήψη αὐτὴ ἐκδηλώθηκε ναρῖς στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ δοθεῖ, μιὰ ὥρα ἀρχήτερα, στοὺς γνήσιους πνευματικούς της ἐκπροσώπους ἢ καλὴ εὐκαιρία νὰ δεῖξουν τὸ ἦθος τους και νὰ χτυπήσουν φανερὰ ὅλες τις ἐκεῖ ἀντιπνευματικὲς θλιβερότητες, δίνοντας τὰ μέτρα τῆς ποιότητος και τῆς εὐτολμίας ποὺ τοὺς διακρίνουν ἀπ' τὰ οἰκτρὰ πετροχαρικὰ παρεκτάματα τῆς πόλης τους και

μοσιεύει—κι ὅπου τολμοῦν «νὰ στηλιτεύσουν» τοὺς λίγους πράγματι ἄξιους τῆς Θεσσαλονίκης «ἐπὶ δειλίᾳ και μικροπολιτικῇ», κατηγορώντας ποίους; Τὸν Γ. Θέμελι, τὸν Τ. Βαρβιτσιώτη, τὸν Γ. Στογιαννίδη, τὸ Ν. Πεντζίκη, τὸν Γ. Κιτσιόπουλο και δὲν ξέρουμε ποίους ἀξιόλογους ἄλλους «φίλους και συνεργάτες τῶν Νέων Ἑλληνικῶν», ὅτι... τρέμμον, λέει, νὰ ποὺν φωναχτὴ κουβέντα ἐναντίον μας, γιὰ τὴ «μείωση» τοῦ ἐλάχιστου κ. Σπασμωνίδη, ποὺ ἀνέκαθεν ὁ δόλιος δὲ λογαριάστηκε στὰ σοβάρια ἀπὸ κανέναν, μῆτε ἄξιον, μῆτε ἀνάξιον, μῆτ' ἐκεῖ, μῆτε δῶ, μῆτε πουθενᾶ. Ἄλλ' ἀτυχῶς, συμβαίνει ἐμεῖς νὰ ξέρουμε πολὺ καλὰ δὲ πόση ἀνυποληψία ἔχουν ὅλοι οἱ ἄξιοι λόγιοι τῆς Θεσσαλονίκης τὸν κ. Σπασμωνίδη—ἰδιαίτερός δὲ ἐκεῖνοι τῶν ὀπίμων τόσο προσβλητικὰ θίγουν τὴν ἐντιμότητα και τὴν νομιμοσύνη οἱ ἀνθυποσπασμωνίδεοι σαλτιμπάγκοι. Ἐφ' ὃ καὶ χαμογελοῦμε μὲ τὴν μουτοπόνηρη ἐρημνεῖα ποὺ σκευωροῦν οἱ δόλιοι, γιὰ νὰ κολάσουν κάπως τὴ συγκατάνευση ὄλων, ἀνεξαιρέτως ὄλων, ὡς πρὸς τὴ στηλίτευση τοῦ ἀστείου «αρχηγοῦ» τους τῶν ἀνεκδιήγητων «Μακεδονικῶν Ἀγροαιμάτων».

Ἄλλὰ—μιὰ στιγμή! Ἀφοῦ τόσο ἐπιμένουν, οἱ μικροὶ αὐτοὶ σαλτιμπάγκοι, νὰ ξαναθεσοῦν ζήτημα Σπασμωνίδη, γιὰτὶ νὰ τοὺς χαλάσουμε τὸ χατίρι; Οἱ «φάκελοι» μας εἶναι δᾶ γεμάτοι ἀπὸ γνώμες πολλῶν γιὰ δαῦτον. Ἄς ἀκουστοῦν, λοιπὸν, μερικὲς ἀλήθειες τοῦ Θεοῦ κι ἀπὸ κάποιους ἄλλους:

Ὁ φίλιτος Γ. Στογιαννίδης μᾶς ἔγραφε στὶς 4-3-52: «Ἐπειτα, πρέπει νὰ γνωρίζεις και τις ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Ὑπάρχουν και καλοὶ ἄνθρωποι κατὰ τ' ἄλλα, μὰ ἔχουν τὸ κουσούρι τους. Ἐγὼν τέτοιον ἔχωμ κ' ἐδῶ και πολὺ φοβούμαι ὅτι τὸν ἔχεις ἐπισμαίνει. Ἐχει «σπαταληθεῖ», χωρὶς νὰ κατορθώσει γιὰ πολλὰ χρόνια, τί λέω, ἴσαμε σήμερα, ποὺ εἶναι σακατεμένος σωματικὰ και ψυχικὰ, νὰ ἐπιβληθεῖ, σὰν κριτικός νὰ ποῦμε. Τώρα βρεθήσαν ἐγὼ ἀπ' τὸν τόπον αὐτὸ ἄνθρωποι, και τὴν δωδεκάτην ὥρα σχεδόν, νὰ συνηρθοῦν. Χαλάλι τους. Εἶναι καὶ κι αὐτοί. Θὰ ξεσηκωθοῦν μερικὰ νῦτερα, θ' ἀναστατωθοῦν κάποιοι μακάριοι κύριοι...»

Κι ὁ Τ. Βαρβιτσιώτης προσθετεῖ σὲ γράμμα του τῆς 25-4-52, ποὺ ἀπαντᾷ, διχῶς ν' ἀφίνει καμιάν ἀμφιβολία, στὶς κατηγορίες ἐναντίον του και τοῦ κ. Γ. Θέμελι: «Νὰ μὴ νομισθεῖ καθόλου ἐνὶ αὐτὸ σημαίνει ἔλλειψη φάρους ν' ἀκουσθοῦν οἱ ἀπόψεις μας πρὸς ὅλες τις μακευθῶσεις, και ὅτι ἐχει τὴν ἐννοια μιᾶς διπλωματικῆς τακτικῆς νὰ ληγονται ἄλλα ἰδιαίτερα σὲ σένα και ἄλλα σὲ τρίτους.»

Θέλουν μήπως και συνέχεια οἱ μικροὶ σαλτιμπάγκοι τοῦ κ. Σπασμωνίδη; Θὰ τὴν ἔχουν!

τοὺς κρατοῦν μακριὰ ἀπὸ βρομεροῦς μικροπολιτικούς ἐλιγμούς, πιθηκιστικούς τῶν ἐδῶ βρομερότερων.

Ο μικρὸς λυπημένος ἀδελφός μας πάει ταξίδι στὸ Παρίσι ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδας στὴν πολιτικὴ ἔταιρεία τοῦ «Συνεδρίου γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ πολιτισμοῦ».

Οὔτε λίγο, οὔτε πολὺ! Κατόπι τούτου, και ἡ ἐλευθερία και ὁ πολιτισμὸς δὲν ἔχουν τίποτα πιά νὰ φοβούνται. Μάλιστα, ἀφοῦ ὁ μικρὸς λυπημένος ἀδελφός μας φωτογραφηθῆκε στὴ Ρώμη μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀδελφοῦλα του Ειρήνη Παπᾶ—ἕνας τέλειος μικρὸς λυπημένος γόσι!— και συναντήθηκε μὲ τὸν ἐλάχιστο λυπημένο συναδελφοῦλη του κ. Μιχ. Σερανθή, ποὺ ἀπαθανάτισθηκε κι αὐτὸς—ὁ τσαχπίνης!—δίνοντας ἀσπασμοὺς πειναλεότατους στὴν Ὑβὸν ντὲ Κάρλο!

Καλέ, εἴμαστε μούρλια!

Αλλὰ εἶχε, φαίνεται, προηγούμενα και μὲ τὸν Τόμας Μάν ὁ μικρὸς λυπημένος ἀδελφός μας, και γι' αὐτὸ, προτοῦ φύγει, τῦθωσε κι αὐτονοῦ και κατάλαβε, κατηγορώντας τὸν ἀνοιχτὰ, στὴ φαιδρὴ του ἐπιφυλλίδα τοῦ «Βῆματος» τῆς 6-5-52, ἐπὶ...ἀντιπατριωτισμῷ!

Ποῖον; Τὸν Τόμας Μάν! Ποίος; Ὁ κ. Βενέζης! Ὁ φίλιτος, ὁ τόσο εὔκολα κιάλας φίλιτος τοῦ πρώτου τυχόντος γερμανοῦ ἐπισκέπτη μας, ἀπὸ τὸν ὅποιο ἐλπίζει νὰ μεταφραστεῖ στὰ γερμανικὰ κ' ἡ λαμπρὴ «Ἐξοδός» του ἀπὸ τὴν Κατοχή!

Ακοῦστε λόγια σοφώτατα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λόρδου Χάλιφαξ, πού, ἂν και συγκεντρώνει τρία κακὰ προσόντα γιὰ «τὰ Νέα Ἑλληνικά»—ὅτι εἶναι ξένος, εἶναι πολιτικός και ὑπερσυντηρητικός—δμως, τὰ ὅσα εἶπε στὸ Πανεπιστήμιο, ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει του ὡς ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς Νομικῆς, ἔχουν πολὺ ἐνδιαφέρον:

«Ἡ ἀνεξικακία δὲν πρέπει νὰ ἐνθαρρύνεται εἰς κανένα τομέα τῶν μελετῶν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰμῆθα ἀνεξικακοὶ ἐναντι τῆς ἀδεξιότητος ἐνὸς χειροφυγοῦ ἢ τῶν ἀνακριβῶν ὑπολογισμῶν ἐνὸς μηχανικοῦ. Θὰ ἦτο ἐπίσης λάθος νὰ συχωρῶ-

μεν τὴν ἀπόρροιαν ἐργασίαν οὐδὴποτε θεράποντος τῆς τέχνης. Ἡ ἀνεξικακία δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐκφυλοῦται εἰς ἓνα μανθῦα καλύπτοντα ἐπιτεύγματα δευτέρως ποιότητος. Ὡς ἐκ τούτου, ἐνῶ ὀφείλομεν νὰ εἰμεθα ἀνηλεῶς ἀσπῆτροι ἐναντι τῶν ἔργων κατωτέρως πνευματικῆς ἀξίας, ὀφείλομεν συγχρόνως νὰ ἐπιδιώκωμεν ἀπλῆστως τὴν νέαν ἀλήθειαν καὶ νὰ εἰμεθα ἐπιεικῆς διὰ κάθε τιμίαν προσπάθειαν πρὸς κατὰκτησίν τῆς».

Παραγγελία τὸν εἶχαμε ;

Δὺο ἐπικίνδυνα κρούσματα ἐπίθεσης ἐξουσιῶν ἐναντίον τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας συνέβησαν τὸ μήνα αὐτό, πού δὲν μποροῦν νὰ περάσουν ἔτσι. Τὸ πρῶτο, ἐδώ, μὲ τὴν κατάσχεση ἀπὸ τὸν Εἰσαγγελέα ἐνὸς βιβλίου τοῦ κ. Θ. Σαντά.* Τὸ δεύτερο, στῆ Θεσσαλονίκη, μὲ τὴν κατάσχεση ἀπὸ τὴ Χωροφυλακὴ μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ κ. Ντ. Χριστιανόπουλου.** Ἐξαιτίας κάποιων ἀσήμαντων ἀθυροστομιῶν μιᾶς καθαρῆς τῆς τῶν σελίδων 26 καὶ 27 κατεσχέθη τὸ πρῶτο. Ἐξαιτίας κάποιων ἀσήμαντων ἐπιθέτων, τὸ δεύτερο.

Αὐτὸ μᾶς ἔλειπε τώρα. Ἄλλὰ δὲν τρέμει ὁ κ. Εἰσαγγελεὺς μήπως γελιοποιηθεῖ, ὅχι κἂν ὁ ἴδιος, σὰν πρόσωπο, παρὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ σοβαροτάτο ἀξίωμα του ; Κ' ἢ Χωροφυλακὴ Θεσσαλονίκης δὲ φοβάται μὴ γίνῃ καταγέλαστη, κατάσχουσα μοντέρνες ποιητικῆς συλλογῆς καὶ καταδιώκουσα χθεσινούς τροφίμους τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων, ἐπειδὴ ἔγραψαν, λέει, «μπασκίναν» ἀντὶ «χωροφύλακα» ; Κι ἂν ἐμπόδιζε τὸ... μέτρο τοῦ... «ἐλευθέρου» στίχου νὰ γράψουν «χωροφύλακα» ἀντὶ «μπασκίναν», πῶς νὰ τὸ κάνουμε τώρα ;

Ἄλλ' ἂς ἀφήσουμε τ' ἀστεία.

Κάθε λογοκρισία, ἀπ' ὁποιοῦνδήποτε κι ἂν ἀσκεῖται, γιὰ ὁ τιδῆποτε, εἶναι πνευματικὰ ἀπαράδεκτη. Κανένας δὲ κ. Εἰσαγγελεὺς καὶ κανένας κ. Χωροφύλαξ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει «ἀρμόδιως» γνῶμες γιὰ ὁ τιδῆποτε τοῦ πνευματικοῦ χώρου.

Αὐτά, ἀλλοῦ ! Ἐκεῖθεν τοῦ «παρπετάματος». Ὅχι ἀκόμα ἐδώ. Ἡ, τουλάχιστον, ὅχι ἀκόμα δίχως περιγέλο καὶ τρανταχτὰ হাসκόγελα !

* Θ. Σαντά : «Ἄν οἱ ζητιάνοι σὰν καὶ μᾶς !...», Ἄφ. '52.

** Ντ. Χριστιανόπουλου : «Ἐποχὴ τῶν ἰσχῶν ἀγαλῶν», β' ἐκδ., Θεσσαλονίκη '52.

Ηφυλλάδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ Νεότητος διανεμήθηκε καὶ αὐτὸ τὸ μήνα ὑποχρεωτικὰ στοὺς μαθητῆς τῶν γυμνασίων. Σὲ μερικὰ δὲ γυμνάσια, πρὸς 2000 δρχ. τὸ τεῦχος, καθὼς μαθαίνουμε, κι ὄχι πρὸς 1500. Ἄρα 750 δρχ. στὴν τσέπη τῶν κ.κ. μεσαζόντων, ἀντὶ 250 !

Θεσπέσια πράγματα ! Ἄλλὰ ἐμεῖς δὲ θὰ σταματήσουμε, μέχρις ὅτου πάψουν νὰ κωφεύουν οἱ «ἀρμόδιοι» κ.κ. Εἰσαγγελεῖς.

Τραγελαφικὰ πράγματα συμβαίνουν στοὺς Δελφούς. Καὶ δὲν ἔχει καθόλου ἄδικο ὁ κ. Κοσμάς Πολίτης, πού τὰ στηλιτεύει στὸ «Φιλελεύθερο» τῆς 22-5-52 :

«Ὅπως καὶ πρὶν εἰκοσιπέντε χρόνια, καὶ σὲ ἄλλο αὐτὸ τὸ διάστημα ὡς σήμερα, ἔτσι καὶ τώρα, πού ξανάβηγκαν στὴ μέση οἱ Δελφικῆς Ἑορτῆς, διάφοροι μίλησαν καὶ μιλοῦν γιὰ τὴν ἀναβίωση τῆς Δελφικῆς Ἰδέας καὶ τοῦ Πνεύματος τῶν Δελφῶν. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ ἰδέα καὶ τὸ Πνεῦμα τῶν Δελφῶν εἶναι ἀσφαλῶς μιὰ νεοελληνικὴ ἐπινοήση, πού πηγάζει, ἴσως καὶ τόσες ἄλλες ἀναλόγους, ἀπὸ τὴν παράλογη, ἐπιπόλαιη καὶ ἀσπούδαστη προγονοπληξία. [...]

Τὶ ὄνομα θάπρεπε, λοιπόν, νὰ δώσωμε στὶς σημερινῆς ἀρχαιόπρεπες Δελφικῆς Ἑορτῆς, τίς ἔξω ἀπὸ τὴν σημερινὴ πραγματικότητα ; Ἴσως «Τουριστικῆς», γιὰ νὰ χουμε κάποια δικαιολογία.

Ὡστόσο, ἓνα καλὸ σημάδι εἶναι πὼς ὁ Λίνος Καρζῆς, ἀντὶ νὰ φέρῃ μισοκαρμένες ἀστῆς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, θὰ βάλῃ ἀληθινῆς χωριάτικης νὰ χορέψουν καὶ νὰ τραγουδήσουν ἓναν ὕμνον στὸ Διόνυσο. Ἄλλὰ γιὰ τὴν βάλῃ τίς καημένες νὰ παπαγαλίσουν πράγματα πού δὲν καταλαβαίνουν καὶ δὲν ἔχουν κανένα νόημα γι' αὐτές, κανένα νόημα γιὰ μᾶς, κανένα νόημα γιὰ τὴν σημερινὴ ζῆται ; Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὁ Διόνυσος ἦταν μιὰ πραγματικότητα, μιὰ θεησκεία. Σήμερα δὲν ἀντιπροσώπευε τίποτα. Γιὰ τὴν μὴν τραγουδήσουν ὁ Ἀραχωβίτικος κἂν πού τὸ νιώθουν κι αὐτῆς καὶ ἄλλοι οἱ ζωντανοὶ ἄνθρωποι, πού ἀντιλοῦν τὴν ζωτάνια τους ἀπὸ τὴν γῆ καὶ τὸν ἄερα, τὴν ἀνοιξη, τὸν ἥλιο, τὸ λουλούδι, τὸ βουνό ; [...]

Μερικοὶ ἔριξαν τὴν ἰδέα νὰ ἰδρυθεῖ στοὺς Δελφούς μιὰ Πνευματικὴ Ἄμφοικία. Δὲν ἔξρω πὼς τὴν καταλαβαίνουν αὐτὴ τὴν Ἄμφοικία. Ἄν ἐνοῦν πνευματικὸς διαγωνισμοὺς, εἶναι γνωστὸ τί προοίτια βγαίνουν ἀπ' ἄλλους γενικά τοὺς διαγωνισμοὺς αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἄν πάλι πρόκειται γιὰ μιὰ πνευματικὴ, γιὰ μιὰ καλλιτεχνικὴ καθοδήγησιν τοῦ κόσμου, εἶναι βέβαιο πὼς τὸ σημερινὸ διεθνῆς ἱερατεῖον τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν θὰ ὑποστηρίξει καὶ θὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πνευματικὴν κυριαρχία τοῦ ἰσχυρότερου καὶ πλουσιότερου ἀπὸ τοὺς νέους Ἄμφοικίονες, καθιερωθέντας ἴσως καὶ νέα...—ἀς τὰ πούμε—«Ρωμαία». Ὅπως γίνεται μὲ ἄλλες συναφεῖς ἐπιδιώξεις, καὶ

στὶς σημερινὲς στρατιωτικὲς Ἀμφικτιονίες.»

Ἄνεπαρκεῖς, λοιπόν, ἀποδείχτηκαν οἱ ἄλλοτε αὐθεντικὲς δελφικὲς ἀρλοῦμπες—ἀλλὰ κ' οἱ περσινὲς ἐκεῖνες. Ἐπρεπε νὰ δοκιμάσουμε καὶ φετινές.

Θὰ διασκεδάσουμε ἀσφαλῶς!

Σὰ νὰ μὴ μᾶς ἔφτανε ἡ τραγελαφικὴ «Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων» τοῦ κ. Καραγάτση, πού ὁ δόλιος ὁ ἐκδότης τῆς πλήρωσε, στὸ κάτω-κάτω, ἀρκετὰ λεφτὰ γιὰ νὰ τὴν τυπώσει, καὶ πού ὅποσοδήποτε δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ νὰ κυκλοφορήσει στὸ εὐρύτερο κοινὸ, ὥστε νὰ βλάψει σοβαρότερα, βγῆκε τώρα καὶ κείνος ὁ «Ἀρχαῖος ἐκδοτικὸς οἶκος Δημητράκου» νὰ κατηλευθεῖ τὴν κάποια ἀτμοσφαῖρα πού δημιουργήθηκε, μὲ κάτι πολὺ φτηνότερο καὶ ἀπολύτως χειρότερο: «Μεταγλωττίζει» στὴν «καθομιλουμένη» καὶ κυκλοφορεῖ σὲ φυλλάδια τὰ «Διδακτικώτερα πορίσματα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους» τοῦ Παπαρηγόπουλου. Ἄλλ' ἡ ἐμπορικὴ αὐτὴ ἐπιχείρηση τῆς οἰκτρῆς «μεταγλωττίσεως» τοῦ Παπαρηγόπουλου εἶναι κάτι πολὺ βλαπτικότερο καὶ πρέπει ἀμείλιχτα νὰ χτυπηθεῖ.

Γράψαμε κι ἄλλοτε ἐναντίον ὅλων αὐτῶν τῶν βρομερῶν «μεταγλωττίσεων» — τάσης παραλληλῆς καὶ ταυτοσημῆς μ' ἐκείνη τῶν «Κλασικῶν εἰκονογραφημένων»,— πού, ἂν «πιᾶσαι» ἐμπορικά, θὰ γνωρίσουμε σὲ λίγα χρόνια μιὰ γενεὰ ἀγνοοῦσα ὁλότελα τὰ γνήσια νεοελληνικὰ κείμενα. Φαίνεται ὅμως πὼς μὲ τὰ γραψίματα καὶ τὶς ἐπικρίσεις δὲ βγαίνει τίποτε. Μᾶλλον χρειάζεται νὰ ἐκδοθεῖ ἕνας νόμος, πού ν' ἀπαγορεύει τ' ἀνεύθυντα τοῦτα ἀλωνίσματα τῶν λογῆς-λογῆς ἐμπόρων μὲς στοὺς ἔσφραγους χώρους τῶν νεοελληνικῶν κειμένων. Ἄλλιως δὲ θὰ ἡσυχάσουμε.

Η καθόλου «ἐκλεκτικὴ» τῆς «Ἀλλαγῆς» κ. Ρίτα Μπούμη ἐξακολουθεῖ τὰς χυδαιότητές της, ὑπολογίζοντας μάλιστα, ὅπως φαίνεται, νὰ μᾶς ἀηδιάζει ἰδιαίτερος περὶ τὰ τέλη κάθε μηνός, ὥστε νάχει, λόγῳ ἐπικαιρότητας, περισσότερες ἐλπίδες νὰ «ὑπάρχει», ἔστω καὶ στηλι-

τευόμενη δεινὰ, στὶς στήλες τοῦ χρονικοῦ μας. Ἄλλὰ ἐμεῖς, μ' ὄλο πού τὸ ξέρουμε τὸ μεράκι τῆς γιὰ τὸ θόρυβο γύρω ἀπ' τ' ὄνομά της, δὲ θὰ τῆς τὸ χαλάσουμε οὔτε αὐτήνῃς τὸ χατίρι, ρωτώντας τὴν καὶ πάλι, ἐπιμόνος, τί ἀπόγινε λοιπόν ὁ παραδοῦχος ἐκεῖνος Τάκης Βαλοάμ, καὶ τί ἀπόμεινε ἀπ' ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἄρες-μάρες-κουκουνάρες περὶ «παγκόσμιου συναισθηματιστικοῦ κινήματου», μὲ κορυφαῖος «ἀρχηγούς» τὴν ἴδια καὶ τὸν ἄντρα της;

Δὲν ἀπαντᾷ; Ποιεῖται τὴν νήσαν; Νὰ τῆς τὸ ποῦμε ἐμεῖς λοιπόν κι αὐτό: Ἀπόμεινε τὸ λιαν καπάτσο ζευγὸς Ρίτας Μπούμη καὶ Νίκου Παπᾶ στὴ συνείδηση ὅλων—μηδὲ τοῦ κ. Π. Χ. καὶ τοῦ κ. Καραντρέα ἐξαιρουμένων—ὡς μιὰ φαιδρότατη ὑπόθεση συστηματοῦ ντόρου καὶ ὀργανωμένης αὐτοδαφῆμης ἀπὸ τὶς ἐξευτελιστικότερες.

Διὸ ἀσοβάρεστα πρόσωπα—τίποτε λιγότερο, τίποτε περισσότερο!

Αστυνομία τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, μᾶς ὀνόμασαν πρὸ καιροῦ οἱ «φτασμένοι» μας, διὰ στόματος τοῦ ἐπισημοτέρου τους φερφώνου κ. Π. Χ.,* ἀποκαλύπτοντας ἔτσι τὸν πανικὸ καὶ τὸ δέος πού τοὺς ἐμπνέουν, ὡς φαίνεται, οἱ στήλες αὐτές. Καὶ δὲν ἔχουν ἴσως ἀδικο, ἀφοῦ, μὲ τὴ σειρά τους, κ' οἱ μικροὶ σαλτιμπάγκοι τοὺς τώρα καταγγέλλουν ὅτι πολλοὺς «τρομάζουν οἱ «φάκελοι» πού ἔχει συγκεντρώσει ὁ κ. Ρ. Α. γιὰ ὅλους τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς χώρας!»

* Ἀστυνομία, λοιπόν, καὶ «φάκελοι» γιὰ ὅλους!

Ἄλλὰ, γιατί ὄχι; Καιρὸς ἦταν πιὰ νὰ ὑπάρξει καὶ κάποια πνευματικὴ ἀστυνόμευση τῆς ἀσύδοτης καὶ ἀποχαλινομένης μας λογιότητος, ἀπαραίτητοι κατὰ συνέπειαν καὶ οἱ ἀτομικοὶ «φάκελοι» ὅλων ἀνεξαιρέτως, ἐχθρῶν καὶ φίλων, ἄξιων καὶ ἀνάξιων, «μικρῶν» καὶ «μεγάλων».

Σωστὸ δὲ καὶ σῶφρον τὸ νὰ τοὺς τρέμουν αὐτοὺς τοὺς, ὅπως οὐν ὄγκω-

* Π. Χ., στὴν προικοφυλλάδα του τῆς 15-3-52, σελ. 352, στήλη α', στίχ. 5-6.

** «Νέα Ἀλήθεια» Θεσσαλονίκης, στὴ στήλη τῶν λογοτεχνικῶν νέων τῆς 28-4-52.

δεις, «φακέλους», ὅσοι δὲν ἔχουν ὀλοκάθαρη φωνιά.

*Ἐπρεπε, κάποιε.

Χάρεμα εἶναι ὁ κ. Θεοκοτᾶς, ποὺ βγήκε στὶς χάριτες ἐπάλλξεις τῆς προικοφυλλάδας, νὰ ὑπεραμυνθεῖ τοῦ ἀλησμόνητου ἐκείνου «Κατσαντουάν» του, ἐναντίον ὅλων τῶν θεῶν καὶ τῶν δαιμόνων τῆς θεατρικῆς κριτικῆς. Ποτέ, ὡς γνωστόν, κριτικοὶ μεταξύ τους καὶ κοινό, δὲ βρέθηκαν τόσο ἀπόλυτα σύμφωνοι γιὰ τὴν ἀναξιότητα ἐνὸς ἔργου, ὅσο βρέθηκαν γιὰ δαῦτον τὸν «Κατσαντουάν» τοῦ κ. Θεοκοτᾶ. Κι ὅμως! Ὁ κ. Θεοκοτᾶς ἐπιμένει πῶς, ἂν καὶ ὁ «Κατσαντουάν» του «εἶναι μικρὸ ἔργο καὶ μικρὸς ἦταν κ' οἱ συγγραφικὲς φιλοδοξίες ποὺ συνόδεψαν τὴν καθέλκυσή του», ἐντούτοις, αὐτὸς πιστεύει «πὺς τὸ μικρὸ αὐτὸ ἔργο ἔχει ἓνα ὕφος καὶ πῶς τὸ ὕφος του δὲν ἦρε ἀκόμα ἡ ὥρα νὰ κριθεῖ μὲ δεβαιότητα [!]». Εἶναι δὲ βέβαιος, ὁ κ. Θεοκοτᾶς, πῶς ὁ «Κατσαντουάν» του «θα κερδίσει τὴ δίκη του στὸ Ἐφετεῖο τοῦ Χρόνου»!

Σὰ νὰ λέμε, δηλαδή, ἐξασφάλισε τὴν αἰωνιότητα κι ὁ «Κατσαντουάν» ἀκόμα! Ποὺ εἶναι, καθ' ὁμολογίαν τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνάξιου πλάστη του, «ἔργο μικρὸ»!

Φανταστῆτε, λοιπόν, ἀφοῦ τὰ «μικρὰ ἔργα» τοῦ κ. Κατσαντουάν περνᾶν στὴν αἰωνιότητα, τί ἔχει νὰ γίνε μὲ τὰ «μεγάλα» του!

Φαίνεται ὅτι μᾶς περιπαίζου κατὰ πρόσωπο οἱ ἄνθρωποι! *Ἦ ἔχουν γίνε πράγματι θεοί, καὶ μόνο ἐμεῖς δὲν τὸ πιστεύουμε ἀκόμη.

Δὲ θὰ συζητήσουμε, βέβαια, στὰ σοβαρὰ τὸν κ. Πέτρο Χάρη, ποὺ ἀποθρασύνθηκε πάλι τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ ξεσπάθωσε περὶ ... πνευματικῆς εὐθύνης — ποῖος; Ὁ ἀνεύθυνος κ. Γιάννης Μαμαροκονιά-

δης! —, περὶ ... συνεπείας — ποῖος; Ὁ λαστιγιένιος ἐλιγματίας κ. Π. Χ. —, περὶ ... Σικελιανοῦ — ποῖος; Ὁ ἐν ζωῇ νεκροθάφτης του, ὅταν κατέστη πολιτικὰ ἀνεπιθύμητος στὸ φιλοσταυκὸ σινάφι τῆς ἔτερης στρούγγας! —, περὶ... ἀναδειξέως «νέων ταλέντων» — ποῖος; Ὁ ἐκδότης τῆς ἀρτηριοσκληρωτικῆς προικοφυλλάδας! —, περὶ ... ἡθους — ποῖος; Ὁ κ. Πέτρος Χάρης! —, περὶ... ἀμύνης τοῦ πνευματικοῦ χώρου — ποῖος; Ὁ ἀνέκαθεν ἐκτὸς παντὸς πνευματικοῦ χώρου κ. Π. Χ. —, περὶ... μόδας ἀκόμη (σὲ σπαρταριστικὴ μάλιστα σύγχυση μὲ τὴν... τέχνη!) — ποῖος; .. Ἄλλὰ ποῖος ἄλλος; Αὐτὸς, ὁ ἀνεκδιήγητος κ. Πέτρος Χάρης, ποὺ δὲ θὰ τὸν συζητήσουμε, βέβαια, ποτὲ στὰ σοβαρὰ, οὐτ' ἐμεῖς οὔτε κανένας ἄλλος, ὅ τι κι ἂν πεῖ κι ὅ τι κι ἂν κάνει!

Ὁ κ. Πέτρος Χάρης, ἄλλωστε, εἶναι περιττὸ νὰ συζητεῖται, ἀφοῦ μόνον ὅταν κάνει τὸ ἀμάρτημα κανεῖς νὰ τὸν ἀντιμετωπίσει κάπως ἄλλιως — γιὰτὶ ἀπὸ λόγια, μιὰ φορά, δὲν παίρνει — μόνον τότε ἡσυχάζει, καὶ ἡσυχάζουν κι ὅλοι ἀπὸ δαῦτον, γιὰ κανένα χρόνον — χθὲς μόλις ἔκλεισε! —, ὥσπου νὰ βρεθεῖ ὁ ἐπόμενος κοινὸς εὐεργέτης, καὶ οὕτω καθεξῆς!

Τὸ καλὸ ποῦ τοῦ θέλουμε, λοιπόν, νὰ μὴν τίς ξεχνᾶ τίς ἀποφράδες ἐκείνες ἡμέρες τῆς ζωῆς του καὶ νὰ συμαζεῦεται.

Τὰ γαυγίσματα πολλὰ τὸ μῆνα αὐτό. Μὰ τὰ γράψαμε στὶς ὑποσημειώσεις μας. Ὅσο γιὰ κείνο τὸ μικρὸ-μικρὸ πεκινουά, μὲ τὸ δαντελὲ σουφρωτὸ βρακάκι, τὸν ἀστεϊότατο κ. Ἀστέρη Κοββατζίκο, ποὺ ἀπογελοιοποιήθηκε μόνος του μὲ νέες εὐτράπελες ἐπιστολές, ρίχνοντάς το πιά στὸ σορολόπ γιὰ νὰ θολώσει τὰ νερά, ἔ, αὐτὸν μήτε στὶς ὑποσημειώσεις μας.

P —

Ίσως ὁ καιρὸς καὶ ἡ ἐποχὴ — γιὰ νὰ μὴν πῶ : κάθε καιρὸς καὶ κάθε ἐποχὴ — δὲν ἔχουν γιὰ τὴν ἀποτίμηση καὶ τὴν καταξίωσή τους οὖς χρόνους πού μέλλονται, κριτήρια γνησιότερα, ἀσφαλέστερα καὶ στερεότερα ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τους σὲ τὸ χῶρο τῆς τέχνης. Κ' ἴσως τὰ πιὸ ἀποδεικτικά στοιχεῖα γιὰ τὸ εἰδικὸ βάρος καὶ τὸ ποιικὸ σίγμα μιᾶς περιόδου εἶναι, κυρίως, τὰ ὁλοκληρωμένα ἢ κι ἀνολοκλήρωτα ἔργα πού ἡ περίοδος αὐτὴ ἔχει νὰ παρουσιάσει.

Τὶς σκέψεις αὐτὲς τοῦ Alfred Weber τίς ξαναφέρνει σήμερα σὸ νοῦ ἡ ὑπαρξὴ μιᾶς πλούσιας βιβλιογραφίας τῆς λεγομένης «μαύρης» ἢ «ἐφιαλτικῆς» λογοτεχνίας. Γιὰ τὴν προσπάθεια νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ ἕνα μέλλον πού μᾶς ἀπειλεῖ, ἀπὸ ἕνα παρὸν πού μᾶς τρομάζει, ἀπὸ ἕνα παρῆλθον πού ἔρχεται τώρα μὲ μοχθηρὴ ἐπιμονὴ νὰ μᾶς ὑποδείξει πόσο ἐμείς οἱ ἴδιοι καὶ κανένας ἄλλος εἴμαστε ὑπαίτιοι γιὰ τὴ μοῖρα μας καὶ τὴ συμφορὰ μας, ἢ προσπάθεια νὰ ξεφύγουμε ὅλη αὐτὴ τὴν ἀγωνία πού μᾶς γεννᾷ ἡ ρευστότητα, ἢ ἡφαιστειακότητα, ἢ συγκλονιστικὴ ἀστάθεια τῆς ἐποχῆς μας, ὀδήγησε τὸ πνεῦμα σὲ μιὰ παθιασμένη θεώρηση τοῦ μέλλοντος. Ἀνθίζει, σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἡ προφητεία. Κασσάνδρες ὀλοφύρονται, οἱ καιροὶ τσουρουφλίζουν καὶ ἀπαιτοῦν τὴν προσοχὴ μας πάνω σὲ θέματα ἄμμορα: στὴν ἐπιβίωση καὶ στὴν διάρκεια. Τὶ τὸ περιεργὸ λοιπόν, ἂν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς λογοτεχνίας μετατοπίζεται κι αὐτὸ παράλληλα πρὸς τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ζωῆς μας, πλησιάζοντας ὁλοένα καὶ πιὸ φιλοπερίεργο, μ' ὁλοένα ἐντεινόμενον δέος, τὸ στόμιο τοῦ κλιβάνου πού φαίνεται σὰ νὰ πρόκειται νὰ μᾶς καταπιεῖ ;

Ἀλλά, θὰ πῶ κανεὶς, δὲν εἶν' ἡ πρώτη φορὰ πού ἀνθίζουν οἱ προφητείες. Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἄλλοτε ὅμως αὐτὲς ἦταν, κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τους, αἰσιόδοξες ἰδεολογικὲς προβολὲς σὸ μακρινὸ κι ἀπίθανο μέλλον, ἐκζητήσεις οὐτοπικῆς, λιγότερο ἢ περισσότερο «παρηγορητικῆς». Σήμερα, τὸ «μέλλον», ἂψ' ἐνός, σίμωσε πολὺ — σχεδὸν τοποθετεῖται σὸ ἄμεσο αὖριο (καὶ τοῦτο, βέβαια, προδίδει τὴν ἰδιαίτερη ἔνταση τῆς ἐποχικῆς ἀγωνίας, ἐκφράζοντας συνάμα τὴν τυραννικὴ αὐτὴ συναίσθηση τοῦ «ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς» πού μᾶς κατέχει) — ἂψ' ἐτέρου δὲ οἱ «προ-

βολές» ἐκείνες σὸ μέλλον ἔγιναν βαθύτατα ἀπαισιόδοξες, ὀλοτέλα ἀπογνωσμένες, φρικιαστικὰ σαδιστικῆς καὶ μαζωχιστικῆς, ἀναλλάσοντας τὸ χαρακτῆρα τῆς οὐτοπίας μὲ τὴν ποιότητα τῆς ἀπειλῆς, τὴ λειτουργία τῆς φυγῆς καὶ τῆς «παρηγορίας» μὲ τὸν βασανισμό τῆς αὐτοσυνείδησης καὶ τῆς ἀδημονίας γιὰ τὸ χειρότερο, γιὰ τὸ χεῖροστο, γιὰ τὴν τέλεια κόλαση.

Οἱ γραμματολόγοι σιᾶθηκαν ἀνήσυχoi ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴ μεταστροφή τῆς πορείας τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἀπὴρ καὶ ἀδυσώπητη φρίκη. Ὑπάρχει, σὰν προκατάληψη ἀπὸ μέρους τους, ὁ φόβος μήπως ἡ ὑπερβολικὴ καὶ ἀφελὴς προσήλωσις σὲ ἐλκυστικὰ μαγνητικῆς «ἀποκαλύψεις» ἔχει καταστρεπτικὲς συνέπειες πάνω στὴν ποιότητα τοῦ πνευματικοῦ μας ἐπιπέδου. «Εἶναι ἐπικίνδυνη ἡ φρίκη», λέει ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ κατατοπιμένα, ἀλλὰ καὶ πιὸ ἀνήσυχτα πνεύματα τοῦ καιροῦ μας, ὁ Ἐλβετὸς Denis de Rougemont, «γιατὶ εἶναι πολὺ προφανές, στὰ χρόνια πού ζοῦμε». Καὶ στὴν ἀρχὴ μὲν τὰ πράγματα φαίνονταν νὰ δικαιολογοῦν τὸς φόβους τοῦ Denis de Rougemont. Μονάχα κατὰ ἐπιφυλλίδες καὶ προχειρογραφήματα ἐξέφρασαν ἀρχικὰ τὸ αἴτημα τῆς ἐφιαλτικῆς προβολῆς τοῦ μέλλοντος,¹ ἢ ἔργα μὲ διαφανῆ εὐαγγελικὸ χαρακτήρα,² ἢ εὐκόλα γελοιοποιήσιμες ἀπόπειρες χρηστομάθειας. Ἀργότερα ὅμως, καθὼς περνοῦσαν καφτὰ τὰ χρόνια καὶ πλήθαινε ἡ συναίσθηση τῆς ἀπογνώσεως σὰν τὸ αἴτημα μιᾶς ὀλοκλήρης ἐποχῆς, παρουσιάστηκαν ἔργα πού γράφτηκαν χωρὶς «προθέσεις», χωρὶς προκατάληψη καὶ χωρὶς δεοντολογία. Καὶ τότε ἡ ἐφιαλτικὴ λογοτεχνία ἔδωσε τὸ μέτρο τῶν ἐπιτεύξεων τῆς.

Μέσα σὸ τοπλοῖο τῶν ἐπιτεύξεων αὐτῶν τοποθετοῦνται τρία ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ βιβλία αὐτῆς τῆς τάσεως : Τὸ «Ἐποχὴ τῆς Νοσταλγίας» τοῦ A. Koestler, τὸ «Πίθηκος καὶ Οὐσία» τοῦ A. Huxley καὶ τὸ «1984» τοῦ G. Orwell. Γραμμένα σὲ διάστημα μικρότερο τῶν πέντε χρόνων τὸ ἕνα ἀπ' τὸ ἄλλο, ἀπὸ τοὺς γνωσιότερους ἴσως σὲ παγκόσμια

1. Τὰ λεγόμενα Science-Fiction.

2. Ἀντάρμα, πού εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ κατατάξω σ' αὐτὴ τὴν κατηγορίαν, ἂν καὶ οἱ λογοτεχνικῆς τῶν ἀρετῶν ἀξίζουν ἴσως καλύτερη μοῖρα, καὶ τὸ «Σιδηροῦν Πέλιμα» τοῦ Jack London.

κλίμακα σύγχρονους πνευματικούς ανθρώπους, είχαν τὴ μοίρα νὰ προβληθοῦν σὰ σημεῖα τῆς εποχῆς καὶ νὰ ξεπεράσουν ἴσως ἐτσι τὴ σημασία πού θέλησαν νὰ τοὺς προσδώσουν οἱ ἴδιοι οἱ συγγραφεῖς τους. Ἡ φρίκη τους εἶναι ὠμὴ, ἡ βαρβαρότητά τους κυνική· δὲν ἀφήρουν καμιά λύση, καμιά ἐλπίδα διαφυγῆς, καμιά ἱκανοποίηση κὰν ἢ δικαιολογία γιὰ τὴν τόση καταστροφή. Στὸ ἔργο τους δὲν ὑπάρχει πιά ὁ ἄνθρωπος· δὲν ὑπάρχει οὔτε ὁ πόνος· ὑπάρχει μόνο μιὰ συνεχῶς ἐπαλαμβανόμενη καὶ ἀδυσώπητη συντριβή, κάτω ἀπὸ κτηνωδῶς ὁμοια καὶ ψυχικῶς ἀμέτοχα χτυπήματα κἀθὲς στοιχείου πού τολμᾷ νὰ ξημεντίσει πέρα ἀπ' τὴν φρίκη. Ὅλα λιώνουν κάτω ἀπὸ μιὰ πύρινη θάλασσα τρόμου· ἡ ἄνθρωπιὰ, ἡ δόνη, ἡ ἱκανότητα τοῦ νὰ αἰσθάνεται καὶ νὰ συλλαμβάνει τὸ καταθλιπτικὸ ἄγχος-δ-λα. Πελεκιοῦνται οἱ αἰσθήσεις ὡς τὴν ὀριστική τους ἀμβλυνση. Μένει μονάχα ἕνας γκριζος καὶ ἀδιατάραχτος πέπλος, ψιθυριστὸς καὶ γνώριμος· ὁ φόβος.

Παράξενες ἀνιστοιχίες ξυπνοῦν στὴ μνήμη καὶ μετ' αὐτὴν παρόδηση μονάχα τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων πού ἀναφέραμε γιὰτὶ καὶ οἱ τρεῖς τους, σὲ νεαρότερες κ' αἰσιοδοξότερες μέρες, εἶχαν ἀχολληθεῖ μετ' ὁ θέμα τῆς μελλοντικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οἱ τρεῖς τους εἶχαν ξαναγράψει προφητικά καὶ οὐτοπικά μυθιστορήματα. Ἀλλὰ ἡ σύγκριση ἐκείνων τῶν προσπαθειῶν τους μετ' αὐτὴς σημερινῆς τους, προξενεῖ πολλές μελαγχολικὲς σκέψεις. Δὲν εἶναι μονάχα οὗτ' αὖτ' ἔργα τους ἐκεῖνα εἶχαν τὴ φρεσκαδιὰ νεανικῆς προσφορᾶς, ἐνῶ τοῦτα εἶναι προβολὲς ὠριμότητας, οὔτε τὸ οὔτε τότε προσπαθοῦσαν νὰ σοβαρευτοῦν ἐνῶ τώρα ἀποπειρῶνται νὰ τρομάξουν. Εἶναι τὸ γεγονός πὼς ἡτεράστια ἀπόσταση πού χωρίζει τὸ «Μπαρ τοῦ Σούρουπου» ἀπὸ τὴν «Ἐποχὴ τῆς Νοσταλγίας», τὸ «Κόσμος γενναῖος καὶ νέος» ἀπὸ τὸ «Πίθηκος καὶ Οὐσία», καὶ τὸ «Ἀγρόκτημα τῶν ζώων» ἀπὸ τὸ «1984» — χρόνος πού ἀποτιμᾶται σὲ μιὰ δεκαετία περίπου — εἶναι συγχρόνως ὁ δικὸς μας ἀπολογισμὸς μᾶς πορείας μέσα σὲ μιὰ σκοτεινὴ, ἀφιλδέξην καὶ ἀδιέξοδη σήραγγα. Εἶναι τὸ διάστημα πού χωρίζει τὴν ἀπαντοχὴ ἀπ' τὴν ἀπόγνωση. Μ' ἐκεῖνα τὰ ἔργα τους ἀνῆγγελαν στὸν κόσμο τὴν πίστη τους·

μετ' αὐτὰ τωρινὰ τους διακηρύσσουν τὴς καταγγελίες τους. Τότε ξεκίνησαν μετ' ἐκείνους, μετ' αὐτοὺς, μετ' ἀνθρωπιὰ, ἀντιμετωπίζοντας τὴς ὑπερβολὲς καὶ τὴς ἀτέλειες τοῦ ἀνθρώπου μετ' οἴκτο, ὅπως ὁ Huxley, μετ' ἐπιείκεια, ὅπως ὁ Koestler, μετ' ἀνώδυνη περιπαικτικὴ διάθεση, ὅπως ὁ Orwell. Καί, κυρίως, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, ἦταν τότε θαρραλέοι. Στὸν Koestler, ἡ διάθεση αὐτὴ δὲν κράτησε γιὰ πολὺ. Τὸ καταθλιπτικὸ βέρος μιᾶς ζωῆς πού γέμισε μετ' ὅτι βρίσκεται πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη ὄψη τοῦ «Σκοταδιοῦ τὸ Μεσημέρι», συνιστᾷ ἴσως, γιὰ ὅσους ἐνδιαφέρονται, μιὰν ἀρκετὰ ἰσχυρὴ δικαιολογία γιὰ τὴν κάμψη του. Στὸ Huxley, πού τὰ προβλήματα τοῦ ἐπέθεσαν λιγότερο ἄμεσα, κάτω ἀπὸ τὰ τυφλωμένα μάτια ἐνὸς ἐθελοντῆ ἐρημίτη, ἀλλ' ὄχι γι' αὐτὸ καὶ λιγότερο ὠμὰ, ἡ ἐντιμότητα διασώθηκε· τὸ χιούμορ ὅμως μεταμορφώθηκε σὲ σιτηφὴ πικρία κ' ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὑποκαταστάθηκε ἀναιμικὰ ἀπὸ τὸ θανατοσμὸ σ' ἕνα φθίνοντα πολιτισμὸ. Ὁ Orwell, τέλος, ἔπαψε νὰ περιπαίζει καὶ ἄρχισε νὰ γίνεται αὐχμηρὸς, δηλητηριώδης, βάναντος, κραυγαλέος. Ἡ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀντιστάθηκε σὲ μίσος ἐναντίον τῆς ἀνθρωπότητας πού συνθλίβει τὸ άτομο.

Τὰ ἔργα αὐτὰ τῆς φρίκης εἶναι ἔργα γερατιῶν. Ὅμως μ' αὐτὸ δὲ σημαίνει πὼς εἶναι ἔργα ἀνίσχυρα. Τὸ πολὺ νὰ μποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς πὼς εἶναι σ υ μ π ε ρ α σ μ α τ ι κ ᾶ. Γιὰτὶ δὲν εἶναι ποτε ἀνίσχυρα, βιβλία πού ἐξακολουθοῦν νὰ πειθαναγκάζουν τοὺς ἀναγνώστες τους, ἔσω καὶ γιὰ νὰ τ' ἀπορίθουν. Εἶναι καθρέφτες τοῦ χρόνου. Σκύβοντας μέσα τους, ἀκούμε τὴ φθορὰ πού μᾶς ἐπιβουλεύεται, νὰ δουλεύει, νὰ δουλεύει, νὰ ροκανίζει σὰν κακὸ τρακτιδὸ. Καὶ ἂς εἶναι ἀκόμα δύσκολο νὰ προσδιορίσουμε τὴν προβολὴ τους στὸ μέλλον — αὐτὸ τὸ ἴδιο μέλλον, πού μοιάζουν, περιγράφοντας το, σὰ νὰ τὸ ξορκίζουν καὶ νὰ τὸ προκαλοῦν συνάμα. Ἴσως, ἀπ' ὅλη τὴν ἐμφακτικὴ λογοτεχνία, τὰ τρία τοῦτα βιβλία, καὶ οἱ τρεῖς πρόδρομοὶ τους στὰ καλά χρόνια, νὰ μᾶς μαθαίνουν, μολαταῦτα, κάτι: Πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ προχωρήσουμε πέρα ἀπὸ ἕνα σημεῖο ἀτιμωρησίας, ἔσω καὶ ἂν πληρώσουμε μετ' μιὰ ἰσοβία ἐξοικείωση πρὸς τὴ φρίκη.

Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου

Ἄναγκαία παρένθεση, γιὰ ν' ἀσχοληθοῦμε σ' ἐρχόμενα τεύχη μὲ μιὰ κατηγορία ποιητῶν.

Δὲ θάπρεπε νὰ μιλάει κανεὶς γιὰ ἔναν ποιητῆ, ἐνόσο ἀκόμα δὲν εἴμαστε σύμφωνοι γιὰ τὴν ποίηση. Θάταν μάταιο νὰ μᾶς ποῦν ὁ τίδηποτε γιὰ τὴ γεύση παλιοῦ καλοῦ κρασιοῦ, ὅταν δὲν πίνουμε ἄλλο ἀπὸ νερό.

Πάντοτε, ἀλλὰ σήμερα ἰδιαίτερα, τόσο πιὸ ρευστὴ καὶ δυσκαθόριστη εἶν' ἡ ἔννοια μιᾶς λέξης, ὅσο πιὸ πρώτης καὶ κυριαρχικῆς σημασίας εἶν' ἡ λέξη αὐτή, ὅσο καιριώτερο καὶ πυρηνικώτερο τὸ στοιχεῖο ἢ τὸ πρᾶγμα ποῦ δηλώνει. Ἡ ποίηση μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει ν' ἀμφιβάλλουμε καὶ γιὰ τὴν εὐαισθησία καὶ γιὰ τὴν νοημοσύνη καὶ γιὰ τὴν πνευματικότητα καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς, τὴ δικιά μας καὶ τῶν ἄλλων. Εἶν' ἱκανὴ νὰ μᾶς ἐνώσει μὲ τοὺς ἀπλοὺς ἢ νὰ μᾶς ξενώσει ἀνεπανόρθωτα ἀπὸ τοὺς τριγυρινούς μας, νὰ μᾶς κάνει γελοίους ἢ περιγελαστές.

Φταῖμε ὁμως ἐμεῖς ἂν δὲ νιώθουμε καὶ δὲν ὑποφιαζόμαστε ἀρκετὰ - ὄχι ἢ ποίηση. Σπάνια κοιπιάζουμε. Θεωροῦμε μοιραία τὴν ἀσυνενοησία τὸ πολὺ-πολύ, τὰ φορτώουμε ὅλα, ἀνεύθυνα, στὴν ἔρμη ἐκείνη «ὑποκειμενικότητα τῶν κριτηρίων» - ὅρος εὐγένειας καὶ κακῶς ἐννοουμένου «τάκτ», στὰ ξελίγια τῶν περισσοτέρων, παρὰ οσοῦν ὑπόθεση - χαρίζοντας στὸν ἑαυτὸ μας καὶ στοὺς ἄλλους πολλὴ ἐπιεικεία. Λέμε: «δὲν τὰ καταλαβαίνουμε μεῖς αὐτὰ», ἢ, τὸ ἀνάποδο, ποῦ κάνει τὸ ἴδιο: «δὲ μᾶς καταλαβαίνουν», καὶ πορευόμαστε τὸ θρόμο μας ὅσο μποροῦμε πιὸ ἀνενόχλητοι καὶ πιὸ ξεκούραστοι - δηλαδή, ὅσο γίνονται πιὸ μακρινοί. Ὅμως, τὸ ξέρουν ὅλοι πόσο δὲν εἶναι λύσεις αὐτές καὶ πόσο μᾶς τυραννεῖ τὸ πρόβλημα τῆς ποίησης.

Εὐκόλο εἶναι νὰ ποῦμε, ἂν εἴμαστε ποιητὲς ἢ κριτικοί, γιὰ δυὸ δεκαεταμύρια ἀνθρώπων, πῶς «εἶναι κτήνη». Ὅσο εὐκόλο νὰ ποῦν κ' ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ποιητὲς πῶς εἶναι 50, 100 ἀνισόροποι. Δὲν κάνουμε ἄλλο παρὰ νὰ χαριζόμαστε στὸν ἑαυτὸ μας. Γιατὶ κ' οἱ πιὸ μονόχωνοι κ' ἐρημητικοὶ ποιητὲς ξέρουν πῶς σ' ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἄνθρωποι κοινοὶ καὶ φυσικότατοι, ξέρουν πῶς ἔγινα ν ποιητὲς, πῶς ἄρα πρέπει νὰ ὑπάρχει κά-

ποια γέφυρα ἀπὸ τὴν ὁποία πέρασαν. Ἄλλὰ κ' οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ἔχουν σὲ κάποιες παρθενικὲς στιγμὲς τῆς ζωῆς τοὺς ὑποφιαστῆ, πῶς θὰ μπορούσαν κι αὐτοὶ νὰ γίνουν ποιητὲς - πῶς ἄρα ὑπάρχει ἡ γέφυρα κείνη, ποῦ ξεδιάκριναν κάποτε, πέρα ἀπ' τὴν μυστικὴν ἀχλὺ τῶν βιωμάτων τους, νὰ θαμποχαράζον τὰ ἐξαισία τόξα της, πάνω ἀπ' τὸ ἀδυσάλεο χάσμα ποῦ ἐχώρισε στὶς ἡμέρες μας ποιητὲς ἀπὸ κοινοὺς, σὲ πλήρη ξένωση.

Ὁ κριτικὸς χρωστᾷ ν' ἀνεύρει τὴ γέφυρα αὐτή, ἀλλιῶς τὸ ἔργο του εἶναι μάταιο. Χρωστᾷ νὰ κάνει ὅ τι ἀποφεύγουν νὰ κάνουν οἱ ποιητὲς, ὅ τι βαριοῦνται νὰ ὑποστοῦν οἱ κοινοί.

Μπορεῖ νάναί κ' ἓνα φύλλο μονάχα, ἢ ἓνα τραγούδι μὲς στὴ βροχῆ, ἢ ἓνα παράξενο ὄνομα. Μπορεῖ νάναί ἓνα πρόσωπο ἢ ἓνα πρᾶγμα, ἓνα χαμόγελο ἢ ἓνα πλοῖο, μιὰ γεύση ἢ μιὰ μνήμη «γλυκιά κι ἀσοχισμένη», μιὰ ὄρα ἢ καὶ μιὰς ὀλάκερης ζωῆς ἢ διαδρομῆ. Μπορεῖ νάναί τὸ ἀπίθανο ἢ καὶ τὸ πολὺ καθημερινό, τὸ λογικὸ ἢ τὸ παράλογο, μιὰ κραυγὴ ὀδύνης, γιὰ κάτι ἢ γιὰ ὅλα, ἢ καὶ μιὰ σιωπὴ δίχως τέλος... Κανεὶς δὲν ξέρει καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ προδικάσει ἢ ν' ἀποκλείσει. Ὅτι τὸ ὀνομάζουμε ποίηση εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα πρᾶγματα, ποῦ τὸ καθένα τους εἶναι πρῶτα, ἀποκλειστικὰ κι ἀνένδοτα, ὁ ἑαυτὸς του, κ' ὕστερα ὁ τι ἄλλο καθολικώτερο. Κάτω ἀπὸ ἓνα ὄνομα κοινὸ ἐκτείνεται ἓνας χώρος εὐρύτατος. Εἶν' ὁ ἀπέραντος καμβᾶς καὶ τὸ ἐλάχιστο κεντρίδι, τὸ σημόνι τὸ στέρεο καὶ τὸ ὑφάδι τὸ παιγνιδιάρικο - εἶν' ἡ ζωὴ ὀλάκερη, καμιά φορὰ κλεισμένη σ' ἓνα καὶ μόνο στίχο κι ἄλλοτε, μιὰ στιγμὴ μονάχα, ξέφωρη, μοναδικὴ κι ἀνεπανάληπτη, δοσμένη σὲ ἀναρίθμητους στίχους. Εἶν' ἡ ἀπόλυτη εὐρύτητα κ' ἡ ἰδανικὴ συμπίκνωση συνάμα.

Πρέπει κανεὶς πολὺ νὰ σωπαίνει - νὰ σωπαίνει ὄρες, μέρες, μῆνες. Νὰ σωπαίνει, νὰ σωπαίνει ἀδιατάραχτα, καὶ ν' ἀφήνει πολλὰ νὰ τελοῦνται μέσα του αὐτόνομα καὶ μυστικὰ, ὑπομένοντας ἰώθια τὴν αἴσθησιν τοῦ κενοῦ ἢ τὸ βάσανο τοῦ ἀνέκφραστου. Νὰ μένει μόνος, βουβὸς μὲ τὰ πρᾶγματα, τὰ ὁποία πρᾶγμα-

τα, πολὺν καιρὸ - ἕναν καιρὸ παράξενο, βαρῦ, γιομάτων σώματα σιωπῆς, μουσκεμένον στήν ἀπάθεια καὶ τήν προσδοχῆ, τήν ἡρεμιά, τήν εὐλαβική προσδοχῆ, τήν ὑποταγμένη καὶ ταπεινή.

Πρέπει νὰ μπορεῖ κανεὶς ν' ἀπομακρύνεται, ν' ἀπομακρύνεται ἀπ' ὅλα, νὰ παίρνει ξάφνου ὁ κόσμος στοὺς βλέμα του ἕνα ἀπροσμέτρητο βάθος προοπτικῆς, νὰ σβῆγει στ' ἀφτιά του ὁ ἀπόρητος ἀπ' τὸ θόρυβο καὶ τὰ λόγια - νὰ τοῦ γίνονται ὅλα μνήμες, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα μνήμες, νοσταλγημένες, ἀνακαλουμένες ἀπὸ ἐπώδυνα μάκρη, ἀναδυόμενες ὅλες μαγεῖα καὶ θάμπος.

Πρέπει κανεὶς νὰ βλέπει τὰ πράγματα, νὰ τὰ βλέπει πράγματι, καθεαυτὰ, ξέχωρα τὸνα ἀπ' τ' ἄλλο, αὐθύπαρχτα, ψυχωμένα - νὰ τ' ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὰ περιπτύσσεται τὰ πράγματα τὰ σαφῆ, τὰ ἀπτά, τὰ περιγεγραμμένα, νὰ τ' ἀγκαλιάζει περίπαθα μὲ τὸ βλέμα του ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, καὶ τίς πιὸ περιφρονημένες, νὰ τοὺς μιλά, σὰ νάναι ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ του, γιὰ νὰ τοῦ μιλήσουν...

Πρέπει κανεὶς νὰ μπορεῖ νὰ μικραίνει, νὰ μικραίνει τὸ βλέμα του, νὰ μένει σὲ μιὰ μόνο σταγόνα δροσιάς, σὲ μιὰ φράση, σὲ μιὰ λέξη μόνο, πὺν ἀναδύθηκε αὐτόφωτη μέσα του ὕστερα ἀπὸ πολλὴ σιωπῆ - μιὰ λέξη πάνοπλη, καθαρὴ κλαγγή, ἐκκωφαντικὴ, καὶ ἄς μὴν εἶναι μῆτε ψυθιρισμένη ἀκόμα...

Πρέπει νὰ μπορεῖ κανεὶς, μέσα στῆ θύελλα τῆς καθημερινότητος ν' ἀποσπᾶται, νὰ ξεκορμίζει ὁλότεια καὶ νὰ μὴ γεται, νὰ φυτεύεται, νὰ ριζώνει σὲ μιὰ λεπτομέρεια - νὰ μπορεῖ νὰ θυμᾶται, στίς πιὸ ἀπιθανές στιγμές, πὺς ὄλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν καμιὰ σημασία, πὺς ὅλη ἡ σημασία μπορεῖ νὰ κλείνεται μὲς σὲ κάτι ἐλάχιστο... Ἡ εὐτυχία νάσαι ὅτι θές, βιομήχανος, σοβαρότατος ἄνθρωπος, πνιγμένος στίς δουλειές καὶ στίς εὐθύνες, ἡ ἐργάτης, πνιγμένος στήν καπνιά καὶ τὸν ἰδρώτα, ἡ νάσαι ὑπάλληλος, πνιγμένος στὰ ἔγγραφα καὶ τοὺς φακέλους, ἡ λοχαγός, πνιγμένος στῆ φωτιά καὶ στίς σφαίρες, καὶ νὰ ξεχνᾷς, σὲ μιὰν ἄχρονη στιγμή, πὺν δὲν ξέρει κανεὶς πόσο θὰ θαστάξει, σὲ μιὰ στιγμή μοναδική, πὺν δὲν ξέρει κανεὶς πόσο θὰ κοστίζει - μπορεῖ τὴν περιουσία σου, ἡ τὴν θέση σου, ἡ καὶ τὴ ζωὴ σου (καὶ μαζὶ, κάποτε, τὴν περιουσία, τὴ θέση, τὴ ζωὴ πολλῶν ἄλλων) - καὶ ὁμως εὐὸ νὰ ξεχνᾷς, νὰ ξεχνᾷς ἐκεῖνη τὴ στιγμή τὴν ἀπροσ-

διόριστη, τὴν πανάκριβη, τὴν ἀνεκτίμητη, καὶ τοὺς «κυρίους συμβούλους», πὺν ὅλο λέν καὶ λέν στ' ἀφτιά σου γιὰ τὴν τάδε σύμβαση, γιὰ τὸ δεῖνα τράστο, καὶ τίς μηχανές, καὶ τοὺς τὸρνος, πὺν δουλεύουν στοὺν ἀέρα, καὶ τὰ ἔγγραφα, καὶ τοὺς φακέλους, καὶ τὴ φωτιά, καὶ τίς σφαίρες - νὰ ξεχνᾷς, νὰ ξεχνᾷς καὶ νὰ χαζεύεις μιὰ καμινάδα, ἕνα σκύλο στοὺν ἀπέναντι δρόμο, ἕνα μυρμήγκι, τὴν ξύστρα σου ἡ καὶ τίποτα, τὸ κενό, νὰ ξεχνᾷς καὶ νὰ χαζεύεις, σωματιόντας καὶ διαβλέποντας σημασίες ἄλλες, πὺν δὲν ἔχουνε ποτὲ πέραση στήν ἀγορὰ καὶ δὲν ἐδουλεύουν τὴ δραστηριότητα, πὺν δὲν ἔχουνε ἴσως πέραση καμιά, σὲ κανένα χῶρο καὶ σὲ κανένα χρόνο. Πρέπει νὰ μπορεῖς νὰ εἶσαι τέτιος, νὰ τολμᾷς νὰ εἶσαι τέτιος, νὰ μὴ νοιάζεσαι πὺν εἶσαι τέτιος, καὶ ἄς σημαίνει τὸ ρῆμα «χαζεύω» 999 φορές «ἀποχαζώνομαι» καὶ τὴ μιὰ μονάχα, ἂν τὸ θέλῃς σου καὶ τὰ πράγματα, ἕνα στίχο.

Φυσικὸ πὺν λοιδορεῖται καὶ περιπαίξεται σήμερα ἡ ποίηση. Οἱ ἄνθρωποι ἐμπλέκονται σ' αὐτὸ τὸν ἀσύλληπτο μηχανισμό δραστηριότητος, καὶ ξεχνοῦν τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ αἷτια ὅλης αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης. Πρέπει νὰ μπορεῖς νὰ γίνεσαι τὸ βλέμα σου θρασὺ καὶ ἐρωτηματικὸ γιὰ ὅλα, καὶ γιὰ τὰ πιὸ ἀσυζήτητα, τὰ πιὸ ἐπιβλητικά. Νὰ ξεκινήσεις ἕνα πρωὶ καὶ νὰ πᾶς σ' ἕνα ἐργοστάσιο, σὲ μιὰ τράπεζα, σὲ μιὰ δημορχία, καὶ νὰ τίς κοιτάξεις ὅλες τίς κινήσεις τους, καὶ ὅλες τίς πράξεις τους, καὶ ὅλη τὴν ἀδιάσπαστη συνέχεια τῆς υπερδραστηριότητάς τους, μ' ἕνα βλέμα ἀπτόητο μπρός στοὺς κύμα τῆς σοβαροφάνειας πὺν θὰ γυρῆσει νὰ σὲ καταπιεῖ. μ' ἕνα βλέμα ἀνένδοτο νὰ δεῖ τὸ γιατί καὶ τὸ πρὸς τί ὅλης αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης - ἕνα βλέμα παρθένο ἀπὸ γνώσεις καὶ ιδέες, παρθένο ἀπὸ λογικὴ καὶ ὑπολογισμούς, ἕνα βλέμα παιδικό, ἀπορημένο, κατάπληκτο, γιομάτο πράγματα καὶ εἰκόνας μονάχα, ὄχι λόγια, σκοπούμενα καὶ ἐπιδιώξεις. Νὰ τοὺς δεῖς νὰ κινοῦνται σὰ νευρόσπαστα, δίχως νόημα καὶ δίχως ἐλευθερία, καὶ νὰ νιώσεις, ξάφνου, πόσο τὸ μόνο ἀληθινὰ σοβαρὸ ἦταν ν' ἀφαιρεθεῖ ὁ ὑπάλληλος πάνω στῆ σύνταξη τοῦ ἐγγράφου, νὰ ξεχαστεῖ ὁ ἐργάτης στήν τροφοδότηση τῆς μηχανῆς, νὰ θυμηθεῖ ἀπροσδόκητα κατὶ ὁ πολυβολητῆς καὶ ν' ἀφήσει τ' ὄπλο του δίχως ταινία... Ἄ, κάθε ἄλλο πὺν ὅλοι αὐτοὶ θὰ γρά-

φαν στίχους! Μὰ ἂν γράφανε ποτέ, ἂν γράφτηκαν ποτέ ἢ διαβάστηκαν στίχοι, ἀπ' αὐτοὺς ἢ ἀπ' ὅποιους ἄλλους, εἶναι γιατίι ὑπάρχουν τέτιες σιτιγμές, γιατίι ὑπάρχουν μόνο αὐτὲς οἱ σιτιγμές, κι ὄλες οἱ ἄλλες εἶναι λόγια δίχως νόημα καὶ σχήματα δίχως οὐσία.

Πρέπει ὁ καθένας νὰ συλλάβει κάποτε πὼς δὲν μπορούμε ποτέ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ πράγματα μὲ τοὺς κοινοὺς καὶ τετριμένους τρόπους ποὺ τὰ μεταχειριζόμαστε καὶ τὰ συζητοῦμε γιὰ χρησιμότητα κ' ἐπιδιώξεις στὴν ἀγορά. Πρέπει νὰ καταλάβει κανεὶς πὼς γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ τὰ πράγματα πρέπει νὰ μείνουμε αὐστηρὰ περιορισμένοι μόνο σὲ ὅτι ἀληθινὸ κατέχομε ἀπ' αὐτὰ - καὶ δὲν κατέχομε ἄλλο τίποτε ἀπ' τὰ καθὰ συναισθήματα ποὺ μᾶς γεννοῦν. Πρέπει, ἀκόμα, νάχει κανεὶς κάτι νὰ πεῖ, νάχει δηλαδὴ βάρεθαι ὅσα εἰπώθηκαν, νάχει μουσκέψει σ' ὅσα εἰπώθηκαν καὶ νὰ μὴν ἀντέχει πιὰ ν' ἀκούσει τὰ ἴδια ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ στόμα. Παραλείπεις τότε τοὺς ἐνδιάμεσους κρίκους, ἀπεχθάνεσαι ὅσα ἐννοοῦνται, λὲς μιὰ λέξη πρώτη καὶ μιὰ λέξη τελευταία. Γυφεύοντας νὰ δώσεις τὰ καθὰ συναισθήματα, δηλαδὴ τὰ πράγματα τὰ πεντακάθαρα, ἀναγκάσεις ν' ἀποσπᾶσαι διαρκῶς ἀπὸ κάθετι, ποὺ ἀπὸ μορφὴ καὶ σύμβολο, ἂν τὸ κρατήσεις λίγο περισσότερο, πάει νὰ καταντήσει θώρακας ἀσφυκτικὸς καὶ νεκρόκασα. Ἀναγκάζεσαι ν' ἀγγίζεις χωρὶς νὰ πιάνεις, ν' ἀρπάζεις χωρὶς νὰ κρατᾶς, ν' ἀπορίπτεις, ν' ἀπορίπτεις διαρκῶς... Δὲν ἀπομένουν παρὰ λίγα σπάσματα, λείψανα, ἴχνη μιᾶς δραματικῆς ὑπόθεσης - μιᾶς αὐτοῦ, ἴσως, ὑπόθεσης, ποὺ δὲν ἀντέχει στὸν «καταλύτη» τῆς λογικῆς καὶ στὰ κριτήρια τῆς καθημερινότητος, μιᾶς ὑπόθεσης ποὺ εὐκόλα λοιδορεῖται καὶ περιπαίζεται, ἂν κανεὶς δὲν ἔχει τὴ δύναμη, καὶ τὴν εἰσαισθησία, καὶ τὴ νοημοσύνη, καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ—ναί, βέβαια, πρωτίστως τὴν ἀνθρωπιὰ—, καὶ τὴν ἐ-

λευθερία, μέσα στὶς κρίσιμες ὥρες τῆς δραστηριότητος νὰ ξεχνᾶ καὶ νὰ ξεχνιέται, νὰ ξεφεύγει ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐμπλοκὴ τὴν ἀσοδάρυτη καὶ νὰ θυμάται πόσο ὄλ' αὐτὰ τὰ πολλὰ δὲν ἔχουν σημασία, γιατίι ὄλη ἡ δυνατὴ σημασία, ἂν ὑπάρχει κάποιος, κλείνεται μέσα στὸ ἔνα.

Ἡ ποίηση δὲν κατοικεῖ πουθενὰ συγκεκριμένα, ἀλλὰ συνυφαίνεται κ' ἐγκατοικεῖ σὲ ὅτι, σὲ ὅλα. Μπορεῖ στὰ πρῶτα τῆς ζωῆς, μπορεῖ καὶ στὰ ὅστατα. Ἄλλοτε ἄμεσα προσιτὴ, κι ἄλλοτε ἀπροσπέλαστη. Ἡ ἀπαίτηση νάναι τοῦ χεριοῦ μας κάθε μορφὴ ποίησης, δίχως μύηση καὶ πλοῦσια προπαιδεῖα στὸ χῶρο τοῦ πνευματικοῦ γενικότερα, εἶναι ἀπαράδεκτη. Καὶ μάλιστα, ἀντίθετα ἀπ' ὅτι ἰσχυρίζονται συχνὰ οἱ νοηροί, πιὸ δυσπρόσιτες εἶναι κάποιες κλασικὲς μορφὲς ποίησης ἀπὸ πολλὰς «μοντέρνες». Πιὸ δυσπρόσιτες, πιὸ ἐρημητικὲς, πιὸ αἰνιγματικὲς καὶ «ἀκατάληπτες» γιὰ ὅσους δὲν καλλιτέργησαν ἐπαρκῶς τὴν ἐφεσὴ τους. Ἄς τὸ καλοσυλλογιστοῦν αὐτὸ ἔκεινοι, ποῦ, ἐν ὄνοματι, δῆθεν, τῶν «παλαιῶν καλῶν ποιητῶν», τῶν «κλασικῶν» καὶ τῶν «δοκιμασμένων στῆ φθορὰ τοῦ χρόνου», ρίχνουν τὸ λίθο τοῦ ἀναθέματος κατὰ τῆς σύγχρονης ποίησης. Ἄς τὸ καλοσυλλογιστοῦν - μήπως τοὺς προτάξει κανεὶς ποτὲ κείμενα κλασικά—Δίσχυλο, Σοφοκλή, Εὐριπίδη—, κείμενα δοκιμασμένα—Σολωμό, Κάλβο, Καβάφη— κι ἀναγκαστοῦν νὰ ὁμολογήσουν πάλι πὼς «δὲν καταλαβαίνουν ἀπ' αὐτὰ». Ὅποτε, δὲ θὰ φταῖνε βέβαια οἱ κλασικοὶ κ' οἱ δοκιμασμένοι - δὲ φταῖνε ποτὲ οἱ κλασικοὶ κ' οἱ δοκιμασμένοι.

Πρέπει κανεὶς νὰ μουσκέψει, νὰ μουσκέψει πολὺ σὲ σιωπὴ καὶ σὲ ἀλήθεια. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ προσφέρεται εὐκόλα καὶ νὰ μὴν εἶναι ἢ πολὺ «πρῶτο» ἢ πολὺ φτηνὸ. Κ' ἐπειδὴ τὰ πολὺ «πρῶτα» σπανίζουν, τὰ φτηνὰ, τὰ φτηνότατα εἶν' ἔκεινα ποὺ μᾶς βαυκαλίζουν.

ΠΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΗΣ

ἡ Κριτική τοῦ Θεάτρου

Ἐὰν ἔλεγα ὅτι τὸ θέατρο τοῦ Πῶλ Κλωντέλ μ' ἐνθουσιάζει, θὰ ἐβίαζα τὸν ἑαυτό μου νὰ παραδεχθεῖ τὴ θρησκεία σὰ σκηنيκὸ γεγονός καὶ τὸν μυθικισμὸν σὰν πηγὴ γνησίων θεατρικῶν συγκινήσεων. Ἡ εὐαισθησία μου δὲν τὰ προσδέχεται, παρ' ὅτι θὰ μοῦ ἀντιταθεῖ πῶς τὸ ἀρχαῖο δράμα δὲν εἶναι στῆν οὐσία του παρὰ θρησκευτικὸς μυθικισμὸς καὶ ποιητικὴ μετάπλαση θρησκευτικῶν δοξασιῶν. Ἐχω εὐκολὴν τὴν ἀπάντησιν: Μπορεῖ νὰ ἦταν ἔτσι - καὶ ἔτσι ἦταν, τὸ δίχως ἄλλο. Ὅμως σήμερα δὲν αισθάνομαι (καὶ δὲν εἶμαι, ἐβέβαια, μόνον ἐγώ, γιατί τότε δὲν θὰ εἶχε καμιά ἀξία ἢ ἀπάντησιν ἢ ἢ ἀντίρρηση), κανένας δὲν αισθάνεται τὸ θρησκευτικὸ ῥίγος στῆν παράστασιν τοῦ ἀρχαίου δράματος. Αἰσθάνεται καὶ δονεῖται ἀπὸ τὴν πυκνὴ καὶ τὴν ὑψηλὴν δραματικὴν ὕλην, τὴν πολὺ ἀνθρώπινην ἄρα καὶ τὴν πολὺ προσιτῆ στῆ σύγχρονον εὐπάθεια. Ἐξέρω πῶς σὸ σημεῖο τοῦτο ἀγγίζω, πολὺ ἐπιπόλαια ἄλλωστε γιὰ νὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐκταθῶ, ἕνα θέμα περιμάχητο, πού, ὅταν κάποτε δοθεῖ ἡ εὐκαιρία, θὰ ἤθελα νὰ ἐρευνήσω. Γιὰ τὴν ὥρα, ἡ ἀναφορὰ γίνεται γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὴν κάποια ἀπάθειά μου σ' ἔργα γιὰ τὰ ὅποια ἄλλοι δεῖχονται τὸσον εὐαίσθητοι. Διευκρινίζω, γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσω παρεξηγήσεις στοὺς κλωντελιστές, πῶς διαχωρίζω τὴν ποίησιν ἀπὸ τὴν δραματικὴν, τὴ σκηνικὴ τῆς προβολῆς. Συχνὰ ζητοῦμε — καὶ εἶμαι ἀπὸ ἐκείνους πού τὴ ζητοῦν ἐπιμονα — τὴν ποίησιν στὸ θέατρο. Σίγουρα ὁμως, μὲ τὴν προϋπόθεσιν πῶς ἡ ποίησιν δὲ θὰ διαδίδει ἀσυντροφίαστικὴ στῆ σκηνή. Κοιτάχτε πόσο σφιχταγκαλιασμένη προχωρεῖ μὲ τὴν δραματικὴν ὕλην στὸ θέατρο τοῦ Ζαίξπηρ. Πόσο γερὰ ὑφασμένη εἶναι στὸ δράμα τῶν κλασικῶν μας. Πόσον εἶναι κρυμμένη ἀλλὰ καὶ πόσον ἀναπόσπαστη εἶναι στὸ θέατρο τοῦ Ἴφεν. Πῶς τραγουδεῖ χωρὶς ν' ἀκοῦεται, γιατί ὑπάρχει σουρντίνα, στὸ θέατρο τοῦ Τσέχωφ. Καὶ πόσο ἔχει αἰχμαλωτίζει τοὺς νεώτερους, τὸν Σίγκ, τὸν Γαίητε, τὸν Ἐλιοτ (μὲ τὸ θέατρο τοῦ ὁποίου θὰ ἦταν, ἴσως, δυνατὴ μιὰ παράλληλος πού θάρχιζε ἀπὸ τὸν Κλωντέλ), τὸν Λόρκα, ἀκόμη καὶ τὸν Κοκτώ στὰ παλαιότερα χρόνια.

Στὸν «Ἐὐαγγελισμό» πού ἀνέβασε τὸ

«Ἐθνικό», ὑπάρχει πολλή, πάρα πολλὴ ποίησιν καὶ πολὺ λίγο θέατρο. Ὁ θεατῆς τὸ καταλαβαίνει μὲ τὴν παρακολούθησιν τῆς πρώτης σκηνῆς, μὲ τὴν ἰδέαν νὰ κινουνοῦνται ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἰδανικοὶ ἄνθρωποι τοῦ Κλωντέλ, πού δὲν ἔχουν τὴ ζωικὴν αὐθυπαρξία τῶν ἀνθρώπων τῆς σκηνῆς ἀλλὰ δίνουνο μόνο τὸ σχῆμα τους στῆς σκέψεις καὶ στὰ αἰσθήματα πού ὁ ποιητῆς θέλει νὰ αισθάνονται καὶ νὰ ἐκφράζουνο. Αὐτὴ ἡ συνεχὴς ἐξάρτησιν τῶν σκηνικῶν προσώπων ἀπὸ τὴ θέλησιν τοῦ συγγραφέα περιορίζει τὴν αὐθορμησία καὶ δεσμεύει ἀπαράδεκτα τὸ ἐνστικτο. Ἐλπίζω πῶς ὁ ἀναγνώστης δὲ θὰ θελήσει νὰ εἰκάσει ἀπὸ τῆς γραμμῆς αὐτῆς ὅτι ἰδεῶδες θέατρο εἶναι τὸ αὐδοῦτο καὶ ἀπειθέρητο στοὺς σκοποὺς πού θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ ἕνα σοφὰ συγκροτημένο σχέδιο σκηνικῶν ἐξελίξεων, οὔτε πῶς πιστεῦω στὸν αὐτοματισμὸ τῶν δραματικῶν ἐμπνεύσεων. Πιστεῦω μόνο στὴν ἀνάγκη κάποιου σκηνικοῦ ρεαλισμοῦ, πού τὸν συνθέτουνο ἢ φυσιολογικὴ ἐξέλιξι, ἢ πλήρωσιν τῶν ἀνθρώπινων αισθημάτων καὶ ἡ συνέπεια τῶν χαρακτήρων πού φροντίζει νὰ μᾶς δώσει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας. Μιᾶς καὶ ὁ δραματικὸς ποιητῆς ἐφταίξει τὸν ἄνθρωπὸ πού, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ στῆ σκηνή - αὐτὸς τὸ πλάσμα του καὶ ὄχι τὸ πλάσμα τὸν δημιουργό του. Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴ φυσικὴ τάξι καὶ τὴν ψυχολογικὴ συνέπεια. Οἱ τύποι πού δεῖχονται πολὺ δοῦλοι τῶν ἰδεολογικῶν πεποιθήσεων τοῦ πλάσματός των, χωρὶς τοὺς τιναγμοὺς τῶν ἐνστικτωδῶν ἀντιδράσεων γιὰ τὴ δικαίωσιν τῆς φύσης των, δύσκολα ἔχουνο ἀνετο περπατήματα στῆ σκηνή καὶ δύσκολα κατορθώνουνο νὰ ἐπιβάλουνο τὴν ἀλήθεια τους. Γιὰ τὸ κοινὸ τοῦ θεάτρου εἶναι συνήθως ἀπληροφόρητο. Καί, κατὰ κάποιοον τρόπο, θέλει νὰ εἶναι ἀπληροφόρητο. Συνήθως δὲ περιμένει ἀπὸ τὸ θέατρο τὴν ἐκπλήξι, τὸ ἀπροσδόκητο. Ὁ θεατῆς προσέρχεται ἀπροετοίμαστος καὶ περιμένει νὰ πληροφορηθεῖ καὶ νὰ καταπεισθεῖ ἀπὸ τὰ δρώμενα. Ὁ τι θέλει νὰ πεῖ καὶ ὁ τι θέλει νὰ ὑπαινωχθεῖ ὁ συγγραφέας, πρέπει νὰ τὰ πεῖ ἐκεῖ, στῆ σκηνή. Ἐνώπιος ἐνωπίως, μὲ τὸ θεατῆ. Γιὰ νὰ εἶναι, συνεπῶς, πειστικὸς ὁ δραματικὸς συγγραφέας, χρει-

άζεται νὰ ὑποταχθεῖ στὴν ἀνθρώπινη φύση, αὐτὴν ποὺ προσδέχεται καὶ κατανοεῖ ὁ θεατῆς του. Δῶσε στὸ θεατῆ σου ἀνθρώπους πραγματικούς καὶ κατοπιν μπορεῖς νὰ τὸν πάρεις μαζί σου ὅπου θελήσεις! Μπορεῖς νὰ τὸν ἀνεβάσεις στὰ σύνεφα καὶ νὰ τὸν κάνεις ὁμοτράπεζο τῶν θεῶν, καὶ μπορεῖς νὰ τὸν κατεδάξεις στὴν κόλαση καὶ νὰ τὸν μάθεις ν’ ἀνταγωνίζεσαι τὸ Σατανᾶ. Ὁ Κλωντέλ γράφει ἰδανικὸ θέατρο γιὰ ἰδανικούς ἀνθρώπους. Προσπαθεῖ νὰ οἰκειώσει τὸ θεατῆ του μὲ τὸ μυστήριο, χωρὶς νὰ τὸ καταργεῖ. Μεταφράζει τὴ θρησκεία σὲ σκηNIKὸ λόγο. Στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς τύπους του ὑπάρχει κ’ ἓνας μικρὸς Κλωντέλ, ἓνας σύγχρονος ἅγιος κ’ ἓνας αὐτοτιμωροῦμενος ἁμαρτωλός. Ἡ ζωὴ στὴν πολύχρωμη καὶ πολύχυμη ποικιλία τῆς ἀπουσιάζει, ἢ, ὅταν δὲν ἀπουσιάζει, σάμπως νὰ ντρίπεται νὰ φανερωθεῖ στὸ παγανιστικὸ ἑλγγητρό της. Ἔτσι, ὅλα ἐκείνα τὰ ὠραία καὶ τὰ ποιητικὰ ποὺ λέγονται καὶ γίνονται στὴ σκηνή, δίνουν τὴν ἐντύπωση πραγματικῶν ἄλλων καιρῶν, καιρῶν ὅπου ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου θὰ μπορούσε, ἴσως, νὰ τὰ δεχθεῖ καὶ νὰ τ’ ἀφομοιώσει, ὑπερβατικὰ καὶ ὑπέρογα καθὼς εἶναι, μὰ ποὺ σήμερα μένουν στὴν ἀπόσταση ποὺ δημιουργεῖ καὶ συντήρεῖ τὴν ψυχρότητα.

Μὰ πρέπει, νομίζω, νὰ ξετασθεῖ ἀντὸ θέατρο τοῦτο, ὅσοι βαρύτερα καὶ πυκνότερα θρησκευτικὸ, ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ συγκινεῖ τοὺς θρησκευτικούς τύπους, τοὺς φίλους τοῦ ὑπερβατικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ ρομαντισμοῦ. Ὅποτε τίθεται πιά τὸ ἐρώτημα, ἀν ὅλες οἱ ἀντιρήσεις ποὺ προηγήθησαν δὲν ἦταν ὁλότελα ἄχρηστες, ἀφοῦ ἐκφράζουν ὑποκειμενικὲς ἀντιδράσεις σὲ εἶδος θεάτρου ποὺ μένει ξένο στὴν εὐαισθησία τοῦ γράφοντος. Ἄν ἑπαίρνα σὰ δεδομένο ὅτι τὸ κλωντελικὸ θέατρο ἀνταποκρίνεται στὶς ζήτησεις πολλῶν ἀνθρώπων κουρασμένων ἀπὸ τὸ θάναυσο ρασιοναλισμὸ τῶν σημερινῶν καιρῶν—γιατί ἔτσι πρέπει νὰ τεθεῖ τὸ ζήτημα κὶ ὄχι ἀν’ ἡ σκηNIKὴ ποίηση τοῦ Κλωντέλ συγκινεῖ, ἀφοῦ ὡς ποίηση ἔχει ἀπὸ μακροῦ στρατολογημένους τοὺς πιστοὺς της—, θὰ ἦταν καὶ πάλι ἀνάγκη νὰ διαχωρισθεῖ ἡ ποιητικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὑπόβολή τοῦ θεάτρου αὐτοῦ ἀπὸ τὴν πλαστικὴ πρόβολή του. Ὁ θεατῆς τοῦ κλωντελικοῦ

δράματος δὲν εἶναι θεατῆς θεάτρου. Εἶναι θεατῆς δραματικῶν καταστάσεων θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ἢ, ποὺ εἶναι περίπου τὸ ἴδιο, θρησκευτικῶν στιγμῶν δραματικῶν περιεχομένου. Δὲ συμπάσχει μὲ τὰ πρόσωπα. Τὸ συναίσθημά του ὑπερβάλλει τὰ πρόσωπα—τοὺς ἀνθρώπους—καὶ τὰ βλέπει, τ’ ἀφομοιώνει ὡς φορεῖς καταστάσεων ὑπερανθρώπων. Ὁ θρησκευόμενος θεατῆς ἡμπορεῖ νὰ ἐξαίρεται, δὲν γίνεται ὁμοῦ ἓνα μὲ τοὺς ἥρωες τῆς σκηNIKῆς, δὲν ταυτίζεται. Ἡ συγκίνησή του εἶναι ἀρκετὰ διαφορῆτικὴ ἀπὸ τὴν συγκίνηση τοῦ κοινοῦ θεατῆ, θέλω νὰ πῶ τὸ θεατῆ ποὺ πηγάζει στὸ θέατρο καὶ παρακολουθεῖ τὸ δράμα τῆς σκηNIKῆς γιὰ νὰ συμπρωταγωνιστήσῃ καὶ νὰ γίνῃ κοινὸς τῆς λυτρώσεως. Ἡ μὲθ ε ξ η εἶναι διαφορετικὴ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη θεατῶν. Τοῦ πρώτου θεατῆ ἡ συμμετοχὴ εἶναι καθαρὰ θρησκευτικὴ. Διανοητικὴ, ἐγκεφαλικὴ περισσότερο, παρὰ αἰσθητικὴ. Ἐνῶ τοῦ δευτέρου θεατῆ ἡ συμμετοχὴ εἶναι καθαρὰ δραματικὴ.

Δὲ θὰ κάνω τὴν ἀφελῆ σύγχυση μερικῶν ποὺ ἔγραψαν γιὰ τὸν «Εὐαγγελισμὸ» καὶ εἶδαν τὴν προβολὴ τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου ἀπὸ τὴν καθαρὰ δογματικὴ πλευρᾶ, γιὰ νὰ συναγάγουν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ αὐστηρὸς καθολικισμὸς τὸν ποιητῆ ἀφήνει κάτω ἀμέτοχο τὸν ὁπαδὸ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας στοὺς μυστικιστικούς ἐκστασιασμούς καὶ τὶς θρησκευτικὲς σχηματοποιήσεις τοῦ Κλωντέλ. Ἄλλιμονο! ἐδῶ δὲν πρόκειται, βέβαια, περὶ τοῦ πῶς ἀντιμετωπίζει καὶ πῶς χρησιμοποιεῖ τὸ στοιχεῖο τῆς πίστεως ὁ δραματογράφος. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὴν ὑπόβολή τοῦ στοιχείου αὐτοῦ στὴν ψυχὴ τοῦ θεατῆ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ δογματικὲς διαφορὲς καὶ θρησκευτικὲς ἐμπειρίες. Γι’ αὐτὸ θεωρῶ μᾶλλον ἄτοπη τὴν παρατήρηση ὅτι ὁ ὀρθόδοξος θρησκευόμενος δὲ θὰ μπορούσε νὰ συγκινηθεῖ ἀπὸ τὸν κλωντελικὸ καθολικισμὸ (καὶ λέω «κλωντελικὸ» καὶ ὄχι, νέτα - σκέτα, καθολικισμὸ, γιατί εἶναι γνωστὸ πόσον ἀντίδραση ἀνέπτυξε ὁ Κλωντέλ κατὰ τῆς ἐπίσημης καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς χώρας του). Θὰ ἦταν τὸ ἴδιο μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἓνας ὀρθόδοξος χριστιανὸς δὲ θὰ μπορούσε νὰ αἰσθανθεῖ θρησκευτικὸ ρίγος ἀκούοντας κάποιον ὑπέροχο «κορὰλ» τοῦ Μπάχ, ἐκτελούμενο ἀπὸ ὄργανο μὲσα σὲ καθολικὴ ἢ διαμαρτυρόμενη ἐκκλησία.

Ἡ Στήλη τῆς Ἀλληλογραφίας

Ὁ φίλος τῆς στήλης αὐτῆς κ. Δειβ., ἐγκαινίασε, καθὼς θὰ θυμιάσθῃ, τῆ συν-εργασία του, μ' ἕνα ἐπιπολυρικό ποίημα, τῆν «Τιμωρία τῆς στοργῆς».

Τοῦ ἀπάντησα :

Ἀληθινὰ τραγικός ὁ γέρο-Γύφτος σου, κ. Δειβ., πού, ἀφοῦ χροῖα παι-δευότανε νὰ κάνει βραχιόλια γιὰ τὸ παι-δί του ὅλους τοὺς χαλκάδες τῆς χώρας, εἶδε, ἔαφνου, τὰ βραχιόλια του γενομέ-να χαλκὰ ἀσῆκωτο σὸ πόδι τοῦ ἀντρεϊ-ωμένου πιά γιοῦ του. Καὶ πῶς τώρα, ἀ-νήμπορος, νὰ τὸν σπάσει ἀλλιώδῃ παρὰ μὲ τὸ μαγικὸ ρινὶ πού τοῦ προσφέρει ὁ Δρά-κος ; Καὶ μὲ τί ἀντάλλαγμα ! «Ἐνα ζευ-γάρι ἀγάπες ! Τῆ δική σου στὸν ὕψιό, κ' ἐκκεινοῦ σ' ἐσένα !» Λιτὰ δοσμένη κ' ἡ «πρόϋπνη» στιχομυθία πατέρα καὶ γιοῦ. Μὰ δὲν τὸ κάνεις, φίλε, παραμυθόδρα-μα—κι ὄχι ὄλο στιχηδὸ—γιὰ νὰ χωνευ-τεῖ ἔτσι σὸ σκηνοθετικὸ [καὶ λίγο ἀπ'] τὸ περιγραφικὸ του μέρος, πού μόνο ὑ-στερεῖ ;

Μοῦ ἔγραψε πῶς ἀναγνωρίζει ὅτι ὑ-στερεῖ, «κι ὄχι μόνο σὸ περιγραφικὸ μέρος», μὰ... ἐπιτρέψτε μου καὶ πάλι νὰ σὰς θυμίσω τί τοῦ ἀπάντησα :

Δὲν τὸ μορσις, λοιπόν, κ. Δειβ.,

καὶ προκαλεῖς τοὺς ἄλλους νὰ καταπα-στοῦν, ἐκχωρώντας τοὺς τὸ μύθο (σελ. 86, στήλη α'). Κι ἂν—κατὰ τῆ γνώμη μου—τὸ βγάλουν καλά, εἶτε ὡς διήγημα, εἶτε ὡς παραμῦθι ἢ ὄνειροδράμα, περὶ ἡ ἔμμετρα, τὸ ἀθλοθετεῖς κιόλα μὲ 500.000. Ἀκούσατε, Κύριοι ; Ὅποιοι ἔ-χουν ὄρεξη ἄς δοκιμάσουν. Νὰ μὴ φύ-γουν μονάχα ἀπ' τὸ θέμα (οἱ λεπτομέ-ρειες δὲν ἐνδιαφέρουν), νὰ μὴν ὑπερβοῦν τὰ 6-7 φύλλα «τ. Ν. Ἐ.» κι ὄχι πέρ' ἀπ' τὸ Πάσχα.

Τώρα βλέπω πῶς ἔπρεπε, νὰ πῶ καὶ δυὸ λόγια πάνω σὸ θέμα. Νὰ δεῖξω με-ρικὲς δυσκολίες του, κάποιους περιορι-σμούς πραγματολογικοὺς πού θ' ἀντι-μετώπιζε ἡ σύνθεσι, ἡ οἰκονομία, ἡ ἐκ-τέλεσι. Λόγου χάρι : ποιοὶ εἶναι αὐ-τοὶ «οἱ χαλκάδες τῆς χώρας», πού, γιὰ νὰ μὴ σταθοῦν ἐμπόδιο στὴν ἀντρεϊσού-νη τοῦ γιοῦ, τίς κάνει ὁ γέρος ἐλαφρὰ καὶ κομψὰ θραχιόλια ; τί σημαίνει κα-τόπι ἡ μεταμόρφωσι τῶν λεπτῶν στολι-διῶν τοῦ χερσιῶ σὲ χαλκὰ ἀσῆκωτο σὸ πόδι τοῦ ἀντρεϊωμένου πιά γυφτοῦ. Πῶς, δὲ μπορεῖ ὁ πατέρας ν' ἀλαφρώνει καὶ νὰ κομψεύει τὰ χοντρά δεσμά τοῦ γιοῦ του, καὶ πρέπει ὁ τελευταῖος νὰ τιμω-

Καὶ ἡ ποίησι τοῦ Κλωντέλ φτάνει συ-χνὰ σὲ κάποιες θαυμαστὲς συγχορδίες, πού διεκδικοῦν ὀλοκληρωτικὴ προσχώ-ρησι, ἀκόμη καὶ ἀπὸ μέρους τῶν ἀπι-στων. Τὸ γεγονός τῆς ποιήσεως δὲν ἔ-χει οὔτε ἰδεολογία οὔτε ἐθνικότητα. Ὑψώνεται σὰν πίδακας κατακόρυφος καὶ μπορεῖ νὰ προσηλυτίσει αἰσθητικὰ μὲ τὴν ἀφαίρεσι τῆς διαθέσεως πού τὸν ἀνέδωσε.

Ἡ παράστασι τοῦ «Ἐθαγγελισμοῦ» σὸ «Ἐθνικό», προσηλώθηκε, κατὰ τῆ γνώμη μου, περισσότερο σὸ θρησκευτι-κό περιεχόμενο τοῦ ἔργου παρὰ σὸ, ἀ-δύνατο ἔστω, θεατρικὸ του στοιχεῖο. Εἶναι μιὰ ἐρμηνεῖα νόμιμη πού ἀνταπο-κρίνεται στῆ διάθεσι τοῦ σκηνοθέτη ἀ-πέναντι τοῦ δραματικοῦ ὕλικου πού τοῦ προσφέρεται. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ ἡ ἐρ-μηνεῖα τοῦ θεάτρο. Ὑπάρχει, δηλαδῆ, ἡ δυνατότης, χωρὶς νὰ προδίνεται ἡ εἰ-δικὴ φύσι τοῦ ἔργου, νὰ ἀξιοποιηθεῖ τὸ στοιχεῖο, τὸ γνήσιον σκηνοκ. ὅποτε οἱ τύποι καὶ οἱ καταστάσεις θὰ μπορούσαν

νὰ προβάλουν πλαστικότερα. Ἀλλ' ἡ λύσι αὐτῆ συναρτᾶται μὲ τῆ γενικὴ στά-ση τοῦ ἐρμηνευτῆ ἀπέναντι σὸ ἔργο. Ἄν ὁ σκηνοθέτης ἀκολουθοῦσε τὸ δεύ-τερο δρόμο, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ δώσει καὶ στὴν παράστασι ἕνα ρυθμὸ γοργότερο ἀπὸ ἐκεῖνον πού εἶχε, καὶ θ' ἀπόφευγε τὸν τόνο τῆς ὕμνωδίας πού εἶχε ἡ ἀπαγγελία τῶν ἠθοποιῶν ἀκόμη καὶ ἐκεῖ πού τὸ κείμενο δὲν τὸν διεχ-δικοῦσε διόλου. Θὰ ἦταν ὅμως ἄδικο ἂν οἱ ἀντιρήσεις αὐτὲς δημιουργοῦσαν τὴν ἐντύπωσι ὅτι ἡ παράστασι τοῦ «Ἐθني-κοῦ» δὲν ἦταν ἀπὸ τίς ἀξιολογίες. Καὶ στὴν ἐπιτυχία τῆς συνέβαλε, ἀσφαλῶς, ἡ ποιητικότητι, καὶ μαζὶ θεατρικότη-τι μετάφρασι τῆς Μορτιωτίσας.

Ἦρῃπει τώρα νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴν ἄλλη παράστασι τοῦ μήνα ; Γι' αὐτὴν τῆ Σαμαράνθη τοῦ κ. Ζὰκ Ντεβάλ ; Δὲν θάθελα ν' ἀπασολῶ τίς σελλίδες τοῦ περιοδικοῦ μ' ἀσημαντότητες, ὅσο κι ἂν εἶναι ἀσημαντότητες εὐχάριστες.

ΑΙΜ. Χ.

ρηθεῖ, γιατί ἀπὸ στοργή ἐκείνος καταπάτησε τὸν κανόνα; Τὸ πὼς μαγικός χαλκός μόνο μὲ μαγικό ρινὶ σπάει, τὸ καταλαβαίνουμε. Μὴ τὸν χανομε ὅμως καὶ μὲ ἀτόφιο («ἀπεφθ») χροσό, γιατί, σὰ μόλις σκληρότερος ἀπ' τὸ καλαί (2 1/3 βαθμῶν), εὐκόλα μαλάζεται καὶ θὰ μᾶς παραξενέψει ἔπειτα ἢ ἀδυναμία τοῦ γερόγυφτου νὰ τὸν σπάσει. Τέλος, θὰ κοινοστεκόμουν στὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Δράκου: «Ἕνα ζευγαρὶ ἀγάπες!», δηλαδὴ ἓνα δεσφὸ (τὸν κατ' ἐξοχὴν) χαλκά, λοιπόν, γιὰ χαλκά! Κ' εἶναι τῆς ἀγάπης ἐκείνος ποὺ ὅλους τοὺς χωνεύει μέσα του, ποὺ βαστᾷ πιάτο ἀπ' ὅλους, μὰ ποὺ πρέπει κ' αὐτὸς στερνὰ νὰ σπάσει γιὰ ν' ἀπαντρωθεῖ ὁ ἀντρωιμένος; Κι ἂν τύχει νὰ μισήσει καὶ νὰ μισηθεῖ, κεῖ π' ἀγαποῦσε κ' ἀγαπιόταν ὅσο ποτὲ κανεὶς; Ναί!

Τέσσερις ἀποκριθῆκαν στὴν πρόκληση. Καὶ ὁ μὲν κ. Μερ., μὲ «Τὸ ν τ ο υ ἔ τ ο τ ῆ ς ἄ γ ἄ π η ς», παρεξήγησε ὁλότελα τὸ θέμα, χωρὶς καὶ νὰ γράφει κατὶ τὸ καθεαυτὸ ἀξίολογο.

Ἀντίθετα, ὁ κ. Βητ., μὲ «Τὸ τ ρ α γ ι κ ὸ δ ἰ ἔ λ η μ α», ἔμεινε δουλικὰ προσηλωμένος στὸ περιγραμμά του θέματος—ἐνα κ' ἓνα γιὰ νὰ βολεθῆρνεῖ οὐσιαστικὰ ἐξω ἀπ' αὐτό, κ' ὅταν τὸ θέμα εἶναι τέτιο ὥστε κ' ἡ ἀπλὴ διαγραφή του νὰ μιλά τὸ ἀναγνώστη, ἡ ζεστή ἀνάσα του ν' ἀποφτηναίει τὶς ἀδύναμες προσεκβολές σου! Ἔτσι, ἔπεσε πολὺ κάτω ἀπ' τὸ γραπτὸ τοῦ ἀθλοθέτη-θεμιτὸ ὄρο συγγραφῆς.

Ἀκολούθησε «Ὁ γ ε ρ ο - Γ ὕ φ τ ο ς», δρᾶμα σὲ τέσσερες εἰκόνες τοῦ κ. Θεφ.

Ὁ κ. Θεφ. πῆρε μελοδραματικὰ τὸ θέμα, ὡς τὸ νὰ μεφιστοφελίσει τὸ Δράκο καὶ νὰ διχάσει τὸν Φάουστ (ὄχι τοῦ Γκαίτε, παρὰ τῶν Μπαρμπιέ-Καρρέ, ποὺ γράφαν τὸ λιμπρέτο τῆς ὄπερας τοῦ Γκουὼν) σὲ γερο-Γύφτο καὶ Βάγγο (τὸν ἔρωτρημένο μὲ τὴ Μαρικουσία γιὸ του). Οἱ ἐλευθερίες αὐτὲς ἀνάδειξαν, εἰν' ἀλήθεια, τὴν κάπια ἱκανότητά του νὰ δημιουργεῖ ἀτμοσφαιρα, μὰ δὲ στάθηκαν ἱκανὲς νὰ σπαργώσουν τὶς μαριονέτες ποὺ κίνησε ἀναμέσο γύφτικου καὶ κατασκήνωσης. Ἡ παρατιμονιὰ δεῖχνηται ἐξαρχῆς μοιραία: Βάζει τὸ γερο-Γύφτο νὰ βαρυγκομάει ποὺ ρόζισαν τὰ χέρια του καὶ χαραμίστηκε τὸ τίος του—καὶ τὰ λέει τοῦ γιοῦ του αὐτὰ!—, πὼς σπατάλεψε, ναί, σπατάλεψε τὰ χρόνια του

γιὰ νὰ τοῦ κάνει ἐκείνοῦ λιλιὰ ἀπὸ χρυσόσκονη κ' ἀσπῆμ (ὄχι ἀπὸ χαλκᾶδες ἀσκήκωτους στὰ πόδια κ' ἀβάστατους στὸ λαίμω) κ' ἔτσι νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ τῆς πεθεμῆνης τῆς γυναίκας του, «ἄμα... συναντηθοῦν» [1] ἢ, μάλλον, γιὰ νὰ ἐξαλείψει ἀπὸ τὸ τσακάτι του «τὸ σημάδι τοῦ γκρίζου σύνεφου». Μὲ τὸ σημάδι αὐτὸ εἶναι σφραγισμένοι «ὄσοι ζοῦνε τὴ ζωὴ τους πιὸ θαθιά, πιὸ τυραννικὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους» πάνω ἀπ' τὸ μέτρο καὶ τὸν κανόνα» (τὸ ποὺ θὰ πεῖ πὼς δὲν εἶναι «ἀρρώστια ὅλης τῆς φυλῆς», ὅπως λίγο πιὸ πρὶν λέει ὁ γερο-Γύφτος, παρὰ τῶν ἀργὰ καὶ ποῦ τραγικῶν γενητόρων τῶν ἀντρωιμένων τῆς). Μὰ ἀρκετὰ, θαρῶ, γιὰ τὸ «Γ ε ρ ο - Γ ὕ φ τ ο ς» τοῦ κ. Θεφ.

Ἄς δοῦμε τώρα «Τὸ μα γ ι κ ὸ ρ ι ν ἰ» τοῦ κ. Κασ.

Ἐδὼ θρισκόμαστε μπρὸς σ' ἓνα δοκιμασιμένον ἀφηγητὴ, ποὺ ἀκριθῶς ὅμως γι' αὐτὸ εἶναι πιὸ ἀσυγχώρητος ἄμα στερεῦει σὲ δυὸ ὅλους—ὅλους χαρακτηρισμούς, τοῦ Δράκου καὶ τοῦ νεαροῦ γύφτου, καὶ τοὺς θέλει καὶ τοὺς δυὸ «θεωρητικῶς», ἢ ἄμα ἐπαναλαμβάνει τέσσερις φορὲς σὲ τέσσερις σελίδες τὸ μὴ σταθερὸ δὰ γιὰ γύφτικα σύνεργα ἐπίθετο: «λιμπιστικὰ». Ἐπειτα, τὸ παρακάει παραμελώντας τὰ πραγματολογικὰ. Παινεύει, λ.χ., τὸ μαγικὸ ρινὶ γιατί δὲν ἔτρωγε μονάχα τὰ σίδερα παρὰ «ἔπαιρνε καὶ τὸ μάλαμα ἄ κ ὀ μ α» κ' ἔτσι ἔκανε «τοὺς πιὸ ἀκριβοῦς, ἀ τ ὀ φ ι ο υ ς μαλαματένιους χαλκᾶδες τῆς χώρας», ἐνῶ, γι' αὐτὸ τουλάχιστο, δὲ μπορεῖ νὰ ἦταν σπουδαῖο ρινὶ. Ὅσο γιὰ τὴν οὐσία, μετὰταξὴ τοῦ θάρους ἔκανε κ' ὁ κ. Κασ. (χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ οἰκονομήσει τὰ πράγματα καλύτερα ἀπ' τὸν κ. Θεφ.): Τοῦ Γύφτου του δὲ τοῦλειπε τίποτε. Τὶ γύφτος ὅμως θάταν ἂν τοῦ ἀπόλειπε ἢ πεθυμιά; Λοιπόν, ὀρέχτηκε κ' αὐτὸς τὸ μαγικὸ ρινὶ! Ὅσο γιὰ τοὺς χαλκᾶδες, «ἄσκεφτα» τοὺς φόρτωσε τοῦ γιοῦ του. Καὶ τί κάνει τώρα ποῦ, καθὼς μεγαλώνει, τοῦ μπήγονται ὀλοένα δαθύτερα τῆς σάρκας; «—Πατέρα, βγάλε μού τους!» Ἕνας λόγος... Κ' ἦταν οἱ χαλκᾶδες: «τὸ σέβας στοὺς γονιούς, ἡ κολούνη, ὁ γλυκὸς ὁ λόγος, ἡ πίστη στὸ θεὸ, στὸ πατρικὸ τὸ χῶμα» καὶ τελευταῖος—τελευταῖος, ὁ χαλκὸς τῆς ἀγάπης! Νομίζω καὶ πάλι πὼς μπορῶ νὰ σταματήσω ἐδῶ καὶ νὰ μὴν ἱστορήσω πὼς ὁ Γύφτος πρόσφερε τελικὰ καὶ τὴν ὁμορφὴ γυναίκα του στὸ Δράκο—ἀνώφε-

Μιὰ ἀστεία ἀπόπειρα

[Κυριολεκτικὰ «ἐπὶ τοῦ πιεστηρίου»]

Ἐκτεθειμένος ἀπέναντι τοῦ ἐκδότῃ του, μὴ ἔχοντις τί ν' ἀπαντήσει σιὰ ὅσα συντηρικὰ γιὰ τὴν «Ἱστορία» του «τῶν Ἑλλήνων» ἐγράψαμε, καὶ γι' ἀντιπερισπασμό, θέλοντας δὲ νὰ παριστάνει ἀκόμη τὸ «δυναμικὸ λῆθη τῶν δεινῶν ἀμηχανιῶν φιλικῶν καὶ ἔχθρικών του ἑμάδων», ἀλλὰ χωρὶς καὶ νὰ ριποκινδυνεύει πιά προσωπικὰ, ὁ κ. Καραγάτσης μπλοφάρει ἀγωγή κατὰ «Τῶν Νέων Ἑλληνικῶν», γιὰτὶ ἀνθολόγησαν διήγημά του, χωρὶς τὴν ἄδειά του.

Φυσικὸ, πὼς ἐκεῖ κοντὰ σ' αὐτόν, καὶ πῶς ἀπ' αὐτόν, βρίσκειται ὁ ἐκδότης του, ποῦ καὶ ἄλλη «μνημειώδη» του κατοχυρία, — «Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων» —, στηλιτεύουν (καὶ δὲ θὰ παύσουν) «Τὰ Νέα Ἑλληνικά». Λιγότερον κάπως φυσικὸ, ὅτι ὁ πρόεδρος τῆς Ἑθνικῆς Ἐταιρείας Λογοτεχνῶν κ. Μυριβήλης — ποῦ, ἂν δὲν σφάλλουμε, ἔχει κ' ἐντελῶς προσωπικὴ πείρα τοῦ κινουῦντος τὸν κ. Καραγάτη — δέχθηκε ν' ἀναμίξει, ὄχι ἐπιτέλους μόνον τὸν ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐταιρεία, μὲ ἀνθρώπους ἥθους μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς. Φανερό, πὼς παρασκήνιασε πρὶν «συνεδριάσει» καὶ μαγιστρεψί τῆ βαρὺγδουπῆ γγνωμάτευση τοῦ πρωτάκουστου «νομικοῦ» του «συμβούλου». Διόλου ἀφύσικο πὼς θέλησε

ν' ἀνακατευτῆ σὲ τέτοια μοιροσκευωρία καὶ ὁ ἐπίΧαρος κ. Μαντουδῆς.

Κι ὡς πρὸς μὲν τὸ καθαρὰ νομικὸ μέρος, ἐμπεῖς τοὺς περιμένουμε τοὺς ἀνθρώπους — μόνον μὴ σκαλώσουν στὸ μέσο τοῦ δρόμου! Γιὰτὶ δὲ μπορούμε νὰ φανταστοῦμε πὼς ὁ νόμος ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν ἔντιμη καὶ καλόπιστη ἐκτέλεση τοῦ ἔργου τοῦ ἀνθολόγου.

Γιὰ ἓνα μόνον σημεῖο, ποῦ τὸ λογαριάζουμε, ὠστόσο, σὰν τὸ σοβαρότερον ἀπ' ὅλα, δὲ θὰ ἐπιτρέψουμε στὸν ἑαυτὸ μας οὔτε λέξη. Εἶναι ἐκεῖνον, ποῦ δείχνει ἢ μοναδικῆ σιὰ εἰκοσι χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τῆς Ἀνθολογίας, διαμαρτυρία ἀνθρώπου γιὰτὶ ἀνθολογήθηκε, καὶ ὄχι γιὰτὶ δὲ ν ἀνθολογήθηκε (ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου, ἀφοῦ πρῶτα καλοσυγροεῖται πὼς πράγματι ἀνθολογήθηκε, καθὼς εἶχε προαναγγελεθῆ, καὶ ὅτι, μάλιστα, τυπώθηκε κιόλας).

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ μᾶς κάνει ἐντύπωση, εἶναι τὸ πόσο, ἀπ' τὴν πολλή τους νοημοσύνη, μόνον οἱ «ἐφθαρμένοι» μας δὲν ἔχουν ἐννόησει καὶ μόνον αὐτοὶ δὲν ἔχουν βεβαιωθεῖ, ὅτι τὸ ἀνένδοτο καὶ τὸ ἀνυποχώρητο εἶναι φ' ὅ σ η μας, καὶ ὅτι τέτοιον φαιδρὸν λεονταρισμοὶ ἐκλιῶν τὸ πολὺ-πολὺ νὰ μᾶς ἀηδιάζουν γιὰ τὸ ποιοὶ ἔτυχαν στὸ δρόμο μας.

λα, γιὰτὶ, καθὼς ἡ ὄρεξη ἔρχεται τρώγοντας, τὸ Στοϊχιό τῶρα τοῦ ζητοῦσε καὶ τὴν ἀρρεβωνιαστικὰ τοῦ γιοῦ του, καὶ σ' αὐτὴν ἐσκόνησε ὁ γέρος. Ὅπου δὲν ἔμεινε ἄλλο στὸ ἄτυχο τὸ παιδί ἀπ' τὸ νὰ παλαίσει, νέος Διγενῆς, μὲ τὸ Δράκο, καὶ νὰ γαῖε καλοχαμένο.

Λυποῦμαι γιὰ τίς ἀληθινὰ κάπου κάπου ἀδρῆς πινελιές, τὸν καλὸ τὸ διάλογο κ.λ., μὰ τόσο βαραίνουν τὰ κακὰ, ποῦ δὲν τολμῶ κἀν ἔπαινο, καὶ δικαίωνω τὸν κ. Δειβ. στὴν πεποθησὴ του πὼς ἐκεῖνοι ποῦ θὰ καταπιάνονταν μὲ τὸ μῦθο του δὲ θὰ τὰ κατὰφερναν καλύτερὰ του. Τὸν εὐχαριστῶ ὡστόσο καὶ πάλι. Ὅπως καὶ τοὺς διαγωνισθέντας.

διεξοδικὰ. * Παρακαλῶ τοὺς κ.κ. **Βα., Βλ., Γα., Γι., Δα., Δι., Ζαδ., Ζαρ., Καν., Καρ., Κασ., Κατ., Κορ., Κον., Κρ., Κυλ., Κυρ., Κων., Λα., Μα., Μο., Μπ., Νο., Πα., Πε., Σγ., Σκ., Στα., Στρ., Τζ., Φι., Φλ., Χο.** νὰ μοῦ στείλουν ἄλλα, καλύτερα, ποῦ εἰς περισσότερον τὸ μπορούν, ὅπως φαίνεται ἀπ' ὀρισμένα μέρη τῶν ὄσων εἶδα. Η—

Μ' ὄλο ποῦ ὁ Η.Ν.Α. ἀποφεύγει ν' ἀνθολογεῖ ἀνθολογημένα, δὲν τὸ μπόρεσε προκειμένου γιὰ τὸν κ. Καραγάτη, μὴ βρίσκοντας ἀνθολογησιμὸ ἄλλο διήγημά του ἀπὸ κείνο ποῦ βρῆκαν κ' οἱ Νεοί Πεζογράφοι πρὶν ἀπὸ 16 χρόνια, κ' ἔτσι στὴν Ἀνθολογία τοῦ Δηγήματος μπαίνει τὸ «Ἀφεντικόν».

Οἱ φίλοι κ.κ. **Βι., Βλ., Για., Δια., Ζα., Κακ., Καρ., Κατ., Κλ., Κον., Κυρ., Μα., Μη., Μοῦ., Νικαρ., Νον., Τζ.** νὰ μὲ συγχωροῦν, μὰ δὲν ἔχω χῶρο νὰ τοὺς ἀπαντήσω, καὶ μάλιστα ὁπως θάθελα, ξεχωριστὰ στὸν καθένα καὶ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ: Στὴ σ. 105, στ. 32α, ἀντί: γεμισσε τόν, δβξ. γρωρίσσε τόν' σ. 344, στ. 31α. ἀντί: δοματίου, δοματίου' σ. 345, στ. 18α, ἀντί: γλικά, γμμά' σ. 345, στ. 29, ἀντί: Κόριε μου, Κόριε μου' σ. 389, στ. 8β, ἀντί τὰ, σιὰ' σ. 394, τελευταῖος στ., ἀντί: μον σάν, μου σάν.

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Χ Α Ρ Τ Ο Π Ο Ι Ϊ Α Σ

Γενική Διεύθυνσις: ΚΟΡΑΗ 1

Έργοστάσια εν ΑΙΓΙΩ

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

Χ Α Ρ Τ Η Σ Γ Ρ Α Φ Η Σ

Χ Α Ρ Τ Η Σ Τ Υ Π Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ο Σ

Χ Α Ρ Τ Η Σ Π Ε Ρ Ι Τ Υ Λ Ι Ξ Ε Ω Σ

Ο Λ Α Τ Α Ε Ι Δ Η Χ Α Ρ Τ Ο Ν Ι Ω Ν

Τηλεγραφική Διεύθυνσις: ΠΑΠΥΡΙΣΚΟ

Τηλέφωνα: 30.566 - 7 - 8

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Περιεχόμενα τῶν 6 πρώτων τευχῶν

ΑΡΘΡΑ : Ἡρακλῆ καὶ Ρένο Ἀποστολίδη (1-6).

ΠΟΙΗΜΑΤΑ : Κρίτωνος Ἀθανασούλη (3, 5), Θεόδωρου Αἰγιαλινοῦ (2, 6), Ἑλλῆς Ἀμιρᾶ (3), Νικηφόρου Βρεττάκου (1, 6), Κώστα Γελαντάλη (6), Γιώργου Γεραλή (1, 6), Γιώργου Θέμελη (1), Ἰάκωβου Καμπανέλη (5), Γιώργου Κάρτερ (1), Λίνας Κάσδαγλη (4), Τάσου Κατελάνου (3), Μιχάλη Κατσαροῦ (1), Παύλου Κριναίου (2, 4), Μήτσου Λυγίζου (2), Μίμη Μαρωνίτη (6), Γατιάνας Μιλλιέζ (2), Ἀλέξανδρου Μπάρα (2), Τάκη Μπαρλά (2, 4), Φαίδρου Μπαρλά (1), Δημήτρη Παπακωνσταντίνου (6), Γιάννη Παπαράλλη (1), Τάκη Παπατζώνη (1), Ἀλκη Ράμφου (5), Γιώργου Ριζόπουλου (5), Βασίλη Ρῶτα (1), Μίλτου Σαχτούρη (5), Γιάννη Σκαρίμπα (1), Κώστα Στεργιόπουλου (2), Λύττιας Στεφάνου (5), Γιώργου Στογιαννίδη (1, 6), Φρίξου Τζιόβα (4), Θ. Δ. Φραγκόπουλου (2, 5), Νίκου Φοκά (1), Θανάση Φωτιάδη (3, 6).

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ : Κώστα Καραβίδα (1), Νίκου Κάσδαγλη (4), Γιώργου Κιτσόπουλου (3), Βασίλη Κούλη (6), Κοχελῆθ (5), Γιώργη Χαλατσά (2), Κώστα Χατζηαργύρη (1).

ΞΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ : David Lawrence (4), Federico Garcia Lorca (1), Archibald Mac Leish (1), Ezra Pound (1, 4), Jacques Prévert (2), Walt Whitman (3).

ΞΕΝΟ ΔΙΗΓΗΜΑ : Klaus Woldemar Schrempf (3).

ΕΚΛΕΚΤΑ ΞΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ : Rainer Maria Rilke : Οἱ σημειώσεις τοῦ Μάλτε Λόουριτς Μπρίγκε (3-6).

ΚΛΑΣΙΚΟΙ : Publius Vergilius Maro : Ἀπ' τὰ «Βουκολικά» (2).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ : Β. Φ. (3-6), Γιάννη Κ. (1), Τάκη Γιαννόπουλου (2), Τάσου Κατελάνου (1), Σωτήρη Λοριτζή (2), Βασίλη Ρῶτα (3), Νίκου Σπάνια (1, 4), Ἀ. Τσ. (2).

ΜΕΛΕΤΕΣ : Ρένο Ἀποστολίδη : Κριτικὴ τῶν Παραλλαγῶν στὴν ποίησιν τοῦ Μελαχρινοῦ (3).— Morris Bishop : Ernest Hemingway ἢ ἡ Αἰσθητικὴ τῆς βίας (4).— Χαρίλαος Σακελλαρίδης : Τὰ δημιόκτα τραγούδια καὶ ὁ κ. Ἄγις Θέρος (6).

Αἰσθητικὴς ἀναλύσεις : Γιώργου Θέμελη : Τὰ «Παραμύθια» τοῦ Καβάφη (2).

Παραγράφοι : Ἀλκιβιάδης Γιαννόπουλου (2).

Αἰθολογίαις Ἡρ. Ἀποστολίδη :

Ποιητικὴ Ἀνθολογήθηκαν οἱ : Κρίτων Ἀθανασούλης (1), Θεόδωρος Αἰγιαλινοῦ (1), Λευτέρης Ἀλεξίου (1), Μανόλης Ἀναγνωστάκης (2), Δημοσθένης Αντύπας (2), Σταύρος Βαβούρης (2), Χαράλαμπος Βάσιος (2), Ἐλένη Βακαλό (2), Νάνος Βαλασκόπουλος (3), Τάκης Βαρβιτσιώτης (3), Γιώργος Βαφόπουλος (3), Γ. Βερίτης (3), Ὀλγα Βότση (3), Ἀντώνης Βουσαβούνης (3), Νικηφόρος Βρεττάκος (4), Γιώργος Γαβαλάς (5), Χρήστος Γαλιάρης (5), Ἀγγελικὴ Γάττου (5), Γιώργος Γεραλῆς (5), Στέλιος Γεράνης (6), Τάκης Γιαννόπουλος (6), Φῶτος Γιοφύλλης (5), Νίκος Γκάτσος (6).

Πεζοὺς Λόγους : Ἀνθολογήθηκαν οἱ : Ἑλλῆ Ἀλεξίου (1), Πέτρος Βαλμάς (1), Ἡλίας Βενέζης (1), Γεώργιος Βιζυηνός (1-2), Γιάννης Βλαχογιάννης (2), Δημοσθένης Βουτυράς (2), Εἰρήνη Γαλανοῦ (2-3), Ἀλκιβιάδης Γιαννόπουλος (3), Βασίλης Δακαλάκης (3), Τάκης Δόξας (3), Γεώργιος Δροσίνης (3-4), Μάνια Δρόσου (4), Γιώργος Θεοτοκάς (4-5), Κωνσταντῖνος Θεοτοκάς (5), Μανόλης Κεφαλλῆς (5), Πάνος Κασβίλας (5-6), Μ. Καραγάτσης (6), Ἀνδρέας Καρκαβίτσας (6).

Κριτικὴς :

Βιβλίου, ἀπὸ τὸν Ρένο Ἀποστολίδη : Προεισαγωγικὸ (1), Ἡ ποίησις τοῦ Μανόλη Ἀναγνωστάκη (2), Ὁ «Σκελετόβραχος» τῆς Ἐδᾶς Βλάμη (3), Ἡ ποίησις τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου (4), Τὸ «Νοῦμερο 31328» τοῦ Ἡλία Βενέζη (5), Μία παρόνθεσις γὰρ τὴν ποίησιν (6).

Θεάτρον, ἀπὸ τὸν Αἰμίλιο Χουρμούζιο : Προεισαγωγικὸ (1), Ἡ θεατρικὴ κρίσις (2), Τὸ «Σταυροδρόμι» τοῦ Μαν. Σκουλοῦδη (3), Ὁ «Υψηλῆς δὺ ἀρετῶδων» τοῦ Γκολντόνι (3), Ὁ «Κατσαντώνης» τοῦ Γ. Θεοτοκά (5), Οἱ «Γορμηλοὶ γονεῖς» τοῦ Ζάν Κοκτῶ (5), Τὸ «Ὀνερο μαλοκαιριῶτικης νύχτας» τοῦ Σαίξπηρ (5), Ὁ «Εὐαγγελισμὸς» τοῦ Κλωντὲλ στὸ Ἔθνικόν (6). Καὶ Interim : Ἡ ποίησις τοῦ Θεάτρον (4).

Τὸ Χρονικὸν ἔξῃ Μηνῶν, ἀπὸ τὸν Ρ— : 80 ἄρθρα καὶ σχόλια πάνω σ' ὄλα τὰ φλεγοντα θέματα τῶν ἐφημερίων, ἐξ ἀφορμῆς ὑπερτιμωσάντων δημοσιευμάτων σ' ἐφημερίδες, περιοδικὰ κ.λ. (1-6).

Τὶ Λεγοῦν Οἱ Ἄλλοι Γιά Τὰ Ἰδία Ζήτηματα, ἀπὸ ἐπιστολῆς τῶν : Κρίτωνος Ἀθανασούλη (4, 313β), Δημοσθένης Ἀντύπα (4, 314αβ), Τάκη Βαρβιτσιώτη (6, 443α), Τάκη Γκοσιόπουλου (4, 314α), Τάκη Δόξα (4, 313β), Ἀντώνη Ζαχαρόπουλου (4, 313β), Γιώργου Θέμελη (4, 313β), Γιωργῆ Κότσιρα (4, 313β), Τίμου Μαλάνου (4, 315β), Ἐφης Μπασσιᾶ (4, 313α), Κωστὴ Μπασσιᾶ (4, 313α, 313β-314α), Ὀμηρου Μπεκέ (4, 313β), Θύμιου Νοῦδημου (4, 314β), Σαράντου Παυλάδα (4, 313α), Γεράσιμου Σπαταλά (4, 315αβ), Γιώργου Στογιαννίδη (6, 443α), Γ. Π. Τζιτζέλη (4, 313β).

Τὰ Ξένα Γράμματα, μὲ σχόλια τοῦ Θ. Δ. Φραγκόπουλου γιά τοὺς : Camus (4), Fry (4), Glaser (4), Huxley (6), Koestler (4, 6), Priesley (4), Rilke (4), Waugh (4), Wilder (4), καὶ τῆς Μιμίκας Κρανάκη γιά τὸ μήνυμα τοῦ Samuel Beckett (5).

Ἡ Ἀλληλογραφία—Τὰ Ἐντύπια (1-6).

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ κυκλοφοροῦν διὰ τοῦ Κεντρικοῦ Πρακτορείου Ἐφημερίδων "Σ. Π. Τσαγκαρόης", Βρίσκονται σ' ὄλα τὰ περίπτερα καὶ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης, Ἐπαρχιῶν. Τεύχη καὶ συνδρομές: Ρ. Ἀποστολίδης, Τήνων 16, Ἀθήνα [8]

Κεντρικὴ πώλησις, γιά τὰ βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν: Ἰ. Δ. Κολλάρος καὶ Σία